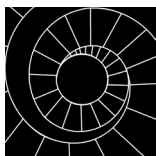

Lähihistoria

3/2025

**Expectations
and Uncertainties**

Lähihistoria

3/2025

SISÄLLYS

THEME ISSUE

Tuomas Tepora, Aapo Roselius, Sinikka Selin & Ville Yliaska

Introduction to the Theme Issue: "Expectations and Uncertainties: Post-Cold War Experiences in Finland and the North-East Baltic" 4

✚ *Ville Yliaska*

Mental Recession and the 1990s Economic Crisis as a Nationalist Experience 17

✚ *Aapo Roselius*

The End of the Cold War and the Dead Body Politics between Finland and Russia 49

✚ *Hasan Akintug*

Åland, Norden, and Europe in the Early Post Cold War Era, 1989-199583

✚ *Kati Katajisto & Matti La Mela*

EU Membership Debates in the Finnish Parliament: The Mobilisation of Emotions, Shifting Emotional Regimes, and Historical Experiences115

TUTKIMUSARTIKKELIT

✚ *Topi Juga*

Edustamisen monet kasvot. Kansanedustajien muistellut edustajuuskäsitykset Suomen EU-liittymiskeskustelussa148

✚ *Hannele Kuitunen*

Suomalaisen kaupungin saneeraajat 1950–1970-luvuilla, tapaus Tampereen Amuri 191

LÄHIHISTORIAN KENTÄLTÄ

Maika Absetz

Kestävyys ja talous – Maailman taloushistoriallinen konferenssi 225

KIRJA-ARVIO

Tuija Parvikko

Karttojen politiikkaa 235

Lähihistoria

3/2025 – 4. vuosikerta

ISSN 2954-114X

lahihistoria.journal.fi

Lähihistoria on avoimesti verkossa ilmestyvä aikakauslehti, joka julkaisee tutkimusartikkeleita, esseitä, puheenvuoroja ja muita kirjoituksia historian ja lähitieteiden aloilta.

Julkaisija: Lähihistorian tutkimuksen seura

TOIMITUS

Päätoimittaja Tuomas Laine-Frigren
paatoimittaja@lahihistoria.fi

Toimitussihteeri Emilia Lakka
emilia.lakka@jyu.fi

TOIMITUSKUNTA

Pia Koivunen
Hannah Yoken
Essi Lamberg
Mikko Kempainen

Lähihistorian tekstiaineistoja koskee avoimen julkaisemisen CC BY-NC-ND. Lisenssin ulkopuolelle on rajattu Lähihistoriassa julkaistut kuvat, joiden osalta noudatamme alkuperäisen teoksen käyttö- ja tekijänoikeuksia.

TOIMITUSNEUVOSTO

Pertti Ahonen (Jyväskylän yliopisto)
Juhana Aunesluoma (Helsingin yliopisto)
Jari Eloranta (Helsingin yliopisto)
Guido Franzinetti (University of Eastern Piedmont)
Anssi Halmesvirta (Jyväskylän yliopisto)
Antero Holmila (Jyväskylän yliopisto)
Jenni Karimäki (Helsingin yliopisto)
Ville Kivimäki (Suomalaisen Kirjallisuuden Seura)
Ilona Kempainen (Jyväskylän yliopisto)
Eerika Koskinen-Koivisto (Jyväskylän yliopisto)
Veli-Pekka Lehtola (Oulun yliopisto)
Jouni-Matti Kuukkanen (Oulun yliopisto)
Simo Mikkonen (Itä-Suomen yliopisto)
Klaus Neumann (Deakin University)
György Majtényi (Eger University)
Timo Miettinen (Helsingin yliopisto)
Andrew Newby (Jyväskylän yliopisto)
Tuija Parvikko (Jyväskylän yliopisto)
Petteri Pietikäinen (Oulun yliopisto)
Johanna Rainio-Niemi (Helsingin yliopisto)
Tuomas Räsänen (Itä-Suomen yliopisto)
Hannu Salmi (Turun yliopisto)
Paula Schönach (Aalto-yliopisto)
Tuomas Tepora (Tampereen yliopisto)
Tanja Vahtikari (Tampereen Yliopisto)

LEHDEN ULKOASU

Ville Korkiakangas (suunnittelu)
Emilia Lakka (taitto)
Kannen kuva: Opiskelijoiden mielenosoitus eduskuntatalolla. Kansan Arkisto KansA844-1991, 15.10.1991. Kuvaaja: Tuija Salovaara.

Introduction to the Theme Issue: Expectations and Uncertainties: Post-Cold War Experiences in Finland and the North- East Baltic

The turn of the 1990s marked a period of profound political, social, and economic upheaval in the Baltic Sea region. The collapse of the Soviet Union and the fall of the Berlin Wall ushered in a unique interregnum – an era defined by uncertainty, ambiguity, and a sense of both excitement and possibility. Despite widespread economic hardship and social dislocation, the immediate post-Cold War years opened an unexpected window of opportunity. This liminal period was characterized by transformative change, as individuals and communities grappled with emerging political realities, renegotiated cultural identities, and sought to redefine their place within a rapidly shifting global order. Considering current geopolitical tensions – particularly Russia’s full-scale invasion of Ukraine and NATO’s enlargement – scholarly interest in the history of the immediate post-Cold War Baltic region has been notably renewed.

The notion of the “end of history” – the anticipated triumph of liberal democracy – shaped the worldview of contemporary politicians and intellectuals, its proponents and critics. In a world presumed to be finished, what unique direction could history still take?¹ Yet such high-level reflections obscure the lived realities of ordinary citizens. In Finland, many who lost their jobs during the 1990s depression also lost faith in the future; neither the past nor the present offered solace. For others, however, European integration opened new horizons. In the Baltic countries, the end of history signalled not closure but a beginning: the dawn of renewed freedom and the reclamation of national narratives. Meanwhile, in Finland, the past gained new value through the public veneration of the war generation, which had by then entered retirement.

While most research has traditionally focused on “high” geopolitics, there is growing interest in grassroots and minority experiences of the early 1990s,

and the role these experiences played in redefining past futures. Within cultural memory studies and the politics of memory, the post-socialist reconfiguration of identities and memories in the Baltic countries has received sustained attention.² In the Nordic context, shifts in identity, emerging forms of cooperation, and regionalisms began to attract scholarly interest in the early 2000s, as political scientists examined the implications of European integration and economic transformation in Norden.³ While cultural and social scientists have long engaged with grassroots phenomena of the era, historians are now turning in earnest to these developments, delving into archival sources. Conceptual and comparative studies on the rise of neoliberalism and the principles of New Public Management from the 1970s to the 1990s, alongside contemporary debates on European integration, are being enriched by research into the grassroots history of Finland's 1990s depression,⁴ cross-border cooperation, and the history and memory of immigration, among other emerging fields.⁵

The early 1990s witnessed the emergence of grassroots transnationalism, as local movements and non-governmental organizations (NGOs) increasingly forged cross-border connections for example in heritage cooperation across the Finnish–Russian border and between Estonian and Finnish heritage organizations. These initiatives gained prominence by facilitating dialogue, fostering cooperation, and advocating for democratic reform. In doing so, they played a pivotal role in reshaping the political, social, and cultural landscapes of the Baltic Sea region during a time of profound transformation.

For example, Finnish Heimat tourists visiting their ancestral homeland in former Finnish Karelia – ceded to the Soviet Union in 1944 – responded so swiftly to the easier border crossing between Finland and the Soviet Union/Russia that both Soviet/Russian and Finnish authorities initially struggled to coordinate or supervise the surge in tourism and grassroots cooperation. The spontaneity of these cross-border activities caught officials unprepared. Similarly, as Aapo Roselius writes in this issue, the launch of the repatriation of the remains of missing soldiers from the Second World War – between the Soviet Union/Russian Federation and former Axis countries, including Finland – brought together NGOs, private citizens, and state actors in a complex web of collaboration.

In the north-eastern Baltic Sea region, the post-Cold War transition manifested geographically, for instance, in the renewed cooperation between Finland and the Baltic countries. Civil society relations between Finland and

Estonia recovered rapidly at the turn of the 1980s and 1990s, to such an extent that contemporaries felt as though the 50-year hiatus had vanished from collective memory. Linguistic kinship resonated particularly with early memory activists.⁶ This sentiment was also evident in the early stages of the return migration of Ingrian Finns. Around the same time, “ethnic kinship attachment,” which had quieted during the Cold War, re-emerged, especially among memory activist circles. As return migration progressed, Ingrian Finns came to realize that general Finnish awareness of their existence in the Soviet Union was far less widespread than ceremonial speeches had suggested. The return migration of the Ingrian Finns formed part of a broader phenomenon, in which ethnic Germans, Jews, and Pontic Greeks also migrated to Germany, Israel and Greece from the former Soviet Union.⁷

Western orientation, neo-patriotism and “diluted nationalism”

From a Finnish perspective, the early 1990s – an era marked by Westernizing narratives and emotionally charged discussions about Finland’s place in Europe – culminated in EU membership in 1995,⁸ the parliamentary debates surrounding which are examined by Kati Katajisto and Matti La Mela in this issue. Interestingly, this Western orientation also expanded Finland’s mental geography eastward and southward. The collapse of lucrative bilateral trade with the Soviet Union was offset by new cultural and social engagements: Karelian Heimat and war tourism, immigration from Russia, including ethnic Ingrian Finns and Russians, and the surge of Finnish mass travel to Tallinn.

Concurrently, the rise of neo-patriotism and nationalism played a significant role in shaping collective memory and the reinterpretation of historical narratives across the region. The convergence of grassroots activism, patriotic and nationalist sentiment, and European integration influenced evolving debates on national identity, memory, and history politics, ultimately shaping the narratives of this transformative era.

In Finland, the 1990s and the early years of the new millennium have often been described as a neo-patriotic era.⁹ The social and economic upheavals following the end of the Cold War sparked similar waves of patriotic sentiment across Europe. This phenomenon was closely tied to the reshaping of identities amid intensified globalization and European integration, as populist nationalist movements gained traction in countries such as Italy. In part,

neo-patriotism involved a redefinition of traditional patriotic values – an effort to defend and reframe them in response to political populism by integrating nationalist sentiments into a renewed European identity.¹⁰ The implementation of the Maastricht Treaty in 1993 accelerated European integration, prompting widespread re-examination of national identities and historical narratives throughout the Nordic countries and Western Europe. This period of national introspection also extended to minorities and autonomous regions such as Åland, whose position and identity within Norden, the Baltic Sea region, and broader Europe required renegotiation, as Hasan Akintug writes in his article in this issue.

Finnish neo-patriotism can be characterized as an ideological movement particularly anchored in the remembrance of the Second World War, a theme that resonated across social strata, uniting both elites and the lower social classes. While it exhibited populist features, the post-Soviet context gave rise to a broad societal embrace of the war generation's legacy. This appeal extended notably to the youth of the time, who did not necessarily view patriotism and Europeanism as conflicting identities, despite what contemporary debates often suggested.¹¹ While the term “neo-patriotism” is commonly, albeit somewhat pejoratively, used today to describe the patriotic atmosphere of the 1990s, it is worth noting that it was not widely used in Finland at the time; the strengthening of nationalist sentiment was more commonly described as “neo-nationalism.”¹² This trend was also linked to the resurgence of ethnic and potentially violent nationalism that filled the power vacuum in Eastern Europe – a development both anticipated and realized, with the wars in Yugoslavia and the Caucasus serving as its most visible manifestations. In Finland, violent nationalism in the 1990s was associated with neo-Nazi and skinhead attacks that primarily targeted Somali asylum seekers and reception centres. However, everyday racism in the face of the quickly rising number of asylum seekers and immigrants was much more widespread than far-right aggression.¹³

However, neo-patriotism can be conceptually distinguished from neo-nationalism. The form of neo-patriotism discussed here can be understood as a phenomenon emerging within established Western societies, including Finland. It aligns with Michael Billig's notion of banal or “cool” nationalism, or the nationalism of the “unwaved flag”. In this mode, the nation is reproduced through everyday practices rather than through explicit or “hot” acts of “flagging the nation,” which are more typical of societies engaged in active

nation-building.¹⁴ In Finland during the early 1990s, however, the nation became a subject of active public debate, resulting in a blend of banal and “hot” nationalism. This hybrid form may be described as “diluted nationalism,” in which national identity becomes a topic of public negotiation and reinterpretation, yet without strong mobilization of the population.¹⁵

At the same time, the newly independent Baltic countries actively embarked on nation-building, where patriotically defined values and symbols were perceived as youthful and progressive – far from the banal, self-evident truths of established national cultures. It is important to note that the countries and societies of the Baltic Sea region experienced different phases of nationalism during the 1990s. This divergence added a distinctive dimension to the shared sense of temporal rupture between a familiar past and an uncertain future. The encounters between these differing experiential worlds may have shaped the atmosphere of the time in ways that remain underexplored. The wartime past, for instance, offered Finland and Estonia markedly different resources for history culture. Despite promises of European integration and an emphasis on a Westernizing narrative, Finland’s experience of the early 1990s can be described as a mental paralysis caused by unemployment that seemed to suspend the flow of time. Although neo-patriotism rarely offered the unemployed a basis for identity, as Ville Yliaska observes in his article in this issue, the broader societal atmosphere was reinforced by memories of Second World War heroism and narratives of overcoming hardship. In contrast, most Estonians were unwilling to exchange the chaotic early years of independence for a return to the Soviet era. The future, however uncertain, remained hopeful.

Experiencing and narrating the 1990s depression

In Finland, the 1990s have often been discussed, both within and beyond academia, primarily through the lens of the depression and the economy, to the extent that other perspectives may have been overlooked. Experiences and ambiguities surrounding changing identities in a globalizing world, for instance, preceded the economic downturn and deserve closer attention.¹⁶ The 1990s, of course, are a decade that lends itself to narrativization (and moralization): the economic boom of the 1980s was followed by a deep slump and mass unemployment, which in turn gave way to recovery and the IT boom.¹⁷

The decade was also punctuated by symbolic moments, such as Finland's first ice hockey World Championship win in 1995, an event that boosted collective self-confidence at a time marked by high unemployment and the country's recent accession to the EU. This is reflected in collected reminiscences: for many, including those who did not follow the sport, the championship has come to symbolize the end of the depression.¹⁸

Despite the turmoil – or perhaps because of it – the 1990s have become a source of nostalgia for middle-aged Finns who were young at the time. This is reflected in a wide array of cultural expressions, including fiction, theatre, podcasts, and modern folklore.¹⁹ At the same time, the depression has become an object of collective memory, with its “lessons” frequently invoked in the face of contemporary social challenges. The 1990s depression now serves as a crisis reference point, almost comparable to the Second World War. Surviving it, even with painful budget cuts, has come to exemplify Finnish resilience and perhaps offers a recurring justification for austerity. It is as if adversity refines the Finnish character.²⁰

While the 1990s may now be viewed with nostalgia, the effects of the recession were profound and long-lasting. This was especially true for the long-term unemployed, debtors, and youth who grew up in families affected by job loss or who entered the job market during the depression. The structural transformation that had already begun before the downturn of the early 1990s permanently reshaped Finnish society, introducing shifts in the values that underpin the welfare state. As a result, income inequalities have widened significantly since the 1980s and 1990s, a trend also observed for instance in Sweden. This development was closely tied to the rise of neoliberal economic policies that gained momentum during that period. Moreover, these policies promoted individual choice, openness to perpetual competition, and personal responsibility in adapting to a changing working life.²¹ Although the economy rebounded rapidly after the depression and overall prosperity increased, this growth was more uneven than during the post-Second World War golden age of Nordic welfare societies. For example, by the time of the 2008–2009 financial crisis, childhood poverty in Finland had tripled since 1995.²² Towards the end of the millennium, media attitudes towards private wealth accumulation began to shift, with increasing acceptance of it as a sign of personal success and a benefit to society as a whole.²³

The 1990s recession in Finland was notably deeper than in other comparable countries, such as Sweden. This shaped – or “Finnicized” – the broader

narrative of Western structural change, as Finnish experiences of the early 1990s gave the transformation a distinctly national character. Yet these transformations would likely have occurred regardless, driven by the pressures of an increasingly networked world, even without what was, at the time, the deepest recession ever recorded among OECD countries.²⁴ The near-full employment figures of the late 1980s ceased to be a realistic aspiration in public discourse. Economic language and the authority of economists gained prominence in explaining and guiding societal developments, even though contemporary experts did not agree on the causes of the depression.²⁵

For many ordinary Finns, the depression meant a loss or weakening of trust in society, as the prevailing perception was that the government had unilaterally terminated the social contract established before the crisis. The long-term consequences of the recession were, at the turn of the millennium, often overshadowed in politics and everyday life by the euphoria of the economic boom, which also brought in tax revenues to sustain the welfare state. Despite these economic successes, growing inequality became gradually visible – geographically, for instance, in the rising attractiveness of southern cities at the expense of provincial towns and rural areas.²⁶

The articles of this thematic section are based on a selection of papers presented at a workshop titled “Expectations and Uncertainties: Liminal Experiences in the Baltic Sea Region in the Early 1990s” held at Tampere University on 23 November 2023. The workshop was part of the Research Council of Finland project *A Dim Light of Dawn: Finnish Post-Cold War Experiences between East and West, 1989–1995* (2021–2025) active in the Research Council of Finland Centre of Excellence in the History of Experience (HEX, 2018–2025).

In the first article, Ville Yliaska examines how ordinary Finns narrated the economic crisis of the early 1990s by analysing citizen letters addressed to cabinet ministers. The article pays particular attention to temporality, or the way people placed their present distress within long narratives of Finnish history and nationhood. By studying these letters alongside parliamentary group minutes and National Economic Council records, Yliaska traces the emotional and temporal vocabularies that writers used to navigate their lives through Finland’s deepest postwar recession. The letters demonstrate how private loss was reframed through narratives of Finnish history and then turned into requests addressed to the government, and how moral economies were, for example, articulated as a critique of austerity. They also show

how future-oriented hopes coexisted with fear and anger. The argument is that the recession was experienced and voiced as a national experience, in which personal suffering was interpreted as harm to the nation and used to claim protection for its moral economy and security.

Aapo Roselius explores the emergence of a neo-patriotic memory regime centred on the Second World War in Finland at the turn of the 1990s. He focuses on the repatriation of missing Finnish soldiers and the recovery and commemoration of abandoned war graves in former Finnish Karelia. This phenomenon is situated within a broader European post-Cold War “dead body politics” context, in which the formerly forgotten war dead were resurrected as symbolic and moral anchors of a new era. Amid the upheaval of the collapsing Soviet empire and newly opened borders, Roselius demonstrates how the search for missing soldiers brought together grassroots memory activists and state authorities both in Finland and post-communist Russia – serving even as a foundation for renewed relations between the two neighbouring countries.

Hasan Akintug investigates Åland’s positioning within the Nordic and European spheres during the transitional period of the early 1990s. During the Cold War, Åland’s participation in the Nordic Council had granted the autonomous territory symbolic parity with the Nordic states and enabled forms of paradiplomacy. The geopolitical realignment of the early 1990s – culminating in Sweden’s and Finland’s accession to the EU – raised concerns about the future of Nordic cooperation. Adopting a constructivist approach, Akintug analyses how Ålandic representatives interpreted and responded to these shifts within Nordic Council sessions, advocating for continued Nordic collaboration and promoting the “Åland example” as a model of peaceful conflict resolution.

The final article in this theme issue explores the Finnish parliamentary debate surrounding Finland’s EU membership in 1994. Kati Katajisto and Matti La Mela examine how members of parliament – both proponents and opponents of accession – strategically employed emotionally framed arguments. Drawing on William Reddy’s concept of “emotional regime”, the authors analyse how the EU was linked to threats, fears, and hopes, shaping divergent interpretations of the past and influencing perceptions of the present and future. Their research highlights the central role of emotional discourse in the debate, revealing how emotion and reason were often positioned in op-

position. Yet even the so-called “rational” arguments were deeply rooted in emotionally charged evidence.

This thematic section was prepared with funding from the Research Council of Finland (grant no. 338708, PI Tuomas Tepora).

Dr. Tuomas Tepora is Senior Research Fellow at the HEX Centre for the History of Experience, Tampere University, and holds the title of Docent at the University of Helsinki and at Tampere University.

Dr. Aapo Roselius is Adjunct Professor at the University of Oulu. His research interests include the Finnish Civil War, radical movements during the interwar period, and memory cultures in 20th-century Finland.

Dr. Sinikka Selin is Postdoctoral Researcher at the HEX Centre for the History of Experience, Tampere University. Her research focuses on the history of youth and education in the 20th century.

Dr. Ville Yliaska is Lecturer at the Faculty of Education, University of Lapland. His latest book (2025) addresses the history of experience during the recession in 1990s Finland.

References

- 1 Fukuyama 1989, 3–18; Strang 2025, 100–102.
- 2 Kõresaar & Jõesalu 2016, 47–58; Wulf 2016.
- 3 Hansen & Wæver, eds., 2002; Browning 2007, 27–51; Strang 2025.
- 4 Kivikuru, ed., 1996; Yliaska 2014; Yliaska 2025; Kärriylä 2024a, 114–140; Kärriylä 2024b, 497–513.
- 5 Fingerroos & Savolainen 2018; Nielsen 2021, 42–49.
- 6 Pöldsam & Taavetti 2024, 17–43.
- 7 Trier 1996, 34–42; Dietz 2000, 635–652; Davydova 2003; Rentola 2009, 118; Pakkanen & Pakkanen 2020, 313–347; Kaurinkoski 2021, 225–250; Häikiö 2022.
- 8 Browning 2002, 47–72; Moisio 2003, 165–206; Uutela 2025, 64–79.
- 9 Kinnunen & Jokisipilä 2012, 450–464; Jalonen 2025.
- 10 Patriarca 2001, 21–34.
- 11 Virrankoski 1994; Apo 1996, 26; Ahonen 1998, 74–89, 120–123, 171–172; Tepora 2021; Tepora 2023, 215–238; Tepora & Yliaska 2024, 417, 423; Marti 2025, 42–43.
- 12 Cf. Tepora & Yliaska 2024, 414–415.
- 13 Simola & Heikkinen, eds., 2003; Mubarak, Nilsson & Saxén 2015, 40, 47, 165, 195, 198–201, 220, 233–234; Kotonen 2017, 317–331.
- 14 Billig 1995; Stynen, Ginderachter & Núñez Seixas 2020; Gustavsson & Taghizadeh 2023, 1063–1088.

- 15 Tepora & Yliaska 2024, 410.
- 16 Tepora & Yliaska 2024, 408–424.
- 17 Kangas, ed., 2003.
- 18 *Suomi 1990-luvulla* ("Finland in the 1990s", 2022–2023). Finnish Literature Society Archives (SKS-KRA), female, b. 1953; male, b. 1976; female, b. 1985.
- 19 Recent examples, for instance podcast *Ysärin lapset* (2025); theatre play *Uuteen nousuun* (2024) premiered at Q-teatteri, Helsinki; many novels and non-fiction books.
- 20 Kiander 2001, 62; on the 1990s recession as a crisis reference point in political debate during the COVID-19 pandemic, see for instance Luukka 2020; as a crisis reference point during the current PM Petteri Orpo's cabinet, see for instance Andersson 2023.
- 21 Levä 2021, 31–56; Karimi, Lucke & Palme 2024, 187–204.
- 22 Lammi-Taskula & Salmi 2010, 200–201.
- 23 Kuusela 2024, 662–665.
- 24 Kiander 2001, 69–72; Yliaska 2025. OECD stands for the Organisation for Economic Co-operation and Development.
- 25 Kantola 2002.
- 26 Koste, Lehtovuori, Neuvonen & Schmidt-Thomé 2020, 1–2.

Sources and bibliography

Archives

The Finnish Literature Society, Helsinki
Archive materials on Traditional and Contemporary Culture (SKS-KRA)
Suomi 1990-luvulla reminiscence collection (2022–2023)

Primary sources

Andersson, Li. "Orpon hallitus on toistamassa 1990-luvun laman virheet." *Vasemmistoliitto: Sosiaali- ja terveystalitiikka*. 7 November 2023. <https://vasemmisto.fi/andersson-orpon-hallitus-on-toistamassa-90-luvun-laman-virheet/>

Luukka, Teemu. "Koronapandemian jälkeen edessä on rankka jälleenrakennus ja leikkauksia, sanoo Katri Kulmuni." *Helsingin Sanomat*. 5 April 2020. <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000006464515.html>

Literature

Ahonen, Sirkka. *Historiaton sukupolvi? Historian vastaanotto ja historiallisen identiteetin rakentuminen 1990-luvun nuorison keskuudessa*. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, 1998.

- Billig, Michael. *Banal Nationalism*. London: Sage, 1995.
- Browning, Christopher S. "Coming Home or Moving Home? 'Westernizing' Narratives in Finnish Foreign Policy and the Reinterpretation of Past Identities." *Cooperation and Conflict* 37, no. 1 (2002): 47–72. <https://doi.org/10.1177/0010836702037001691>
- Browning, Christopher S. "Branding Nordicity: Models, Identity and the Decline of Exceptionalism." *Cooperation and Conflict* 42, no. 1 (2007): 27–51. <https://doi.org/10.1177/0010836707073475>
- Davydova, Olga. "Syrjivä ja sisäänsulkeva suomalaisuus paluumuuttajien puheessa." In *Monenkirjassa rasismi*, edited by Raisa Simola and Kaija Heikkinen, 175–192. Joensuu: Joensuu University Press, 2003.
- Dietz, Barbara. "German and Jewish Migration from the Former Soviet Union to Germany: Background, Trends and Implications." *Journal of Ethnic and Migration Studies* 26, no. 4 (2000): 635–652. <https://doi.org/10.1080/713680499>
- Fingerroos, Outi, and Ulla Savolainen. "Luovutetun Karjalan yllirajainen muisti." In *Karjalani, Karjalani, maani ja maailmani: Kirjoituksia Karjalan menetyksestä ja muistamisesta, evakoiden asuttamisesta ja selviytymisestä*, edited by Pirkko Kärnervo, Terhi Kivistö, and Olli Kleemola, 149–166. Turku: Siirtolaisuusinstituutti and Sigillum Oy, 2018.
- Fukuyama, Francis. "The End of History?" *The National Interest*, no. 16, summer (1989): 3–18.
- Gustavsson, Gina, and Jonas Larsson Taghizadeh. "Rallying around the Unwaved Flag: National Identity and Sweden's Controversial Covid Strategy." *West European Politics* 46, no. 6 (2023): 1063–1088. <https://doi.org/10.1080/01402382.2023.2186027>
- Häikiö, Kristiina. *Paluumatkan mutkat: Inkeriläisten paluumuuton alkaminen ja laajeneminen Neuvostoliiton hajoamisen aikaan*. Helsinki: Helsingin yliopisto, 2022.
- Hansen, Lene, and Ole Wæver, eds. *European Integration and National Identity: The Challenge of the Nordic States*. London: Routledge, 2002.
- Jalonen, Jussi. "Uuspatriotismin riemuvuodet: Suomalaisen uuisänmaallisuuden läpimurto ja hegemonia 1990–2017." In *Sinivalkoisia sotureita: Suomalaismiehet asevelvollisina, sotilaina ja veteraaneina*, edited by Marko Tikka, 215–249. Tampere: Vastapaino, 2025.
- Kangas, Olli, ed. *Laman varjo ja nousun huuma*. Helsinki: Kansaneläkelaitos, 2003.
- Kantola, Anu. *Markkinakuri ja managerivalta: Poliittinen hallinta Suomen 1990-luvun talouskriisissä*. Helsinki: Loki-kirjat, 2002.
- Karimi, Arizo, Charlotte Lucke, and Mårten Palme. "Components of the Evolution of Income Inequality in Sweden, 1990–2021." *Fiscal Studies* 45, no. 2 (2024): 187–204. <https://doi.org/10.1111/1475-5890.12367>
- Kärriylä, Ilkka. "Ideological and Pragmatic Transformations: The Adoption of Neoliberal Ideas by Finnish and Swedish Conservative Parties since the 1970s." *Scandinavian Journal of History* 49, no. 1 (2024a): 114–140. <https://doi.org/10.1080/03468755.2023.2230209>
- Kärriylä, Ilkka. "The Young Finns Party and the Plan for Neoliberal Retasking of the Welfare State in Post-Cold War Finland." *Contemporary European History* 33, no. 2 (2024b): 497–513. <https://doi.org/10.1017/S0960777322000480>

- Kaurinkoski, Kira. "Return Migration of the Greeks from the Former Soviet Union: Reflections on the Diasporic Logics of Exclusion and Belonging." *Revue Européenne des Migrations Internationales* 37, no. 3–4 (2021). <https://doi.org/10.4000/remi.21747>
- Kiander, Jaakko. *Laman opetukset: Suomen 1990-luvun kriisin syyt ja seuraukset*. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus, 2001.
- Kinnunen, Tiina, and Markku Jokisipilä. "Shifting Images of 'Our Wars': Finnish Memory Culture of World War II." In *Finland in World War II: History, Memory, Interpretations*, edited by Tiina Kinnunen and Ville Kivimäki, 435–482. Leiden and Boston: Brill, 2012.
- Kivikuru, Ullamaija, ed. *Kansa euromyllyssä: Journalismi, kampanjat ja kansalaisten mediamaisemat Suomen EU-jäsenyyssprosessissa*. Helsinki: Yliopistopaino, 1996.
- Koste, Otto-Wille, Panu Lehtovuori, Aleksi Neuvonen, and Kaisa Schmidt-Thomé. "Miksi Suomen kaupungistuminen jatkuu? Argumentteja keskusteluun Suomen kaupungistumisen syistä 2020-luvulla." *URMI: Poliitiikkapaperi* 1 (2020), 1–20. <https://www.demoshelsinki.fi/wp-content/uploads/2020/02/julkaisu--miksi-suomen-kaupungistuminen-jatkuu-.pdf>.
- Kotonen, Tommi. "Äärioikeisto Suomessa kylmän sodan päättyessä: Kansallinen radikaalipuolue ja angloamerikkalaiset vaikutteet." *Historiallinen Aikakauskirja* 115, no. 3 (2017): 317–331. <https://doi.org/10.54331/haik.140435>
- Kõresaar, Ene, and Kirsti Jõesalu. "Post-Soviet Memories and 'Memory Shifts' in Estonia." *Oral History* 44, no. 2 (2016): 47–58.
- Kuusela, Hanna. "The Rise of the Owners and the Neo-Accumulationist Imaginary: Changing Perceptions of Private Wealth in Finnish Business Media, 1981–2021." *Economy and Society* 53, no. 4 (2024): 651–674. <https://doi.org/10.1080/03085147.2024.2406088>
- Lammi-Taskula, Johanna, and Minna Salmi. "Lapsiperheiden toimeentulo lamasta lamaan." In *Suomalaisten hyvinvointi 2010*, edited by Marja Vaarama, Pasi Moisio, and Sakari Karvonen, 198–214. Helsinki: Terveystien ja hyvinvoinnin laitos, 2010.
- Levä, Ilkka. "Sota Suomesta? Uusi työelämän psykologinen sopimus 1990-luvun laman lehdistöpuheessa." *Työelämän tutkimus* 19, no. 1 (2021): 31–56. <https://doi.org/10.37455/tt.102879>
- Marti, Aleksi. *Suomen historia avoimena ja suljettuna kertomuksena: Jännitteet virallisen historiakulttuurin tavoitteiden, tuotannon ja vastaanoton välillä*. Helsinki: Helsingin yliopisto, 2025.
- Moisio, Pasi. *Geopoliittinen kamppailu Suomen EU-jäsenyydestä*. Turku: Turun yliopisto, 2003.
- Mubarak, Yusuf M., Eva Nilsson, and Niklas Saxén. *Suomen somalit*. Helsinki: Into, 2015.
- Nielsen, Henrik. "State and Non-State Cross-Border Cooperation Between North Karelia and Its (Un) Familiar Russian Neighbors." *Geography, Environment, Sustainability* 14, no. 2 (2021): 42–49.
- Pakkanen, Lea, and Santeri Pakkanen. *Se tapahtui meille: Isän ja tyttären matka inkerinsuomalaisuuteen*. Helsinki: Gummerus, 2020.
- Patriarca, Silvana. "Italian Neopatriotism: Debating National Identity in the 1990s." *Modern Italy* 6, no. 1 (2001): 21–34. <https://doi.org/10.1080/13532940120045542>

- Põldsam, Rebeka, and Riikka Taavetti. "Sisters Across the Gulf: Transnational Connections and Frictions in Estonian–Finnish Lesbian Networks of the Early 1990s." *Lambda Nordica* 29, no. 1 (2024): 17–43. <https://doi.org/10.34041/ln.v29.933>
- Rentola, Kimmo. "Suojelupoliisi kylmässä sodassa 1949–1991." In *Ratakatu 12: Suojelupoliisi 1949–2009*, edited by Matti Simola, 9–192. Helsinki: WSOY, 2009.
- Simola, Raisa, and Kaija Heikkinen, eds. *Monenkirjava rasismi*. Joensuu: Joensuu University Press, 2003.
- Strang, Johan. "Nordic Peace since the End of History: Exceptionality without Distinction." In *Nordic Peace in Question: A Region of and for Peace*, edited by Christopher S. Browning, Marko Lehti, and Johan Strang, 98–120. New York: Routledge, 2025.
- Stynen, Andreas, Maarten Van Ginderachter, and Xosé M. Núñez Seixas. "Introduction: Emotions and Everyday Nationalism in Modern European History." In *Emotions and Everyday Nationalism in Modern European History*, edited by Andreas Stynen, Maarten Van Ginderachter, and Xosé M. Núñez Seixas, 1–15. London: Routledge, 2020.
- Tepora, Tuomas. "The Image of Marshal Mannerheim, Moral Panic and the Refashioning of the Nation in the 1990s." In *Lived Nation as the History of Experiences and Emotions in Finland*, edited by Ville Kivimäki, Sami Suodenjoki, and Tanja Vahtikari, 349–372. Cham: Palgrave Macmillan, 2021. https://doi.org/10.1007/978-3-030-69882-9_14
- Tepora, Tuomas. *Sankari ja antisankari: Mannerheim-kultin pitkä vuosisata*. Helsinki: Gaudeamus, 2023.
- Tepora, Tuomas, and Ville Yliaska. "Haaleaa nationalismia: Kylmän sodan päättyminen, älymystö ja 'Suomen henkinen tila.'" *Historiallinen Aikakauskirja* 122, no. 4 (2024): 408–424.
- Trier, Tom. "Reversed Diaspora: Russian Jewry, the Transition in Russia and the Migration to Israel." *The Anthropology of East Europe Review* 14, no. 1 (1996): 34–42.
- Uutela, Marjo. "Narrowing Finland's Cold War Neutrality Narrative." *Journal of Contemporary History* 60, no. 1 (2025): 64–79. <https://doi.org/10.1177/00220094241306984>
- Virrankoski, Osmo. *Muukalaisuuden kohtaaminen peruskoulun päättöluokalla: Moraalikasvatus peruskoulussa ja päättöluokan oppilaiden kansalliset muukalaisuususkomukset sekä ennakkoluulot sosio-kognitiivisena rakenteena*. Turku: Turun yliopisto, 1994.
- Wulf, Meike. *Shadowlands: Memory and History in Post-Soviet Estonia*. Oxford and New York: Berghahn Books, 2016.
- Yliaska, Ville. *Tehokkuuden toiveuni: Uuden julkisjohtamisen historia Suomessa 1970-luvulta 1990-luvulle*. Helsinki: Into, 2014.
- Yliaska, Ville. *Laman kokemukset: 1990-luvun laman kokemushistoriaa*. Tampere: Vastapaino, 2025.

Mental Recession and the 1990s Economic Crisis as a Nationalist Experience

Abstract

This article explores the 1990s economic crisis in Finland as a national experience, emphasizing the influence of historical context and future expectations on political and public narratives. The article examines this on two levels: in political discourse and in letters sent to politicians. Political debates framed the recession as a national and spiritual crisis, invoking the spirit of the Winter War. Letters revealed that citizens used history in diverse ways to interpret the events. The study highlights the interplay between economic conditions, political discourse, and cultural narratives in shaping responses to the crisis.

Introduction

We need to pull ourselves together; over the years we've grown mentally lax. It's time to shoulder responsibility and take responsibility for ourselves. Not only to demand rights, but to call for responsibilities.¹

During the budget debates in autumn 2024, Finland's Minister of Finance, Riikka Purra, used this language about a collective mental state. According to her, the weak economy was not solely the result of business performance or global headwinds. It reflected something deeper, both mental and national.

Finnish politicians rarely speak openly about a national mental state, yet Purra's phrasing echoes a period in the recent past. During the recession in the early 1990s, the mental state of Finns appeared to be constantly in debate. During those years, Finland faced the deepest economic crisis in its history. At the time, it was also the most severe slump among the OECD countries since World War II.²

The background and depth of the crisis involved several factors, whose weight economic historians continue to debate. Financial markets had been liberalised in the late 1980s. The end of Soviet trade removed a long familiar anchor. A European downturn intensified the shock.³ Between 1991 and 1993, the Finnish GDP fell by about 13%, and unemployment soared to over 400,000 people, accounting for around 17% of the workforce.⁴

At first, forecasts anticipated a short recession. That hope was one reason why the cabinet, led by Prime Minister Esko Aho, a centre-right coalition that governed from 1991 to 1995, chose cuts in public expenditure. The crisis looked like a moment to carry through reforms that would have been harder in “normal” times. Decision-makers believed that the post-Cold War economy required structural changes as the world was thought to have shifted from the closed economy of the Cold War to a more competitive environment.⁵

As contraction, contrary to expectations, deepened year after year, the question of Finland’s mental state moved to the center of debate.⁶ The slump was not only a collapse of output and employment. It also unsettled how many citizens saw themselves and their place in the world. People who did not lose a job or business felt the crisis in the rapid disappearance of firms from the streets and in the banking crash that shook institutions once considered permanent. The sense of upheaval grew through the end of the Cold War, which forced many to ask again where Finland and Finnishness as a cultural concept belonged.⁷ By the 1980s, national identity had partly rested on economic stability and the Nordic welfare state. The recession forced a new conversation about the role of the state in securing well-being.⁸

The crisis altered structures and attitudes alike. It reshaped views of the future, solidarity, and the meaning of the nation state in a world that felt increasingly global from month to month. Geopolitical change opened new options. After the Cold War, a new neo-patriotic mood drew strength from renewed remembrance of World War II. European integration promised opportunities beyond national borders.

In 1993, philosopher Georg Henrik von Wright, a major public intellectual in Finland, suggested that the country was living through an economic and ideological upheaval that could only be compared with the shock of Enlightenment and industrialization two centuries earlier. During the same year, filmmaker Aki Kaurismäki and the Leningrad Cowboys, a popular band, staged a large concert at Senate Square in Helsinki with the Red Army Choir of the Soviet Union. The concert was meant to be a symbol of co-operation between East and West af-

ter decades of geopolitical tension. These two separate events demonstrate that the early 1990s mixed feelings of liberation and change – breaking off from the shackles of the era of Finlandization – with the dark weight of economic stress.

This article examines how the recession of the 1990s shaped experiences of national identity. The focus is on the history of experience; in particular, the ways the crisis was nationalised and temporalised. The analysis is guided by three questions. First, in what contexts was the recession nationalised: was it interpreted as a problem of Finnishness or of national morale? Second, how was the recession temporalised: how was it placed in national history and linked to expectations of the future? Third, how did these frameworks differ across the arenas of public debate?

Previous research, methods and sources

The recession of the early 1990s has received significant attention from economic historians, social researchers, and cultural studies scholars, to name a few. For example, Noora Kallioniemi has studied the portrayal of idle men in comedy entertainment, Minna-Kristiina Linkala has examined changes in theater criticism, and Susanna Laamanen has researched changes in rock lyrics.⁹

Economic historians have traced both policy choices and global shocks. They highlight the interaction between deregulation, fixed exchange rate choices, and the collapse of trade with the Soviet Union. Core findings have argued that the recession was a textbook financial crisis triggered by the deregulation of money markets and monetary policy (interest rates). This shift fueled both an increase in foreign borrowing by firms and a surge in domestic bank lending, all while maintaining a commitment to stable monetary policy.

The chosen model of stable monetary policy proved ill-suited to newly liberalised markets. The result was an unstable interest rate environment and an exchange rate that failed to respond to a growing current account deficit. Both households and firms accumulated debt in foreign currencies, while the current account slipped further into the red. Sensing weakness, financial markets began anticipating a devaluation.

Once capital flows reversed direction, the policy options narrowed dramatically. Defending the exchange rate required tightening monetary policy, pushing interest rates up, and placing severe strain on households and busi-

nesses indebted to domestic banks. Devaluing the currency, on the other hand, would harm those carrying foreign-currency loans. Initially, the authorities chose to tighten policy, triggering bankruptcies, further unemployment, and banking sector distress. In the end, defending the *markka* became too costly. The currency was allowed to float twice, each time worsening the position of borrowers with foreign-denominated debt. Meanwhile, public sector cutbacks deepened the unemployment crisis.¹⁰

Cultural and political research has illuminated how elites and media framed the slump. According to Anu Kantola, the economic and political elite came to view the recession, in hindsight, as a Schumpeterian cleansing force, where a wave of “creative destruction” swept away the distorted corporate and labor market structures left over from the Cold War era. The downturn, they argued, revealed that Finnish industry was ill-prepared to compete once markets opened. In the elite’s view, the only escape from a quasi-planned economy was through pain and severe austerity. This austerity mindset drew on a “crime and punishment” logic: the “crime” was embodied in the anti-competitive structures of the mixed economy and the excesses of the 1980s consumption boom; the “punishment” was to be endured in the form of public spending cuts and mass unemployment. Only by enduring that punishment, they believed, could Finland be restored to economic health.¹¹

Raija Julkunen describes how the meaning of public sector size was turned on its head during the 1990s recession. Where once social policy reforms had been seen as markers of progress and symbols of a Western way of life, they now came to be framed as a burden on the economy. The downturn marked Finland’s entry into a post-expansive phase of the welfare state.

Julkunen doesn’t label the process as the dismantling of the welfare state, arguing that such a label would present too monolithic a picture. Still, the changes were both institutional and ideological. The latter was reflected, for instance, in a shift in political discourse towards emphasizing the individual’s responsibility for their own fate. Alongside this ideological shift came concrete reforms: reductions in benefit levels and durations, expanded means-testing, a retreat from universalism, and the introduction of service fees. Municipal budget cuts further increased the workload for those public employees who remained.¹²

Ilkka Levä has explored how the press articulated a new psychological contract in working life in the 1990s. According to Levä, the press discourse cast the slump as a “war”, normalized austerity, and shifted the psychological

contract of work towards efficiency, flexibility, and individualized responsibility, thereby generating new “ideal worker” subjectivities.

Ilkka Kärriylä, Johan Strang, and Maiju Wuokko have argued that Finland’s liberal turn in the 1980s–1990s was driven less by revolt against the welfare state and more by a wish to escape the Soviet shadow and anchor firmly in Western Europe, showing how local political culture shaped imported ideas. Libertarianism remained fragmentary and mostly subcultural, while mainstream change took a neoliberal form that “retasked” the state instead of rolling it back. In other words, anti-statist and cultural libertarianism was ultimately subsumed by statist, economic neoliberalism, even as libertarian language lent an emancipatory gloss to reform.¹³

In Pauli Kettunen’s analysis, the elite repackaged patriotism with globalization. After the Cold War and during the deep recession, the “national we” was mobilized through competitiveness talk: appeals to unity, duty, and a strong work ethic justified austerity, labor-market flexibility, and welfare retrenchment in the name of a more competitive nation. EU integration and global market pressures were invoked as external necessities that reinforced, rather than replaced, national framing.¹⁴

The analysis pursues these questions through elite policy talk and a corpus of citizens’ letters addressed to the Prime Minister, the Minister of Finance, and other ministers and MPs during the crisis. These materials are read for how they nationalised the crisis and placed it in time. The reading follows Reinhart Koselleck’s idea that people interpret the present through layers of past experience and future expectation. I treat experience as a social process that becomes meaningful when shared, circulated, and institutionalized in the public sphere.

The study of the history of experience has taken much inspiration from Koselleck’s idea of how the move from the static experience (*Erfahrungsraum* – *Space of Experience*) of the cyclical concept of time change in modern times to the expectation of the future (*Erwartungshorizont* – *Horizon of Expectation*).¹⁵ Koselleck uses these concepts to show that people in modern times are disconnected from their past as a reliable guide to the future. This is why the ideas people had about the future became more important to their lived experience.¹⁶

Expectations of the future are not neutral or universal. They rest on how the past is remembered and on how the present is lived. Present experience can redraw the past: moments of crisis often lead people to re-read earlier decades and their own “journey.” In the early 1990s, the neo-patriotic turn is

one such present frame that made the memory of war and the 1980s boom appear in new ways. In this sense, temporalisation is not only placing events in national time; it is also the work by which the present reinterprets the past. Experiences and the growth environment in childhood and youth affect the interpretive framework through which the present is lived and how the future is perceived.¹⁷

Koselleck's application brought a connection between experience and society into the history of experience itself: the present is interpreted as based on past experiences, and at the same time, this interpretation influences society through actions – and the future. Structures produce experiences, and, at the same time, they can be shaped by those experiences. Understood this way, the history of experience examines how people in the past have experienced and understood their world and how these experiences and perceptions have shaped historical events and cultural development.

Experience can be defined as a social process in which the individuals' experiences occurring at a certain time become a shared social experience. Experiences become important when they are given meaning. In turn, meaningful things become reality and affect perceptions. Experiences are socially and culturally constructed and shared. Additionally, experiences form layers of collective and institutionalized knowledge. As a result, the history of experience does not position experiences in the minds of individuals, but rather experiences are perceived as cultural, social, and societal phenomena.¹⁸

Applying the frame of history of experiences, I will argue that the neo-patriotic turn affected the political debate with regard to the economic crisis. In this sense, neo-patriotism refers to the late-1980s and early-1990s revival of national sentiment tied to the memory of World War II. With the end of the Cold War and collapse of the Soviet Union, Finns felt freer to speak about the war openly, because the constraints associated with Finlandization were widely felt to have eased. The history of World War II was utilized in the economic policy debate. The recession was "temporalised" and "nationalised" by analysing economic issues in terms of Finnish character, spirit, and history.

Neo-patriotism also influenced the way citizens viewed the crisis. There was a strong need to place the economic crisis within the context of Finnish history and to reflect on the present time and the future through the lessons of the past. In other words, the past was used to understand the present. At the same time, previously held ideas about the future had to be reassessed. The research

questions introduced above are pursued here through a combination of elite sources and citizens' letters, read with the tools of the history of experience.

The sources include citizen letters to ministers, party and parliamentary group minutes, and newspapers, especially *Helsingin Sanomat*. The volume of citizen letters during the recession was exceptionally high compared with the 1980s. The letters include personal appeals but also analytical essays that address the national situation and offer advice. The authors of the letters are, naturally, selected in many ways, and no statistically valid conclusions can be drawn from them. I treat the letters as voices of experience rather than as a representative sample. I therefore avoid claims about precise proportions and instead map recurrent themes and counter themes.

Neo-patriotism

In the 1980s, many believed nationalism had lost force. Benedict Anderson's work "revealed" that nations are imagined communities and that many traditions are modern. Anderson was not the first researcher to emphasize the conscious construction of nationalism, but his concept of imagined community was so strong that it spread widely beyond academic circles.¹⁹

Michael Billig then showed how nationalism persists in ordinary routines and language, even while flag-waving nationalism was steadily dwindling.²⁰ By the 1980s, youth and youth-linked popular culture in Finland could already view the home, religion, and fatherland ideology with cool irony.²¹

In addition, globalization and an expanding consumer society influenced the secularization of nationalism, enabling and highlighting various consumer-based identities.²² By the 1990s, social scientists were analyzing how globalization would also reduce the political power of nation states.²³ On the other hand, there were also analyses suggesting that ethnic elements would only strengthen in the globalizing postmodern era, as those suffering from globalization would rely on nationalism and religion to regain pride.²⁴

Nevertheless, the late Cold War and its end did not produce a simple decline of national feeling. In Finland a new neo-patriotic mood formed around a revaluation of World War II. This began in the 1980s and accelerated after 1991. At the same time, nationalism returned in a "hot" form (as defined by Billig) elsewhere in Europe – most visibly in the wars in the former Yugoslavia, which kept questions of nation and history sharply in view.

Cultural and political markers illustrate the change. By the mid-1980s, the most heated cultural battles over the war had ebbed. In 1985, a statue was erected to commemorate Lotta Svärd (an organization banned as a “fascist” organization at the request of the Soviet Union after World War II). The monument was erected in Lappeenranta with less controversy than similar projects in the 1970s.²⁵ In 1986, the government established National Veterans’ Day.²⁶ In 1987, the preparation of the film *Talvisota* (Winter War) proceeded without any resistance. The Winter War had earlier been a diplomatically difficult subject, because Finland and the Soviet Union did not agree on who had started the war.²⁷ When a formerly controversial Suojeluskuntalainen (White Guard²⁸) statue was unveiled in Seinäjoki in 1988, a state representative attended.²⁹

Glasnost widened the space for Finnish cultural expression, though expressions of dissatisfaction could still occur. For example, the Soviet Union protested against the release of a computer game (*Raid Over Moscow*, 1984), a book (Paasikivi’s diaries, 1985), and a film (*Born American*, 1986). On the other hand, the Finnish cultural business already used censorship demands to increase visibility and sales – so these protests made by Soviet officials were not taken seriously outside political circles.³⁰ Caution was mainly present among political leaders: for example, President Mauno Koivisto did not attend the premiere of the film *Talvisota* despite the invitation, because he was unsure whether such participation might trigger a diplomatic incident.³¹

After 1991, the restraints of “Finlandization” vanished. Public history shifted: for example, in 1984, the Continuation War was presented in the media as a lost war, but by 1994, patriotic perspectives, defensive victory, and the concept of a separate war (separate from Germany) were given emphasis.³² Eastern European countries typically engaged in similar historical reframing and reinterpretation. For example, Dan Stone has analyzed how collective memory became a site of political struggle in post-Cold War Europe. He shows how competing narratives about World War II, particularly the roles of Nazism and Stalinism, have been used to shape national identities, justify political agendas, and influence European integration. Stone highlights the rise of historical revisionism and the European Union’s attempts to establish a shared framework for remembering the past.³³

The post-Cold War political field also changed. Two new parties stressed the concept of Finnishness in their very names. The Young Finns Party formed in 1994. The Finns Party (sometimes characterized as “the True Finns”) formed in 1995. Young Finns emphasized that the Cold War had erased a true national

identity. They blamed a left-leaning admiration of the Soviet Union for the loss, which was reflected, among other things, in a suspicious attitude towards anything “national.” The cure, they argued, was a turn rightward and a rekindling of national spirit.³⁴ These claims had already appeared in the 1980s and merged with the larger neo-patriotic mood.³⁵

Most of the neo-patriotic effort was directed at the youth, who were raised with emphasis on the memory of World War II and particularly the Winter War (1939–1940). This was a stated goal set by politicians and veteran organizations.

The goal (of patriotically raised youth) was achieved. Sirkka Ahonen has shown how belonging to the nation was personally more important to Finnish youth than to their Central European peers in the late 1990s. National self-esteem was built on the remembrance of the war. The core of the historical identity of post-Cold War Finnish youth was: we are survivors and the proof for this is the history of the Second World War.³⁶ Thus, in one decade the skeptical or ironically-minded youth of the 1980s had been replaced by youth raised to be patriotic.

Economic crisis and neo-patriotism

The final breakthrough of neo-patriotism coincided with the recession. The new mood seeped into the economic debate and shaped the national framework.

Under Cold War conditions, foreign trade was as political as it was economic.³⁷ Companies working together in alliance with the government tried to benefit and survive between the lines of the Cold War. For example, policy-makers and business leaders regarded cartels in the paper industry or other sectors as forms of national cooperation. Cartels were part of the “national competitiveness” of the era.³⁸

Deregulation of the markets, which started gradually in the 1980s, changed the way “national competitiveness” was perceived.³⁹ Money could no longer have a homeland, but this did not mean that patriotism was thoroughly cleansed from economic policy.⁴⁰ This time, nationalism was re-constructed to match the globalized economy. Politicians used competitiveness-based rhetoric to rally a shared national identity; presenting unity, responsibility, and a strong work ethic as reasons to adopt austerity, make labor markets

more flexible, and trim welfare so that the country could compete more effectively.⁴¹

The economic crisis was interpreted as a national trial. It was Finland and Finns who had to reform to survive. Calls for national unity were frequent in politics and the press. Those whose voices made those calls changed with the circumstances, and the language varied from appeals for shared sacrifice to accusations of selfishness.

Selfishness and lack of solidarity have taken over Finland. Consensus Finland has been transformed into a cold republic of non-people in the economic boom of the 1980s. Nobody wants to compromise on anything.⁴²

This statement reflects a critical view of societal change in Finland during the 1980s. It suggests that economic prosperity fostered increased individualism and a decline in communal values. The term “cold republic of non-people” implies a loss of empathy and social cohesion, with personal interests overshadowing collective well-being. The unwillingness to compromise signals a shift toward more rigid, self-centered attitudes, potentially undermining the sense of community and mutual support that had previously characterized Finnish society. The text also refers to the culture of consensus by comparing the climate of the 1980s and 1990s with the 1970s, when Finland’s political and economic elite convened to address the decade’s economic problems together.

Discussion of economic policy was not immune to the rise of neo-patriotism. From appeals to national unity, it was a short step to invoking Finland’s emblem of unity, the so-called spirit of the Winter War. Prime Minister Esko Aho often reached for wartime frameworks. He argued that Finns could overcome the slump through unity and hard work, as they had done in wartime. In his view, the post-war generations had lost virtues secured by the wartime generation. That loss had helped to cause the crisis and had slowed recovery. He used comparisons with veterans to defend fiscal consolidation. The current hardship was smaller than theirs.⁴³ The cuts made to the public sector would preserve the most important fruit of the wartime sacrifices, namely independence. “A shaky economy shakes the country’s independence, its ability to defend its interests in an internationalizing world.”⁴⁴

President Mauno Koivisto (1982–1994) struck a similar tone when warning about the risks of growing foreign debt.⁴⁵ At the same time, he emphasized that Finland’s opportunity to align more closely with the West was at risk. In a 1992

speech to European leaders, Koivisto underlined the country's record of paying debts on time. According to Koivisto, Finland might have had problems with foreign indebtedness, but it had proved a reliable debtor in the past.⁴⁶ The allusion pointed back to the repayment of World War I debt to the United States by 1933, which the wartime propaganda efforts later incorporated as a symbol of Finland's honor and reliability.⁴⁷

Carl Gustaf Emil Mannerheim, Commander-in-Chief during World War II and later President of Finland, emphasized after the Winter War that by fighting, Finland had already paid the debt incurred by belonging to the West – in intellectual and cultural terms as well as material ones.⁴⁸ Koivisto's emphasis on reliability in debt repayment echoed that tradition. Although Mannerheim spoke of an abstract debt of honor and Koivisto of a concrete state debt, Koivisto's speech also sought to show that Finland was well-suited for European Union membership in economic, cultural, and national character terms, even though at the time its economy more closely resembled that of the "transition countries" (as they were called at the time) of Eastern Europe.

War language crossed party lines. At contentious moments, actors accused opponents of failing the spirit of the Winter War, which in this rhetoric required work for the wider good and resistance to being selfish. Initially, the discussion featured warnings about selfishness and employed battle metaphors, and on many occasions the "spirit of the Winter War" was explicitly invoked. The media, citizens and politicians, as well as employer and employee organizations, all took part. Speakers sought to create a sense of unity through the rhetoric of a "national crisis," framing the crisis as affecting the entire nation.⁴⁹

The fall season of 1991 brought a clear example. The prime minister proposed a new social contract that would have cut wages. When negotiations failed and the markka was devalued, the rhetoric sharpened and borrowed from battle talk: "There has been a tough battle situation. When the battle did not succeed with the first chosen line, we now continue the battle from a fallback position."⁵⁰

Devaluation became a matter of national shame for some. No longer was there just an appeal to unity or warnings about the dangers of selfishness, but direct accusations of unpatriotic selfishness.⁵¹ Supporters of devaluation, along with others deemed culpable, were portrayed as jeopardizing Finland's path to Europe and thus tarnishing the nation. Commentators argued that devaluation placed Finland in a position where it appeared neither psycho-

logically or culturally ready for the European Union.⁵² According to *Helsingin Sanomat*, Finland had lost face in the eyes of Europe and was heading toward chaos in a manner reminiscent of some South American countries.⁵³

President Koivisto denounced “slimy” speculators whose actions had undermined confidence in Finland’s economic policy on international financial markets. He did not accuse them of illegality but of moral wrongdoing. The Centre Party adopted the same patriotic rhetoric and broadened the charge of “sliminess” to include not only speculators but also the opposition and the labor movement.⁵⁴

In his 1992 New Year’s speech, Prime Minister Aho again compared Finland’s situation to World War II. He argued that Finland had weathered even harder trials than the present and that the crisis contained a silver lining. In his view, hard times had often toughened and unified Finns, and that opportunity had opened again: “Now, too, the sacrifice, faith, and self-confidence of all Finns are needed to secure the nation’s future.” This, he stressed, was needed above all to lift the spirit of the nation.⁵⁵ Some in the opposition also argued that the spirit of the Winter War was needed and that triggering a government crisis should not be the goal of opposition politics.⁵⁶

As the economy sank deeper, governing parties increasingly argued that Finland lacked the wartime spirit. A repeatedly invoked comparison held that ‘no one was left behind’ in World War II, whereas now each political actor looked out only for themselves.⁵⁷ The point is not that such talk silenced all other frameworks. It is that neo-patriotic language influenced how decision-makers, journalists, and citizens understood the crisis. The nation’s moral fiber and spirit of unity became part of the economic argument.

Mental recession

During the recession, many in the media and politics spoke about Finns as a collective with a shared mental essence and a shared state of mind. From the start, this lens appeared in discussions about national character and its role in the crisis. In other words, the recession was “nationalized” by means of national characteristics.

This started during the first summer of the crisis. In 1991, *Helsingin Sanomat* editorial writer Kristiina Ritvos argued that Finland faced an illness worse than the recession: a psychological or mental depression. She criticized aus-

terity and targeted the business community and the Aho government, both of which, she said, had thrown in the towel: "Mental depression involves lying down and waiting for death or a miracle healer. The medicines offered are rejected without examination."⁵⁸

Ritvos criticized the 'cheese-slicer' cuts and constant crisis talk, which only made things worse. She saw no hope or real plan anywhere.⁵⁹ After Ritvos's piece, *Helsingin Sanomat* ran an article on the psychological or mental side of the recession, in which economist Pertti Haaparanta criticized the government's austerity line.⁶⁰

At the same time, Paavo Lipponen of the Social Democrats framed the recession as a mental issue, urging politicians to take a more active role and to develop Helsinki into an international hub of European creativity. It was simply necessary, he said, to stop "whining about recession" and get to work.⁶¹

Others used the same words to argue for different causes. The National Coalition Party's parliamentary group also discussed the psychological dimension of the recession, but its analysis differed from those of Ritvos and Lipponen. MP Eeva Turunen argued that the downturn was "psychological" in the sense that wage earners refused to relinquish benefits they had gained; the trade union movement, according to Turunen, failed to see the national interest and clung to old ways.⁶²

The business funded think tank EVA, the Finnish Business and Policy Forum, published a survey that gave the debate new fuel. A survey from autumn 1990, released in summer 1991, found that the mental climate had worsened quickly. Fewer agreed that it was a lottery win to be born in Finland.⁶³ The majority felt that greed, self-interest, crime, violence, indifference, and superficiality were on the rise. At the same time, honesty, respect for the law, "sisu", happiness, mental well-being, loyalty, neighborly love, diligence, appreciation of work, and belief in a better future had declined. The sharpest change concerned immigration: more people did not want immigration to increase.⁶⁴ EVA read the results to mean that internationalization caused anxiety and that Finns were mentally divided into conservatives who felt threatened and liberals who saw opportunity.⁶⁵

The government did not contest the idea of a psychological or mental depression. Rather, it sought to define the phenomenon on its own terms, and the concept became a subject of political struggle. Aho argued that the source of the mental recession lay in a loss of Finnish identity. In his view, the psychological or mental depression was essentially a crisis of being Finnish: Finns had

drifted from the virtuous historical path secured by the veterans of World War II. They had, he said, lost the capacity to sustain national unity and spirit. The Prime Minister also identified the turning point: the boom of the 1980s, when the decline began.

He argued that the boom had brought out the worst sides of the Finnish national character, but that its best would reemerge through hardship, as it had before. In Aho's view, this created a mental need for austerity. The crisis was, therefore, a chance to bring out the best in Finns, since they often performed best when times were hard. By meeting the recession with hard work, national unity, and lessons from military history, he believed the country could overcome its psychological depression.⁶⁶

Aho used state-subsidized culture, especially theaters, as an example. He argued that the permanent statutory institutions built in Finland over the years had institutionalized cultural life in ways that produced weak results: high state subsidies did not necessarily yield high quality. By contrast, according to Aho, folk music, despite limited public support, achieved notable successes internationally.⁶⁷

Talk of psychological depression gradually spilled into arenas that had first tried to treat the recession in economic terms. In December 1991, the Economic Council (an advisory body chaired by the Prime Minister and including ministers, the central bank, and labour market organisations) discussed the psychological dimension of the slump and considered ways to build confidence in the future. Concrete proposals were scarce, and the discussion largely called for solidarity among Finns.⁶⁸

In this chapter, I have shown how the economic crisis was articulated as a collective national condition, a psychological and mental crisis, in elite discourse. Now I move to ordinary citizens, examining how those who wrote to politicians during the recession responded to the claim that the downturn was essentially a psychological and national problem.

Mental recession in citizen letters

Mental depression was not just an elite diagnosis. Many citizens who wrote to politicians also described Finns as being beset by mental depression, but their explanations did not always align with the public debate.

Some argued that the government's austerity line caused the malaise by draining not only demand but also the will to live.⁶⁹ Letter writers judged the cuts unjust, since those they considered guilty did not bear the pain.⁷⁰

Some entrepreneurs argued that excessively strict economic policies pushed the country and its businesses into mental distress. In their view, firms needed support during the acute phase, such as low interest loans, but writers claimed the state was unwilling to help, which deepened the mental depression and squandered psychological resources.⁷¹

In addition to entrepreneurs, other groups also saw themselves as the backbone of the nation, yet felt they were treated in exactly the opposite manner. "I want to warn you against pushing low-income mothers too hard, as we are an essential part of this nation's mental backbone."⁷²

Consequently, writers felt the wrong people got punished in the recession. This sense was reinforced by the government's decision to purchase new destroyers for the Finnish Defence Forces, a choice many saw as outdated in the post-Cold War world, where the outlook appeared more peaceful and defense policy was shifting toward supranational bodies such as the European Union.⁷³

Others traced the psychological depression to something deeper than day-to-day politics: pessimism and envy embedded in Finnish culture that fostered a negative atmosphere at work and in society.⁷⁴ These citizens viewed the recession fatalistically, as if the national character made economic crises inevitable. At the same time, they saw the downturn as a chance to curb these perceived cultural flaws, with unity and mutual support as the remedies.

For many religious people, the recession stemmed from Finland's secularization. It was interpreted as divine punishment for abandoning Christian values, and the way out of mental and moral decay ran through the suffering the recession imposed.⁷⁵ Some non-religious analyses reached similar conclusions: expanding individual freedoms was said to have fostered crime, and financial market liberalization to have encouraged the relocation of major industries abroad, which in turn eroded work ethic.⁷⁶

For some, the moral lapse had already reached even the Defence Forces, which they felt did not understand mental issues and were excluding more and more young people from service on psychological grounds. One writer argued that an inclusive mindset grounded in the spirit of the Winter War would have strengthened national unity and helped prevent youth marginalization even in civilian life.⁷⁷

Although many citizens interpreted the recession as an inner or mental crisis, the letters offer no single, consistent explanation. Accounts of the causes vary widely. At its core, however, psychological depression was linked to powerlessness, misplaced suffering, and a loss of national cohesion. Whether framed in economic, moral, cultural, or religious terms, the crisis was experienced as a deep rupture in social well-being. In sum, the letters show that ordinary citizens framed the recession in collective terms rather than as a set of private misfortunes. Despite differing explanations in policy, culture, and religion, the shared view was that burdens fell on the wrong people, morale and cohesion had been eroded, and that recovery conversely depended on fairness and solidarity, with burdens redistributed more justly.

Temporal contextualization and historical comparisons

Citizens did not only nationalize the crisis. They also placed it in time. There was a clear need to place the economic crisis within a historical continuum. By searching reference points from a nationally shared past, they tried to make sense of the present. In their letters to politicians, they offered interpretations of its causes, compared the downturn with earlier turning points in Finland's history, and proposed remedies drawn from historical lessons.

This kind of analysis is completely missing from the letters sent during the previous government.⁷⁸ During the previous government, citizens mainly wrote about personal problems and sought solutions. Such letters continued during the recession, but this new category emerged: analyses of the era's events and spirit, often accompanied by advice and proposals. Taken together, the letters show that citizens approached the recession as a national matter, concerned not only with their own difficulties but also with the nation's history, remedies, and future.

Temporal reflection ranged across both long- and short-time spans. In the short term, writers examined the immediate causes of the recession, namely the 1980s. In these accounts, "excessive consumption in the late 1980s" was a common theme. The view of the 1980s boom as a national misstep was not confined to the political elite or the media, as discussed above. Many citizens interpreted excess consumption and speculative fever after financial deregulation as a moral failure.⁷⁹

Citizens, however, shifted blame to the elite, banks, and fellow citizens who had embraced speculative investing after deregulation. Such “casino gambling” on the stock market was cast as morally wrong and incompatible with Finnishness, which made the recession seem like a justified punishment for the excesses of the 1980s. Citizens complained that the innocent bore the brunt.⁸⁰

Historical reference points came not only from the recent past but also from a longer arc, from the nineteenth century to the era of President Urho Kekkonen (1956 to 1982), with particular emphasis on World War II.⁸¹

Especially among older writers, some traced the roots of the recession to a loss of values among post-war generations, as well as a slackening work ethic and declining morality. Modesty and industriousness, which they treated as core elements of Finnishness, were said to have nearly vanished. In this reading, Finland had forfeited a central part of its national identity and was being punished through the recession.

In addition to analysis, citizens offered advice on how to overcome the recession. Their proposals rested on the idea that a national misstep had led to the downturn and aimed to return Finland to its “proper” historical path. What counted as the misstep depended on the diagnosis: for some, the “social democratic” tax and welfare policies of the 1960s and 1970s; for others, the turbo-capitalism of the late 1980s.

Aggressive, arrogant, ruthless, merciless, large, and competitive are today’s adjectives, often in superlative form. Allowing freedom without responsibility has led to a sharp increase in all forms of crime. Insurance companies can also exploit this. The liberalization of currency exports led to the relocation of large industries abroad, which in turn caused the complete disappearance of work ethics. ‘Our house’ was taken from under us.⁸²

The writer cited as an example here sharply criticized the social and psychological harms of globalization, the market economy, and competition. Instead, he called for moral renewal, international cooperation, and prioritizing mental well-being over material success. The way out of the crisis was thus found in the renaissance of national values. Invoking the wartime and post-war spirit of unity, work ethic, and perseverance, the advice was to recover the optimism and self confidence that had powered earlier achievements in culture, sport, and the economy.⁸³

Some argued that Finland had lost its “true” identity to excessive social democracy, claiming that the welfare state corroded a culture in which everyone supported themselves through hard work.⁸⁴ Dependence on the state, they said, was weakening the nation’s work ethic.⁸⁵

Some expressed concern that social welfare was being misused. In their view, people increasingly relied on benefits instead of working, and this mindset was being passed down across generations. The younger generation, which had not experienced war or hardship and was thought to be accustomed to an easy life, was said to have forgotten self-responsibility.⁸⁶

Citizens framed this erosion of work ethic in national terms. Reliance on social security was said to sap the nation’s vitality, and times of ease had dulled Finns’ patriotism. Citizens urged politicians to restore patriotic self-reliance to public debate.⁸⁷

Writers from the older generation often voiced frustration. They said they had helped lift Finland out of post-war poverty. Yet, they felt they were once again expected to rescue the nation from a crisis they believed was caused by others’ irresponsible actions.⁸⁸ This reading echoed a strand of 1990s criticism of Finlandization: during the Cold War, under the leadership of the baby boom generation, Finland was said to have lost its patriotic values. Only the wartime generation was seen as immune to Finlandization’s propaganda, while younger cohorts were thought to have taken the friendship liturgy between the Soviet Union and Finland at face value.

Many writers focused their frustration on the government’s pension cuts. Some veterans were puzzled that, even as public speeches celebrated their wartime sacrifices, their livelihoods were reduced through pension reductions.⁸⁹

Beyond World War II, the letters also expressed nostalgia for the era of President Urho Kekkonen. He was valued for his pragmatic approach and for preventing the elite from squandering national assets on frivolities. Kekkonen was seen as embodying the hard work, frugality, and a sense of justice on which Finland was built.⁹⁰

On the other hand, citizens also drew on the past for faith and a vision that the country would survive the recession, because Finland and Finns had weathered earlier crises that were much worse. With “*sisu*”, they had overcome all kinds of adversity, so they would overcome this crisis as well, and in a neo-patriotic register, Finns were cast as a nation of survivors.⁹¹ In accounts that emphasized Finnish perseverance, the most common reference point

was (again) World War II, when Finland and Finns were thought to have proved that difficult situations could be overcome.⁹²

Common to both the analyses and the advice was the idea that work ethic had eroded. Hard work was closely tied to Finnishness, so a departure from the national historical path was taken to mean that core elements of the Finnish identity had broken. Explanations for the erosion differed with each writer's reading of history.

Also common was the belief that unity and consensus would make it possible to overcome the recession.⁹³

Finland has knowledge and skills. They are needed now and even more in the future. Now we should have the admired SPIRIT OF THE WINTER WAR. Thanks to all those who created that spirit and managed to fight and work. Otherwise, we would not have had an independent FINLAND. I also gave my contribution.⁹⁴

For some, the absence of unanimity showed in demonstrations against government actions: "Mass demonstrations are in themselves a shameful phenomenon in matters where the aim is to overcome the recession and unemployment with the support of all."⁹⁵

Some citizens pointed to the habit of buying foreign goods as evidence of declining national unity. They urged the government to organize campaigns to persuade people to buy Finnish products and thus boost demand through patriotic spirit. If formal protection was politically impossible, they argued, the same effect should be sought through strong nationalism.⁹⁶

At its most extreme, some argued that the long-term lesson of Finnish history was that Keynesian economic stimulus preserved national unity, because it prevented crises from splitting the country in two as in the Civil War of 1918.⁹⁷

The government also took measures it justified as steering demand toward domestic goods. For example, it defended the new travel tax by saying it would redirect travel spending to domestic destinations. For expatriate Finns, this fostered a sense of estrangement from the homeland: "Yes, the roots can now take root [in the new homeland] as long as the tax bites."⁹⁸

These examples show that citizens framed the recession as a shared national crisis rather than as a set of private misfortunes. They pinpointed its causes in national time references from the excess of the late 1980s after deregulation to longer arcs reaching back to World War II and the Kekkonen era.

Many treated the downturn as a moral consequence of lost values, yet they redirected blame from households to elites, banks, and speculative finance. Proposed remedies were collective: unity campaigns, buying domestic, fairer burden sharing, and, at the most emphatic end, Keynesian stimulus to preserve cohesion in the shadow of 1918.

As the downturn deepened, contrary to the forecasts, the stimulus versus cuts divide moved to the center. Citizens questioned why austerity had not revived the economy as promised and argued that a climate of psychological depression and weak demand called for fiscal expansion. The debate shifted from whether to consolidate to whether renewed public spending was needed to restore confidence and cohesion.

Mental depression as an obstacle to recovery

As the recession persisted through 1992 and into early 1993, contrary to forecasts, the debate in politics and the media increasingly asked whether Finland had been psychologically scarred by the slump. The government used this framing to counter the opposition, whose calls for fiscal stimulus were gaining ground. Even MPs from the governing parties began to question the wisdom of continued austerity.

To counter growing support for fiscal stimulus, the government argued that it had taken the right economic steps to turn the crisis around, but that growth was hindered by mental blocks that policy could not easily unlock. Rather than debt-financed spending, it called for a “mental” stimulus: “Helplessness and resignation must be replaced with faith in the future.”⁹⁹

Amid mounting pressure for Keynesian stimulus and simultaneous plans to cut public expenditure, on 6 September 1993 the Prime Minister established a working group of social scientists, historians, and philosophers – Ilkka Niiniluoto, Terho Pursiainen, Matti Kortteinen, Elina Sana, Kari Hokkanen, Jari Ehrnrooth, and Liisa Uusitalo – tasked with drafting, within three months, a citizen statement on Finland’s mental state and future prospects. The decision provoked considerable controversy, with strong views both for and against.¹⁰⁰

In an opinion piece submitted to *Helsingin Sanomat*, the writer argued that the working group should examine the mindset and morality of the Prime Minister and other decision-makers, rather than the nation’s mental state. In the writer’s view, the group looked like a government attempt to shift blame onto

the people, even though the recession's culprits lay with the political and financial elite.¹⁰¹

Professor Ilkka Niiniluoto was appointed chair of the group. Over a period of three months, it prepared a joint statement, which Niiniluoto presented at the House of the Estates on 1 December 1993. In his remarks, he stressed that the recession was also psychological: Finns were confused. This was evident in a lack of vision, an opaque society, and uncertainty among citizens and decision-makers regarding what was happening and the direction in which the country was heading. Sociologist Matti Kortteinen later described the group's work as contentious. Members disagreed in particular over whether the crisis was primarily political, economic, or psychological. Due to these disagreements, they published a book, *Suomen henkinen tila ja tulevaisuus* (The Mental State and Future of Finland), in which each member set out their own perspective.¹⁰²

In the book, Jari Ehrnrooth, among others, called for individual creativity instead of collectivism. He proposed that the state could support this if intellectuals working on mental questions designed a therapy project, the public broadcaster Yleisradio adopted a therapeutic cultural strategy, and maternity clinics, day care centers, and schools initiated a "ventilation" of collectivist values.¹⁰³

Alongside the group examining Finland's mental state, the government prepared a future report for parliament. The report stated that the future was uncertain and unclear, and that decision-making would require more flexibility because there would be little time for long deliberation.

For this report, the government commissioned a study from Statistics Finland on value change. It found a mental climate of uncertainty and depression, with security values central and confidence in the future low. Older Finns felt insecurity and the shaking of core values, while young people lacked vision. Russians and other refugees were seen as the greatest threat to the future. Respondents expected politicians to respect core values, take moral stands, act socially, and provide security. The survey recorded two notable shifts: from self-centeredness towards social responsibility, and from a sense of control over one's life toward frustration, marginalization, and insecurity.¹⁰⁴

On this basis, the future report concluded that Finns were experiencing an identity crisis, attributed to rapid change and to both economic and mental depression. Yet it offered few concrete measures to address the problem.¹⁰⁵

In this final chapter, the report analyzed how the debate over fiscal stimulus helped sustain talk of a mental or psychological recession. The sequence shows how a classic policy debate was recast and nationalized as a question

of collective character. Shifts in values, confusion, uncertainty, and a lack of vision were repeatedly noted, reinforcing the interpretation that collective national traits were at work. Framed in this manner, attention moved from economic instruments to national morale.

Conclusion

The rise of neo-patriotism and the 1990s recession did not coincide by chance. Globalization and international deregulation shaped both the end of the Cold War and the slump, leaving cultural as well as economic traces. Economic turbulence and wider upheavals created fertile ground for reflection as a way to endure uncertainty, and the recession was read through history as much as through economics.

In this article, I have examined how the 1990s recession in Finland was a national and temporal experience. Drawing on citizen letters, elite discourse, and press debate, I have shown how economic hardship was narrated not only in financial but also in moral, cultural, and historical terms.

My first research question was about the contexts in which the recession was nationalized. The material reveals several overlapping elite strands rather than a single line. A competitiveness strand tied wartime endurance, unity, and work ethic to fiscal consolidation. A confidence strand treated the “mental recession” as a collapse of confidence and expectations, calling for trust building rather than punishment. A values strand read the downturn as laxed virtues that called for the reaffirmation of shared norms. A cohesion strand warned that austerity and talk of crisis drained morale and widened divides.

Citizens likewise nationalized the downturn in different ways. For example, some appealed to unity and to “buy Finnish”. Many questioned the fairness of austerity and assigned responsibility to elites, banks and financial deregulation rather than households. Some messages emphasized that veterans and low-income families were part of the nation’s backbone. Religious writers said the slump showed the effects of secularization.

All in all, both sides used the same national talk to push very different policies, while the downturn was made meaningful as a collective national condition rather than merely an economic shock. From the perspective of the divide between citizens and elites, the same national motifs moved across arenas and were used to justify various policies.

My second question was related to how the recession was temporalized, positioned in national history, and linked to expectations of the future. Both citizens and elites reached for comparisons. Elites used history mainly to justify present-day decisions. Citizens, on the other hand, used history to make sense of events and to defend or resist policies.

World War II served as a constant frame. People also looked back on the post-war decades, the era of President Kekkonen, and the economic boom of the late 1980s. Sometimes, they even looked back on the Civil War of 1918. Taken together, these reference points raised the question of when the country had lost the qualities that once carried it forward. Of these, the late-1980s boom mattered most in practice: it stood for deregulation, easy credit and excess, and for the sense that Finland had strayed from its natural path. Through these frameworks, the downturn could appear as the price of earlier mistakes or as another round of national endurance. They also shifted ideas about the future: for some, hardship promised renewal, while for others it signaled lasting decline.

The history of experiences approach here highlights how economic crisis was lived as a shared and contested experience of identity, morality, and temporality. The idea of “psychological depression” was more than just rhetoric; it shaped how people explained suffering and envisioned recovery.

This account also nuances elite-centered interpretations, which see the recession primarily as evidence of Finland’s failure to adapt to global markets. The letters and public debate often turned the argument around. For many citizens, the real mistake was the 1980s embrace of global markets and finance. Deregulation, easy credit, and elite excess were seen as pushing Finland off its natural path. From this view, austerity placed burdens on the wrong people. National sentiment was therefore not only used to demand consolidation but also to resist it, by calling for fairness, solidarity, and the protection of cohesion. People fought whether it was mainly about money or morals, or perhaps both.

Compared with elsewhere in Europe, Finland looks distinctive. In other European countries in the 1990s, nationalism often accompanied post-socialist transformations or new claims to sovereignty. In Finland, however, war memory reinforced arguments for austerity, debt repayment, and competitiveness. At the same time, citizens used nationalistic arguments to oppose cuts, pointing back to the excesses of the 1980s and appealing to ideals of fairness and cohesion. War memory, rapid liberalization, and a new geopolitical setting pulled economics and national feeling together, but they didn’t point to one answer.

This article brings two main things. First, it shows how the 1990s recession was experienced through the dual processes of nationalization and temporalization, and how these took different forms in elite and citizen perspectives. Second, it demonstrates how memory politics and market-centered reasoning converged to create a form of disciplinary nationalism that justified austerity as patriotic duty, but could also be used to resist it. In this sense, the Finnish case illuminates how crises become moments when nations reimagine themselves – not only economically but also through nationalization and temporalization.

Dr. Ville Yliaska is Lecturer at the Faculty of Education, University of Lapland. His latest book (2025) addresses the history of experience during the recession in 1990s Finland.

References

- 1 *Helsingin Sanomat*, 25 September 2024, "Purra: Suomalaiset ovat henkisesti velto-tuneet."
- 2 During the Euro crisis, Greece surpassed the records set by Finland in the 1990s.
- 3 The prevailing interpretation can be summarized as a fairly basic financial crisis. In the 1980s, Finland's financial markets were liberalized, leading to a tripling of foreign currency loans and stock prices between 1987 and 1990. However, the chosen model of stable monetary policy did not fit the liberalized markets. When the boom busted and the direction of capital flows changed, options were limited. If the exchange rate was to be defended, monetary policy had to be tightened, leading to rising interest rates, which harmed households and companies indebted to domestic banks. Devaluation of the currency, on the other hand, harmed those companies and households with loans in foreign currency.
- 4 Honkapohja & Koskela 2001, 52–53; see also Honkapohja, Koskela & Paunio 1993; similarly Ahtiala 1993.
- 5 *Talouspoliittinen työryhmä – Talouden tervehdyttämisohjelma*, 28 March 1991, Esko Aho Government Papers, Hb:6, National Archives of Finland.
- 6 About failed economic forecasts, see Kiander & Vartia 1998, 178–186.
- 7 Tepora & Yliaska 2024.
- 8 Kettunen 2019, 267–268. Holkeri's government was the first one to use the concept "welfare society" in the government programme. *Prime Minister Harri Holkeri's Government Programme*, 30 April 1987, Government of Finland <https://valtioneuvosto.fi/-/64.-holkeri-30.4.1987-26.4.1991-> (viewed 23 October 2025)
- 9 Linkala 2014; Laamanen 2021; Kallioniemi 2020.
- 10 Honkapohja & Koskela 2001, 52–53.
- 11 Kantola 2002, 108–110, 124–126, 114–126, 189–199.

- 12 Julkunen 2001, 243–250.
- 13 Kärriylä, Strang & Wuokko 2023, 392–411.
- 14 Kettunen 2008, 209–228.
- 15 Kivimäki 2021, 13.
- 16 Koselleck 2004.
- 17 Koselleck 1976, 30–33. Koselleck addressed the topic in several articles. Articles on the subject are collected, among other places, in Koselleck 2004.
- 18 Kivimäki & Toivo 2022, 61; Also: Annola, Kivimäki & Malinen 2019; Perttula & Lato-
maa 2009, 17, 116–119.
- 19 Anderson 2006 [1983].
- 20 Billig 1995.
- 21 See e.g. the song “Home, Religion, Native Country” by the band Kansan uutiset (1983)
and song “On mulla unelma” by the band Sielun Veljet. Aki Kaurismäki’s films are
also a good example. His *Leningrad Cowboys* -movies are ironic treatments of Fin-
nishness. This sits within a longer arc where ‘home, religion and fatherland’ had
become objects of debate rather than unquestioned pillars. Kääpä 2007.
- 22 Giddens 1994, 55–60.
- 23 See e.g. Bauman 1996, 34–35; Bauman 1996b, 176–189.
- 24 See e.g. Fukuyama 1992.
- 25 Kinnunen 2006, 162–166.
- 26 Suomi 70 1988, 18–19.
- 27 Marko Röhr’s interview, 21 November 2019, *Iltasanomat*. [https://www.is.fi/kotimaa/
art-2000006307123.html](https://www.is.fi/kotimaa/art-2000006307123.html) (viewed 2 June 2023)
- 28 A statue of the winning side of the 1918 Finnish Civil War. During the Cold War its
commemoration was politically sensitive and often seen as at odds with Finland’s
effort to maintain good relations with the Soviet Union (a stance sometimes dubbed
“Finlandization”).
- 29 Selen 2001, 573. The Minister of Defense Ole Norrback was present.
- 30 Pasanen 2011, 4; Häggman 2003, 367–372.
- 31 Marko Röhr’s interview, 21 November 2019, *Iltasanomat*. [https://www.is.fi/kotimaa/
art-2000006307123.html](https://www.is.fi/kotimaa/art-2000006307123.html) (viewed 2 June 2023)
- 32 Eskolin 2013, 43–44, 100.
- 33 Stone 2012, 714–731.
- 34 Penttilä, Tapaninen & Jutila 1994, 26–31.
- 35 *Helsingin Sanomat*, 11 November 1989, “Kuntoutukseen päästävä anelematta”; *Helsingin
Sanomat*, 28 September 1980, “Kuntoloma kelpaa 26 vuoden jälkeenkin”; *Helsingin
Sanomat*, 5 September 1992, “Monttumiehet eivät perusta paatoksesta”; Ehrnrooth
1994, 20–28.
- 36 Ahonen 1998, 79–89, 121, 129–132, 171.
- 37 Kuisma 2016, 244.
- 38 Jensen-Eriksen 2009, 144–145.
- 39 Kettunen 2008, 217.
- 40 *Helsingin Sanomat*, 15 November 1991, B13, Vanhan maailman haaksirikko (Janne
Virkkunen).
- 41 Kettunen 2008, 209–228.
- 42 *Helsingin Sanomat*, editorial, 30 July 1991, “Ei-ihmisten tasavalta.”

- 43 Esko Aho, *Sotaveteraani* Christmas issue, 3 December 1991; see also Esko Aho, speech, 7 June 1991, Rintamamiesveteraaniliitto anniversary, Prime Minister Esko Aho Papers, Ha:42, National Archives of Finland.
- 44 Esko Aho, speech, 7 June 1991, Rintamamiesveteraaniliitto anniversary, Prime Minister Esko Aho Papers, Ha:42, National Archives of Finland.
- 45 Koivisto 1992; Koivisto's attitude towards debt has also been explained by personal historical factors – a religious upbringing that emphasized hard work and shunned consumption on credit, Nevakivi 1993, 19.
- 46 Mauno Koivisto, speech in Bruges, Belgium, 28 October 1992, College of Europe. <https://www.coleurope.eu/speeches/older> (viewed 23 August 2024)
- 47 Hjerpppe & Ikonen 1995, 15; *Finland Fights!* -film (1939) <https://elonet.finna.fi/Record/kavi.elonetelokuva632570> (viewed 2 September 2024)
- 48 We have a proud awareness that we have a historical task, which we continue to fulfill, to protect Western civilization, which has been our heritage for centuries, but we also know that we have paid the debt we owe to the West to the last penny. Order of the Day 14.3.1940.
- 49 *Helsingin Sanomat*, 24 July 1991, "Suomen kansa kyllä kestää jos vain poliitikotkin kestävät"; *Helsingin Sanomat*, 20 June 1991, "Työtaistelu vai yhden miehen sota" (editorial); *Helsingin Sanomat*, 4 June 1991, "Kummallista solidaarisuutta" (editorial); *Helsingin Sanomat*, 10 July 1991, "Martti Hetemäki & August Leppä: Suomessa on nyt kustannusremontin aika"; *Helsingin Sanomat*, 9 May 1991, "Elvytyksen matematiikka"; *Ydin* 4/1991, "Suomi putoos puusta" (Saska Saarikoski); *Uusi Suomi*, 22 September 1991, "Pitääkö vielä uskoa suomalaiseen yhteishenkeen" (Mauno Saari); *Uusi Suomi* 17 September 1991, "Vastauksia vaan ei valtaa" (Margit Hara). After the recession, the "we" discourse was quickly dismantled. The unemployed became the "other" side of the nation for the media. "We" had different knowledge about the unemployed. Recipients and payers became separate categories. Valtonen 2002, 58.
- 50 14.11.1991, 13:00 and 14:30 Centre Party parliamentary group meeting. Member of Parliament Järvelähti (war rhetoric reference) Cab 1991 Centre Party archive, Helsinki.
- 51 *Helsingin Sanomat*, 16 October 1991, "Kiihtynyt eduskunta riiteli yöhön Ahon hallituksen talouslinjasta."
- 52 *Helsingin Sanomat*, 5 June 1991, "Kova ja historiallinen päätös."
- 53 *Helsingin Sanomat*, 15 October 1991, "Keskuspankki halusi Suomen kertaikkalla eu-rokuntoon."
- 54 Centre Party Working Committee, group speech on the SDP interpellation on economic policy, 20 November 1991, CAB 1991, Centre Party Archives; Parliament Record PTK 89/1991, 20 November 1991, eduskunta.fi. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Poytakirja/Documents/ptk_89+1991.pdf (accessed 3 April 2025)
- 55 Esko Aho, New Year's greeting, 30 December 1991 (to be published 30 December 1991 at 13:00), Prime Minister Esko Aho Papers, Ha:42 (1991), National Archives of Finland.
- 56 SDP meeting (Hämäläinen), 7 April 1992, Ca77, Labour Archives.
- 57 23.9.1993 Centre Party parliamentary group meeting, CAB 40. Centre Party archive
- 58 *Helsingin Sanomat*, 1 June 1991, "Talkoot vai hautajaiset" (Kristiina Ritvos, editorial writer).

- 59 *Helsingin Sanomat*, 1 June 1991, "Talkoot vai hautajaiset" (Kristiina Ritvos, editorial writer).
- 60 *Helsingin Sanomat*, 20 August, "Lama tekee varkaan."
- 61 *Helsingin Sanomat*, 21 June 1991, "Paavo Lipponen Helsingin voi tulla eurooppalainen luovuusalue."
- 62 National Coalition Party Parliamentary Group, 12 September 1991, 1/1991, CA 49, Archives of the Organizations of the National Coalition Party.
- 63 "Lottery win" was commonly referred to describe the situation of Finns living in the Nordic welfare state. The idea was to compare the odds of being born in Finland with the odds of being born in any third world country. See, for example, *Helsingin Sanomat*, 5 March 1983, "Kaikki lyövät toisiaan."
- 64 EVA 1991, 19–20.
- 65 EVA 1991, 5–14, 23, 27, 90–95.
- 66 Suomi 75, 4.
- 67 *Helsingin Sanomat*, 22 June 1991, "Pääministeri Aho esikuntineen Kaustisella: 'Kulttuurin valtiontuki arvioitava uudelleen'."
- 68 National Economic Council, Minutes 7/1991, 10 December 1991, X:1 1991–1992, National Archives of Finland.
- 69 S.K., undated letter to Iiro Viinanen, H65 Archives of Esko Aho's Government: Iiro Viinanen papers, file HCH:15, National Archives of Finland.; T.L., letter to Iiro Viinanen, 21 April 1992, H65 Archives of Esko Aho's Government: Iiro Viinanen papers, file HCH:8, National Archives of Finland.
- 70 Letters from E.K. (undated), H.N. (6 December 1992), J.T. (20 October 1992), H.A. (17 June 1992), H.S. (23 February 1992), M.J. Jokiahho (undated), T.L. (21 April 1992), I.L. (8 April 1992), A.K. (undated), P.O., Turku (15 September 1992), I.R. (30 September 1992), and A.T. (3 June 1991), H65 Archives of Esko Aho's Government: Iiro Viinanen papers, files HCH:3, 7, 8, 11–13, National Archives of Finland.
- 71 Letters from P.S. (2 May 1992) and J.L. (7 April 1992), H65 Archives of Esko Aho's Government: Esko Aho papers, file H41, National Archives of Finland; and from L.Y. (23 January 1993), H65 Archives of Esko Aho's Government: Iiro Viinanen papers, file HCH:14, National Archives of Finland.
- 72 T.L., letter to Iiro Viinanen, 21 April 1992, H65 Archives of Esko Aho's Government: Iiro Viinanen papers, file HCH:8, National Archives of Finland.
- 73 "The price of these planes is high both economically and mentally." T.L., letter to Elisabeth Rehn, 26 March 1992, H65 Archives of Esko Aho's Government: Elisabeth Rehn papers, file HCI:2, National Archives of Finland.
- 74 S.S., letter to Iiro Viinanen, 27 July 1991, H65 Archives of Esko Aho's Government: Iiro Viinanen papers, file HCH:3, National Archives of Finland.
- 75 Letters from O.Ä. (21 October 1993), J. (18 October 1993), and A.P. (13 May 1993), H65 Archives of Esko Aho's Government: Esko Aho papers, file HA:39, National Archives of Finland; and from V. V. (10 December 1991), H65 Archives of Esko Aho's Government: Iiro Viinanen papers, file HCH:5, National Archives of Finland.
- 76 E.P., letter to Elisabeth Rehn, 21 April 1992, H65 Archives of Esko Aho's Government: Elisabeth Rehn papers, file HCI:2, National Archives of Finland.
- 77 R.V., letter to Elisabeth Rehn, 6 May 1992, H65 Archives of Esko Aho's Government: Elisabeth Rehn papers, file HCI:3, National Archives of Finland.

- 78 For comparison I have reviewed the letters sent to the previous government.
- 79 Letters from H.A. (17 June 1992), H65 Archives of Esko Aho's Government: Iiro Viinanen papers, file HCH:11, National Archives of Finland; and from M.S. (29 November 1992) and L.S. (26 December [1992]), H65 Archives of Esko Aho's Government: Esko Aho papers, file HA:39, National Archives of Finland.
- 80 K.N. citizen letters to Minister Iiro Viinanen, HCH:8; M.S. 29.11.1992 citizen letters to Minister Esko Aho Ha:39; K.L. 5.9.1993 citizen letters to Minister Iiro Viinanen, HCH:17; [company] citizen letters to Minister Iiro Viinanen, HCH:3; [company] 18.10.1991 citizen letters to Minister Iiro Viinanen, HCH:5; [pseudonym] citizen letters to Minister Esko Aho Ha:39; L.S. 26.12. citizen letters to Minister Esko Aho Ha:39, National Archives.
- 81 Letters from O.S. (1 September 1993) and R.L. (1 March 1993), H65 Archives of Esko Aho's Government: Iiro Viinanen papers, file HCH:17; and from M.S. (13 October 1991), H65 Archives of Esko Aho's Government: Elisabeth Rehn papers, file HCI:1, National Archives of Finland.
- 82 Letter from E.P. (undated), H65 Archives of Esko Aho's Government: Elisabeth Rehn papers, file HCI:2, National Archives of Finland.
- 83 See also, for example, Letter from T.L. (30 November 1991), H65 Archives of Esko Aho's Government: Iiro Viinanen papers, file HCH:5, National Archives of Finland.
- 84 Letters from S.P. (19 January 1994) and K.K. (undated), H65 Archives of Esko Aho's Government: Iiro Viinanen papers, files HCH:21 and HCH:17, National Archives of Finland.
- 85 Letters from A.O. (undated), H65 Archives of Esko Aho's Government: Riitta Uosukainen papers, file HCQ:10; and from K.B. (undated), H65 Archives of Esko Aho's Government: Esko Aho papers, file HA:41, National Archives of Finland.
- 86 Letters from A.O. (undated), H65 Archives of Esko Aho's Government: Riitta Uosukainen papers, file HCQ:10; and from K.B. (undated), H65 Archives of Esko Aho's Government: Esko Aho papers, file HA:41, National Archives of Finland.
- 87 Letter from T.S. (1 February 1992), H65 Archives of Esko Aho's Government: Elisabeth Rehn papers, file HCI:2, National Archives of Finland.
- 88 Letters from K.N. (undated), R.L. (1 March 1993), A.A. (4 February 1994), K.H. (16 November 1993), K.K. (undated), B.N. (undated), V.N. (undated), M.J. (undated), and A.L. (14 May 1993), H65 Archives of Esko Aho's Government: Iiro Viinanen papers, files HCH:8, 12, 14, 15, and 17; from H.R. (28 June 1991), H65 Archives of Esko Aho's Government: Esko Aho papers, file HA:40; and from M.S. (13 October 1991), H65 Archives of Esko Aho's Government: Elisabeth Rehn papers, file HCI:1, National Archives of Finland.
- 89 Letter from K.A. (26 October 1992), H65 Archives of Esko Aho's Government: Esko Aho papers, file HA:39, National Archives of Finland.
- 90 Letters from A.A. (17 December 1992), H65 Archives of Esko Aho's Government: Riitta Uosukainen papers, file HCQ:10; L.S. (26 December 1992), H65 Archives of Esko Aho's Government: Esko Aho papers, file HA:39; and [anonymous] (undated), H65 Archives of Esko Aho's Government: Esko Aho papers, file HA:38, National Archives of Finland.
- 91 Letter from M.S. (13 October 1991), H65 Archives of Esko Aho's Government: Elisabeth Rehn papers, file HCI:1, National Archives of Finland.
- 92 "This is how we tried to do our best for the Fatherland. I hope that you, up there, will do the same." Letters from V.N. (undated) and V.p.P. (28 October 1992), H65 Archives

- of Esko Aho's Government: Iiro Viinanen papers, file HCH:7, National Archives of Finland.
- 93 Letter from J.L. (7 April 1992), H65 Archives of Esko Aho's Government: Esko Aho papers, file HA:41, National Archives of Finland.
- 94 Letter from Y.N. (29 September 1992), H65 Archives of Esko Aho's Government: Iiro Viinanen papers, file HCH:7, National Archives of Finland.
- 95 Letter from N.J. (30 November 1991), H65 Archives of Esko Aho's Government: Iiro Viinanen papers, file HCH:3, National Archives of Finland.
- 96 Letter from R.P. (28 November 1993), H65 Archives of Esko Aho's Government: Esko Aho papers, file HA:39, National Archives of Finland.
- 97 Letter from O.S. (1 September 1993), H65 Archives of Esko Aho's Government: Iiro Viinanen papers, file HCH:17, National Archives of Finland.
- 98 Letter from H.P. (undated), H65 Archives of Esko Aho's Government: Iiro Viinanen papers, file HCH:3, National Archives of Finland.
- 99 16 August 1993, Centre Party parliamentary group meeting, CB40. Centre Party archive.
- 100 Niiniluoto 1993, 17.
- 101 *Helsingin Sanomat*, 13 November 1993, "Työryhmä arvioimaan vallanpitäjiä."
- 102 *Helsingin Sanomat*, 2 December 1993, "Erimielisen työryhmän riidat puretaan kirjaksi"; *Helsingin Sanomat*, 2 December 1993, "Suomea vaivaa talouslaman lisäksi henkinen kriisi."
- 103 Ehrnrooth 1994, 77–78.
- 104 Puohiniemi 1993.
- 105 Centre Party parliamentary group meeting 21 October 1993. CAB40, Centre Party archive.

Bibliography

Archives

National Archives, Helsinki

H65 Archives of Esko Aho's Government

Esko Aho papers, HA:38–42.

Iiro Viinanen papers, HCH:3, 5, 7–8, 11–15, 17, 21.

Elisabeth Rehn papers, HCI:1–3.

National Economic Council

X:1 (1991–1992)

The Labour Archives (Työväen arkisto), Helsinki

Social Democratic Party parliamentary group minutes (Ca77)

Archive of the Centre Party and Rural Areas (Keskustan ja maaseudun arkisto), Helsinki

Centre Party parliamentary group minutes, files CAB:40–41.

Archives of the Organizations of the National Coalition Party (Porvarillisen Työn Arkisto),
Espoo

National Coalition Party parliamentary group minutes, files CA:49–53

Newspapers

Helsingin Sanomat 1991 to 1993

Ydin 1993

Uusi Suomi 1991

Literature

Ahonen, Sirkka. *Historiaton sukupolvi. Historian vastaanotto ja historiallisen identiteetin rakentuminen 1990-luvun nuorison keskuudessa*. Helsinki: SHS, 1997.

Ahtiala, Pekka. "Suomen talouspoliittinen saneeraus vuonna 1975." *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 3/1993: 382–390.

Anderson, Benedict. *Kuvitellut yhteisöt. Nationalismin alkuperän ja leviämisen tarkastelua*. Suom. Joel Kuortti. Tampere: Vastapaino, 2006.

Bauman, Zygmunt. *Intimations of Postmodernity*. London: Routledge, 1992.

Bauman, Zygmunt. "From Pilgrim to Tourist." In *Questions of Cultural Identity*, edited by Stuart Hall and Peter du Gay, 18–36. London: Sage, 1996.

Bauman, Zygmunt. *Postmodernin lumo*. Tampere: Vastapaino, 1996.

Billig, Michael. *Banal Nationalism*. London: Sage, 1995.

Ehrnrooth, Jari. "Ei kansalaiskunnosta, vaan vapaudesta ja itseyden tunnosta." In *Suomen henkinen tila ja tulevaisuus*, edited by Ilkka Niiniluoto and Paavo Löppönen, 47–80. Helsinki: WSOY, 1994.

Elinkeinoelämän Valtuuskunta (EVA). *Suomen vahvuudet ja heikkoudet*. Helsinki: EVA, 1991.

Fukuyama, Francis. *Historian loppu ja viimeinen ihminen*. Helsinki: WSOY, 1992.

Giddens, Anthony. "Living in a Post-Traditional Society." In *Reflexive Modernization*, edited by Ulrich Beck, Anthony Giddens, and Scott Lash, 55–109. Cambridge: Polity, 1994.

Hjerppe, Riitta, and Vappu Ikonen. "The Only Honest Thing to Do. Sotavelat, Suomi ja Hooverin moratorio 1931." *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 1/1995: 15–28.

Honkapohja, Seppo, and Erkki A. Koskela. "The Economic Crisis of the 1990s in Finland." *Economic Policy* 29 (1999): 401–436.

Honkapohja, Seppo, Erkki A. Koskela, Will Leibfritz, and Roope Uusitalo. *Economic Prosperity Recaptured. The Finnish Path from Crisis to Rapid Growth*. Cambridge: MIT Press (CESifo Book Series), 2009.

Hulkko, Kustaa, ja Jorma Pöysä. *Vakaa markka. Teot ja tarinat*. Jyväskylä: Atena, 1998.

Häggman, Kai. *Avarammille aloille, väljemmille vesille*. Helsinki: WSOY, 2003.

Jarroch, Rand. *Economic Recession and Non-communicable Diseases*. Joensuu: University of Eastern Finland, 2023.

- Jensen-Eriksen, Niklas. "Luuserimarkka." In *Kansallinen kapitalismi, kansainvälinen talous*, edited by Niklas Jensen-Eriksen, Mirkka Lappalainen, Jouko Nurmiainen, and Sakari Siltala, 252–274. Helsinki: Siltala, 2012.
- Kantola, Anu. *Markkinakuri ja managerivalta. Suomen 1990-luvun talouskriisin poliittinen hallinta*. Helsinki: Loki, 2002.
- Kettunen, Pauli. *Globalisaatio ja kansallinen me. Kansallisen katseen historiallinen kriittikki*. Tampere: Vastapaino, 2008.
- Kiander, Jaakko & Pentti Vartia. *Suuri lama. Suomen 1990-luvun kriisi ja talouspoliittinen keskustelu*. Helsinki: ETLA, 1998.
- Kinnunen, Tiina. *Kiitetyt ja parjatut. Lotat sotien jälkeen*. Helsinki: Otava, 2006.
- Kivimäki, Ville. "Introduction." In *Lived Nation as the History of Experiences and Emotions in Finland, 1800–2000*, edited by Ville Kivimäki, Sami Suodenjoki, and Tanja Vahtikari, 1–28. Cham: Palgrave Macmillan, 2021.
- Koivisto, Mauno. "Puhe 6.12.1992." In *Ulkopoliittisia lausuntoja ja asiakirjoja 1992*. Helsinki: Ulkoasiainministeriö, 1992.
- Kuisma, Markku. *Valtion yhtiöt. Nousu ja tuho*. Helsinki: Siltala, 2016.
- Kärriylä, Ilkka, Johan Strang, and Maiju Wuokko. "Fragments of Libertarianism and Neo-liberal Ascendancy: Ideological Features and Limitations of the Liberal Breakthrough in Finland." *Journal of Political Ideologies* 28, no. 3 (2023): 392–411. <https://doi.org/10.1080/13569317.2023.2249649>
- Kääpä, Pietari. "The Politics of National Identity in Aki Kaurismäki's Leningrad Cowboys Trilogy." *WiderScreen* 2 (2007). Online article, available at: https://widerscreen.fi/2007/2/_print/politics_of_national_identity.pdf (Accessed 8 October 2025)
- Laamanen, Susanna. *Suomirockin matkailutarinoiden rakentuminen 1985–1999*. Joensuu: University of Eastern Finland, 2021.
- Levä, Ilkka. "Sota Suomesta? Uusi työelämän psykologinen sopimus 1990-luvun laman lehdistöpuheessa." *Työelämän tutkimus* 19, no. 1 (2021).
- Linkala, Minna Kristiina. *Teatterikriitikot kenttien kielipelissä*. Helsinki: Helsingin yliopisto, 2014.
- Lämsä, Anna-Liisa. *Tuhat tarinaa lasten ja nuorten syrjäytymisestä*. Oulu: Oulun yliopisto, 2009.
- Nevakivi, Jukka. "Pankissa ja politiikassa 1959–1981." In *Pitkä linja. Mauno Koivisto. Valtiomies ja vaikuttaja*, edited by Keijo Immonen, 13–55. Helsinki: Kirjayhtymä, 1993.
- Niiniluoto, Ilkka. "Suomen henkinen tila ja tulevaisuus." In *Suomen henkinen tila ja tulevaisuus*, edited by Ilkka Niiniluoto and Paavo Löppönen, 13–46. Helsinki: WSOY, 1994.
- Pasanen, Tero. "'Hyökkäys Moskovaan!' Tapaus Raid Over Moscow Suomen ja Neuvostoliiton välisessä ulkopoliitikassa 1980-luvulla." *Pelitutkimuksen vuosikirja* 2011: 1–11.
- Penttilä, Risto E. J., Jaakko Tapaninen, and Janne Jutila. *Ultimatum isänmaalle. Nuorsuomalainen näkemys Suomen mahdollisuuksista*. Helsinki: Otava, 1994.
- Puohiniemi, Martti. *Suomalaisten arvot ja tulevaisuus*. Helsinki: Tilastokeskus, 1993.
- Selen, Kari. *Sarkatakkien maa. Suojeluskuntajärjestö ja yhteiskunta 1918–1944*. Helsinki: WSOY, 2001.
- Stone, Dan. "Memory Wars in the 'New Europe'." In *The Oxford Handbook of Postwar European History*, edited by Dan Stone, 714–731. Oxford: Oxford University Press, 2012.
- Suomi 75. Suomen itsenäisyyden 75-vuotisjuhlajulkaisu*. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia, 1992.

- Tepora, Tuomas, and Ville Yliaska. "Haaleaa nationalismia: Kylmän sodan päättyminen, älymystö ja 'Suomen henkinen tila.'" *Historiallinen Aikakauskirja* 122, no. 4 (2024): 408–424.
- Valtonen, Sanna. "Työttömyys ja pääsyn politiikka Helsingin Sanomissa." In *Laman julkisivut*, edited by Ullamaija Kivikuru, 49–82. Lahti: Palmenia-kustannus, 2002.
- von Wright, Georg Henrik. "Viimeisistä ajoista. Ajatusleikki." *Yliopistolehti* 24 (1993): 4–15.

The End of the Cold War and the Dead Body Politics between Finland and Russia

Abstract

The article examines how the repatriation of missing soldiers became an important component of a new Finnish neo-patriotic memory regime that emerged after the Cold War. As borders opened and the Soviet Union adopted the policy of glasnost, Finnish non-governmental organizations – including war-veteran and Karelian heritage associations – turned their attention to ceded Karelia (in Russia) to commemorate fallen soldiers who had been forgotten or left behind. Finnish efforts at both the NGO and state levels were positively received by the Russian side, fostering transnational cooperation between Finland and the newly formed Russian state after the dissolution of the Soviet Union.

In mid-September 1993, a group of Finnish men in military fatigues drove a van up to a railway station platform in Vyborg, Russia. The men were part of a Finnish volunteer search team. They arrived after a week of intense camp life and fieldwork on the Karelian Isthmus, a once heavily contested region that Finland ceded to the Soviet Union during World War II. Accompanied by Russian officials, the men lifted over fifty small coffins from the van, the results of their work over the summer. The coffins contained the remains of over one hundred unidentified Finnish soldiers missing in action during World War II.

Once the coffins were placed on the platform, the ceremonial part began. A small cassette player started to play the Finnish national anthem, followed by a short series of speeches. Russian civil servants expressed their wishes that the fallen soldiers would rest peacefully in their native soil and emphasized the importance of ensuring that no bodies, whether Russian or Finnish, would be left unburied on the former battlefields. After the ceremony, the coffins were placed on a train and transported to Finland.¹

A month later, in October 1993, the coffins were laid to rest in the military cemetery of the south-eastern town of Lappeenranta.² Thousands of civilians and war veterans gathered to witness the first repatriation of Finnish soldiers.³ The Minister of Education, Riitta Uosukainen, emphasized the importance of Finland and Russia coming together to mourn and honour the fallen. She also expressed her gratitude to the Russian people, as well as the civil and military officials of Vyborg, for their positive attitude towards the search for fallen Finnish soldiers.⁴ In his speech, the Russian Ambassador to Finland, Yuri Deryabin, praised the repatriation as a dawn of a new era and an “act of humane justice”. He stressed the necessity, in the post-communist era, to build new relations between Russia and Finland, hinting that the relations during the Cold War had been mostly liturgy. He saw the Finnish repatriations, as well as the multiple Russian and Finnish memorial projects on both sides of the border, as nothing less than a “final peace treaty between the two nations”.⁵

The repatriation of missing soldiers to Finland and elsewhere in Europe in the early 1990s was part of the reformulation of the post-Cold War world.⁶ Running parallel and intertwined with increased globalization, open borders, and liberalism, the era was marked by a resurgence of national sentiment and discussions of national identity. A reassessment of the past and the mobilization of history seemed to offer a path to the future. For much of Europe, this identity debate and reassessment focused on the Second World War and the preceding period. Within this context, dead, lost, and forgotten were drawn from oblivion and endowed with new meanings to help define and legitimize the present.

In this empirical article, I examine the repatriations of missing Finnish soldiers during the early 1990s – an era when tumultuous political changes had reshaped the world and the Cold War had definitively ended, but the future remained uncertain. I argue that these repatriations were a vital part of a neo-patriotic turn in Finland. I look at how and why they – and related forms of remembrance – interested, engaged, and inspired people, at both the grassroots and the state level.⁷ I contend that the phenomenon was mostly patriotic in nature, rather than part of a more aggressive and political neo-nationalism of the 1990s. I further argue that in spite of their patriotic nature, the repatriations achieved surprising significance on the transnational level. The Finnish movement was partly inspired by a similar one in the

Soviet Union/Russia. In both countries, the focus on forgotten dead soldiers provided a language and symbols for the new era. For a short period of time, the missing soldiers provided a roadmap for a new kind of Finnish–Russian post-communist relationship. The repatriation movement, together with broader war commemoration efforts, developed into a fruitful field of transnational cooperation between Finland and Russia in the new hard-to-navigate political landscape of the disintegrating Soviet Union.

While acknowledging the broader European and Russian contexts, this article focuses mainly on the repatriation movement in Finland in the early 1990s. However, since the focus is on the search for missing Finnish soldiers whose remains were mostly in Russia, the Russian context is vital. Within the limits of mostly Finnish archive materials, this article provides insights into a Russian post-communist movement that appeared to distance itself from a state-centred ideological past and open the door to a more critical, liberal, and individual perspective.

For this article, I have examined key Finnish non-governmental organizations and state institutions, as well as actors operating between these two spheres. In the latter group, I include the Commission of the War Dead (*Sotavainajatoimikunta*), which was established through joint efforts by the state and NGOs and operated under the Ministry of Education, albeit quite autonomously. Among NGOs, the most relevant for this article are the three main Finnish veterans' unions, the Prisoners of War Association, and Karelian heritage associations. On the state side, the Ministry of Education took a leading role, whereas the archives of the Finnish Consulate in Leningrad/St. Petersburg provide valuable information on the Finnish–Soviet/Russian interaction and cooperation related to the repatriation and commemoration of the fallen Finns.

The repatriation of missing World War II soldiers in the early 1990s was part of a new European political landscape emerging from the ruins of the Cold War order. The geopolitical turmoil created space for new views on national identities and nation states. Much of these redefinitions, by political parties, official institutions, and a great variety of civic actors, can be placed within a broader context of neo-patriotism. Neo-patriotism at the turn of the 1990s can be defined as a renewed openness to nationalistic feelings and a growing willingness to discuss questions of national identities across society and the political field. In this moment of political awakening and new national sentiments, attention often turned to the past. The deceased took on a new significance, creating meanings for the transition into a new era.⁸

The neo-patriotic turn and dead body politics

The end of the Cold War has sometimes been seen as a triumph of democracy and liberalism, paving the way for a world where nation states and strong political ideologies give way to globalization, openness, and never-ending peace. However, the redefinition of Europe at the end of the Cold War led to intense discussions on national identities and national history, as well as a strengthening of nationalistic sentiments, indicating a broader shift to the right. Those positioning themselves in the political centre began to look upon national feeling and national identities as the “new normal”.⁹ The result was a rise in patriotism and nationalism in Europe. To contextualize this phenomenon within the specific historical framework of the 1990s and to describe the contemporaries’ experiences of the resurgence of patriotic feelings, scholars also use the terms “neo-patriotism” and “neo-nationalism”. The prefix indicates an interrelation between earlier and recent forms of patriotism and nationalism. The prefix also suggests that the phenomenon adapted to the new conditions of the post-Cold War era.¹⁰ In the European context, this reference usually points to the nationalistic circumstances during the interwar period and World War II. Obviously, the patriotism of the past was different. Silvana Patriarcha has shown that during the heated debate on Italian national identity, the Italian neo-patriotism of the 1990s was more of a recreated patriotism in response to the radical nationalism of the Lega Nord. It also involved a search for historical connections further back in time than the more traditional Resistance of World War II.¹¹

Patriotism is a complex phenomenon that can include everything from “love of the motherland” to aggressive nationalism, racism, and hatred against the other.¹² Although many scholars see a clear difference between patriotism and nationalism, others, such as Ross Poole, indicate the difficulty of clearly separating the two, especially when studied in their political context.¹³

Much of the recent debate on patriotism has focused on whether it should be regarded as a virtue capable of strengthening the democratic and liberal polity by appealing to national sentiment – or is it ultimately a vice, just a milder version of nationalism? Authors such as Igor Primoratz view moderate patriotism as loyalty to institutions and laws rather than an emotion linked to ethnicity and common ancestry. In this view, “the patriotism of liberty” enables a multicultural society instead of strengthening nationalism.¹⁴ Others point out the political character of “patriotic loyalty”, arguing that there

cannot be a “love of one’s country” without a political context. Simon Keller highlights the contradiction that although patriotism is invoked to give legitimacy to political opinions, it is, nevertheless, also portrayed as “independent and unbiased”, rooted in national history and moral values – not in politics.¹⁵

In this article, I use the notion of “neo-patriotism” to describe the rise of national sentiments in Finland after the end of the Cold War. Since the concept “neo-nationalism” is usually linked to political movements of the 1990s with nativist-populist, right-wing, and even far-right tendencies, neo-patriotism more accurately captures the broader changes in politics, culture, and values among Finns.¹⁶ Neo-patriotism of the 1990s has been discussed by Finnish scholars such as Tiina Kinnunen and Markku Jokisipilä. They use the notion of “neo-patriotic turn” to describe the cultural and political change spurred by the end of the Cold War.¹⁷

Finnish scholars have pointed out how at the heart of the neo-patriotic movement in Finland was the understanding that Finnish actions in World War II had been morally right, and the assumption that the war generation and especially veterans had been intentionally or unintentionally neglected and treated disrespectfully by the Cold War generations.¹⁸ From the perspective of the neo-patriotic movement, the historiography and public histories had all too long been tied to official narratives that were politically steered, and in being so hid the truth. According to Olli Kleemola, veterans were indeed partly affected by national self-censorship. He notes, however, that there can be no talk of a period of total silence.¹⁹ According to the patriots, by paying tribute to those men and women who had participated in the war, the nation would pay a debt of honour.²⁰ Jussi Jalonen has pointed out how the Finnish movement was no different from other similar movements in Europe, where the remembrance of World War II enjoyed a new boom in the 1990s.²¹ The Finnish neo-patriotic movement was not limited to traditional conservatives or war-memory activists; it permeated the whole of society. To be patriotic and commemorate the war generation was as suitable for the left as it was for the right, for liberals as well as conservatives, as is shown by Jussi Jalonen. He argues that even liberal values could be seen as part of the moral victory that Finland gained during World War II.²²

Another example of how Finnish neo-patriotism adapted and was shaped according to the new era is the changing attitude towards borders, especially Finland’s eastern border. Whereas traditional nationalism sees borders as a protective wall separating the nation, the symbolism of borders changed

in the new situation after the Cold War. The border with the Soviet Union/Russia became a border of dialogue and interactions, as well as a means of neo-patriotic expression.²³

People who engaged in searching for dead soldiers and erecting memorials certainly felt they were doing something for the common good, for the past and future generations of the patria. Their engagement can also be seen as part of a republican tradition of patriotism, including the idea of an active citizen taking part in a wide range of activities that is good for society, and ultimately a readiness to defend the nation also in war. People engaged in the new wave of commemoration and the rehabilitation of forgotten or neglected “heroes” can also be categorized as “mnemonic warriors” as defined by Jan Kubik and Michael Bernhard. The mnemonic warrior sees the past as a “paradise lost” and insists that the spirit of the past also shapes the future. For the mnemonic warrior, in contrast to the mnemonic pluralist, a true vision of history must prevail over the alternative visions.²⁴

Another underlying notion in the article is what scholars have called “dead body politics”. The notion usually includes politically motivated exhumations and reburials, and it is, as Kevin Hearty points out, mostly understood as a feature of transitioning societies – societies that are moving from conflict to peace.²⁵ Michael Humphrey and Estela Valverde use the concept in their studies of transitional justice, reburials, and the right to remember in the transition periods in South America and Spain after the Cold War. According to them, dead body politics forms the mechanisms for new regimes to renew national memory. Those who previously were forgotten or persecuted become symbols of shared values and national identity. The new life of the deceased, as well as their potentially violent or traumatic death, serve as links between the past and present, becoming an integral part of manifesting the new regime.²⁶

Dead body politics in Eastern Europe after the Cold War has been studied by anthropologist Katherine Verdery. In her book *The Political Lives of Dead Bodies*, she points out that the political and social changes at the end of the 1980s created a need to acknowledge, politicize, and reinterpret the dead who had been neglected by the previous regime. The desire to find and commemorate fallen soldiers was part of a post-Cold War cultural phenomenon. Verdery emphasizes the spirituality and sanctity that is connected to the dead. She notes that when performing the act of reburial, sanctity is used to manifest and consecrate the new order. Dead bodies become transformation

tools for a new era, and they are charged with meanings and emotions, moral values, and sacredness.²⁷

In his book about reburials in American culture (mostly about the American Revolutionary War and the Civil War), Michael Kammen sees patriotism as an equivalent force to the politically motivated reburials usually linked to sudden regime changes – as in Eastern Europe after the Cold War. He shows that “digging up the dead” is also about the worship of ancestors and heroes, and a process for relatives who want to organize a proper burial in cases where the first burial site is seen as inappropriate.²⁸ The Finnish case illustrates how both political factors and human experiences are integral to understanding the phenomenon.

Raw human memory: The new Russian memory boom

The neo-patriotic Finnish memory regime was not only dependent on the political changes in the Soviet Union but was also influenced by the new post-communist Russian memory boom. The glasnost period in the Soviet Union is impossible to imagine without a major reinterpretation of the past.²⁹ The distinguishing features of the communist state include constant attacks on memory, the spread of secrecy over the past, and a monolithic memory regime. When the state’s political monopoly started to crumble, so did the state’s monopoly over history. The connection between political reform and the glasnost of history was manifested in the speech of Mikhail Gorbachev during the 70th anniversary of the October Revolution in 1917, when he stressed the necessity to start to fill in the blank spots of history.

The head of the Soviet Empire hardly realized the strength of the movement he was setting into motion. The following years witnessed intense criticism of Stalin’s Terror that brought a never-ending flow of horrific revelations into the living rooms and ordinary lives of the Soviet people. The deported, killed, tortured, imprisoned, and countless other neglected and oppressed groups from the 1930s became an obsessive everyday topic for millions of people. Those who had perished had been condemned as unpatriotic outcasts by earlier regimes, but they now were re-integrated into society, and their deaths gained a new significance in the new historical and political context.

Soon the polyphony of glasnost was extended to the most holy of Soviet history, the Great Patriotic War. In addition to the Lenin cult, the war was part

of the core myth of the Soviet Union. Following the heavy criticism of Stalin, it was inevitable that the myth of the war would also be shaken. The heroic Soviet narrative of the war – the glue of the communist state – became instead more of a story of individual tragedy. War remained a central piece of the past, although it was remembered differently.³⁰

At the core of the de-sacralized memory of the war were the tens of millions of war dead. Russia was indeed the only country where the amount of unburied fallen soldiers was in the millions. Nina Tumarkin describes how the memory of the Great Patriotic War was replaced with “raw human memory”, referring to the need to discover the destinies and remember the sheer loss of tens of millions of individuals. Political and ideological walls were breaking down, and the people started questioning. Had the war been a victory or was it a national disaster? Had the Soviets liberated Eastern Europe or committed a huge crime against humanity? Was it the Soviets who had committed the mass killings of Polish officers in Katyn? And, in the case of Finland, were the Soviets to blame for the Winter War against Finland?³¹

For many Russians, focusing on the fate of individuals felt liberating and important. It made it possible to commemorate without the pressure of official ideology or morally difficult questions. The individual tragedy of the men and women of one’s family, school, or hometown was enough.³²

It is noteworthy that the interest in Russia in missing soldiers and, at least partly, redefining the past did not reach the point where the honour and memory of the fallen soldiers was called into question. In this way, the movement differed from the *Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge* in Germany. The German organization felt pressure from the general public when it wanted to continue to honour fallen soldiers as a single, neutral group, regardless of whether SS soldiers were included.³³ Similar moral questions arose in Finland when a Norwegian union of veterans who had been fighting the Red Army in Finnish Lapland within the German ranks wanted to erect a memorial in Rovaniemi for the fallen. The memorial was inaugurated in 1994, but with a lot of controversy that caused a minor diplomatic crisis between Finland and Norway.³⁴

The interest in the search for missing soldiers in Russia resulted in the founding of multiple Russian associations focusing on military history and missing Red Army and other soldiers. The groups arose on the grassroots level and continued as independent vernacular actors. The search for missing soldiers was as much a performance of memory as an archaeological mission.³⁵

The focus on finding and identifying individual soldiers was a clear confrontation with the old Soviet memory regime. It offered a path to address historical injustices and bring to light an ignored or even silenced past that many hoped would be the foundation for a new era. The tragedy was not only in the deaths of the soldiers, but also in how the state had erased them as individuals from memory. Only when the soldiers could be identified and buried would justice be done.³⁶

The movement reflected new moral codes for those willing to break free from the Soviet past and integrate into something new and universal. One occasion that demonstrated the depth of this change was the inauguration of a Finnish prisoners of war memorial in Nizhni Novgorod Oblast in 1995. The highest Russian state official of the occasion was confident that the memorial and the history it highlighted would help “to change public awareness to reflect current realities” and was hopeful that the “universal ideals” connected to the memorial would be used in local educational programmes.³⁷

At the same time, we must be careful not to overestimate the liberal and pro-Western tendency. Even the grassroots level of Russian historical associations and search teams should not be seen only as an unchaining from the past. At the same time, they were tools in a new Russian patriotism. The interest in the new way of conducting military history, where information gathering, archival work, fieldwork, and the identification of remains replaced the traditional publications and media, offered a way to experience patriotism and history in a very concrete way. Sharon Macdonald sees the search movement as a form of “past presencing” where people are directly engaged in performing the past, not only remembering.³⁸ Johanna Dahlin, who made an ethnological study of a search team around 2010, has stressed the emotional involvement of those involved and sees the search as part of a ritual or pilgrimage.³⁹ Dahlin points out that even if already in 2010 it was clear that the Russian state had turned the search movement more and more into a chauvinist spectacle, there was still the attitude among the search team members of righting historical wrongs by lifting the individual soldiers out of oblivion.⁴⁰

Although Finland had not been part of the Eastern Bloc, its experience at the end of the Cold War was closely tied to historical glasnost. During the Cold War, Finnish state actors, and often also actors on the NGO level, had to live with the reality that history was a central part of the ideological monolith of the Soviet Union; remembering the past, especially on a state level, in a way that strongly contradicted the Soviet truth was problematic. One example of

this was the fact that the state did not organize official commemorations for the Winter War before 1989. In addition, the Finland–Soviet Union Society, with its nearly 100,000 Finnish members, continued to focus on Soviet-themed commemorations until the end of the Cold War. As a result, the end of the Cold War in Finland was strongly linked to the task of constructing a national representation that would reflect the “true history”. The glasnost of history sparked a great interest in Finland in World War II, especially in issues that had been addressed less vocally during the Cold War. In Finland, too, history became a narrative of the neglected, silenced, and forgotten, of righting historical wrongs and restoring honour to true patriots.

It is under these circumstances that Finland presented its own forgotten dead, whose remains were given new significance in tandem with the political changes. Firstly, thousands of fallen remained unburied in ceded Karelian territory or in unknown and possibly unmarked field graves. Secondly, there were hundreds of prisoners of war who had died in Soviet prison camps, about whom very little was known before the 1990s. Thirdly, there were thousands of fallen Finnish soldiers laid to rest in the parishes’ military graveyards in ceded Karelia. These graves and memorials had been mostly inaccessible to Finns for almost half a century, and most of the sites were falling apart or had been destroyed by the new residents. These categories of war dead became a cornerstone of a cultural and political strategy of the post-Cold War Finland. Initiatives to search for missing soldiers, honour prisoners of war, and rebuild military graveyards and memorials in ceded Karelia saw light also in Finland at the grassroots level. Reflecting the geopolitical changes, the state, which had previously been passive, became rapidly involved and met the vernacular level.

The symbiosis of the grassroots and the state

In the autumn of 1989, Jouko Ruuth, a retired insurance inspector, took part in a trip organized by the Finland-Soviet Union Society to East Karelia, the Soviet part of Karelia that had been occupied by Finland between 1941 and 1944. During their stay in Medvezhyegorsk (*Karhumäki* in Finnish), they went to see the wartime trenches. As they were leaving, two Russian men appeared at the door of the bus and started to explain enthusiastically with the help of a tourist guide that they had been carrying out excavations and had found war material

and human bones that probably belonged to Finnish soldiers. Back in Finland, Ruuth contacted the Finnish Defence Forces and explained what he had heard.⁴¹

The two men Ruuth had met belonged to the military history association “Bulatin” from Chelyabinsk in the Urals. Led by Ivan Abrahin, the association had established a search team with the aim of finding the remains of fallen soldiers who were originally from the regions of the southern Urals. When they found remains of Finns, Abrahin was eager to get Finland involved. He contacted both the Finnish Ambassador in Moscow, Heikki Talvitie, and Finland’s War Veterans’ Association.⁴² He informed them that his team would be back next summer and suggested a common Soviet–Finnish search team. Abrahin had no shortage of ideas. Upon finding bodies and organizing burials, there could be publications, a documentary featuring Finnish and Russian veterans, and exhibitions.⁴³

The opening up of the Soviet Union gave rise to startling encounters. The next summer, in 1990, Abrahin organized a meeting between former enemies on the battlefields in Medvezhyegorsk.⁴⁴ The Finns gave the Russians maps with the locations of mass graves containing Soviet soldiers. Poetically, the Finnish and Russian veterans could note how they walked in a shared landscape, first in war and then in nightmares.⁴⁵

The Russian grassroots initiative sparked positive reactions in Finland. One of the enthusiasts was Colonel Matti Lappalainen of the War College and Vice-Chairman of the Finnish Commission of Military History, a society of Finnish military historians. He belonged to the core of the cluster of national defence organizations that would form the neo-patriotic memory regime. For them, military history presented primarily as a means of reinforcing Finnish nationalism, finding justice for the patriots, and claiming the right to what they saw as the truth of history.

At the beginning of 1990, on behalf of the Finnish Commission of Military History, Lappalainen contacted the Ministry of Defence. Lappalainen praised the initiative of Mr. Abrahin and had a clear vision: Finland should get involved in the matter and focus on the fallen Finnish soldiers whose remains were still on Russian soil, and the Ministry of Defence should take a leading role.⁴⁶

During the same year, a wave of requests hit state institutes and associations in both Finland and the Soviet Union. Whether it was the Finnish Red Cross, veterans’ associations, the Prisoners of War Association, Karelian heritage associations, the Finnish Commission of Military History or state representatives such as the Soviet Embassy in Helsinki, Finnish ministries or the

Finnish Consulate in Leningrad, all received increasing numbers of requests from people for information about missing soldiers and gravesites. Already in the spring of 1990, the Soviet Embassy raised the idea of a contract between the countries on the exchange of information on the deceased, mostly concerning prisoners of war, and later that year asked if Finland would be willing to help find graves and identify the fallen.⁴⁷ All parties involved noticed that the opening of archives and the liberal change in the Soviet Union had led to an increase in cooperation.⁴⁸ The Finnish Red Cross was delighted to receive from Moscow, in the summer of 1990, a list of over three hundred missing Finnish soldiers who had died in POW camps in Russia. In exchange, it tried to assist in identifying Russian prisoners of war who had died in Finland.⁴⁹

In some places the issue of missing soldiers took a tangible form. One example is the Leningrad Consulate. Amid growing confusion, the personnel received an increasing number of identification tags and other personal belongings of Finnish soldiers found by Russian excavators. Consular officer Juho Vänskä also reported to his superiors in Finland that the consulate had started to receive a growing number of claims for compensation from Russians alleged that they had sustained injuries while held as prisoners of war in Finland. Vänskä was, therefore, able to observe how wartime experiences suddenly became relevant to people simultaneously as their own society was collapsing. His report to Helsinki ended grimly: "Otherwise, life goes on as before. The food situation is very poor. Queues in front of shops are getting even longer. Faith in the leaders is on a razor's edge."⁵⁰

The Finnish state representatives were aware of the activities at the grass-roots level. In particular, the veterans and the Karelian heritage associations formed an impressive NGO body that found new energy in the early 1990s interregnum. Gathering information about fallen soldiers and war graves in ceded Karelia merged into a strong movement when the borders were opened at the beginning of the 1990s. The lost Karelian memory landscape could be – in cooperation with local Russian authorities – re-established.⁵¹ In particular, the gathering of information among veterans as to where their missing comrades in arms had probably fallen was of great help when the Finnish search teams started their work in Russia in the summer of 1993.

A key early NGO actor was the Prisoners of War Association. Led by Teuvo Alava, who had himself been a prisoner of war, the association tried to identify POWs who had died in captivity and initiate memorials on the sites of former POW camps in the Soviet Union. Alava had been lobbying for a memorial al-

ready since the mid-1980s, although without any results before the turbulent year of 1989. As was the case with other organizations, the POW association experienced a surge of interest, information, and inquiries in 1989. Suddenly, the association began receiving daily requests about prisoners of war, and the long-awaited memorial projects were given the green light by the Soviet authorities that same year.⁵²

As the signals from the NGO and grassroots level grew stronger so did the reactions from the state level. For the Finnish authorities, the project to identify the war dead was so unusual in scale and nature that it seemed to require state control, especially when the green light was shown by the Soviet Union.⁵³ Soviet Marshal Viktor Kulikov, who visited Finland in September 1990, proclaimed that the Soviet Union welcomed all projects to commemorate the war dead, whether it was the exchange of information on the fallen, the restoration of Finnish war graves on Soviet territory, or the search and reburials of the remains of Finnish soldiers. He also bragged how the Soviet Union would organize a massive search with tens of thousands of volunteers for missing Russian soldiers.⁵⁴ Kulikov was a sworn hardline military leader and a traditionalist who a year earlier had been forced to resign as commander of the Warsaw Pact. Kulikov did, however, continue in the Supreme Soviet, and thus he found a new mission in the war veterans' affairs and remembrance.⁵⁵

Finnish state representatives were also encouraged by the cooperation between the Soviet Union and other states. By the end of 1990, Germany and Japan had already erected several memorials in the Soviet Union and organized commemorations. The Italians were planning to send search teams to the Soviet Union.⁵⁶

At the end of 1989, the Soviet authorities promised that the Finns would be allowed to erect POW memorials in Cherepovets and Karaganda, Kazakhstan (later in the 1990s also Gatchina, Nizhny Novgorod, and Asbest were included), and the Finnish Ministry of Education established a POW memorial working group in the summer of 1990. During the visits to the Soviet Union, the working group was convinced by its hosts that the atmosphere in the Soviet Union had rapidly changed. The old Soviet rhetoric of the POWs as traitors or cowards was on the retreat, which also helped the commemoration of foreign POWs. The discussions emphasized the enthusiasm regarding how the commemoration of the missing soldiers would foster positive relationships at the local level.

Under the spell of ideology-free internationalism, the Soviet authorities proposed that the Finns build an international memorial centre in Karaganda, together with the Germans, Romanians, Japanese, Austrians, and others.⁵⁷ Regarding the memorial in Gatchina, the Russians noted that the memorial should be erected outside the city in the nearby Ingrian Finnish countryside, noting positively that a revival of Finnish culture was underway in Ingria.⁵⁸

In 1990, the fast-moving grassroots interest in missing soldiers and their commemoration found a response at the state level. In October 1990, the Ministry for Foreign Affairs had called a meeting to discuss “the cooperation between the Finnish and Soviet authorities concerning the Finnish fallen”.⁵⁹ The meeting brought together the grassroots and the state. At the table were the three major veteran unions, the association for women who served in the warzone, the Association of Relatives of the Fallen, and the Prisoners of War Association. Also at the table were representatives from the Finland-Soviet Union Society, the Lutheran and Orthodox churches, the Finnish Red Cross, and the Finnish Commission of Military History.⁶⁰ The representative of the Ministry for Foreign Affairs stated that “the Soviet policy of reform has contributed to a change of atmosphere”, opening the door for more cooperation.⁶¹

All the convenors agreed that a formal organization should be set up with the aim of searching for missing Finnish soldiers; finding, marking, and restoring the old military cemeteries in Karelia; and erecting memorials at the sites of major battles. All this would happen together and in coordination with Russian authorities and Finnish NGOs and grassroots actors.⁶²

The Ministry praised the activity of the NGOs and assured that there was no need for interference. The signals from formerly Finnish Karelia were positive. Without any state-level involvement, the City of Vyborg had decided that Finns could erect monuments on Finnish military and civilian graves.⁶³ In particular, the Ministry for Foreign Affairs articulated that it fully understood that the work of finding and re-establishing war graves in ceded Karelia was an important part of preserving Karelian heritage and culture.⁶⁴ It is noteworthy that the Finnish Defence Forces were missing during the process. Instead, it was the Ministry of Education that was assigned to lead the project. No one wanted to risk the project with “any military representatives wandering around in the Karelian forests”.⁶⁵

Commission of the War Dead and the moral obligation

The meeting of the state and grassroots actors in October 1990 resulted in the establishment of the Commission of the War Dead (*Sotavainajatoimikunta*) in the following spring. The Commission was not shy to point out the need for action: “The Finnish military graves, field graves, and memorials on the Soviet territory have reportedly been left untended”, and it pointed out that also the most important battlefields did not have memorials.⁶⁶ The Commission was surrounded by emotional and patriotic rhetoric. In countless memos and discussions, the moral dimension was frequently present. It was a “moral obligation” of the state to carry out searches and burials, and it was part of a “universal human morality” in the face of which Finland could not stand down when other nations did their part. The Ministry of Defence noted that the task of the Commission was nothing less than “a debt of honour to the fallen that must be paid.”⁶⁷

The Commission navigated the terrain between the state and civil society. It can be seen as an embodiment of the new mechanics and new morality formed because of the meltdown of the old system and the surge of a new and bolder culture of remembrance. The Cold War era’s rigidly hierarchical and bureaucratic model, where issues between Finland and the Soviet Union were determined at the highest possible level, was giving way to a new grassroots movement that worked around the traditional bureaucracy, getting effective results on the ground.

The first task for the Commission was to collect data on those missing. The response was overwhelming. Within a couple of months, the Commission received over 1500 responses from people reporting where and during which battle their comrades-in-arms or relatives had fallen, with their bodies never evacuated. Some of the answers included self-drawn maps indicating the exact site of the remains. Surprised by the overwhelming response, Antti Vuorinen, representing the Ministry of Education in the Commission, noted that “it feels like these things have been on people’s minds for decades” and that “uncertainty has weighed heavily on people”. Some respondents believed their loved ones were still prisoners in the Soviet Union. Asked in an interview why the search for soldiers was only now being conducted, Vuorinen replied: “Perhaps the matter has been perceived as embarrassing in the past or has been unnecessarily linked to foreign policy dimensions.”⁶⁸

The Commission was only one of multiple remembrance-related investigations involving state and civil society collaboration. The Commission was searching for missing soldiers, while the War Veterans' Association and the War College (from 1993, the National Defence University) built a database of Finnish fallen soldiers. The War College also located the graves of Soviet soldiers who had perished in Finland or regions occupied by Finland. Additionally, the Prisoners of War Association, supported by the Ministry of Education, investigated Finnish POWs who had died in Russia. The same Ministry, alongside Karelian heritage associations, examined military cemeteries in ceded Karelia.

Despite the active vernacular level, the hard bureaucracy was still present. To get the official search teams going, the Commission had to work through the disappearing political and bureaucratic terrains of the Soviet empire and the new ones being formed for the Russian Federation. The Commission – and especially its leading members Teuvo Alava and Antti Vuorinen – threw themselves into an exhausting lobbying process: contacts with the Russian Embassy in Helsinki, trips to Moscow and other Russian places of importance, meetings with Russian authorities and civic actors, and lobbying the issue in Finland. Mostly the reception was positive.

Already on Alava and Vuorinen's first trip to the Soviet Union in May 1991, when they met Marshal Kulikov from the Supreme Soviet and representatives from the Defence Ministry and Ministry of Culture, everyone presented the idea of an agreement on the war dead, and Kulikov showed a newly signed agreement concluded between the Soviet Union and Italy.⁶⁹

Whereas there was no problem for the Finns concerning the agreement, they were wary of the infamous Russian bureaucracy. In the fast-moving field of Finnish–Soviet/Russian relations, the Commission clearly desired to seize the moment and was afraid of being left behind. Between the establishment of the Commission and the first preparatory measures in the field in the late summer of 1992 (the actual field work started in the summer of 1993), the Commission made every effort to speed up the project and sought to promote the issue in both Finland and Russia through discussions with ministries, embassies, and Russian entities. Although the negotiating party changed from the Soviet Union to the Russian Federation, the process was on a fast track by the standards to which the Finns were accustomed.

The rush was explained by vernacular actors: "The government should also start the search as soon as possible, as other agencies are also starting

to carry out ground searches”, reported Vuorinen. Whereas the Commission was aware of the growing number of Russian search teams, it also became clear that Finnish organizations and individuals were active. For the Commission it was of great importance that finding Finnish soldiers should be done mainly by Finns, preferably under some kind of state control.⁷⁰ It was seen as a continuum of the commemoration of the war dead during the war. The time had come to finish the work, and it seemed inappropriate that random Russians were to perform this “sacred act”.⁷¹

A year later, in the spring of 1992, the Commission claimed that everyone in Finland was enthusiastic to get the search going, including the new Prime Minister, Esko Aho, as well as the Minister of Finance Iiro Viinanen, who had promised funds in spite of the deepening recession in the country.⁷² The Commission, which stressed how important it was to take immediate action because NGOs and individuals had already begun the work, was hopeful that the state-sponsored work could start already in May when the ground was not yet covered by vegetation.⁷³ So eager were the Finns to start the work that they decided that there would be no limits if the Russians wanted to take part.⁷⁴

One of many Finns who did not wait for interstate agreements or official search teams was Jouko Halmesoja, whose father had fallen in the war. When it became possible at the turn of the 1990s, he travelled to the battle sites of Taipaleenjoki in Karelia and visited the Russian archives. He had befriended members of the Russian search team and heritage association “Karelija”, and they even constructed together with the Russian heritage activists a memorial at the battle site. At the same site, the Russians had found many remains of Finnish soldiers and a soldier's dog tag. For Halmesoja, it was a great honour to be able to give the dog tag to the still living widow of his father's comrade-in-arms.⁷⁵

The intergovernmental agreement on commemorating the war dead was signed in July 1992 in Helsinki by presidents Mauno Koivisto and Boris Yeltsin. During his visit and according to the new politics of the dead, Yeltsin – as the first Soviet/Russian leader – laid a wreath at the Finnish war graves in Helsinki as a gesture of reconciliation that he hoped Finns would accept. He famously also promised that Russia would never interfere in Finland's internal affairs.⁷⁶

Reconciliation

The intergovernmental agreement on commemorating the war dead can be seen as a formal approval of the activities that had already begun at the grass-roots level and a sign of the changed memory regimes in the post-communist world. The agreement did not create anything new but supported a movement that was already vibrant. The agreement made it possible for the government to financially support Finnish memory activists in Russia and helped solve possible bureaucratic problems.

The summer of 1992 was hectic. Immediately after the agreement was signed, the Finnish state started to support economically two dozen memorial projects organized by Finnish Karelian heritage associations. The reconstruction of war grave memorials in ceded Karelia had started already a year earlier. The state funds were ultimately more symbolic in nature as the work was done by volunteers.⁷⁷

During the same summer, the first preliminary field work searching for missing soldiers was conducted, and the following summer the first Finnish official search teams started locating the remains of the missing soldiers. The volunteer searchers did not receive a salary, but the state paid their other expenses. The volunteers were all history enthusiasts, and many had backgrounds in the army, the border guards, or the police.⁷⁸

The inauguration of the first Finnish POW memorial in Russia ended a hectic summer as the commemoration of the war rose to an unseen level in Finnish–Russian politics. At the unveiling ceremony in Cherepovets, Finnish state representatives cheered the “positive growth of cooperation not only with the city of Cherepovets, but between the people of Finland and the people of Russia as a whole”. The Finnish POW memorial somewhat surprisingly received coverage on Russian television, and L. N. Puzin from the Russian Embassy in Helsinki noted to Finns that positive coverage of the memorial was of domestic political importance because it “reduces the anger that citizens feel towards their society”.⁷⁹

In 1993, there were twelve unveilings of restored or totally rebuilt Finnish war grave memorials in ceded Karelia, all done by the Karelian heritage associations that received part of the funds needed from the Finnish state. There were three major field cemeteries that were restored, and around 50 Finnish volunteers in four search teams searched for the remains of missing soldiers during the summer.⁸⁰ The year of 1993 signified the start of the reburials of

Finnish soldiers, a ceremony that would take place nearly every year during the 1990s and beyond.⁸¹

In the early 1990s, it was not just about what Finns were doing in Russia. The agreement called for reciprocity and especially in the first years it seemed an opener for the more humane and diplomatic Russian remembrance of the war. There was no lack of remains of Soviet soldiers on Finnish soil. During the Cold War, Finland had tended 70 graves of 12,000 deceased Soviet prisoners of war. The Finland-Soviet Union Society played a major role in these commemorations, maintaining a grassroots organization for Soviet monuments. However, outside these POW graves, the Soviet interest in the war dead was minimal. The thousands of fallen Soviet soldiers within the Finnish borders were largely ignored.

The change in the memory regime meant that the war dead, previously seen as symbols of the Soviet fight against fascism, began to be viewed as universal victims of the harshness and irrationality of war.⁸² The new period also inspired Russians living in Finland. Boris Verikov, a sincere critic of the Soviet Union, Chairman of the Russian Club of Tampere, and a fourth-generation Finnish Russian, initiated a memorial for Soviet prisoners of war who died at Orivesi POW camp. Since 1990, he had highlighted their mistreatment and neglect, which irritated the Finnish Prisoners of War Association, which claimed that those forgotten were the Finnish prisoners, not the Russians.⁸³ The memorial, unveiled in 1991, listed the names of the deceased. It aimed, according to Verikov, to “revive the self-esteem of Russians in Finland”. The Finnish Ministry of Education supported the project.⁸⁴

The Orivesi memorial can be seen as an attempt to articulate a new post-communist Russianness. So deep was the change that the Russian minority, which had been strongly anti-communist and dubious in the eyes of the Soviet Union, now embraced the war commemoration. It was a commemoration where one could see both the humane, antipolitical, individualistic memory and a more old-fashioned Russian patriotism overtaking Soviet symbols and narratives. The strengthening of the Russian identity behind the Verikov initiative was connected to the fact that more Russian speakers had moved to Finland. The migration did not become the mass movement many Finns feared at the turn of the 1990s, but still the 10,000 Russian speakers were in 1992 the biggest immigrant group in Finland. However, most of them were Ingrian Finns and had relocated to Finland as ethnic Finns according to the “repatriation” policy, although only a few spoke Finnish. In addition, there was an older Finnish

Russian minority. In the same year, there were only 1,500 non-Russian-speaking people from the Baltic countries, mainly Estonia. Russian speakers quickly became the largest foreign minority in Finland at that time.⁸⁵

The new, less ideological war memory is reflected in a piece on the Ori-vesi memorial published in the Soviet newspaper *Izvestiia*. In addition to the normal reporting on the unveiling ceremony, the paper commented critically on the absence of Finnish memorials in Russia: "Let's be fair. Many Finns died in our prison camp archipelago." The paper noted with satisfaction that the graves of Finnish POWs in Gatchina, Cherepovets, and Karaganda would soon have memorials.⁸⁶

From a Russian viewpoint, the biggest interest for the new interstate "war dead politics" was in Kuhmo and Suomussalmi in eastern Finland, and especially the battlefields along the Raate Road in Suomussalmi, one of the most mythical sites in Finnish war history. In Raate during the Winter War, the Soviet 44th Division was destroyed by the Finns, causing the first major Soviet loss. The Finns had buried thousands of Soviet soldiers in dozens of mass graves along the road. Before glasnost, the Soviet authorities showed no interest in either the fallen or the history of the battle, nor the fact that the 44th Division consisted of Ukrainians. For the Finns, Raate became at the end of the 1980s a popular destination for dark tourism, but the Russian graves were not part of the tours, and the locals were not interested in showing their location. Amid the Cold War in the 1960s, the police had removed a grave marker (as politically incorrect) with the inscription "here lie eight horses and 57 Russkies".⁸⁷ However, after the end of the Cold War, the battlefields of Raate suited perfectly the new victim-focused commemoration.

In Suomussalmi, the Ministry of Education's request to locate the graves was not met with enthusiasm, as it was claimed that an unreasonable amount of work was required to search the bogs and forests. In addition, the War Dead Commission, which was given the task of examining the graves of Soviet soldiers, realized the difficulties. With the resources available, it was impossible to locate the huge numbers of dead in the marshes of the region. The Commission suggested instead that memorials could be erected for all the fallen.⁸⁸

However, Raate had developed into a major Finnish–Russian memory site. For Finns, the place was part of the Winter War myth, and the number of tourists skyrocketed at the beginning of the 1990s, reaching over 30,000 tourists in 1992. The same year an information centre, cafeteria, and exhibition hall were opened. Explaining the increase in interest, Pekka Kemppai-

nen, Administrative Director of Suomussalmi, suggested that the wounds of war had previously hindered such activities and that only now had the time come to address them.⁸⁹

Initially, the locals were concerned that the memorial might glorify the Red Army in a manner akin to the Soviet traditions. However, upon realizing that it was a more humane tribute to those who had fallen, they approved of it.⁹⁰

In March 1993, a minor memorial stone was unveiled in freezing weather, marking 53 years since the end of the Winter War. The event reflected new post-Cold War rhetoric and strategies. President Boris Yeltsin stated in his greetings to the event: "The new Russia is establishing relations with its neighbour on a new basis [...] for our part, we will do what we can to help perpetuate the memory of Finnish citizens who fell on Russian territory". Yeltsin's statement was accompanied by President Mauno Koivisto's greetings, in which he stated that the time had come to heal the wounds between the two nations.⁹¹

At the Raate memorial inauguration, Russian veteran General Gribkov admitted that he had fought in the war under the mistaken belief that it would bring freedom to Finland. Other speeches emphasized the soldiers as casualties and held Stalin accountable. The head of the Orthodox Church in Oulu, Metropolitan Leo, stated that the memorial symbolized a final reconciliation between the two countries "as we have recognized the historical facts and acknowledged the resting places of those who gave the greatest sacrifice in the forests of Suomussalmi". Leo also noted that for the first time in 70 years, people had crossed the border from East Karelia into Finland to take part in an Orthodox feast. Ambassador Yuri Deryabin and Jaakko Numminen from the Ministry of Education announced a future monument to the fallen Russians on Raate Road, and Deryabin repeated the mantra of how the new phase of war remembrance was helping relations between the two countries.⁹² Deryabin stated that the Russian Embassy had agreed with the Finns that a bigger memorial would be erected at the site of approximately 100 Russian mass graves and that efforts would be made to uncover the identity of the fallen.⁹³

The new memorial to the fallen Russian soldiers was unveiled in the autumn of 1994, exactly 50 years after the end of the Continuation War between Finland and the Soviet Union. The Patriarch of Moscow and all Rus', Alexius II, inaugurated and blessed the monument. He pointed out that the Winter War was the result of the criminal policies of the Soviet Union.⁹⁴ It is telling, however, that most Red Army soldiers who fell on the Raate Road were Uk-

rainians. The memorial erected by Ukraine was not completed until 2009. Russia, as the successor to the Soviet Union, appropriated Ukrainian history for itself at the inauguration of the monument.⁹⁵

Russian war memorial diplomacy was not limited to the Second World War. On the Åland Islands, Yuri Deryabin together with Orthodox priests and representatives from the leading Ålandic institutes inaugurated a memorial to ten Russian sailors who had been buried on the site 250 years earlier during the Swedish–Russian war of 1741–1743. The local authorities looked a little surprised when taking part in the liturgy where the Orthodox vicar sprinkled the water of consecration on the memorial stone amid burning incense. Who would have thought this would happen five years ago, asked one of the Ålandic participants. Deryabin hailed the event as a prime example of how countries should work together, and reassured suspicious Ålanders that it was not about praising the Russian occupation but mourning the dead. No wonder many Ålanders were surprised; only a decade earlier, as a Soviet diplomat, Deryabin had actively questioned Finnish neutrality and had therefore been named “Brezhnev’s apostle of horror”.⁹⁶

Disturbances

In the 1990s the neo-patriotic memory regime became part of the post-communist dynamic in the relationship between Finland and Russia. The Finnish engagement in ceded Karelia continued through the years, new memorials were built, and the grassroots cooperation developed. On the state level, the Finnish–Russian War Victims’ Advisory Board was established in 1993 and continued to meet regularly. In Finland, the Ministry of Education gave up its role in 1998 and the War Victims’ Remembrance Association took over. The association was established by NGOs. In Russia, the Voennye Memorialy Association was the main cooperation partner. Between 1995 and 1996, the association, operating under the Russian Federation’s Ministry of Defence, erected prisoner-of-war memorials in Krasnogorsk, Yegla, and Shibotovo to commemorate Finnish soldiers.⁹⁷

The Finnish neo-patriotic memory regime seemed to fit in the new post-communist world and find common grounds with the chaotic process in Russia. However, the new wave also created disturbances, showing the underlying tensions behind the formal openness and willingness to cooperate.

Memorials do not only perpetuate the collective message of one group, but also enable demonstrations and provocations, even vandalism. In the early summer of 1992, the Russian Embassy in Helsinki reacted when over forty crosses were vandalized in Kemi and vomit stains were found at the site. The Ministry of Education reacted quickly and informed the Russians of the measures taken. Those responsible were never found.⁹⁸ The following year, the Soviet monument at the POW graveyard in Hanko was vandalized with swastikas and Nazi slogans. The Russian Embassy called for measures, referring to the agreement between the two countries.⁹⁹

There was still wartime history that was uncomfortable for Finland. One of the questions was the Russian civilian and military victims during the Finnish occupation. Although the subject was not completely silenced, it did not fit the neo-patriotic memory boom of the late 1980s and the early 1990s.¹⁰⁰

Finnish authorities had to answer to Russian inquiries about the victims of the concentration camps established by the Finnish military administration in East Karelia. The Russian Karelian Supreme Council was active and wrote directly to the Finnish PM about the need to know who were held in the Finnish camps, since otherwise many would remain without compensation. The Supreme Council could inform that "what is known is that the Finns organized a census in 1941 and registered those who were transferred to places specially set aside for the purpose".¹⁰¹ The darker history of the Finnish war campaign in 1941–1944, the nation's Greater Finland aspirations, the high mortality in the Finnish POW camps, and the disturbing facts about the Finnish concentration camps for civilians did not fit well into the neo-patriotic memory where the essence of actions was to hail the Finnish soldiers as war heroes.

There were quite surprising requests also about the mass graves of Russians soldiers that the Finns had established in Tienhaara, close to Vyborg. St. Petersburg City Council asked the Finnish Consul in St. Petersburg to send a list of Russian prisoners of war buried in Tienhaara and requested information about the exact location of the unmarked graves. Later in the spring, the Chairman of the City Council wrote a similar request to President Mauno Koivisto.¹⁰² The fact that the Russian authorities were unaware of the graves shows how little importance this played during the Soviet Union.

While in Finland cooperation between the state and the grassroots was smooth and without major tensions, the situation in Russia was not always so easy. Among the many independent war heritage associations, many had started as a form of indirect criticism of the system. Russian neo-patriotism

did not necessarily appeal to all of them. One of the pioneers was the Karelian Military Historical Society, a heavily Soviet-critical society based in St. Petersburg and focused on the war history of Karelia and Ingria. In 1994, the Society was already very critical of the development. They claimed that the search for and commemoration of the fallen Russian soldiers was still largely the responsibility of private associations (this was the case still in the 2020s). Local authorities usually had no funds. New barriers had appeared on the road to reform and liberation in Russia. "It is impossible to liberate the people against their will", wrote the Society's spokesperson in *Nevskoe Vremya* when criticizing the war in Chechnya. During the same year of 1994, the Society continued to commemorate the Winter War, and their latest memorial to both Finnish and Russian soldiers was unveiled in Losevo (*Kiviniemi* in Finnish). The rhetoric around the memorial reached new levels by portraying all fallen soldiers as victims and the leaders of both countries as evil: "After all, both armies were forced into this military threat against their will."¹⁰³ At this stage, the Finnish Consulate no longer participated in the events organized by the society.

Whereas in the early 1990s, the Finnish Consulate in St Petersburg closely monitored the rise of pro-Finnish sentiments in Russia, only a few years later, concerns grew over a new, less broad-minded Russian nationalism. The Consulate reported strong patriotic feelings during the 1994 commemoration of the end of the Leningrad siege. Duma Speaker Ivan Rybkin, whose father fought the Finns in Toksova, delivered a highly patriotic speech on the old battlefield.¹⁰⁴

Two years later, an incident occurred that highlighted the disturbances. In August 1996, multiple Finnish memorials were unveiled at five different locations on the Karelian Isthmus. One of these was situated in the centre of Vyborg, at the ruins of the dome church, on the site of former Finnish military graves. Instead of a joint ceremony with Finns and Russians, as would have been the case a few years earlier, the Russian representatives and townspeople were conspicuous by their absence. According to the Finnish organizer, it appeared that the situation was challenging for the city's authorities, who seemingly preferred to avoid the erection of another Finnish monument in the city.

The local newspaper criticized the number of Finnish monuments, stating that they were "springing up like mushrooms in the rain", and noted that this particular monument had been erected without the permission of the

local authorities. The newspaper reported that the City Council had discussed the matter, and it was concluded that the existing memorial would be left undisturbed.¹⁰⁵

Finnish organizers quickly addressed the criticism. Antti Vuorinen from the Commission of the War Dead clarified that it was a minor bureaucratic error and reminded that maintaining war graves was a reciprocal agreement. He tersely stated that Finland indeed took care of more than 70 Russian war graves in Finland, and the number of Russian memorials in Finland exceeded the number of Finnish memorials in Russia. Finally, he threw a jab, stating that “when a representative of a Finnish town announces that the matter is in order, it is”.¹⁰⁶ René Nyberg from the Finnish Consulate in St. Petersburg claimed that the whole issue was symptomatic and reflected the current confused situation in Russia, where nationalist agitation was on the rise, but he reassured that Finnish memorials in Karelia would remain undisturbed.¹⁰⁷

The disturbances in Vyborg continued. A month later, the Finnish memorial had been partly demolished. The Finns responded more openly than before. The agreement’s reciprocity was one-sided, they claimed. While Finns maintained Russian graves and for instance financed the Kuhmo memorial, Russia systematically neglected Finnish memorials, leaving Finns to cover all costs. “There are elements of scandal in the matter”, stated the consulate, putting the ball in the Russians’ court. Soon the Mayor of Vyborg apologized and said that the demolition had been the work of some local hooligans. A scandal was avoided, but it highlighted the shifting political climate in Russia. The liberal self-reflection of the early 1990s was becoming history.

The disturbances should not obscure the success of local cooperation in ceded Karelia. Even the politically unrealistic question of the restoration of Karelia to Finland did not create too many tensions, although many tried. One of the leading conservative politicians, Raimo Ilaskivi, as the chairman of the memorial committee of “Mother Karelia” expressed the wish in his speech at a reburial site in Lappeenranta: “Will we ever get Karelia back? Can those who still lay in the woods of Karelia also rest in the Finnish soil one day?”¹⁰⁸

Over thirty years after the Finnish–Russian agreement on the commemoration of the war dead was signed, it is still valid, although the political environment has changed dramatically. The full-scale Russian attack on Ukraine in 2022 stopped Finnish search teams from travelling to ceded Karelia.¹⁰⁹ Already

long before the war in Ukraine, it had been clear that the idealistic visions of dead body politics as a moral basis for the relationship between Finland and Russia would not materialize, at least not according to the most optimistic hopes of the early 1990s. Whereas the search movement for missing soldiers in Russia continues to be popular, it has become increasingly politicized with anti-Western rhetoric emerging in the reburial ceremonies in Russia.¹¹⁰

Although Finnish search teams stopped travelling to Russia, the work has not ceased. Russian search teams have continued to locate missing Finnish soldiers, and the Finnish War Victims' Remembrance Association (*Sotavainajien Muiston Vaalimisyhdistys*), established in 1998 to continue the work of the Commission of the War Dead, has brought the remains to Finland. On 21 May 2023, the repatriation of 48 missing and unidentified soldiers took place in Lappeenranta. They were part of the 1,600 missing Finnish soldiers found in Russia by both Finnish and Russian search teams between the end of the Cold War and 2024.¹¹¹

The changed political landscape is also reflected in attitudes towards the Finnish memorials in ceded Karelia. Both local and state actors have asked vociferously why the rehabilitation of Nazism should be allowed, referring to the Finnish graves. The memorial in Primorsk (in Finnish *Koivisto*) was vandalized in 2020, and three weeks after Russia attacked Ukraine in 2022, the memorial was further destroyed by removing all the nameplates of the soldiers.¹¹² Six months later, the local court in Vyborg decided that the memorial to "Finnish Nazi soldiers" should be destroyed.¹¹³ More followed when a war memorial in Svobodnoye (in Finnish *Kirvu*), which was re-erected by the Finns in 1993, was ordered to be destroyed because of its alleged "anti-Russian" inscriptions.¹¹⁴

Conclusion

With the end of the Cold War, the commemoration of World War II became a key point in the transformation of both Russia and Eastern Europe. Instead of a centralized and heavily ideologized past, a new memory regime emerged, focusing on criticizing former regimes. The war was highlighted as a tragedy of millions who were victims of politics rather than heroes.

In Finland, the end of the Cold War led to a neo-patriotic memory boom that focused on World War II. The memory boom was fuelled by a cluster of

grassroots organizations focused on defence and war heritage. Many saw the Cold War era as a period that undermined genuine patriotism and believed that the fall of the Soviet Union marked the right time to reassert it. The focus was, in addition to the war veterans, on the white spots of war history and those who had been neglected or forgotten. Three groups of victims stood out above the rest: the missing soldiers whose bodies had never been evacuated, the deceased prisoners of war, and the fallen who had been buried in war graves in ceded Karelia. The engagement in the commemoration and reburials of these groups was made possible only with the end of the Soviet Union.

Inspired by the active grassroots level in Russia, the search for missing soldiers began to interest Finnish associations, individuals, and the state, resulting in a dead body politics that was firmly linked to the transition to a new, as of yet unknown future. The search for the remains of missing soldiers, repatriation, locating war graves, and erecting memorials were part of the changing political reality where confronting the past became a central way of addressing the present and charting a path to the future.

The interest in the “dead bodies” in ceded Karelia would ultimately unite the grassroots actors with the state authorities and create a space for cooperation between Finns and Russians on both the vernacular and governmental levels. In both Finland and Russia, the missing soldiers became an important part of the new memory regime. In the early 1990s, it seemed that this activity might even serve as the basis for a new relationship between Finland and post-communist Russia, with the Finnish–Russian agreement on the commemoration of the war dead from 1992 as the main manifestation. The mourning and repatriation process provided an opportunity to focus attention on individual soldiers, thereby offering a novel approach to addressing complex historical events.

The scenario from the early 1990s did not materialize in full. The window where Russia was ready to seek an apolitical and humane attitude towards the past did not last long. In Finland, the efforts to locate missing soldiers in ceded Karelia and to honour those who were never interred in their homeland have become significant elements of the neo-patriotic memory regime. The dead body politics that in the 1990s seemed in Finland and Russia to form a genuine way of dealing with a troublesome and violent past history seems from the perspective of 2025 just a distant memory.

Aapo Roselius is Adjunct Professor at the University of Oulu. His research interests include the Finnish civil war, radical movements during the interwar period, and memory regimes in 20th-century Finland.

References

- 1 *Helsingin Sanomat*, 21 September 1993.
- 2 The few exceptions were those remains that could be identified and were transported to their hometowns where they were buried in the local military cemetery. *Hangö-tidningen*, 19 October 1993.
- 3 *Helsingin Sanomat*, 25 October 1993.
- 4 *Etelä-Suomen Sanomat*, 25 October 1993.
- 5 *Länsi-Savo*, 25 October 1993.
- 6 In this article, I prefer to use “missing soldier” when I refer to the fallen soldiers whose place of burial is unknown.
- 7 By 2023, there had been 14 repatriation ceremonies in Lappeenranta. <https://sotiemmeperinne.fi/valtakunnalliset-sankarihautajaiset-lappeenrannassa/>
- 8 Berger 1999, 234; Tismaneanu 1998, 7–8.
- 9 Berger, Donovan & Passmore 1999, 3–4, 13, 236.
- 10 Pribersky, Liebhart & Kurtán 2002; Banks & Gingrich 2006, 2.
- 11 Patriarcha 2001, 21–34.
- 12 Tan 2004, 137; Smith 2021, 11.
- 13 Poole 2008, 129–130.
- 14 Primoratz & Pavković 2008, 2.
- 15 Keller 2008, 62–65.
- 16 Banks & Gingrich 2006, 2–4; Bergmann 2020, 86–87.
- 17 Kinnunen & Jokisipilä 2011, 450–453; Ahlbäck 2022; Tepora 2021, 354–355.
- 18 Kleemola 2021, 67; Seppälä 2020, 44–62; Jalonen 2025, 216–218.
- 19 Kleemola 2021, 67.
- 20 Kivimäki et al. 2021, 463.
- 21 Jalonen 2025, 217.
- 22 Jalonen 2025, 222.
- 23 About borders and neo-nationalism, see Fulco 2025, 37–40.
- 24 Bernhard & Kubik 2014, 13–15.
- 25 Hearty 2019, 334–354.
- 26 Humphrey & Valverde 2018, 187–190, 452–470; Humphrey & Valverde 2016, 130–146.
- 27 Verdery 1999, 20–28, 37–40.
- 28 Kammen 2010, 22.
- 29 McClarnand 1998, 153–179.
- 30 Tumarkin 1995, 164–166.
- 31 Tumarkin 1995, 187–188.
- 32 Tumarkin 1995, 187–188.
- 33 Julien 2023, 70–71.

- 34 *Länsi-Savo*, 27 June 1994; UM (the archives of the Ministry of Foreign Affairs). Suomen sodat 1939–44, 1994.
- 35 Skokov & Porvali 2023, 18; Dahlin 2018; Winter 2010, 15.
- 36 Dahlin 2018a, 25–38; Dahlin 2018b, 135.
- 37 UM. Suomen sodat 1939–44, Vuosi 1995, Opetusministeriön kirje 15.9.1995.
- 38 Macdonald 2013, 161.
- 39 Dahlin 2018, 27–29.
- 40 Dahlin 2012, 213–114; Dahlin 2018, 27–29.
- 41 UM. Suomen sodat 1939–44. Vuosi 1989. Sotatieteen laitoksen kirje puolustusministeriölle, 21 November 1989.
- 42 UM. Suomen sodat 1939–44. Vuosi 1990. Ivan Abrahamin kirje Heikki Talvitielle.
- 43 UM. Suomen sodat 1939–44. Vuosi 1990. Kirje, 30 March 1990; kirje Bulatin-ryhmän kirje Suomen Sotaveteraaniliitolle.
- 44 UM. Suomen sodat 1939–44. Vuosi 1990. Pääesikunnan kirje puolustusministeriölle, 28 May 1990. The veterans from Finland belonged to the Heritage Association of the Finnish Infantry Regiment Nr 5.
- 45 *Iltä-Sanomat*, 6 June 1990.
- 46 UM. Suomen sodat 1939–44. Vuosi 1990. Sotakomission kirje puolustusministeriölle, 20 February 1990, puolustusministeriön kirje, 19 March 1990; KA. Rintamamiesveteraanien liitto. Sotavainajatoimikunta. Kirje opetusministeriöltä, 12 February 1991; *Hämeen Sanomat*, 17 September 2017.
- 47 UM. Suomen sodat 1939–44. Vuosi 1990. Ulkoasianministeriön oikeudellinen osasto, 16 February 1990, raportti, 3 November 1990; KA. Kaatuneiden omaisten liitto. Sotavainajain-asian neuvottelukunta; *Suomen Kuvalehti*, 7 December 1990.
- 48 KA. Rintamamiesveteraanien liitto. Sotavainajatoimikunta. Ulkoasiainministeriön pöytäkirja, 30 November 1990.
- 49 KA. Rintamamiesveteraanien liitto. Sotavainajatoimikunta. Ulkoasiainministeriön pöytäkirja, 30 November 1990; *Österbottningen*, 7 June 1990. Also, individual researchers and the Lutheran and the Orthodox churches were calling on the state to act.
- 50 UM. Suomen sodat 1939–44. Vuosi 1991. Juho Vänskän kirje, 29 November 1991, kirje, 2 December 1991.
- 51 KA. Rintamamiesveteraanien liitto. Sotavainajatoimikunta. Ulkoasiainministeriön pöytäkirja, 30 November 1990; *Suomen Kuvalehti*, 7 December 1990; KA. Rintamamiesveteraanien liitto. Sotavainajatoimikunta. Kokouspöytäkirja, 22 March 1991.
- 52 Numminen 2020, 330–331. Teuvo Alava was the executive director of the Finland-Soviet Union Society's Central Finland section. Alava was the president of the War Prisoners Association from 1987 to 2005.
- 53 Numminen 2020, 331.
- 54 *Ruotuväki*, 1 January 1991; *Länsi-Savo*, 10 August 1991.
- 55 *Independent*, 5 June 2013.
- 56 KA. Opetusministeriö III. Uba 565, Jaakko Nummisen asiakirjat Sotavainajatoimikunta, 30 July 1991; UM. Suomen sodat 1939–44. Vuosi 1991. Sotavainajatoimikunnan kirjeopetusministeriölle, 20 June 1991, eversti Venkovin kirje, 27 November 1991. In the autumn of 1991, the remains of 240 Italian soldiers were exhumed and taken to Italy where they were reburied.

- 57 In the prison camp in Karaganda, Kazakhstan, some 5000 POWs had died, most of them Germans but also Romanian, Japanese, Austrian, and Finnish captives. UM. Suomen sodat 1939–44. Vuosi 1991. Sotavankimuistomerkin työryhmä kirje opetusministeriölle, 10 June 1991.
- 58 UM. Suomen sodat 1939–44. Vuosi 1991. Sotavankimuistomerkin työryhmä kirje opetusministeriölle, 10 June 1991.
- 59 KA. Rintamamiesveteraanien liitto. Sotavainajatoimikunta. Ulkoasiainministeriön pöytäkirja, 30 October 1990.
- 60 The three war veteran associations were Suomen sotaveteraaniliitto, Rintamamiesveteraanien liitto, and Sotainvalidien veljesliitto. In addition to these, state institutions were represented by the Church Government, the Orthodox Church Government, the Institute of Military Science, the University of Tampere, and the Ministries of Education, Foreign Affairs and Defence; KA. Rintamamiesveteraanien liitto. Sotavainajatoimikunta. Opetusministeriö, 12 February 1991; KA. Kaatuneiden omaisten liitto. Sotavainaja-asiain neuvottelukunta. Pääesikunnan ulkomaanosaston kutsu.
- 61 Numminen 2020, 330–331.
- 62 UM. Suomen sodat 1939–44. Vuosi 1991. Sotavainajatoimikunnan kirje opetusministeriölle, 20 June 1991.
- 63 UM. Suomen sodat 1939–44. Vuosi 1991. Pääkonsulinvirasto, 5 September 1991.
- 64 UM. Suomen sodat 1939–44. Vuosi 1991. Sotavainajatoimikunnan kirje opetusministeriölle, 20 June 1991.
- 65 Numminen 2020, 331.
- 66 KA. Rintamamiesveteraanien liitto. Sotavainajatoimikunta. Kokouspöytäkirja, 22 March 1991.
- 67 KA. Rintamamiesveteraanien liitto. Sotavainajatoimikunta. Kokouspöytäkirja, 22 March 1991, Vuorisen muistio, 16 April 1992.
- 68 *Helsingin Sanomat*, 16 February 1992.
- 69 UM. Suomen sodat 1939–44. Vuosi 1991. Sotavainajatoimikunnan kirje SNTL:N kulttuuriministeriöön, 22 August 1991.
- 70 KA. Opetusministeriö III. Uba 565, Jaakko Nummisen asiakirjat, Sotavainajatoimikunta, Vuorinen muistio, 28 April 1992.
- 71 KA. Opetusministeriö III. Uba 565, Jaakko Nummisen asiakirjat, Sotavainajatoimikunta, 30 July 1991.
- 72 KA. Opetusministeriö III. Uba 565, Jaakko Nummisen asiakirjat, Sotavainajatoimikunta, Vuorinen muistio, 3 February 1992.
- 73 KA. Opetusministeriö III. Uba 565, Jaakko Nummisen asiakirjat, Vuorisen muistio, 16 April 1992.
- 74 KA. Opetusministeriö III. Uba 565, Jaakko Nummisen asiakirjat, Sotavainajatoimikunta, Moskovan suurlähetystölle, 15 May 1992.
- 75 *Seura*, 2 April 1993.
- 76 UM. Suomen sodat 1939–44. Vuosi 1992. Jaakko Nummisen raportti, 18 August 1992; UM. Suomen sodat 1939–44. Vuosi 1994. Moskovan edustuston raportti ulkoministeriölle, 20 December 1994.
- 77 KA. Suomi–Neuvostoliitto–Seura. Sotilashaudat 1952–1993. Lehtileikkeet 1992.
- 78 *Keskisuomalainen*, 1 July 2020.

- 79 KA. Opetusministeriö III. Uba 565, Jaakko Nummisen asiakirjat, Sotavankimuistomerkin työryhmä. Vuorisen muistio, 22 September 1992.
- 80 KA. Suomi–Neuvostoliitto-Seura. Sotilashaudat 1952–1993. Opetusministeriö, 2 July 1993; *Ruotuväki*, 15 June 1995.
- 81 *Länsi-Savo*, 11 November 1994.
- 82 KA. Suomi–Neuvostoliitto-Seura. Sotilashaudat 1952–1993. Lehtileikkeet 1985.
- 83 *Uusi Suomi*, 8 November 1990.
- 84 UM. Suomen sodat 1939–44. Vuosi 1991. Raportti, 20 November 1991.
- 85 *Helsingin Sanomat*, 17 June 1992.
- 86 UM. Suomen sodat 1939–44. Vuosi 1991. Raportti, 20 November 1991; *Helsingin Sanomat*, 22 February 1991.
- 87 *Uusi Suomi*, 2 August 1991.
- 88 *Helsingin Sanomat*, 4 August 1991.
- 89 *Ruotuväki*, 24 February 1993.
- 90 *Ruotuväki*, 24 February 1993.
- 91 KA. Suomi–Neuvostoliitto-Seura. Sotilashaudat 1952–1993. Lehtileikkeet 1993.
- 92 *Länsi-Savo*, 18 August 1994.
- 93 *Hufvudstadsbladet*, 12 March 1993.
- 94 UM. Suomen sodat 1939–44. Vuosi 1994. Sähkösanoma Pietarin konsulaatille, 2 September 1994; *Länsi-Savo*, 18 August 1994.
- 95 *Uusi Suomi*, 3 September 2009.
- 96 *Nya Åland*, 19 September 1992.
- 97 <http://www.sotavainajat.net/sotavangit> (accessed 25 October 2025).
- 98 KA. Opetusministeriö III. Uba 565, Jaakko Nummisen asiakirjat, Sotavankimuistomerkin työryhmä. Opetusministeriön muistio, 11 June 1992.
- 99 UM. Suomen sodat 1939–44. Vuosi 1993. Muistio, 8 October 1993.
- 100 In 1982, Antti Laine published *Suur-Suomen kahdet kasvot: Itä-Karjalan siviiliväestön asema suomalaisessa miehityshallinnossa 1941-1944*, which dealt with the civilian population and the military administration in Eastern Karelia during the Second World War.
- 101 UM. Suomen sodat 1939–44. Vuosi 1992. Kirje Esko Aholle, 11 July 1992.
- 102 UM. Suomen sodat 1939–44. Vuosi 1992. Pääkonsuliviraston kirje puolustusvoimille, 23 January 1992.
- 103 *Nevskoe Vremya*, 14 December 1994.
- 104 UM. Suomen sodat 1939–44. Vuosi 1994. Konsulaatin raportti, 28 January 1994.
- 105 UM. Suomen sodat 1939–44. Vuosi 1996. Käännös *Viipurin Sanomat*-lehden (32/1996) artikkelista.
- 106 UM. Suomen sodat 1939–44. Vuosi 1996. Antti Vuorisen kirje Karjala-lehdelle, 29 September 1996.
- 107 The memorials were erected in Vyborg county, Äyräpää, Taipaleenjoki, Kollaa, and Tuulos. Jaakko Numminen's speech at the Mikael Agricola Society, 5 April 2013. <https://www.mikaelagricolaseura.fi/?p=387> (accessed 23 February 2025).
- 108 *Etelä-Suomen Sanomat*, 20 September 1993.
- 109 The Covid-19 pandemic had already halted the search teams two years earlier. As of 2025, the last time a Finnish search team travelled to Russia was in the autumn of 2019. *Helsingin Sanomat*, 2 March 2024.

- 110 Skokov & Porvali 2023, 11, 19–20.
111 *Helsingin Sanomat*, 2 March 2024.
112 *Ilta-Sanomat*, 23 March 2022.
113 *Ilta-Sanomat*, 15 January 2023.
114 *Ilta-Sanomat*, 9 August 2023.

Bibliography

Archives

Kansallisarkisto/National Archives (KA)

Opetusministeriö III/Archives of the Ministry of Education and Culture

Uba 565, Jaakko Nummisen asiakirjat

Suomi–Neuvostoliitto-Seura

Sotilashaudat 1952–1993

Rintamamiesveteraanien liitto

Sotavainajatoimikunta

Kaatuneiden omaisten liitto

Sotavainaja-asiain neuvottelukunta

Ulkoministeriön arkisto/The archives of the Ministry for Foreign Affairs (UM)

Suomen sodat 1939–44

Vuodet 1989, 1990, 1991, 1992, 1993, 1994, 1995

Literature

Ahlbäck, Anders. “Changing Views on Gender and Security: Finland’s Belated Opening of Military Service to Women in the 1990s.” *Scandinavian Journal of History* 47, no. 2 (2022): 248–269. <https://doi.org/10.1080/03468755.2021.2011399>

Berger, Stefan, Mark Donovan, and Kevin Passmore, eds. *Writing National Histories: Western Europe Since 1800*. London and New York: Routledge, 1999.

Bergmann, Eirikur. *Neo-Nationalism: The Rise of Nativist Populism*. Cham: Palgrave Macmillan, 2020.

Bernhard, Michael H, and Jan Kubik. “A Theory in Politics of Memory.” In *Twenty Years after Communism: The Politics of Memory and Commemoration*, edited by Michael Bernhard and Jan Kubik, 7–34. Oxford: Oxford University Press, 2014.

Dahlin, Johanna. “Labour of Love and Devotion? The Search for the Lost Soldiers of Russia.” In *Emotion, Affective Practices, and the Past in the Present*, edited by Laurajane Smith, Margaret Wetherell, and Gary Campbell, 25–38. London and New York: Routledge, 2018a.

- Dahlin, Johanna. "Now You Have Visited the War: The Search for Fallen Soldiers in Russia." In *Heritage of Death: Landscapes of Emotion, Memory and Practice*, edited by Mattias Frihammar and Helaine Silverman, 131–144. London: Routledge, 2018b.
- Dahlin, Johanna. *Kriget är inte överförrän den sista soldaten är begravnen: Minnesarbete och gemenskap kring andra världskriget i S:t Petersburg med omnejd*. PhD diss., Linköping universitet, 2012.
- Fulco, Rita. "Borders and Neo-Nationalism: A Geophilosophical Approach." In *Mind the Gap: Borders, Limits and Frontiers: Collected Essays*, edited by Cahir Healy, Aisling Reid, and Valentina Surace, 37–50. Leck: De Gruyter Brill, 2025.
- Gingrich, André, and Marcus Banks, eds. *Neo-Nationalism in Europe and beyond: Perspectives from Social Anthropology*. New York: Berghahn Books, 2006.
- Hearty, Kevin. "Problematising Symbolic Reparation: 'Complex Political Victims', 'Dead Body Politics' and the Right to Remember." *Social & Legal studies* 29, no. 3 (2019): 334–354. <https://doi.org/10.1177/0964663919869050>
- Humphrey, Michael, and Estela Valverde. "Disappearance, Exhumation and Reburial: The Historical Recovery of Victims in Post-Cold War Argentina and Spain." In *Seeking Meaning, Seeking Justice in a Post-Cold War World*, edited by Judith Keene and Elizabeth Rezniewski, 183–209. Leiden: Brill, 2018.
- Humphrey, Michael, and Estela Valverde. "From Private Memory to Public Memory: Transitional Justice and the Revision of Official Memory of the Dirty War in Argentina." In *Post-conflict Literature: Human rights, Peace, Justice*, edited by Chris Andrews and Matt McGuire, 130–146. New York: Routledge, 2016. <https://doi.org/10.4324/9781315689746>
- Humphrey, Michael. "The Political Lives of the Disappeared in the Transition from Conflict to Peace in Colombia." *Politics, Religion & Ideology* 19, no. 4 (2018): 452–470.
- Jalonen, Jussi. "Uuspatriotismin riemuvoimet." In *Sinivalkoisia sotureita. Suomalaismiehet asevelvollisina, sotilaina ja veteraaneina*, edited by Marko Tikka, 215–249. Tampere: Vastapaino, 2025.
- Julien, Élise. "The Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge: a Century of Memory Negotiations." In *Memory Fragmentation from Below and Beyond the State: Uses of the Past in Conflict and Post-conflict Settings*, edited by Anne Bazin, Emmanuelle Hébert, Valérie Rosoux, and Eric Sangar, 61–74. New York: Routledge, 2023.
- Keller, Simon. "How Patriots Think, and Why It Matters." In *Patriotism: Philosophical and Political Perspectives*, edited by Igor Primoratz and Aleksandar Pavković, 63–74. Aldershot: Ashgate, 2008.
- Kinnunen, Tiina, and Markku Jokisipilä. "Wars of Memory Shifting Images of 'Our Wars': Finnish Memory Culture of World War II." In *Finland in World War II: History, Memory, Interpretations*, edited by Tiina Kinnunen and Ville Kivimäki, 435–482. Leiden and Boston: Brill, 2011. <https://doi.org/10.1163/9789004214330>
- Kivimäki, Ville, Kirsi-Maria Hytönen, Petri Karonen, and Antti Malinen. "Sodat ja 1900-luvun suomalaisuudet: Sota kansallisten identiteettien rakentajana ja purkajana." In *Suomalaisen yhteiskunnan historia 1400–2000, osa 2: yhteisöt ja identiteetit*, edited by Pirjo Markkola, Marjaana Niemi, and Pertti Haapala, 441–472. Tampere: Vastapaino, 2021.
- Kleemola, Olli. "Suojeluskuntaperinnetyön organisaatiot ja ulottuvuudet 1944–2021." *Ennen ja Nyt* 21, no. 4 (2021): 56–103. <https://doi.org/10.37449/ennenjanyt.109529>

- Laine, Antti. *Suur-Suomen kahdet kasvot. Itä-Karjalan siviiliväestön asema suomalaisessa miehityshallinnossa 1941–1944*. Helsinki: Otava, 1982.
- Macdonald, Sharon. *Memorylands: Heritage and Identity in Europe Today*. New York: Routledge, 2013.
- McClarnand, Elaine. "The Politics of History and Historical Revisionism: De-Stalinization and the Search for Identity in Gorbachev's Russia, 1985–1991." *The History Teacher* 31, no. 2 (1998): 153–179.
- Numminen, Jaakko. *Sivistys-Suomen synty: 2, Opetusministeriön kansliapäällikkö muistelee: kulttuuripolitiikka*. Helsinki: Edita, 2020.
- Patriarcha, Silvana. "Italian Neo-patriotism: Debating national Identity in the 1990s." *Modern Italy* 6, no. 1 (2021): 21–34. <https://doi.org/10.1080/13532940120045542>
- Pribersky, Andreas, Karin Liebhart, and Sandór Kurtán. "A Temple for the Nation: Redesigning a Common Symbolic Space of Central European Conservatism." *Cultural Studies* 16, no. 6 (2002): 797–808. <https://doi.org/10.1080/0950238022000034183>
- Primoratz, Igor, and Aleksandar Pavković. "Introduction." In *Patriotism: Philosophical and Political Perspectives*, edited by Igor Primoratz and Aleksandar Pavković, 1–13. Aldershot: Ashgate, 2008.
- Poole, Ross. "Patriotism and Nationalism." In *Patriotism: Philosophical and Political Perspectives*, edited by Igor Primoratz and Aleksandar Pavković, 29–45. Aldershot: Ashgate, 2008.
- Seppälä, Laura. "'Et ees rintamalle uskaltanu!': Toisen maailmansodan uusisänmaalliset representaatiot elokuvassa Hiljaisuus." *Lähikuva – audiovisuaalisen kulttuurin tieteellinen julkaisu* 33, no. 3–4 (2020): 44–62. <https://doi.org/10.23994/lk.100439>
- Skokov, Slava, and Mikko Porvali. *Kentälle jääneet. Kannaksella 1944 kadonneet sotilaat ja heidän etsintänsä*. Jyväskylä: Atena, 2023.
- Smith, Steven B. *Reclaiming Patriotism in an Age of Extremes*. New Haven: Yale University Press, 2021.
- Tan, Kok-Chor. *Justice without Borders: Cosmopolitanism, Nationalism, and Patriotism*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511490385>
- Tepora, Tuomas. "The Image of Marshal Mannerheim, Moral Panic and the Refashioning of the Nation in the 1990s." In *Lived Nation as the History of Experiences and Emotions in Finland, 1800–2000*, edited by Ville Kivimäki, Sami Suodenjoki, and Tanja Vahtikari, 349–372. Cham: Palgrave Macmillan, 2021. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-69882-9>
- Tumarkin, Nina. *The Living & the Dead: the Rise and Fall of the Cult of World War II in Russia*. New York: Basic Books of HarperCollins, 1994.
- Winter, Jay. "Introduction: The Performance of the Past: Memory, History, Identity." In *The Performance of the Past: Memory, History and Identity in Modern Europe*, edited by Karin Tilman, Frank van Vree, and Jay Winter, 11–32. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2010.
- Verdery, Katherine. *The Political Lives of Dead Bodies: Reburial and Postsocialist Change*. New York: Columbia University Press, 1999.

Åland, Norden, and Europe in the Early Post Cold War Era, 1989-1995

Abstract

The relationship between the EU and the Nordic countries has sometimes been complicated. This includes the autonomous Åland Islands. During the Cold War, when Finland's relationship with European integration remained strictly limited, the Nordic Council served as a singularly important policy platform for Åland. Following the end of the Cold War, there was a geopolitical realignment, with both Finland and Sweden joining the European Union. This caused substantial anxiety for Åland, which feared that the Nordic countries would be absorbed into an increasingly integrated Europe. This article analyses the speeches of Ålandic representatives in Nordic Council sessions between 1989 and 1994 from a constructivist perspective to show how Åland viewed itself in Europe and Norden during a period of realignment.

The Nordic region has been said to have a complicated relationship with the rest of the European continent. The Nordics have been labelled as the “other European community”¹ and even as “reluctant Europeans”². Where does the autonomous territory of Åland fit into these broader narratives about Norden? On one hand, its political, economic, and cultural fate is deeply connected with those of Finland and Sweden, and, on the other hand, it remains somewhat of an outlier both in terms of the autonomy act's relationship to the Finnish constitution, and in relation to European Union law.

This article analyzes how representatives of Åland rhetorically constructed Norden and Europe vis-à-vis one another during sessions of the Nordic Council between 1989 and 1995. The platform of official Nordic cooperation was, and continues to be, essential for the conduct of Åland's external relations, which, alongside other cases of sub-state diplomacy, is often labelled as “paradiplomacy”. It allows for representatives of Åland's legislature and executive to main-

tain personal and professional relationships with other Nordic countries, while also upholding a sense of equality of the Ålandic identity and brand within the broader Nordic community. Åland's active efforts at the Nordic level to promote the "Åland Example" as a model way of resolving interethnic and interstate conflicts on the international stage have been described as a form of "norm entrepreneurship"³, aligning with broader Nordic foreign policy analyses.⁴

The immediate Post-Cold War era can be described as a critical juncture for Åland's external affairs, as the end of the Cold War and the rapid acceleration of European integration put official Nordic cooperation in a difficult position. Indeed, the rapid developments between 1989 and 1995 saw Sweden and Finland join the European Union (EU) and caused deep soul searching within Nordic cooperation about what purpose Nordic institutions would serve on the new European Union dominated continent. The Nordic Council was one of the most important forums where the future of Nordic cooperation within a new Europe took place. Thus, its general debates between 1989 and 1995 provide indispensable empirical material for an analysis of Ålandic conceptualizations of Europe and Norden in an era of change.

This article begins with a brief overview of Åland's participation in official Nordic cooperation. Then it analyzes the speeches by representatives of Åland during sessions of the Nordic Council by utilizing constructivist methodologies focusing on the use of political language. It concludes with an analysis of how the concepts of "Europe" and "Norden" were used in relation to each other and to the Ålandic leadership's self-understanding within this conceptual constellation.

Why are Åland, Greenland, and the Faroe Islands a part of Nordic cooperation?

With around 30,000 inhabitants – roughly 0.5 percent of Finland's population – one might question the importance of this territory in overall Nordic history and politics and, furthermore, why anybody would consider including such a numerically small part of Norden in the structures of interstate cooperation. Similarly, while Greenland and the Faroe Islands are proportionally small in population compared to mainland Denmark, they nevertheless take part in the work of Nordic cooperation on the grounds that they exercise jurisdiction in the policy areas where official Nordic cooperation operates in. Considering the level of cooperation between the three island territories, and that their

status has always been considered jointly within the framework of the Nordic Council (NC) and Nordic Council of Ministers (NCM), this section introduces the background of the development of territorial autonomy in the Nordic region and how it relates to Nordic cooperation. The topic of this article is particularly pertinent given the recent struggles of the Faroese and Greenlandic parties to obtain “full membership”, which resulted in the Greenlandic boycott of the NC in November 2024, as well as the ongoing geopolitical tensions in the Arctic and Baltic Sea regions in the 2020s.

The Åland question in the early 20th century saw the Swedish-speaking Åland mobilizing to seek reunification with Sweden, which had lost its eastern half (Finland) to Russia in 1809. This created tensions between Sweden and the newly independent Finland over sovereignty claims concerning the archipelago. The issue was eventually referred to the nascent League of Nations, which decided that Åland would remain a part of Finland, its demilitarized status (in force since 1856) would be complemented by declaring the territory of Åland to be neutralized, and the local population would be guaranteed its Swedish language and culture through a regime of self-government, including restrictions on landownership and political participation for non-domiciled persons. The combination of security considerations for Sweden, sovereignty considerations for Finland, and cultural considerations for Åland has been labelled as the “Åland Example”.⁵

The experience of World War II had significant consequences for the Danish realm, after it lost contact with its North Atlantic possessions. Iceland became independent, the Faroe Islands gained home rule in 1948, and Greenland became a part of North American defence planning through the establishment of American troops on the island.

It was in the aftermath of this war that Nordic cooperation was formalized and institutionalized. The NC, an assembly of Nordic parliamentarians, met for the first time in 1952. Finland participated in the work of the NC from 1955 onwards, after the death of Stalin allowed for more freedom of movement in Finnish foreign policy. Initially, the legal basis of cooperation rested solely on the national legislation of the cooperating parties, which was unusual for an international organization. The cooperation was further formalized with the adoption of the Helsinki Treaty on March 23, 1962, creating a type of “constitution” for the NC and later the NCM.⁶

The original way of accommodating the Faroese was to appoint an MP from the archipelago to the Danish delegation to the Nordic Council. There is eviden-

ce that some legislators in Åland had already taken note of this model as a potential inspiration for themselves, even though no immediate action followed.⁷

The late 1960s saw the Faroese push for full participation in official Nordic cooperation once again. The Faroese claims, brought forward from the Danish side⁸ to the Council, argued that the Faroe Islands already exercised jurisdiction in the fields of Nordic cooperation. Åland was included after its parliament submitted a written request to the Finnish government, arguing that the autonomy regimes of Åland and the Faroe Islands were similar enough to warrant equal treatment.⁹

The NC's response to these demands was to allow a system in which Åland and the Faroe Islands could appoint their own members to the Finnish and Danish delegations. This arrangement ensured direct representation for both autonomous territories, even if it fell short of formal equality with the five Nordic state parties. It was neither full membership nor observer status but something in between.¹⁰

The flags of Åland and the Faroe Islands were flown alongside the five Nordic states' flags in the session in Reykjavik in February 1970, a symbolic claim of equal belonging for the two autonomous territories. Furthermore, this represented an explicit recognition of the internal sovereignty of both island realms and the development of their paradiplomatic engagement with their near environment.

The NCM was established in 1971 after failed negotiations for a Nordic Economic Union (NORDEK). It was empowered to make binding decisions as opposed to the Council, which functioned as a deliberation forum and issued recommendations. Despite its name, it is not a single council but rather several separate councils of ministers organised by respective policy area – such as culture, finance, and labour, among others. The autonomous territories have been allowed to participate in the NCM's deliberations since 1976 without a right to vote.¹¹

The Faroese were not satisfied with the system established in 1970 and pushed once again in 1977 for “full membership” on the grounds that the Faroese were a Nordic nation among others. Greenland became autonomous in 1979 with the Home Rule Act. The Home Rule Act was adopted after Greenland expressed dissatisfaction with being compelled to join the European Economic Communities (EEC) with Denmark in 1973, primarily due to the EEC's fisheries policies affecting Greenland's largest export. Greenland chose to obtain Overseas Territory Status, which granted it access to funds from the EEC. The

Faroe Islands, by contrast, became a third party, meaning that they would have to deal with the EEC bilaterally.

The response of the NC toward the Faroese attempts was to reform the Helsinki Treaty to formally recognize the *de facto* participation of the autonomous territories within the NCM and to allow them to establish their own NC “delegations” within their respective national frameworks. The reforms resulted in the territories gaining the formal right to speak in the NCM, while binding decisions made by the NCM within their jurisdictions would apply to them only if they chose to opt in to the individual decision. The number of NC members was expanded to 87 and the territories had two representatives each, again as a part of their national delegations.¹²

Ultimately, the autonomous status of the three island realms was the primary deciding factor for their inclusion in the workings of official Nordic cooperation. Their internal sovereignty over a plethora of issues was the basis of their external recognition for that sovereignty. In this sense, Nordic cooperation became an important platform for Åland, the Faroe Islands, and Greenland to conduct foreign policy, or “paradiplomacy”.¹³

Constructivism and discourse analysis

The two classical schools of thought in the discipline of International Relations have been realism and liberalism. Realism stresses the conflictual nature of global affairs, while liberalism focuses on the conditions for cooperation.¹⁴ Both theories maintain rationalist epistemologies and hold shared assumptions on the nature of international relations, such as the core assumption of “anarchy” between interstate relations as an objective fact. The explanatory power of realism lies within its focus on the exercise of military power while liberalism’s strength lies in its focus on diplomacy and negotiation. They both maintain a state-centric worldview as the main agent of global affairs. As such, they tend to overlook the role of autonomous regions in international politics. The failure of either school to predict the end of the Cold War and the subsequent events brought about the rise of constructivism as the third large theory within IR.¹⁵

Constructivism emphasizes the socially constructed nature of politics and is a part of the interpretivist critique of liberalism and realism, especially from the late 1980s onwards. Building on a distinction between “brute facts” and “so-

cial facts”¹⁶, constructivism stresses the intersubjectivity of global politics and argues that “anarchy” is not an inevitable fact of interstate relations, but rather something that is a result of human agency.¹⁷ Constructivist theory tends to focus on norms and rules, the role of identity in political action, and the mutual constitution of agents and structure.¹⁸ This focus on discourses and action allows constructivism to engage with political change and the subjectivity of non-state actors in the global arena, such as international organizations and autonomous territories. Therefore, as a response to rationalist traditions of realism and liberalism, constructivism is the most suitable theoretical approach for the purposes of this article.

In terms of methodology, constructivism focuses on the use of political language. This means that constructivist ontology is often combined with a discourse analytic lens. In practice, the analysis of discourses stays at the public level and focuses on what the political actor communicates to their interlocutors and the public.¹⁹ Discourse analysis is particularly useful when applied to material such as the minutes of the Nordic Council, when the whole exercise of the public debate is precisely to communicate discourses about the relevant theme of the session and Nordic cooperation more broadly.

The end of the Cold War and European integration

For Finland, the issue of joining the EEC during the Cold War was difficult considering its “special relationship” with the Soviet Union. Sweden, on the other hand, maintained a policy of neutrality, avoiding affiliation with larger political blocs. The fall of the Berlin Wall and the collapse of the Soviet Union brought about a new context where Finland had more room to maneuver.

Sweden, Finland, Norway, and Austria all applied for EEC membership in the early 1990s, which also raised several questions for Nordic cooperation. The question was now if Norden and Europe were complementary or conflicting communities.²⁰ Hansen and Waever have analyzed how the Nordic national identity constructions²¹ affected the respective countries’ debates on the EU through a constructivist perspective.²² Johan Strang’s analysis of the rhetorics of Nordic cooperation shows that Europe has traditionally functioned as a supranational, utopian, bureaucratic, capitalistic, conservative, or elitist “other” in order to contrast it with a Nordic cooperation “self” that is progressive, democratic, socially responsible, and pragmatic.²³ However,

Strang notes that such othering does not necessarily imply euroscepticism (as many of the NC members were in favour of European integration), but rather that it has served as way of negotiating the Europe-Norden relationship, as well as bolstering the Nordic community identity and the NC as an institution.²⁴ Despite being a part of the broader Nordic-European process, analyses of Åland remain few and far between, and Nordic EU research continues to be state-centric.²⁵

Åland's identity construction reflects its contemporary and historical geopolitical experiences. The archipelago is a Swedish-speaking region located between Sweden and Finland, endowed with self-government and a demilitarized and neutralized status. Although not a party to any of the international treaties regarding Åland, Åland's political leadership has not hesitated to express opinions on its demilitarization and neutralization, linking them to the archipelago's identity as "the islands of peace".²⁶

The following section uses a constructivist methodology to analyze how core political concepts are utilized. The main material is speeches by Åland's representatives in the Nordic Council. This section provides an empirical analysis of how "Åland", "Norden", and "Europe" were used politically in Ålandic paradiplomatic discourses.

Norden in Europe discussions in Stockholm (27 February-3 March 1989)

Full membership in European integration had long been a controversial topic for Finland – and therefore also Åland – during the Cold War era. Towards the end of this period, however, the controversial nature of the question had largely dissipated, so much so that the editor in chief of *Nya Åland*, Hasse Svensson, lamented the lack of a European policy or even discussion of European integration by Åland's delegation to the Nordic Council in 1988.²⁷ This was to change shortly, only a year later during the annual session of the Nordic Council.

Åland was represented by Sune Eriksson, the Premier and leader of the Liberal Party, who held the main speech during the 37th session of the Nordic Council in Stockholm. The overarching discussion was coloured by the publication of an NCM report "Norden in Europe I and II", analyzing the effects of an increasingly accelerating European integration process on the Nordic region. This clearly affected Åland's positioning, or lack thereof as well.

Eriksson noted that European integration had taken an increasingly large, but justified, space within Nordic cooperation. He said that in the earlier discussions about European integration there had been a sense that cooperation with the EEC was both “unavoidable” and “necessary”, and that a failure to do so would cause issues in trade and industrial policy, inevitably leading to economic problems.²⁸ As the leader of one of the autonomous territories within the Nordic region, Eriksson stated that he would touch upon certain questions regarding the importance of small communities’ ability to manage their own affairs in a way that would prevent their living standards from deteriorating.²⁹

Already in the opening lines, we see the construction of “Europe” as something inherently external to the “Nordic” and as an inevitable reality – embodied by the EEC – that calls for a response from Norden. In this political scenario, Eriksson depicted Åland as a small society needing to safeguard its ability to determine its own fate amid pressures of integration.

He then explicitly stated that the potential problems of an extensive integration process in Europe, were not only directed at sovereign states, but also minorities with special status within those states – whose status could potentially be eroded or pushed to the margins.³⁰ He argued that the expectation of reciprocal exchange of labour and services, along with the opening of the right of establishment, would challenge the guarantees forming the basis of the Ålandic society’s status.³¹

He then shifted to agricultural policy by noting that the sector was still a significant part of Åland’s economy, and the demands of a large free market of agriculture products could cause substantial issues for its agriculture. Furthermore, he added a regional policy dimension to his argument by stating the importance of maintaining healthy communities on rural parts of mainland Åland and the archipelago.³²

Eriksson also highlighted the significance of cross-border cooperation and expressed his disappointment over the decrease in the budget allocated to this field, especially considering that “cross-border contacts have increasingly been taking place at a higher level, metropolises, capitals, and other important centres”. He concluded by stressing the vital role of the Nordic Council in the marine environment of the Baltic Sea and its importance for the Åland Islands.³³

The speech overall carried a very ambiguous tone toward European integration and framed both Åland and Norden as passive reactors to powers much larger than themselves. The lack of a proactive vision for Norden is noteworthy,

although staying outside of the EEC was also not explicitly mentioned as an alternative. Ultimately, the dilemma lay in the tension between the centralizing, universalistic tendencies of European integration and the highly particularistic regime of Åland's autonomy.

Winds of change cause an extra session of the Nordic Council in Mariehamn (14 November 1989)

The NC traditionally met once a year. However, the gravity of geopolitical shifts during this period also created a sense of urgency at the NC. It, therefore, decided to hold an extra session, the third such meeting hitherto. The purpose of this extra session was to "clarify, which challenges were confronting Nordic cooperation as a result of the developing European integration process, and to strengthen their own common positions"³⁴. The location was also symbolically important, as Åland served as the host for Nordic representatives during this turbulent time.

Åland was once again represented by its Premier, Sune Eriksson. He repeated that the efforts in Europe to create a common market with no borders on goods, services, capital, and persons had a substantial effect on the Ålandic society. The issue, he claimed, was not only the preservation of the special arrangements that formed the basis of Åland's regime, but also the concentration of power to multinational corporations, states, and supranational organs. This, he argued, would weaken regional influence at the European level.³⁵

Striking a slightly more positive tone, Eriksson stated that the general developments in international trade and the new potential for increased cooperation in research, education, and technology were in the interests of Åland's societal development. He noted, however, that problems would arise when the issues of concern for Åland's autonomy regime were dealt with, directly or indirectly. He summarised these issues in three questions:

"1. In what way can a self-governing region legitimize and achieve influence in a process in which not all policy fields are within its own competences, and the driving forces and institutions of this integration process are at the national or international level?

2. To what extent will the national basis of autonomy, such as language, local traditions, culture, and the political right self-determination, be affected?

3. To what extent can changes (such as crises or a quick restructuring in key industries) in the material basis change the national grounds? The principle of economic reciprocity would mean that certain exceptions on cultural and environmental impacts, the freedom of movement, and other issues that are essential for the autonomy.”³⁶

He continued his speech by noting that the province of Åland could not avoid being affected by, or pulled into, the integration process. Their goal, therefore, was to ensure Åland’s active participation without threatening the fundamental pillars of its autonomy and interests. To achieve this, Eriksson argued that Åland would need, throughout this process, to be heard, informed, and allowed to participate – or, if deemed necessary, to be exempted from certain international treaties and agreements. He concluded by stating that from Åland’s side, they were in principle supportive of all proposals to “quickly strengthen cooperation within Norden”³⁷.

Eriksson maintained an ambiguous posture towards Europe, albeit with a comparatively positive undertone. His main concern was the preservation of Åland’s agency amid the centralization of power in a globalized age. He conceded that Åland and the Nordics had little in the way of alternatives to the integration process, but also acknowledged the possibility that if managed well, Åland could be a positive force within the broader European integration process. There was no elaboration about what strengthened Nordic cooperation would look like, and Norden was taken as an inherently positive concept.

Europe of the Regions as an opportunity? in Reykjavik (27 February- 2 March 1990)

The European challenge to the state-based international order created some level of anxiety for the European states that transferred parts of their sovereignty to the supra-national structures of the EU. From a regional perspective, the “Europe of the Regions” discourse was frequently employed to describe how integration and decentralization would blur the lines between a state

and substate units in international affairs, thereby allowing for greater legitimacy for regional paradiplomacy and territorial autonomy.³⁸

It was Sune Eriksson once again who represented Åland in the following general debate of the Nordic Council. He began by noting that Åland had been included in the Finnish delegation dealing with European integration and expressed that Åland was ready to “take advantage of all the opportunities that this development offers”³⁹. He continued that, at first glance, Åland, as a small society, did not appear to benefit from the freedoms established by European integration nor have the capacity to affect its own conditions. However, he argued, owing to its autonomy regime, Åland could “play a role and steer events”⁴⁰.

Taking a step further, he claimed that the general tendency towards the diffusion of borders between nations was a desirable development, and, in this context, certain regions with already well-established self-governance could serve as a “model for regional development in general”⁴¹. This was an extremely thinly veiled expression of confidence in Åland’s autonomy system – not only within Norden, but also within a “Europe of the Regions”, where the old state-centric world order would be replaced by a new one granting sub-state regions increased opportunities to act as agents in international policy. The statement also follows the use of the “Åland Example” as a normative argument, even if implicitly.

Eriksson then lamented that work and other economic opportunities were increasingly concentrated to central regions, exacerbating the differences between the centre and the periphery. He was, however, optimistic that solutions could be found through the framework of strengthened Nordic cooperation and, more broadly, within the context of European integration. Additionally, he mentioned the importance of maintaining strong economic conditions in peripheral regions to complement their self-governance and expressed confidence that Åland could contribute positively in this area.⁴²

Overall, Eriksson shifted into an even less apprehensive tone towards European integration in Reykjavik. He stressed opportunity over threat and even implied that Åland would fit well and serve as an example for other regions. Perhaps it was the willingness of Finland to include Ålandic officials within Finland’s delegation on European integration that gave the Premier confidence in their continued inclusion within the on-going process. It should be noted that despite the normative rhetoric from Åland regarding the “Åland Example” and the self-appointed moniker of “the Islands of Peace”, European integra-

tion was framed as a universalistic and primarily economic phenomena, not as a peace project.

Estonia, Latvia, and Lithuania visit the Nordic Council in Copenhagen (26 February-2 March 1991)

Representatives of the newly independent Baltic States were in the audience and were acknowledged by the President of the NC before the session. International questions, such as the new developments in the Baltic Sea region during the disintegration of the Soviet Union and the continuation of the European integration process, were dominant during the session. The two representatives in the NC from Åland⁴³ viewed the increasing international policy debates in the NC as a positive development, offering Åland a platform to participate in external affairs. One of them, however, also voiced concern that Norden could lose its role as a platform due to being overshadowed by Europe.⁴⁴

Sune Eriksson was still Åland's Premier during the next session of the Nordic Council. In the general debate, he stressed the importance of regional policy and cross-border cooperation, citing the efforts of the NCM in the two fields. Furthermore, he underscored the value of regional participation in these policy areas, arguing that by being active regions "can strengthen themselves and the Nordic region as a whole"⁴⁵. He mentioned the cooperation between several Baltic Sea islands, such as Bornholm and Gotland, although he admitted that this was in its very early stages. Eriksson also voiced his hope that cooperation in the educational sector within Norden could be seen as complementary to what the Baltic countries were otherwise offered by Norden. He also highlighted the environmental sector as a potential field for deeper cooperation.⁴⁶

Inevitably, the topic of the European Communities came up. Eriksson said: "With Norden approaching towards the European Communities, the regions of Norden will be confronted with a new, and perhaps not so favourable situation."⁴⁷ Nevertheless, he argued that it was a positive development that the situation had received attention within the context of EC integration. Furthermore, he maintained that regions would be able to participate in the process regardless of the direction that Nordic inclusion in the EC framework might take. Eriksson said it was too early to discuss the implications for the regions, though certain changes in regional policy could already be discerned.

On the more hopeful side, he claimed that “if the expression of Europe of the Regions is to be believed, this points towards some hope for regions”⁴⁸. In that context, he argued that the forms of cooperation adopted by the different Nordic countries would also be decisive for the regions.

Turning to Åland specifically, Eriksson expressed concern over the potential establishment of an “EC-Border” in the Sea of Åland. He warned that this scenario would worsen cross-border cooperation and create economic and trade policy problems that would be very difficult to resolve.⁴⁹ Eriksson concluded on a more positive note, voicing his hope that regional cooperation would develop rapidly to constitute a real factor in Nordic cooperation that “strengthens, develops, and creates new benefits for all in Nordic cooperation”⁵⁰.

This time, the Ålandic representative focused heavily on the effects of European integration on border regions within Norden. He conceptualised the EC as a potential disruptive force for the Nordic countries in general, and Åland in particular. The interconnected nature of Åland’s economy with Finland and Sweden was the underlying rationale for his concern about an “EC-border in the Sea of Åland”, alongside an implicit fear of separation from Sweden with which Åland had close political, cultural, and economic ties. This is supported by the fact that the Sea of Åland refers specifically to the western waters between Åland and Sweden. The considerable unclarity at this point was the possibility that Sweden might choose a different policy position on EC membership than Finland and Åland, thus belonging to a different trade block. This would have meant potential difficulties in westward trade for Åland due to unaligned customs and tariffs. The possibility of Åland choosing to remain outside the EC was not openly entertained by Eriksson. Norden was again portrayed as inherently positive, and therefore the solution continued to be “more Nordic cooperation”.

The Mariehamn Declaration at the extra session in Mariehamn (13 November 1991)

Åland held elections for the regional parliament in October 1991, after which the new Premier Ragnar Erlandsson, leader of the Centre Party (in coalition with the Social Democrats and the Conservatives), took charge of managing Åland’s EC process. However, at the time of the extra session of the Nordic Council, he was not a member of Åland’s delegation. Instead, Centre Party MP Olof Salmén represented Åland in the Council’s deliberations.

A day before the session, the Nordic Prime Ministers signed a declaration committing to a review of the structures of official Nordic cooperation on the assumption that most or all Nordic countries would become members of EEC. The largest local newspaper in Åland described the declaration by noting that “The Prime Ministers drive Norden towards Europe”⁵¹.

The theme of the session was “Norden after 1992”, named after a report examining what the future of Nordic cooperation would look like within the broader context of European integration. Salmén began his speech by expressing his satisfaction with being able to hold the meeting on Åland, which he saw as a sign that “The Council remembers the existence of the autonomous regions”⁵². He continued by stating that Åland had, over the years, come to appreciate Nordic cooperation and had been happy about “being allowed to participate on an equal footing”, emphasizing that Nordic cooperation should now “be rationalized, strengthened, and improved”⁵³. Furthermore, Salmén argued that Nordic cooperation should be expanded to include European matters, and the working procedures reformed. He elaborated that this would, above all, mean more informal information sharing, which, he argued, would be “beneficial for our Nordic inhabitants”⁵⁴.

Salmén specifically mentioned cooperation in the Baltic Sea region as a potential focus area for a renewed and refocused Nordic cooperation. In fact, he proposed that Norden formulate an action plan for the region, with Åland playing a central role in these plans.⁵⁵

Salmén noted that a change in the functioning of the Nordic Council and Nordic Council of Ministers would require an amendment to the Helsinki Treaty. For Åland, he emphasized, it was of utmost importance that “the status of the autonomous regions should not be allowed to deteriorate and should at least be consolidated at its current level”⁵⁶. Despite their small size, the autonomous regions, he argued, could offer “nuggets” of value to Nordic cooperation as a whole, and that “nuggets are a rare product”. Salmén hoped that the positive view regarding their participation would continue in the future as well. He elaborated that the autonomous regions already participated in the work of the Council of Ministers when issues of particular importance for them were under discussion, and that this practice should be continued and consolidated in an era where cooperation increasingly took place at the prime ministerial level. If a total revision of the Helsinki Treaty were to be accepted by the Parliament

of Åland, the autonomous territory had to be included in the process from the preparation stage to ensure that its viewpoints were adequately represented.⁵⁷

Salmén concluded by stating his conviction that “integration in Europe will demonstrate the importance of increased cooperation in the Nordic region”⁵⁸. He hoped that the Nordic region would increase communication and coordination amid discussions about further integration in Europe because “information about the positive and negative effects of expanded European cooperation will benefit us all in the Nordic region and enable faster and better decisions”⁵⁹.

Despite the change of speaker, the overall Ålandic tone remained the same. Åland was seen as an actively participating part of Norden, which constituted its natural political community. Some anxiety over the amendment of the Helsinki Treaty was expressed, but ultimately this was hardly a critique of the inherent value of Nordic cooperation. Salmén stressed the role of communication and information exchange as the primary added value of Nordic cooperation. It is noteworthy that the informal element of Nordic cooperation was particularly singled out by Åland’s representative. Europe remained both an opportunity and a threat, something distant that needed to be adjusted to, and the answer was always “more Norden”. What exactly Nordic cooperation would look like in this scenario remained unclear.

Continued discussions about reform in Helsinki (3-6 March 1992)

The new Premier, Ragnar Erlandsson, was appointed to the Åland delegation to the Nordic Council in November 1991 and represented Åland in the next session in Helsinki. At this point, Sweden had already applied for EC membership, Finland would do so in the same month, and Norway followed in November 1992. The theme was yet again Norden’s relationship with European integration. This was also the month that Finnish accession negotiations started, and Åland was represented with two delegates in the Finnish negotiation team. The Ålandic government sent its first EC-related communiqué to the regional parliament, noting that in many fields Åland’s interests aligned with those of Finland, while also demanding recognition of its monolingual status, demilitarization and neutralization, representation in the European Parliament, and the preservation of restrictions on non-domiciled persons.⁶⁰

Erlandsson began by noting the gravity of the situation: "Now that we stand before a new European order, there are many questions about the future of the Nordic countries."⁶¹ He asked: "Can the Nordic countries maintain their special characteristics, their 40-year-old rather uncontroversial form of cooperation built on the idea of consensus while the EC sucks up one Nordic country after another into its effective and coercive relationships of cooperation and dependency?"⁶² Erlandsson also expressed concern about the situation of autonomous regions, stating: "We, from Åland, will not give up the protective statutes that exist within the autonomy act and the international obligations that are found in several international agreements and peace treaties."⁶³

Referencing the use of the term "Nordic Model", he argued that the "Ålandic Model" could serve as an example of a way of resolving minority issues in Europe peacefully and through consensual political solutions. Additionally, Erlandsson referred to the proximity of Åland to parts of Eastern Europe and the Baltics, describing it as a "central meeting spot" for conferences. He also pointed to the environmental action plan of the Ålandic government as evidence of Åland's commitment to be actively engaged in the social and political processes in its environment.⁶⁴

Turning his attention to the achievements of Nordic cooperation, the Premier observed that many of its results – such as the common labour market, the passport union, and the removal of many cross-border problems – had come to be perceived as so "self-evident" that nobody thought of them as "successes made through agreements in the Nordic Council"⁶⁵. Erlandsson noted that the three Nordic autonomous territories depended on sea transport and argued that measures such as taxes, surcharges, and fees (as a result of European integration) would be "against the spirit and purpose of Nordic cooperation"⁶⁶.

Premier Erlandsson also mentioned his satisfaction with Åland's arrangement in the European Economic Area (EEA) treaty, which allowed the autonomous territory to keep restrictions on the right of establishment for businesses and owning property on Åland for people without regional citizenship. He now formulated three potential options for Åland's future relationship with the European Communities, should Finland decide to join: 1) the right to remain outside the EC as per the Autonomy Act, 2) joining the EC, or 3) joining with certain derogations.⁶⁷

Referring to the previous meeting in Mariehamn, Erlandsson observed that the conditions for Nordic cooperation were heavily affected by each Nordic country's chosen relationship to the EC, noting that Greenland and the Faroe-

se had chosen to stay outside the union. He stated that he expected the Ålandic government to be an active participant within the Finnish EC negotiations as per the Autonomy Act.⁶⁸

Erlandsson admitted that the structures of Nordic cooperation would require reform in the context of the Nordic countries' integration into Europe, but he rejected the possibility of a weakened status for the autonomous territories according to the Helsinki Treaty. This required, according to him, active and intense participation by Åland in this reform process to "contribute to the further profiling of Norden as an exemplary society"⁶⁹.

Erlandsson concluded by expressing his satisfaction that Åland was able to host certain extra sessions of the Nordic Council. He also highlighted the importance of including West Nordic cooperation within "practical Nordic cooperation" and noted that the Ålandic government supported the efforts of the Baltic states in developing "democratic and humane" societies.⁷⁰

The Ålandic constructions of "Norden" and "Europe" were once again built on a Norden that was familiar, trustworthy, and an inherently positive force for the world. In line with the "norm entrepreneurship" discourses on Norden, Åland firmly placed itself as a part of this tradition and framed itself as an active agent interacting with its political environment. A clearer vision for the relationship with the EC was also put forward, informed by the positive experiences with the EEA agreement. Nevertheless, expressions of dismay were also attached to the distant European project, perceived as a coercive force assimilating the Nordics into its alien ways.

Fear of losing status in Norden addressed in Århus (9-11 November 1992)

Building on the reform proposals set out in the Mariehamn declaration and the ongoing EU membership applications of Finland, Sweden and Norway, the Norwegian Prime Minister Gro Harlem Brundtland presented an overview of the reform efforts. Regarding the autonomous territories, she stated that they would maintain "their unique position" within Nordic cooperation, adding a dimension to the "people to people" cooperation in the region.⁷¹ *Tidningen Åland* covered the speech with the title "The Autonomies Maintain Their Position".⁷²

The Ålandic Premier Erlandsson opened his speech at the session by painting a picture of Nordic cooperation that “has been built over the last 40 years in the spirit of cooperation and within a large Nordic community”⁷³. Noting the changes taking place on the European continent, he stated that “during recent times, events have pushed Nordic cooperation into a self-critical and in some regards anxious position”⁷⁴. He asked if Nordic cooperation was at an inflection point, needing to decide if it would be relegated to the “archives of history” or be constructively built to such a state that the Nordic countries could “hold their heads high and advertise the people-to-people cooperation that permeates the Nordic peoples’ social traditions”⁷⁵.

The Premier stressed the importance of the network of relations established through the formal structures of Nordic cooperation that ran the risk of being disrupted or rendered irrelevant through the prioritization of European integration. If this were to happen, he argued, the peoples of Norden would “sell their soul to a Europe that probably would not even understand the meaning of the Nordic model of cooperation”⁷⁶.

Here, Erlandsson once again played on the trope of a Norden that is an inherently good actor in global affairs and a Europe that is distant and potentially incapable of understanding this very inherent goodness. He also repeated that Åland wanted to be able to participate in Nordic cooperation at the same level even in case of reform and happily acknowledged the Norwegian Prime Minister Brundtland’s statement to this regard. He made it explicit that he considered autonomous regions to be superior to other regional forms of administration.⁷⁷

Erlandsson observed that Åland’s relationship with the EC differed from those of Greenland and the Faroe Islands. Åland, he argued, had a “constitutional and active interest” in participating in Nordic cooperation on the question of European integration, especially considering that the Autonomy Act stipulated that international treaties contravening the Act required a 2/3 majority in the Parliament of Åland in order to be considered valid for the territory.⁷⁸ Indeed, both the EEA agreement and a potential accession agreement with the EC would fall within this context.

The Premier then turned his focus on the proposals to reform Nordic cooperation, largely repeating the previous positions on maintaining Åland’s level of participation in the platform as it was. He expressed some irritation that most of Åland’s questions about participating in high level meetings were met with assurances that Åland would “be able to” participate, but whether this meant “lunches or decisions” was unclear to Erlandsson.⁷⁹ Regarding their

emphasis on the informal nature of Nordic cooperation, he insisted that there could be no informal Nordic cooperation without formal cooperation, as the contacts Åland had been able to build over the years were a result of the formal structures of Nordic cooperation. He also expressed his scepticism about proposals to compartmentalize the policy areas of Nordic cooperation into European and Nordic fields, arguing that policy content should be the decisive factor in this restructuring.⁸⁰ Erlandsson concluded by stating “the beautiful and white Nordic swan needs wind under its wings to be able to fly high and confidently so as to draw well deserved attention from far beyond the Nordic countries”⁸¹.

Yet again the Ålandic representative expressed unambiguous positivity towards all things Nordic and Åland's place within the Nordic community. He emphasized the causality between the formal structures of the NC and NCM and the informal networks in which Åland could participate through their work. Erlandsson, even more so than his predecessors, explicitly argued that Norden was an exceptional region and construct – one that was more familiar and whose cooperation functioned on a “people-to-people” basis. Europe, by contrast, was still framed as a potential threat to Norden, portrayed as a distant and coercive force. Any separation between Europe as a continent and Europe as an integration process was not touched upon by Erlandsson.

Security policy debates in Oslo (1-4 March 1993)

Security policy was also discussed in the NC, a policy field that was a sensitive matter during the Cold War. While security policy was formally a matter for the central state, Åland had since the 1980s expressed its own interpretation of the demilitarization and neutralization conventions and its relationship to its autonomy. The NC session in Oslo was yet another opportunity.

Åland was once again represented by Ragnar Erlandsson, the head of the Ålandic government. He began by asserting that Åland's autonomy system gave it a unique opportunity to give Nordic cooperation a “good starting point” for addressing European issues that touched upon Åland's legislative competences.⁸²

Regarding EC membership, the Premier stated that without special derogations for Åland's business environment, property acquisition protections, and the basis of the autonomy regime, Ålandic society would be pushed in an “unacceptable direction”⁸³. He therefore argued that it was important to

include autonomous territories in the formulation of the Nordic approach to Europe.

Erlandsson took note of a statement by the then Swedish Prime Minister, Carl Bildt, about Norden being in a transition period to a new peace and security order in Europe. He then added that Åland represented a separate security regime based in international law. "In accordance with international law," he said, "we consider ourselves a party in relation to the treaties in force"⁸⁴. Erlandsson then expressed his assumption that "EC membership would not lead to EU measures and decisions affecting the demilitarized and neutralized status of the islands." He did not refer to the EC/EU question for the remainder of his speech and chose to focus on other questions, including the budgeting of the NC and NCM, a proposal to establish a pan-Nordic TV, cross-border issues, and welfare policies.⁸⁵

This was the first time during the EU process that Ålandic representatives actively spoke on the security policy implications of EC/EU membership within the NC sessions. Explicitly acknowledging the security policy implications of Åland joining the EU, they stressed the importance of maintaining the status quo of what they considered to be "the Åland example/model" for peaceful cooperation. Going even further, they claimed that Åland was a party to the international treaties governing the islands' status, despite the fact that Åland could not formally be a party to any international treaty as it lacked recognized statehood and acceptance from the central state to sign treaties (which Denmark allowed for the Faroe Islands and Greenland, provided that the subject matter fell within their purview).

Some legal experts have argued that Åland has indeed gained some level of international legal subjectivity through its participation in several international platforms.⁸⁶ Using this ambiguity, the Ålandic government clearly pushed the boundaries between state and substate entities when it came to the meaning of subjectivity in international relations.

It is also noteworthy that there was no understanding of the EU as a "peace project" as often propagated by the EU officials themselves. This absence of a peace discourse put Åland more along the lines of being a typical Nordic "reluctant European", especially considering the implicit security policy considerations of the Finnish policy-making elite during the EU process.⁸⁷ In other words, the "Islands of Peace" did not appear convinced about the idea that peace was the EU's primary function.

“A UN body on Åland”: the NC session in Mariehamn (8-10 November 1993)

The next session of the Nordic Council took place in Mariehamn, the capital of Åland. This was a remarkable feature, considering that the previous meeting on Åland was just two years prior. Erlandsson was once again representing Åland as head of government. The local press highlighted the proposal from Åland arguing that Åland's expertise in demilitarization and minority issues should be utilized by the United Nations as well.⁸⁸

The theme was once again security policy, and Erlandsson built upon the content of his last contribution in the previous session. He began with summarizing the international treaties and agreements that governed Åland's status according to international law.⁸⁹ He argued that Åland's constitutional status, its autonomy, and its demilitarization and neutralization were the three main pillars of “Åland's international legal status”, and that “any attempt to disrupt one of these cornerstones must be seen as an attempt to disrupt the other two”⁹⁰.

With the end of the Cold War, the Premier noted the emergence of a new security situation in the Baltic Sea region. He added that this had caused some circles in the Finnish military to argue in favour of abolishing the islands' non-fortified status. He emphasized, however, that the Finnish political leadership was fortunately strongly in favour of maintaining the status quo regarding Åland's international status and that similar voices had been raised in Sweden and Russia as well.⁹¹

Erlandsson asserted that the Ålandic understanding of the concept of security was one “not built on military strength” but rather on “gaining respect through contacts with other countries and people”. Such security, he argued, could be achieved through “mutual exchange of goods, experiences and personal contacts with the aim of eliminating preconceptions and suspicions”⁹². He noted that the “Nordic approach to society” could serve as a model for the rest of Europe, adding that “we have no reason to be restrained in constantly reminding people that Norden always strives to solve conflicts between countries and peoples by peaceful means and not by military force”⁹³.

He continued to stress that “in Åland, we feel safe without fortifications” and that outsiders had “questioned the basic belief of peaceful coexistence”. In opposition of this, Erlandsson said Åland's authorities had done all they could to uphold the basic viewpoint that the peoples of the world could reach consen-

sus through peaceful means. Regarding EC membership, he hoped that Åland's international status would be "respected and understood" by the EC and asked rhetorically: "Yes, why not expand it to other areas?"⁹⁴

To conclude, the Åland Premier went so far as to propose the establishment of a United Nations institution on Åland. In Erlandsson's ideal scenario, this would be an institution that would address demilitarization and minority issues. He also argued that Russia had previously supported a similar proposal and would likely support his idea. Relating this idea to Norden more broadly, he contended that such an institution would "stabilize the situation in the Northern Baltic Sea and would strengthen Norden as corner of peace in the world"⁹⁵.

During this session, the representative of Åland showed no lack of ambition in placing Åland within a broader international context, even beyond Europe and Norden. Åland was constructed as an active agent in matters relating to the demilitarized and neutralized status of the islands, which it regarded as inherently tied to its autonomy regime. In this respect, Åland's position differed from that of Finland, which has traditionally considered the autonomy of Åland to be a separate legal order.

Europe was framed as a new potential platform for Nordic and Ålandic exceptionalism to "lead the way" for the rest of the continent, which was portrayed as less inherently peaceful as the Nordics. Europe was, therefore, no longer depicted as a threat but rather as an opportunity, and even as a student for Åland and Norden. Russia, meanwhile, was framed as a potential supporter of a UN institution on Åland, considering its presence in the Baltic Sea.

EU and reform debates continue in Stockholm (7-10 March 1994)

The following session of the Nordic Council took place after the formulation of the accession treaty of Finland in February 1994. Åland was incorporated into the treaty through an additional protocol, the "Åland protocol", which was justified with reference to "Åland's status according to international law." According to the protocol, Åland was to remain outside of the EU's tax harmonization regime, thereby allowing tax free sales on ferries to and from Åland, and to maintain restrictions regarding regional citizenship on the islands.

The EU used this formulation to prevent setting a precedent for other attempts to obtain derogations from EU primary law. Åland and Finland, however, disagreed about the interpretation of its meaning.⁹⁶ Finland argued that the reference to “international law” pertained strictly to Åland’s autonomy, whereas Åland maintained that it encompassed both its autonomy and its demilitarized and neutralized status.

Premier Erlandsson yet again served as the main representative for Åland during this session. He acknowledged the need to review Nordic cooperation considering the increasing internationalization in the region. Even in a scenario where Finland, Sweden, Norway, and Åland would join the European community, Erlandsson argued that “we feel that we have something to give, both to European and to Nordic cooperation.” Furthermore, he noted that Åland had “won recognition for its negotiation objectives: that the EU explicitly recognizes Åland’s special status”⁹⁷.

However, the Premier also acknowledged popular speculations that Åland could become a tax haven as a result of the exemptions granted in the Åland protocol. He countered by stating that “we are well aware that EU intervention is imminent if the tax exemption is used for any other purpose than keeping the distinctive Åland society alive”⁹⁸. He reiterated his satisfaction with the “EU explicitly recognizing the international status of Åland” and that Åland could serve as a model for finding sustainable solutions to ethnic conflicts around the world.⁹⁹

Despite positivity directed at the EU, Erlandsson also mentioned points of tension regarding EU membership. In particular, he stated that Åland should be given a seat in the European Parliament (EP). He justified this demand on the grounds that the Parliament of Åland had agreed to transfer a part of its legislative power to the EU level and, therefore, deserved direct representation in the EP, in the same way as member states. Erlandsson further argued that the EU’s recognition of Åland’s special status could only strengthen the case for Ålandic representation in the EP.¹⁰⁰

The Premier of Åland also referred to the newly established Åland Islands Peace Institute hosting a conference with representatives from Azerbaijan and Armenia as an example of the potential enduring power of the “Åland Example”. He suggested that Nordic funds could be used to hold such meetings on Åland, and by doing this, the Nordic countries “could demonstrate how to solve conflicts by peaceful means” and that this would “add a new dimension to the Nordic Model”¹⁰¹.

After discussing pan-Nordic TV proposals and issues pertaining to the Baltic Sea region, he concluded by reiterating: “We on Åland are ready to be active at all levels around the Baltic Sea. We have experience in minority and peace-building endeavours. Åland wants and can be the power of example to make the Baltic Sea region into a sea of peace.”¹⁰²

In the spirit of the “Europe of the Regions” discourse, the EU was presented less as a threat and more of as a benign force – one that “recognized” Åland’s international status and provided a platform for Ålandic paradiplomacy rooted in the “Åland Example”. Norden was framed as the natural context for this paradiplomatic activity, and the Åland Example was also presented as a case for Nordic norm entrepreneurship more broadly. Unlike in previous sessions, the Åland representative also vocalized specific claims regarding direct Ålandic representation in the EP, which rested on the assumption that the Nordic EU candidate countries would indeed join the union.

History accelerates and uncertainty lingers in Tromsø (15-16 November 1994)

In the last session of the Nordic Council prior to EU membership, Erlandsson began by describing Nordic cooperation over the years as “characterized by stability, consensus, and Nordic stability”¹⁰³. However, he observed that changes in Eastern Europe had caused a new foreign and security policy alignment toward the EU in the Nordic countries – at such a tempo that “the old stable electorate is finding it difficult to keep up”. He continued: “Even the relatively idyllic Åland islands are struggling to make decisions about the future.”¹⁰⁴ Reflecting on Åland’s geographical position between Sweden and Finland, Erlandsson stated that Åland looked forward to an EU integration that “would stabilize the opportunities to establish contacts both eastward and westward”¹⁰⁵.

Premier Erlandsson then turned to the results of the EU negotiations, which he described as satisfactory from Åland’s perspective. He noted that there were some unresolved matters, such as Åland’s demands for a seat in the EP and the application of the tax exemption, but considered it reasonable to expect a two-thirds majority in the Parliament of Åland to approve the EU deal after the Swedish electorate’s vote in favour of membership on November 13.¹⁰⁶

The Premier then repeated the idea that, despite Åland not having formal competences in foreign and security policy decision-making, it could nonetheless play a positive role in peace-building processes – such as those in the Caucasus – by hosting conferences and peace talks on the islands.¹⁰⁷ He also argued that such conferences could be supported through international and Nordic means and would bring new meaning to the concept of “the Nordic welfare and social security model”¹⁰⁸.

Additionally, he took note of the EU referendum results in Finland and Sweden, which had produced a clear divide between rural and urban regions – the former largely opposing EU membership and the latter being mostly in favour. He reminded the council that Greenland, the Faroe Islands, and Åland were also sparsely populated parts of the Nordic region and therefore argued that it was imperative for the Nordic EU members in particular to safeguard the interests of such areas. Erlandsson continued to stress the importance of taking care of the structures of Nordic cooperation so that they could, in turn, “safeguard the regions that today feel threatened by the centralistic approach that the EU essentially stands for”¹⁰⁹. He concluded by asserting that the reassessment of Nordic cooperation should prioritize cross-border cooperation and maintaining a living countryside and archipelago in the Nordic region.

Conclusion

During the immediate post-Cold War period, Ålandic discourses about itself were primarily focused on its paradiplomatic agency, not only at the Nordic and European levels, but also on proposing policies at the UN level and expressing opinions on security policy. Examining how Ålandic representatives used and thereby constructed their identity vis-à-vis the Nordic and European levels allows for a multilayered analysis of Ålandic paradiplomacy within the context of the post-Cold War Nordic Council sessions.

Åland's agency was framed within a clearly liberal internationalist worldview, in which, despite its small size, it could serve as a positive example for the rest of the world. In this light, Åland's norm entrepreneurship as a promoter of liberal values diverged somewhat from Finland's considerations regarding the EU, which had implicit security policy implications. Åland was consistently portrayed as a potential contributor to the “Nordic Model” through its advocacy of the “Åland Example” as a good example of peaceful conflict resolution.

Demonstrating considerable ambition, Åland's representatives even proposed that the UN should finance an institute for conflict resolution in Mariehamn.

The Nordic level was clearly framed as Åland's natural in-group. Especially important were the informal networks established through Åland's active participation in the official structures of Nordic cooperation. In this way, Nordic cooperation was an indispensable part of Ålandic paradiplomacy during the Cold War era, when Finland's engagement with European integration remained limited. The potential abolishment or loss of such a platform was considered a serious problem for Åland, as it considered these informal networks a result of formal participation – as opposed to the state parties, which maintained official bilateral diplomatic relations. Norden was portrayed as distinct from, and superior to, the rest of Europe, characterized by its people-to-people ties, its “societal model”, and its non-coercive, non-centralizing form of cooperation.

Europe, and thereby European integration (in the form of the EC/EU), was framed as a centralizing and universalistic threat to the particularistic basis of Åland's autonomy. Moreover, the sense of accelerated integration after the Cold War era gave the EU a coercive and domineering presence in the otherwise consensual and non-centralized Nordic region. Nevertheless, as the process went on between 1992 and 1994, Ålandic representatives adopted a somewhat more optimistic view on the EU accepting the need for derogations for Åland and acknowledging “its status according to international law”. The concept of Europe was essentially equated with the European integration process, despite Åland and Norden being geographically European as well. Åland also hoped to be an agent for stability in the Baltic Sea region, which was in turbulence after the collapse of the Soviet Union.

Compared to the Faroe Islands or Greenland, Europe represented a more significant political question for Åland. This was not simply due to its geopolitical integration with Finland and Sweden who themselves were oriented towards the EU, but also because the EU directly affected important Ålandic matters, such as the continuation of tax-free sales and agricultural policy. This contrasted with the lack of derogations for key North Atlantic industries, notably fisheries.

Overall, this period was a time of uncertainty and anxiety for Åland's representatives in the Nordic Council. One of their main concerns was the potential loss of their most important platform for paradiplomacy within a larger European context, accompanied by losing a sense of distinctiveness in an era of harmonization and integration.

Acknowledgements

This article was written with support in the form of grants from the Svenska kulturfonden, Ålands lagtings jubileumsfond and Ålands kulturstifelse.

***Hasan Akintug** has been a Doctoral Researcher at the Centre for Nordic Studies at the University of Helsinki since 2021. His research interests include international relations, regional integration, and security policy. Akintug's doctoral project is about the external policies of the autonomous polities (Greenland, the Faroe Islands, and the Åland Islands) in the Nordic region between 2009 and 2024.*

References

- 1 Grøn, Nedergaard & Wivel 2015.
- 2 Miljan 1977.
- 3 Wigell 2013.
- 4 Ingebritsen 2002.
- 5 Spiliopoulou Åkermark 2011.
- 6 Wendt 1979, 20–22.
- 7 Creutz & Spiliopoulou Åkermark 2021, 13.
- 8 As Denmark was the formal member of the Nordic Council.
- 9 Stephan 2014, 16–23.
- 10 Wendt 1979, 23.
- 11 Stephan 2014, 23.
- 12 Ibid, 23–28.
- 13 Oddone 2023.
- 14 Smith, Hadfield & Dunne 2016, 2–4.
- 15 Flockhart 2016, 81.
- 16 Searle 1995.
- 17 Wendt 1992.
- 18 Flockhart 2016, 93.
- 19 Waever 2002, 26–27.
- 20 Hansen 2002, 11–14.
- 21 Barring Iceland, Greenland, the Faroe Islands and Åland.
- 22 Hansen & Waever 2002.
- 23 Strang 2021, 104.
- 24 Ibid.
- 25 See for example Grøn, Nedergaard & Wivel, 2015 and Strang 2015.
- 26 Holmen 2015, 165.
- 27 *Nya Åland*, 12 March 1988.
- 28 Nordic Council 1989a, 123.

- 29 Ibid.
- 30 Ibid.
- 31 Ibid, 124.
- 32 Ibid.
- 33 Ibid, 125.
- 34 Ibid, 25.
- 35 Nordic Council 1989b, 55.
- 36 Ibid, 55–56.
- 37 Ibid, 56.
- 38 Elias 2008, 484.
- 39 Nordic Council 1990, 123.
- 40 Ibid.
- 41 Ibid.
- 42 Ibid.
- 43 Karl Gunnar Fagerholm from the Liberals and Olof Salmén from the Centre Party.
- 44 *Ålandstidningen*, 28 February 1991.
- 45 Nordic Council 1991a, 95.
- 46 Ibid.
- 47 Ibid, 96.
- 48 Ibid.
- 49 Ibid.
- 50 Ibid.
- 51 *Ålandstidningen*, 13 November 1991.
- 52 Nordic Council 1991b, 60.
- 53 Ibid.
- 54 Ibid.
- 55 Ibid, 61.
- 56 Ibid.
- 57 Ibid.
- 58 Ibid.
- 59 Ibid.
- 60 Simolin 2021, 9.
- 61 Nordic Council 1992a, 117.
- 62 Ibid.
- 63 Ibid.
- 64 Ibid, 117–118.
- 65 Ibid, 118.
- 66 Ibid.
- 67 Ibid.
- 68 Ibid, 119.
- 69 Ibid.
- 70 Ibid.
- 71 Nordic Council 1992b, 38.
- 72 *Ålandstidningen*, 11 November 1992.
- 73 Ibid, 94.
- 74 Ibid.

- 75 Ibid.
- 76 Ibid.
- 77 Ibid, 95.
- 78 Ibid.
- 79 Ibid.
- 80 Ibid, 97.
- 81 Ibid.
- 82 Nordic Council 1993a, 106.
- 83 Ibid.
- 84 Ibid.
- 85 Ibid, 106–108.
- 86 Spilioupoulou Åkermark 1997, 275.
- 87 Arter 1995.
- 88 *Ålandstidningen*, 13 November 1993.
- 89 Nordic Council 1993b, 98–99.
- 90 Ibid, 99.
- 91 Ibid.
- 92 Ibid.
- 93 Ibid.
- 94 Ibid.
- 95 Ibid, 100.
- 96 See Akintug 2020, 11–13.
- 97 Nordic Council 1994a, 107.
- 98 Ibid, 107–108.
- 99 Ibid, 108.
- 100 Ibid.
- 101 Ibid.
- 102 Ibid, 109.
- 103 Nordic Council 1994b, 105.
- 104 Ibid, 105–106.
- 105 Ibid.
- 106 Ibid.
- 107 Ibid, 106.
- 108 Ibid, 107.
- 109 Ibid.

Bibliography

Primary Sources

- Nordic Council, Nordiska Rådet 37:e session: 1989 Stockholm, Stockholm: Nordsteds tryckeri, 1989a.
- Nordic Council, Nordiska Rådet 3:e Extra Sessionen: 1989 Stockholm, Stockholm: Nordsteds tryckeri, 1989b.
- Nordic Council, Nordiska Rådet 38:e session: 1990 Reykjavik, Stockholm: Nordsteds tryckeri, 1990.
- Nordic Council, Nordiska Rådet 39:e session: 1991 Copenhagen, Stockholm: Nordsteds tryckeri, 1991a.
- Nordic Council, Nordiska Rådet 4:e Extra Sessionen: 1991 Mariehamn, Stockholm: Nordsteds tryckeri, 1991b.
- Nordic Council, Nordiska Rådet 40:e session: 1992 Helsinki, Stockholm: Nordsteds tryckeri, 1992a.
- Nordic Council, Nordiska Rådet 41:e session: 1992 Århus, Stockholm: Nordsteds tryckeri, 1992b.
- Nordic Council, Nordiska Rådet 42:e session: 1993 Oslo, Stockholm: Nordsteds tryckeri, 1993a.
- Nordic Council, Nordiska Rådet 43:e session: 1993 Mariehamn, Stockholm: Nordsteds tryckeri, 1993b.
- Nordic Council, Nordiska Rådet 44:e session: 1994 Stockholm, Stockholm: Nordsteds tryckeri, 1994a.
- Nordic Council, Nordiska Rådet 45:e session: 1994 Tromsö, Stockholm: Nordsteds tryckeri, 1994b.

Literature

- Akintug, Hasan. *The EU Referendums on Åland: An Overview of the EU Debates in the Åland Parliament during Autumn 1994*. Mariehamn: Report from the Åland Islands Peace Institute, 2020.
- Arter, David. "The EU Referendum in Finland on 16 October 1994: A Vote for the West, not for Maastricht." *JCMS: Journal of Common Market Studies* 33 (1995): 361–387. <https://doi.org/10.1111/j.1468-5965.1995.tb00539.x>
- Creutz, Katja, and Sia Spiliopoulou Åkermarck. *The Faroe Islands, Greenland and the Åland Islands in Nordic Cooperation*. Finnish Institute of International Affairs, 2021.
- Elias, Anwen. "Introduction: Whatever Happened to the Europe of the Regions? Revisiting the Regional Dimension of European Politics." *Regional & Federal Studies* 18, no. 5 (2008): 483–492. <https://doi.org/10.1080/13597560802351655>
- Flockhart, Trinne. "Constructivism." In *Foreign Policy: Theories, Actors, Cases*, edited by Steve Smith, Ameila Hadfield, and Tim Dunne, 79–94. Oxford: Oxford University Press, 2016. Third edition.

- Grøn, Caroline, Peter Nedergaard, and Anders Wivel, eds. *The Nordic Countries and the European Union: Still the other European community?* London: Routledge, 2017. <https://doi.org/10.4324/9781315726335>
- Hansen, Lene. "Introduction." In *European Integration and National Identity: The Challenge of the Nordic States*, edited by Lene Hansen and Ole Waever, 1–19. London: Routledge, 2002.
- Hansen, Lene, and Ole Waever, eds. *European Integration and National Identity: The Challenge of the Nordic States*. London: Routledge, 2002.
- Holmen, Janne. "Åland Navigating between Possible Identities 1852–2012." In *Islands of Identity: History Writing and Identity Formation in Five Island Regions in the Baltic Sea*, edited by Samuel Edquist and Janne Holmén, 143–242. Stockholm: Södertörn Academic Studies, 2015.
- Ingebritsen, Christine. "Norm Entrepreneurs: Scandinavia's Role in World Politics." *Cooperation and Conflict* 37, no. 1 (2002): 11–23. <https://doi.org/10.1177/0010836702037001689>
- Miljan, Toivo. *The Reluctant Europeans: The Attitudes of the Nordic Countries towards European Integration*. Montreal: McGill-Queen's University Press, 1977. <https://doi.org/10.2307/j.ctt1w6tb06>
- Oddone, Nahuel. "Paradiplomacy." *Oxford Research Encyclopedia of International Studies*. 22 Feb. 2023. Accessed 20 November 2024.
- Searle, John. *The Construction of Social Reality*. New York: The Free Press, 1995.
- Simolin, Susann. *Att påverkas och påverka – Ålands ambitioner och självbestämmande inom EU*. Rapport från Ålands fredsinstitut N2- 2021, 2021.
- Smith, Steve, Ameila Hadfield, and Tim Dunne. "Introduction." In *Foreign Policy: Theories, Actors, Cases*, edited by Steve Smith, Ameila Hadfield, and Tim Dunne, 1–12. Oxford: Oxford University Press, 2016. Third edition.
- Spiliopoulou Åkermark, Sia. "The Åland Islands in International Law and Cooperation." In *Autonomy and Demilitarization in International Law: The Åland Islands in a Changing Europe*, edited by Lauri Hannikainen and Frank Horn, 257–280. The Hague: Kluwer Law International, 1997.
- Spiliopoulou Åkermark, Sia. *The Åland Example and Its Components – Relevance for International Conflict Resolution*. Mariehamn: Åland Islands Peace Institute, 2011.
- Stephan, Sarah. "Making Autonomies Matter: Sub-State Actor Accommodation in the Nordic Council and the Nordic Council of Ministers: An Analysis of the Institutional Framework for Accommodating the Faroe Islands, Greenland and Åland within 'Norden'." *European Diversity and Autonomy Papers* 3 (2014).
- Strang, Johan. *Nordic Cooperation: A European Region in Transition*. London: Routledge, 2015.
- Strang, Johan. "The Rhetoric of Nordic Cooperation: From the Other Europe to the Better Europe?" In *Contesting Nordicness: From Scandinavianism to the Nordic Brand*, edited by Jani Marjanen, Johan Strang, and Mary Hilson, 103–132. Berlin/Boston: De Gruyter Oldenbourg, 2022. <https://doi.org/10.1515/9783110730104-006>
- Waever, Ole, "Identity, Communities & Foreign Policy: Discourse Analysis as Foreign Policy Theory." In *European Integration and National Identity: The Challenge of the Nordic States*, edited by Lene Hansen and Ole Waever, 20–49. London: Routledge, 2002.

- Wendt, Alexander. "Anarchy Is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics." *International Organization* 46, no. 2 (1992): 391–425.
- Wendt, Franz. *Nordisk råd 1952–1978: Struktur-arbejde-resultatet*. Stockholm: Nordsteds Tryckeri, 1979.
- Wigell, Mikael. "The Åland Example as Norm Entrepreneurship." *International Journal on Minority and Group Rights* 20,1(2013): 67–84. <https://doi.org/10.1163/15718115-02001005>

EU Membership Debates in the Finnish Parliament: The Mobilisation of Emotions, Shifting Emotional Regimes, and Historical Experiences

Abstract

This study utilises William Reddy's concept of 'emotional regimes' to analyse emotional mobilisation in Finland's 1994 parliamentary debates on EU membership. It argues that the debates reflected a struggle to transition from an emotional regime shaped by historical ties to the Soviet Union (Russia), characterised by secrecy and emotional control, towards a foreign policy emphasising transparency and pluralism. The analysis identifies four themes associated with negative emotions: independence, economy, welfare state, and democracy. The findings indicate that political emotions were closely connected to the nation's historical experiences, influencing perceptions of the EU. Ultimately, the study shows that emotions, when intertwined with historical experiences, can serve as rational guides in navigating uncertain futures, challenging traditional Western views that prioritise rationality over emotions.

Finland's decision to join the European Union in 1995 has been one of the most controversial issues discussed in Finland's parliament. The decision was considered crucial for the country's future. This common viewpoint was based on the belief that joining the EU marked a significant shift from the nation's challenging circumstances during the Cold War to becoming a full member of the Western community.¹ In light of EU research concerning Finland, the emotionally charged and deeply contentious parliamentary debates regarding the membership decision appears to have been a peculiar exception. This phase of the process was navigated swiftly. Following the decision on EU membership, the nation's elites fully and almost unanimous-

ly embraced their new role within the European community, leading to the disappearance of most EU-critical voices from public discourse.² It was not until the economic and financial crisis of 2008–2009 that the EU issue once again significantly polarised Finnish public opinion, albeit temporarily. Following the polarisation of opinions on EU membership during the 2011 general election, which saw the rise of the anti-EU ‘Finns Party’ as Finland’s third-largest political party, a more unified sentiment has gradually reemerged, accompanied by growing public support for EU membership.³

It can even be argued that the existence of value and emotional disagreements was denied by higher state authorities after the EU decision in 1994. According to the first EU policy guidelines passed by the Finnish government in 1995, membership did not alter the traditional foundations of Finland’s policy, which include such values as parliamentary democracy, the rule of law, equality, and respect for human rights.⁴ The article demonstrates that Members of Parliament (MPs) regarded these values, as well as certain other key themes, as highly controversial in the EU membership debates and associated them with strong emotional charges; the failure to fully address those topics also left underlying tensions to smoulder.⁵

Finland’s EU policy has been studied from various perspectives, including the economy, Europeanisation, change and continuity, and future outlooks.⁶ It has been typical for research approaches to emphasise a pragmatic-rational perspective.⁷ For instance, the value perspective has been largely absent from research, as Hanna Tuominen – who has studied the values of the EU and Finland – has observed, attributing this absence to the common portrayal of Finland’s EU policy as pragmatic, reactive, and cautious.⁸ The observation also elucidates why EU-related issues have scarcely been examined from the perspective of emotions and why the views of EU opponents have remained rather invisible.

This article explores the reasons and mechanisms through which emotions were mobilised during the parliamentary debates concerning the EU membership decision in 1994. In what ways were emotions constructed and expressed in the parliamentary discourse surrounding Finland’s EU membership decision? How did parliamentary speakers use emotional language to position the EU as an object of fear or loss, or, on the contrary, hope or pride during the 1994 membership debates? While it is challenging, if not impossible, to access deep-seated emotions of parliamentarians solely based on parliamentary debates, emotions can be analysed as a discursive phenome-

non through the lens of intentionality. As Sara Ahmed has pointed out, emotions are intentional because they are directed toward an object, embodying a stance or a way of apprehending the world.⁹

The EU membership dispute was an intentional political struggle on a linguistic level¹⁰, where the key concern at the parliamentary level was not the authenticity of emotions – although the power of a genuine or perceived-as-genuine emotion confers political legitimacy.¹¹ Rather, the general assumption was that parliamentarians consciously attempted to use emotions strategically to ensure that their stance on the EU would prevail. Members of parliament were well aware of the strategic mobilisation and calculated (mis)use of emotions.¹²

For the purposes of this study, distinguishing between parliamentarians' authentic (genuine) emotions and their strategic use of emotions is not central to the point of inquiry. Rather, we focus on the contexts in which they employed such emotions in parliamentary debates, as those contexts reveal the types of emotions and the social, historical, and geographical experiences presumed to influence listeners – including other parliamentarians, the media, and the broader public.¹³ Studying the types of emotions associated with the EU membership decision is both important and essential for understanding both past and contemporary developments. While we do not claim to offer direct explanations for the developments, examining historical emotions enables a deeper understanding of the present world and the processes that have shaped it. As Eva Illouz has emphasised, the current global rise of populism and the erosion of democracy cannot be understood without accounting for emotional mechanisms – such as fear, disgust, resentment, and love.¹⁴ In the Finnish context, the emergence of the nationalist-populist Finns Party has likewise been directly linked to the country's EU membership.¹⁵

The article begins by presenting William Reddy's concept of emotional regimes, which serves as the theoretical framework, and by reviewing crucial research related to the study's topic. Then, the study's methodological foundations are presented, followed by an overview of the parliamentary debates by numbers. In the article, we conduct a qualitative analysis of the EU membership debates by focusing on the rhetoric of fear of loss. The analysis is structured according to four central themes that emerged from the readings of the debates: independence, economy, welfare state, and democracy. In the conclusion, we summarise the main findings and briefly discuss their significance and broader implications.

Emotional regimes and the EU membership decision

Building on William Reddy's concept of emotional regimes, this study examines how emotions manifested and were mobilised in the 1994 parliamentary debates on EU membership. Crises and periods of transition have the potential to expose social norms and the pressure for conformity that was previously considered natural.¹⁶ Transformation of an emotional regime may occur when it is exposed as a political construct, calling into question its authority. If enough people consciously reject the regime's emotional norms, the regime collapses, potentially easing societal suffering. A new emotional regime emerges, and those who felt happy during the time of the old regime suddenly realise that the situation has changed. What once felt like happiness under the old regime is now perceived as hidden suffering – unless individuals succeed in adjusting to the new emotional order.¹⁷

Using Reddy's concept of emotional regime, the study explores how a path to change emerged for the emotional regime in Finland at this turning point. The EU membership dispute can be seen as a struggle for a change in emotional regime (EU membership or staying on the previous path), meaning the consensus over an emotional regime constrained by neutrality and the Agreement of Friendship, Cooperation, and Mutual Assistance (FCMA Treaty) between Finland and the former Soviet Union was called into question.¹⁸ The old emotional regime was characterised, in simple terms, by the unyielding nature of Cold War-era politics, a mentality of secrecy, strong presidential leadership, and stringent control over emotions in foreign policy matters. This regime also encompassed emotional elements perceived as artificial in relation to the Soviet Union – such as friendship, which, rather than being based on genuine emotional connection, was imbued with undertones of pressure and obligation as well as artificiality and flattery.

Sami Moisio has highlighted how the struggle for EU membership between 1992 and 1994 was characterised by the emotional politics of geography. This struggle involved a contest to define national identity at a pivotal moment in the aftermath of the Cold War, marked by the dissolution of the Soviet Union and the end of the 1948 FCMA Treaty, which had constrained Finnish sovereignty. The EU discussions involved a struggle related to experiential history – though they were also about power and the redistribution of power shares – since the long shadow of the Soviet Union's pressure on Finland, according to the proponents of Western alignment (supporters of the EU), necessitated

EU membership as a geographical correction, a form of recognition of Finland's Western identity¹⁹. Traditionalists (opponents of the EU) labelled the geopolitical rhetoric of the Westernizers as overly emotional, particularly during the application phase. As the dispute progressed, however, those involved reversed their tactics: the Westernizers sought to demonstrate that the independence-emphasising argument of the opponents was itself an emotional act.²⁰

According to Moisio, the EU debate initially split Finns into three groups based on geopolitical and ideological perspectives: traditionalists (those opposed to membership), Westernizers (those in favour of it) and those supporting a cautious approach with a pro-Western stance. After the 1992 membership application decision, this division narrowed to just the traditionalists and Westernizers.²¹ President Koivisto was a key figure in the Western-friendly cautious line (and later as a Westernizer), as he led the country's foreign policy. Koivisto and Finland's political leadership had been shocked by Sweden's sudden application for EU membership in October 1990, with many feeling that Sweden had betrayed them – although Sweden's intention to seek membership had been observed for a long time.²² However, this shift did not lead to an immediate change of the emotional regime. The most decisive disputes over the transformation of the emotional regime took place in parliament in 1994. Thus, the article deepens and complements Moisio's geography-based perspective by focusing specifically on the final EU debates in parliament.

Previous historical research has identified and highlighted that the question of EU membership in Finland was highly emotional, and the contemporary actors themselves have particularly emphasised the strong emotional charge associated with the EU decision.²³ However, the role of emotions has not been placed at the centre of analysis in prior studies. Historians, like other social scientists, have traditionally focused on reason, often dismissing strong emotions as irrational.²⁴ Moreover, the events of the early 1990s are still considered relatively recent, and detailed scholarly historical research on this period has only started to emerge in recent years. Nevertheless, many foundational studies remain absent, including comprehensive histories of the major political parties.

Following the 'affective turn' in research, both political scientists and historians have deemed the distinction between reason and emotions to be flawed.²⁵ Sami Moisio has insightfully remarked that rationality and irrationality are subjective constructs that cannot be defined 'objectively' by a researcher.²⁶

Scholars can, and indeed ought to, inquire into how people in different historical periods have theorised and experienced what is considered rational and irrational.²⁷ We further deepen the analysis of the interaction between emotions and rationality by demonstrating how emotions – such as fears – can be framed within political power struggles as either rational or irrational (i.e. unfounded), thereby illustrating the profound entanglement of emotions and reason in practice.

Method: examining the emotional language of the EU debates

We approach the emotional politics surrounding the EU membership decision through a qualitative analysis of the parliamentary debates, examining the debates through the themes of loss and fear, which were increasingly mobilised in the discussions leading up to the final vote in autumn 1994. Based on this qualitative analysis, a four-part typology of fear and loss emerged, with the focus being on independence, the economy, the welfare state, and democracy. This typology also provides the structure for how the results are presented. Additionally, we present descriptive statistics about the parliamentary speeches that contextualise the EU membership debates within the parliamentary year and substantiate the findings about their intensity and the mobilisation of fear and loss as themes. Situating the qualitative findings within a broader context through quantitative approaches is commonplace in digital history.²⁸

In this study, we do not aim to explain the positions of MPs or parties towards EU membership. Rather, we are interested in the ongoing shift in the emotional regime, as theorised above. In other words, our examination of the EU debate fundamentally concerns the decision that members of parliament sought to make in a situation where a shift in the emotional regime had become possible. The primary dividing line was between those opposing (traditionalists) and those supporting (Westernizers) EU membership. From an emotion-historical perspective, this division between supporters and opponents of the EU was the most significant – not the party-political lines, although they introduced additional dimensions within each camp. Party-political divisions, nevertheless, are well documented in previous research.²⁹

For the analysis, we have used the minutes of the parliament, which have been digitised by the Parliament of Finland and are available as pdf files through Eduskunta's open database.³⁰ Moreover, for the background section, where we

describe the debates quantitatively and discuss the specificity of the EU debates in terms of their breadth during the parliamentary year 1994, we use datasets published as part of the ParliamentSampo project.³¹ The datasets are accessible through the Linked Data Finland service.³²

Background: parliamentary debates on the EU membership negotiations

The parliamentary debates about EU membership played a significant role in the 1994 parliamentary season. The membership discussions unfolded in four phases, culminating in the decision debate in the fall of 1994: in March, discussion on the outcome of the EU negotiations began³³; in May, debate on the advisory EU referendum commenced³⁴; in June, the Left Alliance raised an interpellation concerning the Economic and Monetary Union and the initiation of discussions on foreign and security policy³⁵; and in autumn, the actual EU membership decision debate took place³⁶.

	EU membership		Other debates	
	Speeches (n)	Average length (words)	Speeches (n)	Average Length (words)
February-94			341	217
March-94	53	187	524	192
April-94			698	258
May-94	86	311	848	218
June-94	519	359	1180	234
September-94	144	422	875	364
October-94			828	213
November-94	1229	648	934	241
December-94			1469	206
January-95			1693	183
February-95			1062	265

Table 1. Number and average length of plenary session speeches by month. Note: the speeches have been categorised as either part of the EU membership debates or other plenary sessions, according to the session topic; average length is measured in words.

During the 1994 session, a total of 12,483 speeches were given by MPs in the Finnish Parliament, excluding those by the Speaker. Table 1 highlights the importance of the EU debates during that year: in short, nearly one in six of all speeches (2,031 speeches) related to the EU membership debate.³⁷ The speeches in parliament vary significantly in length. Additionally, it is well known that the final phase of the EU membership debates involved a filibuster, during which time opponents of membership sought to delay the vote until after Sweden's (assumed negative) decision. Table 1 presents the number of EU membership speeches and other speeches, as well as their average length, measured in words (no data is available on the speeches' duration for this period). The table illustrates how the membership debates played a significant role during the parliamentary season, as indicated also by the number of speeches and their length in June.

Interruptions during speeches provide another indication of the relevance of the EU debates throughout the parliamentary year. The interruptions, or interjections, constitute unauthorised speaking turns.³⁸ In the Finnish Parliament, the minutes record interruptions by MPs³⁹, which we have extracted from the ParliamentSampo dataset. As Isosävi and others have noted, interruptions should be understood not only as disturbances but also as micro-interactions between the speaking MP and the interrupting MP.⁴⁰ In addition, Diener has found that the interruptions often take place between MPs who are the experts on the topic under discussion.⁴¹

Figure 1 shows how many times MPs interrupted the speeches being given during the EU membership debates, as well as other speeches, relative to their length. The figure shows that the discussions held in the spring of 1994 particularly prompted MPs to comment on each other's speeches. A higher share of interruptions is also evident in the decisive November debate. The speech with the most interruptions occurred during the filibuster, when MP Vesa Laukkanen's (Alternative for Finland, previously Christian League) speech was interrupted 39 times. The interjections were largely criticisms of the filibuster itself: for example, MPs in the chamber shouted remarks like "the best remedy is to go to sleep" and "you're keeping yourself busy by reading the same speech three times".⁴² However, the interruptions were not merely expressions of irritation at the filibuster, but, more broadly, they served to intensify the discussions and challenge the speaker. For instance, Laukkanen himself interjected during Minister of Foreign Trade Pertti Salolainen's (National Coalition Party) remarks concerning independence. When Salolainen

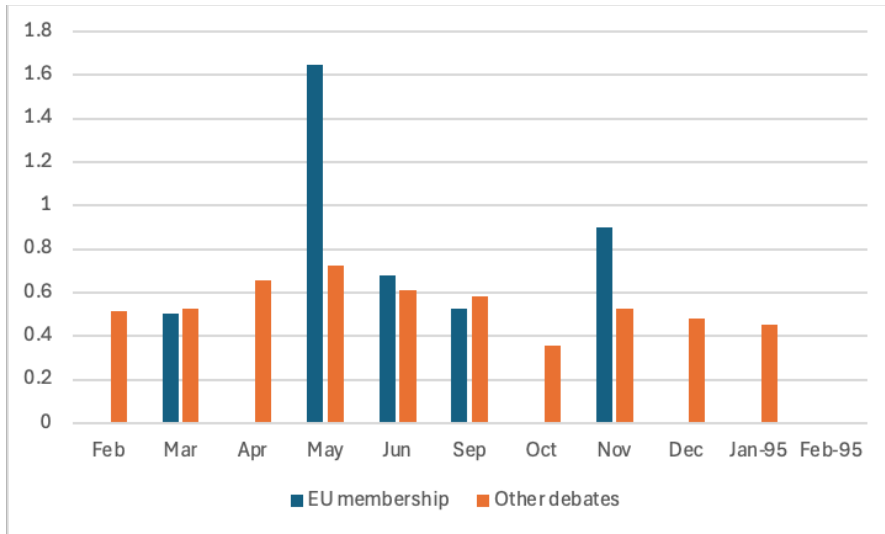

Figure 1. Interruptions by speech, relative to the speech's length by month. Note: the interruptions made during speeches have been normalised by speech length, calculated per thousand words; the interruptions have been categorised based on whether they occurred during EU membership debates or other plenary discussions, according to the session topic.

stated "Finland has been, is, and will remain an independent state; our independence is not questioned by anyone or in any context", Laukkanen interrupted by shouting "I do question it!"⁴³

As will be discussed in more detail with respect to the qualitative reading of the speeches, a key area in the parliamentary debates was the fear of losses and, conversely, the rejection of such fears regarding the consequences of the EU membership decision. MP Tuulikki Ukkola (Liberal People's Party) aptly summarised this concern as follows: "The EU debate has mainly focused on what we gain and what we lose."⁴⁴ Similarly, MP Jarmo Laivoranta (Centre Party) remarked: "At least for me, it has been difficult to understand where the kind of information comes from that allows people to categorically predict catastrophe, whether we join or not. [...] Such extreme polarisation, where the only common denominator seems to be fearmongering, is not, in my opinion, fortunate for this nation."⁴⁵

This emphasis is also visible quantitatively, as MPs mobilised such emotions in the EU discussions. Figure 2 shows the relative occurrence of words explicitly about fear and loss, but also about threat and danger.⁴⁶ The relative

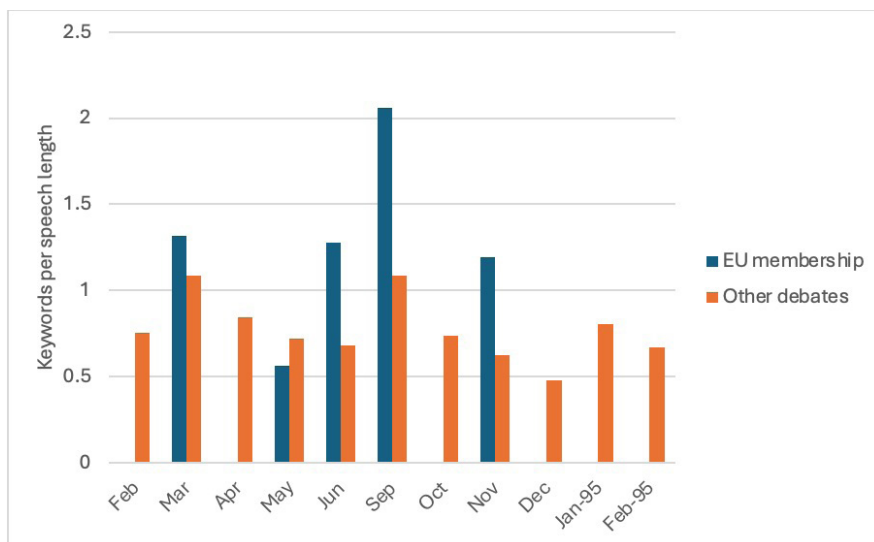

Figure 2. The share of fear and loss vocabulary in speeches, relative to speech length, by month. Note: the vocabulary has been compiled using non-case-sensitive, truncated search terms: fear (*pelot**, *pelko**, *pelkää**), loss (*menetä**, *menety**, and *menettä**), danger (*vaaral**, *varoit**) and threat (*uhka**). The number of identified keywords has been normalised based on speech length (per thousand words).

share of those words was higher in EU membership discussions than in other full-session speeches, particularly in the spring and in September, when the membership discussions began. It may be that filibuster discussions reduce the use of that type of vocabulary, as the main focus in filibuster speeches was on length and slowing down the decision-making process rather than on directly debating membership per se.

Analysis of the shift in the emotional regime: the fear of loss through references to independence, the welfare state, the economy and democracy

We studied the emotional regime employed in the EU membership debates through the fear of loss motif, which emerged as a central discursive element in the qualitative reading of the speeches. Fear is a complex concept, challenging to analyse and define. At the core of our analysis is the view that emotions are

formed within cultural structures and through interactions and social exchanges. Both individuals and groups must process and regulate their emotions according to the prevailing circumstances, shaping how they are expressed in a manner appropriate to the specific context – in this case, the EU debates in parliament. Language and cultural norms construct emotions while also influencing how they are experienced in practice. Furthermore, whether an emotion, such as fear or anger, is defined in a particular way depends on the situational context, and there is no guarantee of consensus on such definitions.⁴⁷ Gold and Revell have delineated eight primary components associated with fear: anxiety, awe, phobia, insecurity and uncertainty, threat, hate, loathing, and trauma. These elements vary in their relevance to personal fears versus the socio-political constructs that individuals internalise or embody.⁴⁸

According to our reading of the EU membership debates, the fear of loss can be divided into the following overarching themes: 1) independence (sovereignty as well as foreign and security policy) and national identity, 2) the welfare state, 3) the economy, and 4) democracy. We review here aspects of the fear-loss nexus in relation to these four central themes. Concerns about the potential loss of values and the practical applications associated with the themes surfaced in discussions from multiple viewpoints, revealing their interconnections. We will now delve deeper into how MPs engaged with the emotional components of EU membership in relation to the four overarching themes.

Independence: limited impact of negative emotions due to historical experiences

The arguments of EU opponents typically appeal to negative emotions.⁴⁹ This strategy was evident in Finland as well. In the following analysis, we discuss how negative emotions were linked to the issue of independence and explain why this approach was not particularly successful in the Finnish context. According to the opponents, Finland would lose its independence by joining the EU. Opponents thus mobilised negative emotions related to the loss of independence, above all shame and humiliation (subjugation). Independence had been won at an extremely high cost in previous wars, and now, in the opponents' view, it was being sold for presumed financial gains. The claim was further reinforced by portraying the EU decision – and thus the loss of independence – as a final and irreversible solution. In doing so, the opponents

sought to evoke a sense of shame over the perceived disrespect for the blood sacrifice made by previous generations.⁵⁰

The evocation of shame was very direct and could, for example, be linked to biblical teachings. The chairman of the Christian League reminded other MPs of the Fourth Commandment, to honour our fathers and mothers so that we may prosper and live long upon earth. He continued by saying that our fathers and mothers, weeping and praying, had fought half a century ago for the independence and freedom of the Finnish nation and land: "We must deeply honour the heavy sacrifices of the veterans of our wars, gratefully cultivate and protect this land, and safeguard the independence that was so dearly earned and redeemed."⁵¹

In addition to evoking a sense of shame, the opponents also sought to stir feelings of humiliation. They demanded government representatives to explain what threats had compelled the government to request – and even beg for – EU membership, despite the fact that it meant the loss of independence.⁵² According to the opponents, EU membership meant not only the subjugation of the nation-state to the authority of the EU but also the loss of individual citizens' independence and freedom.⁵³

Opponents accused the country's power elite and mainstream media of displaying an uncritical and condescending attitude towards the EU and Brussels. The sense of subjugation was compounded by the country's past. Opponents interpreted this attitude as being rooted in a historical tradition of submission – whether dating back to Swedish rule, the Tsarist era or later patterns of subservience. They argued that, given the opportunity, political elites endowed with sufficient Finnish self-esteem and national pride could now choose a genuinely democratic alternative for Finland and remain outside the EU.⁵⁴

However, the negative sentiments expressed by the opponents lacked a strong emotional foundation when viewed in the context of the country's historical experience.⁵⁵ For EU supporters, it was easy to counter the accusation of dishonouring the sacrifices of previous generations by pointing out that the wars had, in fact, been fought to defend Western culture and the freedom of an independent nation.⁵⁶ They argued that the veterans had fought not only for national independence but also to preserve Finland's centuries-old ties to the West and to ensure the nation's ability to chart its own course according to its own values.⁵⁷ In the lived experience of contemporaries, humiliation was closely associated with Finland's post-World War II context. Speci-

fically, they perceived Finland's political manoeuvrability in relation to the Soviet Union as humiliatingly narrow.

Proponents of joining the EU argued that Finland no longer needed to grovel to either the East or the West.⁵⁸ MP Kirsi Piha of the National Coalition Party highlighted this shift, noting that Finland had only recently begun to openly discuss NATO membership and other security and defense policy options. She asserted that this in itself was an example of independent decision-making and spoke volumes about the growth of independence and the transparency of autonomous decision-making – rather than the opposite, as opponents had claimed.⁵⁹ In light of the country's post-war history, the opportunity to join the EU and the decision to consider national security policy options without the constraints of the YYA Treaty represented something new.⁶⁰

The chains of the old emotional regime had been broken, which MPs clearly recognized. The opponents' attempt to portray the EU as a burden on the country's independence comparable to that of the Soviet Union or Russia was not credible in that regard, since Finland had specifically had to struggle to belong to the Western community – and the EU membership decision did not involve a military threat. According to the opponents, however, the supporters had specifically been seeking to exploit the old fear of Russia. They claimed people had been scared into supporting the EU via the threat of Russia. Paavo Väyrynen (Centre Party), a staunch EU opponent, noted that the speeches of Russian politician Zhirinovskiy had frightened the Finns, and subsequently, "on an emotional level, the old fear of Russia was instilled in the Finns, and from then on, this issue was perceived as some sort of emotional security concern".⁶¹ According to this view, Finns were unable to escape the old emotional regime. Rather, historical pressures from Russia/the Soviet Union compelled EU supporters to pursue a different solution than during the Cold War; the fear of Russia drove the decision to join the EU. In this manner, Väyrynen sought to deny the existence of the supporters' free choice, which they themselves did not accept.

Harle and Moisio have posited that opponents did not perceive the EU itself as evil or an enemy but instead considered Finland's membership detrimental in relation to Finland's adversary, Russia. Opponents adhered to the Cold War-era mindset of "we cannot change geography", even though their arguments also suggested that Finland genuinely belonged to the West and the Germanic peoples and that Russia was the defining adversary of the Finnish state's existence.⁶² However, when examined at the level of parliamentary speeches, this interpretation presents an overly simplistic view. Although none of the

opponents imagined that the EU would launch a military attack on Finland, they did view the EU as a genuinely malevolent force capable of destroying Finland's economy, democracy, freedoms, and legislative and judicial power – just as effectively as an armed assault.⁶³ In the opponents' discourse, the events of the past⁶⁴, the current situation and future expectations regarding the economic and administrative power of EU countries were presented in parallel as a stark interpretation of reality.

Similarly, supporters navigated parallel temporal realities and interpreted them in accordance with their own perspectives. They, for example, positively connected the independence argument in the current context by saying that EU membership was a way to reclaim decision-making power that had already been constrained by market forces and the EU's regulatory influence.⁶⁵ Thus, Finnish independence would only become stronger, not weaker. Along those lines, MP Sauli Niinistö (National Coalition Party) criticised the opponents' main argument of losing national independence (and national identity) for being based on the belief that Finnishness was somehow weaker than, for example, Danishness or Spanishness: "Opponents of Finland's EU membership seem to suffer from a low self-esteem. They do not seem to believe in Finnishness. We believe in the Finns."⁶⁶ Niinistö thus based his appeals on a positive, courage- and strength-emphasising emotional element. Both sides did indeed mobilise both negative and positive emotional elements – though negative elements associated with a fear of loss dominated the discussion.⁶⁷

The negative emotions employed by opponents, however, lacked a strong emotional and rational appeal due to the country's historical experiences. As a point of comparison, Norway's situation was a mirror image of Finland's, attributable to the nation's historical context. Proponents of EU membership struggled to dismiss comparisons between EU integration and Norway's past under Danish and Swedish rule.⁶⁸

Economy: an emotional battleground spanning past, present, and future

Applying for EU membership coincided with the most severe recession in Finnish history, which explains the emotionally strong black-and-white attitudes of contemporaries. Supporters believed that membership would help Finland recover from the recession, while opponents thought that the adjustment re-

quirements for EU accession would place an additional burden on the economy.⁶⁹ The question of the economy showcases in an exemplary manner how emotions became entangled in ways that are difficult to distinguish with respect to the past, the present and future expectations.

Regarding economic issues, especially the status of agriculture, these were mobilized to evoke strong emotions and a fear of loss. Finland did not achieve as favourable an outcome regarding agricultural policies in the EU membership negotiations as had been expected, which prompted criticism and necessitated the creation of a national support package.⁷⁰ After the referendum, EU-opposing MP Lea Mäkipää (Finnish Rural Party) observed that the voting results had sharply divided the country over EU membership, particularly between wealthy southern Finland and other regions. She predicted that EU membership would widen this gap due to its economic impact on agriculture and industry, leading to a division between the “haves and have-nots” in economic policy.⁷¹ From the standpoint of historical experiences, this division resonated with the prior division during the Finnish Civil War of 1918, where the fault lines were also fundamentally based on economic factors between the owning and non-owning classes.

Another member of the Finnish Rural Party, MP Raimo Vistbacka, drew explicit parallels between the current political climate and the historical context of the civil war. He observed that Finland was experiencing a concerning division into two opposing factions, reminiscent of the conditions preceding the civil war.⁷² Furthermore, economic issues, particularly the topical national support package for agriculture upon joining the EU, also elicited strong emotions among EU supporters. The Social Democratic Party (SDP), as the main opposition party, notably criticised the high cost of the national support package. In contrast, those supporting the EU and domestic agriculture emphasised that the incomes of agricultural producers would decrease significantly and unjustly. In this context, EU proponent MP Markku Rossi (Centre Party) also referenced the experiential legacy of the civil war, stating “I have always wondered why, in Finland, we continue to engage in a civil war at the expense of agriculture”. He further noted that, for instance, farmers, workers, and industry leaders in Norway had a significantly better understanding of one another.⁷³ The past thus did not serve as a warning of threat, but as a national self-critical gaze and a lesson for the future.⁷⁴

Additionally, regarding agriculture, reference was made not only to past internal threats but also to external ones. Self-sufficiency in food and other

essential products was interconnected to wartime experiences and security issues.⁷⁵ Opponents believed that the EU posed a threat to the country's agricultural and food production. They also linked the potential collapse of production to more contemporary risks, suggesting that Central European intensive agricultural practices would replace clean and high-quality domestic food products.⁷⁶ Furthermore, the experiential historical horizon even extended beyond the threats and crises of the 20th century. Member of Parliament Kyösti Virrankoski (Centre Party) noted that agriculture would be "at the mercy of Brussels' actions", before further adding that, "historically, the position of the peasant in Central Europe has always been subordinate, which is a frightening prospect"⁷⁷.

The past could therefore be (re-)interpreted and utilised in a pluralistic manner, as a predictor of the future. Both supporters and opponents of EU membership added their own interpretations, and even within those dividing lines, varying interpretations emerged. This diversity of opinion rendered the spectrum for evoking fear and other emotions virtually limitless, which had the potential of leading to negative effects associated with emotional overload, similar to those observed with information overload.⁷⁸

The economy was also closely linked to the broader issue of national independence, which may have benefited proponents, as the debate was not limited to economic concerns alone.⁷⁹ Opponents argued that Finland would lose its economic independence, its own currency, its central bank, and the ability to regulate its own economic policy.⁸⁰ In contrast, according to supporters, the strengthening of the economy enabled by EU membership would specifically enhance the country's actual independence. Furthermore, they argued that the EU could act as a counterbalance to market dynamics: the Economic and Monetary Union would serve as a regulatory mechanism for speculators and market forces, restoring the control lost by national parliaments.⁸¹ The fears associated with the economy and agriculture, as perceived by the opponents, involved similar elements of shame and subjugation as those related to independence.

The EU, as a large economic entity, threatened to subjugate Finland. For them, the EU consisted of cold, capitalist states with a colonial past.⁸² MP Esko-Juhani Tennilä (Left Alliance) reminded parliamentarians that Germany, France, the Netherlands, Spain, Italy, and Portugal were old colonial powers. None of them could achieve "world power status alone, but by combining their forces, they intended to do so, and the Maastricht Treaty delineated the process by which this federation, this world power, would gradually emerge"⁸³. In the darkest speeches, opponents portrayed the EU as an attempt to recreate Nazi

Germany's rule.⁸⁴ Supporters, once again, resorted to positive emotions, advocating for the cultivation of courage, self-esteem, and national confidence among Finns.⁸⁵ The absence of precise information regarding the economic impacts of EU membership, however, posed a challenge for EU supporters, as they were unable to present definitive or clear economic calculations concerning the potential benefits and drawbacks for Finland's economy.⁸⁶ Moreover, the fact that big business was at the forefront of EU lobbying – claiming membership to be an economic necessity – did little to persuade opponents; rather, it produced the opposite effect.⁸⁷ Consequently, this information gap led to the proliferation of emotionally charged arguments, as it allowed room for emotion-driven reasoning.

From the standpoint of a shift in the emotional regime, it is interesting to note that in the speeches of proponents addressing economic issues, Russia was mentioned more readily than in those directly concerning independence and security – indicating the sensitivity of the theme. Conversely, the security issue, primarily related to Russia, was not addressed in a particularly detailed manner in any of the discussions – at least not publicly in Finland.⁸⁸ MP Ukola (Liberal People's Party) noted that foreign and security policy was a much more important issue than the economy. She found it incomprehensible that the issue had not been properly discussed and claimed that in fact the discussion had been almost prohibited by the highest authorities.⁸⁹ Supporters of the EU emphasised that Russia was also interested in economic cooperation specifically with EU countries and that there was a desire to include Russia in matters of economic development. As an EU member, Finland could pursue those objectives more effectively.⁹⁰

MP Jarmo Laivoranta (Centre Party) articulated, with exceptional clarity, the connection between the economy and security in relation to Russia. In his opinion, the European Union's strategy of eliminating military tension by irrevocably binding the vital economic interests of former adversaries to one another served as a commendable foundation for enhancing security.⁹¹ Through EU membership, a potential security threat would be transformed into a positive element.⁹² Opponents countered that, rather than showing genuine support, people were being pressured into backing EU membership due to the stoking of fears about Russia. According to them, EU advocates were deliberately leveraging this fear to facilitate the process of joining the EU.⁹³ The exploitation of emotions was indeed a prevalent theme in the discussions, manifesting it-

self not only in accusations of fearmongering directed at the opposing side but also in claims of exaggeration.⁹⁴

On the other hand, and somewhat paradoxically, in addition to wittingly exploiting emotions, both sides accused the other of being carried away by emotions – either EU enthusiasm or a doomsday atmosphere.⁹⁵ Whether it involved being overwhelmed by emotions or consciously exploiting them, both expressed the view that emotions were inferior to reason. This perspective reflects a prevalent dichotomy in Western societies, despite the fact that an individual's personal experiences may reveal more complex dynamics and compromises between these two elements.⁹⁶

Welfare State: less controversial theme with respect to the emotional regime

The welfare state emerged as another central overarching theme. However, the discussions surrounding it were less emotionally charged than those concerning independence and the economy. Considering the current situation, the relative lack of emotion is surprising since the fear of losing the welfare state due to the recession was a recurring theme in parliamentary discussions even without the EU's influence. The government faced accusations of dismantling the welfare state due to budget cuts.⁹⁷ In terms of the change in emotional regime, however, the welfare state was a less sensitive theme because it was not associated with humiliating experiences of wars and post-WWII politics. Instead, the welfare state had been a central factor in strengthening societal cohesion, unity, and social peace, as Finland strived to maintain its society based on liberal democracy and a market economy under the shadow of the Soviet Union, constrained by the Agreement of Friendship, Cooperation, and Mutual Assistance.⁹⁸ The welfare state enabled concrete and positive identification with, and comparison to, other Nordic countries – free from the shameful or humiliating elements of the neighbouring superpower's oppressive grip.

Additionally, EU proponents perceived the Nordic welfare state as a model that could be introduced to the EU. Finland and the other Nordic countries had positive contributions to offer through their membership, which did not merely entail adapting to the EU's structures and which implied new dimensions of the emotional regime by emphasising a sense of agency and power to influence. Furthermore, opponents' claims that the EU would inevitably dest-

roy the welfare state were easily refuted by pointing out that social policy fell under the jurisdiction of member states within the EU, and that the EU level could only complement it. Therefore, there was no need for concern that the EU would possess the authority to dismantle Finnish social policy. The economic argument also supported membership, according to its proponents, since the possibilities for funding social security depended primarily on the health of the national and state economy.⁹⁹ MP Sauli Niinistö (National Coalition Party) appealed in this regard directly to historical experiences: "Our case for EU membership is also supported by our historical experience. Throughout the post-war period, Finnish welfare and employment have been built on an economy open to international trade and participating in European integration." Therefore, rejecting EU membership and its associated opportunities would mean cutting off a respected economic and trade policy approach.¹⁰⁰

Opponents, in contrast, characterised EU membership as a significant rupture.¹⁰¹ MP Sulo Aittoniemi (Centre Party) asserted that, with EU membership, Finland's economy would need to conform to the economic frameworks of Central Europe, which would inevitably result in the dismantling of the Nordic welfare state model. He further added, rather provocatively: "Many consider this to be a positive development."¹⁰² In addition to the threat of losing the welfare state, the desired mobilisation of emotions was further strengthened by the assertion that many actually hoped for the destruction of the welfare state, although in practice both opponents and proponents of membership spoke strongly in favour of preserving the Nordic welfare state.

Regarding the EU's perceived power to subjugate, some female opponents specifically emphasised that the threat of losing the welfare state was linked to the weakening of women's status.¹⁰³ MP Tuija Pykäläinen (Green League) criticised that, in the older EU member states, social security had traditionally been family-centric: "This system has been based on the male breadwinner model and female domestic servitude." She also dismissed the idea that Nordic countries could influence EU member states' conceptions of equality so that they would align with Nordic preferences as nothing more than wishful thinking.¹⁰⁴ EU supporter Riitta Myller (SDP) argued, in contrast, that the welfare state depended mainly on Finland's economic capacity and political will, with its political will shaped by national elections and its economic capacity influenced by the market performance of Finnish products and services. She also added: "What has characterised this EU debate is that opponents paint hellish horrors for us. Proponents see better the different sides of the decision."¹⁰⁵

Opponents thus tried to mobilise fears to prevent membership – unlike proponents, who, according to Myller, approached the matter more analytically.

As previously mentioned, accusations regarding the other side's excessive emotionality, and consequently less rational thinking, were typical of both sides in the discussion, whether the controversy was about independence, the economy, the welfare state or the status of women. Both supporters and opponents advanced arguments that underscored an analytical approach.¹⁰⁶ Intuition or gut feelings did not feature in the argumentative repertoire of the members of parliament.¹⁰⁷ In practice, however, rationality and emotions became entangled even in analyses that sought rationality. For example, the views of the intellectual opposition were interpreted and turned into baseless and factually unfounded fear.¹⁰⁸ Thus, emotions such as fear could also be classified as either rational or irrational – reflecting the inevitable intertwining of rationality and emotion.

Democracy: free emotional regime among other democracies

Fear of losing democracy was also a central theme. Opponents of joining the EU argued that it was not a genuine democracy and that its bureaucratic administration did not adhere to the transparency criteria inherent in Nordic governance. MP Aittoniemi stated that the EU was not democratic at all, but rather it operated as a “dictatorship of inward-warming secret societies, where the motivating force are the thousands of bribers, known as lobbyists, who each strive to advance their own views according to the instructions given by their own interest circles”¹⁰⁹. The black-and-white claims portraying the EU – and thus stable Western European states – as undemocratic were not very credible in light of historical experiences in Finland.

However, opponents attempted to fit the old undemocratic mantle of Russia onto the EU, which represented a kind of repositioning and reinterpretation of historical phenomena that has generally been recognised as a means employed by those in power.¹¹⁰ MP Riihijärvi (Finnish Rural Party) emphasised Finland's historical experience of autonomy within the Russian Empire (1809–1917), viewing EU membership as a return to an authoritarian governance model akin to Imperial Russia, characterized by centralised, top-down policy directives. He claimed: “Now in Brussels, the Commission and the Council of Ministers say how things are and then no more discussions. That is not de-

mocracy.” Additionally, his speech contained a reference that extended even further into the experiential history of the past. Riihijärvi argued that the EU is structurally modeled after the authority of the Pope. He urged all citizens to reflect on the fact that joining the EU would mean relinquishing the country’s ability to make democratic decisions on its own affairs.¹¹¹

Supporters, in contrast, viewed the EU specifically as a community of democratic states. MP Jukka Gustafsson (SDP), referring explicitly to a freer emotional regime in relation to Finland’s past and future experiences as a neighbour of Russia, offered the following observation:

My understanding of Finland’s history, present and future indicates that Finland now has, in my opinion, an almost unique opportunity to join a type of alliance of democratic independent states, which also raises the security threshold in relation to the prevailing uncertainty in Russia, which extends as far as the eye can see.¹¹²

Similarly, in the discourse of MP Ben Zyskowicz (National Coalition Party), it was evident that he saw an opportunity for a freer emotional regime.¹¹³ Zyskowicz noted that Finland had experienced extremely difficult periods when the country’s freedom, democracy, and Western way of life had to be defended at great sacrifice. Thanks to this effort, Finland now had the opportunity to make an EU membership decision freely according to its own national interests. In his words: “As a member of the Union, Finland is integrally part of that group of Western European democracies to which we have always belonged, both spiritually and culturally.”¹¹⁴ The emotional regime no longer necessitated the subduing of Finland’s Western affiliations.

However, the change in the emotional regime was not radical but instead restrained. Many supporters also highlighted that the EU would play a beneficial role in advancing democratic processes in Russia and Eastern Europe, employing a similar rationale to the notion that the EU would aid in bolstering Russia’s economy and thereby enhance regional stability. MP Leila Lehtinen (National Coalition Party) stated: “The European Union has a significant opportunity to act as a stabilizer for the conditions in the former Eastern Europe and Russia. The situation in Central Eastern European countries, Russia, and the Baltic states directly affects Finland as well.” She believed it was in Finland’s own interest to promote democracy and economic development.¹¹⁵ Thus, membership would enhance the country’s sense of security in two ways: through

Finland's EU ties to stable democracies and through the EU's support for the development of democracy in the former Eastern Bloc countries.

EU supporters also emphasised that Finland and the Nordic countries could specifically bring more democracy to the EU.¹¹⁶ The principle of public access to documents was recognised as weaker in the EU than in the Nordic countries, and in this respect the Nordic countries would have a positive impact, similar to how the positive characteristics of the Nordic welfare state could be introduced to the EU. EU proponent MP Ukkola identified public access as the cornerstone of Finnish and Nordic democracy, noting that EU decision-making lacked the transparency familiar in Finland. She acknowledged that addressing this challenge would require years and also critiqued the disparity between the principle and practice of public access in Finland.¹¹⁷ MP Pekka Haavisto (Green League) similarly demanded Nordic-style transparency and openness in EU administration, supporting Justice Minister Anneli Jäätteenmäki's (Centre Party) policy lines favouring broader openness in the preparation of EU matters so that the secrecy mentality characteristic of the Ministry for Foreign Affairs would not transfer to EU affairs.¹¹⁸ This stance regarding secrecy clearly implied a change in the emotional regime, which EU membership was seen to substantiate.

Opponents, in contrast, claimed it was naive to believe that Finland and the other Nordic countries could help eliminate the EU's democratic deficit.¹¹⁹ Opponents typically not only highlighted negative factors and emotions but also sought to deny that Finland or even the Nordic countries had agency and influence within the EU, whether in matters of the economy, the welfare state, or democracy. Such a perspective reflected the mindset of the old emotional regime, which held that Finland had to adapt to the conditions set by great powers and remain detached from their conflicts of interest. Conversely, the supporters' belief and positive confidence in the potential for influence in the EU reflected a change in the emotional regime in this regard as well.

Conclusion: past, present and future converged in emotional interpretations of the EU

This study has explored how emotions were mobilised and strategically employed during Finland's 1994 parliamentary debates on EU membership. In the analysis of debates, we developed a four-part typology of themes asso-

ciated with the negative emotions of loss and fear: independence (including Finland's sovereignty, foreign and security policy, and national identity), the economy, the welfare state, and democracy. Although the four themes are not novel findings as such, the analysis revealed how they were tied to Finland's historical experiences, the shift in the emotional regime, and the strategic use of emotions by MPs. As Gellwitzki and Houde have urged, this study took a closer empirical look at the political dimensions of emotions by examining what determines "feeling rules" (or emotional regimes), specifically what emotions can or cannot be expressed by actors in terms of their social desirability and how emotions are shaped by political actors.¹²⁰

The theme of EU membership was central in the parliamentary season of 1994, with one of the culminations being the autumn filibuster discussions. A comparison with other debates of that year shows how the MPs interrupted their colleagues more often and how the rhetoric of fear, loss, threat, and danger was more prominent in the EU membership debates. From a comparative perspective, it is not surprising that the EU membership debate was particularly intense in Finland. Particularly after Brexit, researchers have drawn attention to the emotionally charged nature of EU membership disputes and how opponents of the EU, specifically, have been able to leverage negative emotions to their advantage. The Finnish case, on the other hand, allowed us to examine a situation where appealing to negative emotions proved to be less effective particularly in the parliament, which has been the focus of this study. In the parliament, the EU treaty was approved on 18 November 1994, with a vote count of 152 to 45.¹²¹

The research questions addressed in the study included how emotions were constructed and expressed in the parliamentary debates and how the MPs used emotional language to position the EU as an object of fear, loss, or hope. The questions highlighted that the EU membership dispute was a struggle over the emotional regime. In other words, the struggle had to do with whether to continue along the same lines (as favoured by EU opponents) or to move towards a new, and according to proponents of EU membership, freer emotional regime. This distinction was particularly evident in the debate surrounding independence and the economy, where the past, present and future relationship with Russia/the Soviet Union was central, albeit not always explicitly articulated. Opponents contended that Finland would lose its independence and economic freedom by joining the EU, mobilising negative emotions like shame and humiliation (subjugation), which were traditionally associated with Russia/the Soviet

Union. Opponents further claimed that independence, hard-won at great cost during the wars, was being sacrificed for perceived financial benefits. However, in light of the country's historical experiences, this scenario was not credible, as Finland had specifically fought in the wars and in relation to Russia/the Soviet Union to maintain its connection to the West, as highlighted by supporters.

The themes of the welfare state and democracy were not as emotionally charged, which can be attributed to the fact that they were not as closely tied to the country's relationship with the Soviet Union/Russia. Rather, they were more associated with a connection to the West, particularly the Nordic countries. However, even in this context, a shift toward a freer emotional regime was evident. According to supporters, Finland could now freely choose to join the ranks of other democracies, which reflected a change in the emotional regime that Finland must adapt to the conditions set by great powers and remain detached from their conflicts of interest. Furthermore, the supporters believed that Finland could potentially have a positive influence on the EU in terms of welfare and democracy, advocating for agency in relation to integration rather than mere adaptation.

In summary, the old emotional regime encompassed a lack of alternatives during the Cold War, characterised by a mentality of secrecy, strong presidential leadership, and stringent control over emotions in foreign policy matters. This regime also included the perception of artificial emotional elements related to the Soviet Union – such as friendship, which was associated with undertones of pressure and obligation as well as artificiality and flattery – and the feelings of shame and humiliation stemming from this lack of freedom. In contrast, the transformation of the emotional regime indicated a genuine choice in foreign policy decisions, fostering transparency and pluralistic perspectives, where foreign policy did not solely dictate outcomes, and promoting a belief in the nation's own influence, exemplified by the commitment to the principles of public accountability and the welfare state within the EU.

Nevertheless, while the parliament's decision to join the EU can be considered a watershed moment for the new emotional regime, our analysis of the discussions revealed that this change was not a radical departure from the previous regime. The caution with respect to Finland's eastern neighbour, inherent in the preceding emotional regime, persisted in the new context, even as references were made to the Soviet Union's unpleasant level of pressure and influence during the debates. All participants shared the view that Russia

should be treated with civility and kindness, supporting its transition towards democracy and a market economy.

The key contribution of our examination of Finland as a case study is the finding that the political dimensions of emotions were strongly linked to the country's historical experiences, which could be interpreted and utilised in a pluralistic manner as predictions of the future. In the speeches of both opponents and proponents of EU membership, the past, present, and future could be presented as intertwined, shaping perceptions of the EU. It is also noteworthy that the parliamentarians referred not only to the country's more recent historical experiences but also to its older historical experiences, which cannot be directly associated with the emotional regime of the Cold War but rather with an earlier emotional regime, as evidenced by references to the Civil War, accentuating the pluralistic utilisation of historical experiences. The other central finding of this study is that it is precisely in relation to those historical experiences that the intertwining of emotions and reason became most evident, despite the speeches of members of parliament tapping into, at least on a surface level, a traditional Western binary distinction between less valued emotions and more esteemed analytical reason. Historical experiences involved strong emotions, and those intense emotions served as rational guideposts on a path towards an open-ended future not yet subject to certain, rational knowledge. However, different interpretations of the past possessed varying emotional and rational appeal. In light of Finland's recent historical experiences, depicting the EU as humiliating and oppressive, akin to Russia or the Soviet Union, was neither emotionally nor rationally compelling.

Although the country's historical experiences proved central to the political use of emotions, this study also shows that emotions are entangled in ways that are difficult to unravel in relation to the past, the present, and future expectations. Therefore, we suggest that the political-cultural context determines whether the mobilisation of emotions emphasises the past, the present, or the future. For instance, in the case of Sweden, the present – specifically economic conditions – appeared to exert the most significant influence.¹²² In this regard, we concur with the view that emotions have a prioritising function, allowing individuals to navigate manifold opinions, preferences, values, and conflicting interests.¹²³

We additionally contend that the expressing of strong emotions warrants serious consideration in research, as political emotions can reveal latent phenomena that might be neglected in analyses centred on more rational po-

litical trends. The ascent of the Finns Party (formerly known as True Finns), and its capacity to leverage the welfare nationalist narrative¹²⁴, can be distinctly associated with emotionally charged EU debates, where the issues of the welfare state and the economy were prominent. Therefore, strong expressions of political emotions should not be regarded as trivial or irrational; instead, the inquiries associated with them should be approached with seriousness, as they can provide valuable insights into prevailing and future political dynamics.

Kati Katajisto, PhD, is Adjunct Professor at the University of Helsinki. Her recent research has focused on the political and administrative history of Finland in the 20th century. Her research has dealt with 19th and 20th century political history, political elites, municipal politics, biographies, and political party history. She is currently serving as a researcher in the project "State Committees Institution in Finland and Sweden: A Case for Inclusive Democracy and Good Quality Policy Preparation?" led by Professor Johanna Rainio-Niemi.

Matti La Mela, PhD, is Associate Professor (docent) in Digital Humanities at the Department of ALM, Uppsala University. His background is in social science history, and his recent work has focused on computational methods in digital humanities, patent history, and digital research infrastructures e.g. in the area of parliamentary data.

References

- 1 Tiilikainen 2020; Elo 2021, 5; Arter 1995, 362.
- 2 Vogt 2023, 47; Vuorelma 2016.
- 3 Tiilikainen 2020; Vogt 2023.
- 4 Tuominen 2024, 233.
- 5 See Karimäki 2021.
- 6 See, e.g. Tuominen 2024, 235; Elo 2021; Kiander & Romppanen 2005; Aunesluoma 2021; Arter 1995.
- 7 This perspective applies to both Finnish and international literature. See Verbalyte & von Scheve 2018, 163.
- 8 Tuominen 2024, 235.
- 9 Ahmed 2014, 7; see also Reddy 2001, 119.
- 10 Cf. Moisio 2003, 285; Scott 1991, 797; Kivimäki & Toivo 2022, 60.
- 11 Moss, Robinson & Watts 2020, 843.
- 12 Minutes of the Plenary Sessions (Valtiopäiväasiakirjat) 1994/5, 4711.
- 13 Cf. Illouz 2024, 183; Gellwitski & Houde 2022, 1483–1484.

- 14 Illouz 2024; cf. Verbalyte & von Scheve 2018, 165. The ideal of a well-informed, rational citizen has largely failed, as it overestimates people's capacity and motivation to understand and act on political information.
- 15 Jokisipilä 2021, 82.
- 16 Reddy 2001, 129.
- 17 Boddice 2022, 250–251.
- 18 The FCMA Treaty was terminated in 1992, but continuity was evident in the fact that a cautious attitude towards Russia persisted. See Ovaska 2023, 510.
- 19 Cf. Mälksoo 2009, 65–66.
- 20 Moisio 2003, 285–297.
- 21 Moisio 2003, 167.
- 22 Lintonen 2003, 150–152, 161; Ritvanen 2021, 121; Ovaska 2023, 477; *Helsingin Sanomat* Kuukausiliite, "Syksyllä 1990 Ruotsi petti katalasti Suomen", 7 November 2015.
- 23 For example, Aunesluoma 2011, 489–501; Tepora & Yliaska 2024, 412–413; Haavisto 2022, 255–279; Katajisto 2017, 583–585.
- 24 Boddice 2022, 15; cf. Tepora 2018, 79–80; Moisio 2003, 293.
- 25 Moss, Robinson & Watts 2020, 838; Boddice 2022, 15; Clough, Halley & Hardt 2007; Tepora 2018, 41.
- 26 Moisio 2003, 289.
- 27 Boddice 2022, 15; cf. Tepora 2018, 79–80; Moisio 2003, 293.
- 28 Guldi 2018; La Mela & Oiva 2022.
- 29 Tiilikainen 1996, 119; Karimäki 2021. Among the major parties, the National Coalition Party (Kokoomus), the Social Democratic Party (SDP), and the prime minister's party, the Centre Party (Keskusta), supported EU membership, although there was strong opposition within the Centre Party. Among the smaller parties, the Swedish People's Party (RKP) was in favour of it, while the Greens were divided and the Left Alliance, the Finnish Rural Party (SMP) and the Christian League (SKL) opposed membership.
- 30 Eduskunta, Avoin data, Digitoidut valtiopäiväasiakirjat 1907–2000.
- 31 Hyvönen 2024.
- 32 Linked Data Finland, www.ldf.fi. The speeches are available as CSV and XML files, which include information on all parliamentary speeches along with metadata, such as the speaker, party affiliation, parliamentary role and session theme. We extracted the interruptions from the XML files and compiled the descriptive statistics using basic scripting in Python.
- 33 Minutes 1994/1, 215.
- 34 Minutes 1994/2, 1279.
- 35 Minutes 1994/2, 1646.
- 36 This debate was the most extensive, with more than fifteen hundred pages of discussion recorded: Minutes 1994/3, 2347–2442, 2445–2554; Minutes 1994/4, 3550–3598, 3601–4495, 4499–4582; Minutes 1994/5, 4690–5014, 5021–5145, 5158–5161.
- 37 The EU speeches include speeches from the plenary sessions, where the topic was about the EU membership process or else a related issue (e.g. about the monetary union). Individual speeches on other legislative topics possibly impacted by EU membership have not been included. Parliament determines the topic, which is then recorded in the data. We compared EU membership speeches with other

parliamentary speeches on a monthly basis. While this form of categorisation presents some challenges – since the non-EU speeches also include routine decision-making discussions, making the comparison somewhat unequal – it still offers an understanding of how the discursive tone of parliamentary discussions fluctuated when shifting from other plenary themes to EU membership debates.

- 38 Isosävi 2025.
- 39 Voutilainen 2023.
- 40 Isosävi 2025.
- 41 Diener 2025.
- 42 Plenary Session of 2 November 1994.
- 43 Minutes 1994/3, 2353.
- 44 Minutes 1994/3, 2394.
- 45 Minutes 1994/3, 2475.
- 46 Cf. Bayley et al. 2004, who use similar vocabulary in their study on British, German and Italian parliamentary debates.
- 47 Bourke 2005, 75.
- 48 Koutrolidou 2016, 271; Gold & Revill 2003, 29–31.
- 49 Gellwitski & Houde 2022, 1480; Moss, Robinson & Watts 2020, 840.
- 50 Minutes 1994/1, 227; cf. Illouz 2024, 146.
- 51 Minutes 1994/3, 2387.
- 52 Minutes 1994/1, 231.
- 53 Minutes 1994/3, 2384.
- 54 Minutes 1994/3, 2432.
- 55 See Gellwitski & Houde 2022, 1479.
- 56 Minutes 1994/4, 3976.
- 57 Minutes 1994/5, 4898.
- 58 Minutes 1994/2, 1292.
- 59 Minutes 1994/5, 4809.
- 60 Tepora & Yliaska 2024, 412.
- 61 Minutes 1994/4, 3898, 3921.
- 62 Harle & Moisio 2000, 204, 209.
- 63 Minutes 1994/1, 227; Minutes 1994/3, 2387; Minutes 1994/5, 4727–4730.
- 64 For example, the colonialism of EU countries, which will be discussed in more detail later.
- 65 Minutes 1994/2, 1660; Minutes 1994/3, 2349.
- 66 Minutes 1994/3, 2369.
- 67 See Tepora & Yliaska 2024, 411–412.
- 68 Neumann 2003, 113–115; Iingebritsen & Larson 1997, 215.
- 69 Kiander & Romppanen 2005, 4.
- 70 On Finland's challenging agricultural subsidy negotiations, see Arter 1995, 373–377.
- 71 Minutes 1994/4, 3792.
- 72 Minutes 1994/4, 3637.
- 73 Minutes 1994/3, 2501.
- 74 See Tepora & Yliaska 2024, 417–418.
- 75 Arter 1995, 374.
- 76 Minutes 1994/5, 4729.

- 77 Minutes 1994/4, 3984.
- 78 Minutes 1994/3, 2532; cf. Arnold, Goldschmitt & Rigotti 2023.
- 79 De Vreese & Semetko 2004, 715.
- 80 Minutes 1994/5, 4730, 4736, 4963.
- 81 Minutes 1994/3, 2460.
- 82 Minutes 1994/3, 2384; 1994/4, 4007–4008.
- 83 Minutes 1994/4, 3936.
- 84 Minutes 1994/5, 4711–4712.
- 85 For example, Minutes 1994/3, 2471.
- 86 Minutes 1994/1, 219, 222.
- 87 Arter 1995, 377.
- 88 Arter 1995, 372; Aunesluoma 2021, 45; Tuominen 2024, 237; Blom 2018, 304.
- 89 Minutes 1994/3, 2391.
- 90 Minutes 1994/3, 2455; Minutes 1994/4, 3603, 3975; Minutes 1994/5, 4691.
- 91 Minutes 1994/5, 5126.
- 92 Arter 1995, 372.
- 93 Minutes 1994/3, 2475.
- 94 Minutes 1994/3, 2475.
- 95 Minutes 1994/3, 2389–2390; Minutes 1994/4, 3750, 4197; Minutes 1994/5, 4958.
- 96 Moss, Robinson & Watts 2020, 852.
- 97 For example, Minutes 1994/1, 101, 105; Minutes 1994/2, 1731.
- 98 Rainio-Niemi 2008; Katajisto 2017.
- 99 Minutes 1994/2, 1659; Minutes 1994/3, 2363.
- 100 Minutes 1994/3, 2366–2367.
- 101 Harle & Moisio 2000, 180.
- 102 Minutes 1994/4, 4179.
- 103 Minutes 1994/2, 1855; cf. Arter 1995, 385.
- 104 Minutes 1994/3, 2520.
- 105 Minutes 1994/2, 1771.
- 106 Minutes 1994/4, 3702, 3799, 4233; Minutes 1994/5, 5029, 5129.
- 107 Moss, Robinson & Watts 2020.
- 108 Minutes 1994/5, 4711–4712.
- 109 Minutes 1994/3, 2423.
- 110 Illouz 2024, 21.
- 111 Minutes 1994/4, 4089.
- 112 Minutes 1994/3, 2523.
- 113 Reddy 2001, 124–127.
- 114 Minutes 1994/5, 4701.
- 115 Minutes 1994/5, 5138.
- 116 For example, Minutes 1994/1, 227; Minutes 1994/3, 2349.
- 117 Minutes 1994/4, 3718.
- 118 Minutes 1994/5, 4716–4717.
- 119 For example, Minutes 1994/2, 1862; Minutes 1994/4, 3697.
- 120 Gellwitski & Houde 2022, 1483.
- 121 In the advisory referendum held on 16 October 1994, 56.9 per cent of voters supported EU membership, while 43.1 per cent opposed it.

122 Möller 2023, 255; cf. De Vreese & Semetko 2004, 714–715.

123 Gellwitski & Houde 2022, 1482.

124 Vogt 2023; Pyrhönen 2015.

Bibliography

Primary sources

The minutes of the plenary sessions: minutes 1994/1, minutes 1994/2, minutes 1994/3, minutes 1994/4, minutes 1994/5 (From Eduskunta open data, <https://avoindata.eduskunta.fi/#/fi/digitoidut>)
Linked Data Finland.

Press

Helsingin Sanomat, Kuukausiliite

Literature

- Ahmed, Sara. *The Cultural Politics of Emotion*. Second edition. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2014.
- Arnold, Miriam, Mascha Goldschmitt, and Thomas Rigotti. “Dealing with Information Overload: A Comprehensive Review.” *Frontiers in Psychology* 14 (2023): 1–28.
- Arter, David. “The EU Referendum in Finland on 16 October 1994: A Vote for the West, Not for Maastricht.” *Journal of Common Market Studies* 33, no. 3 (1995): 361–387.
- Aunesluoma, Juhana. “Odotuksia ja pelkoja: Keskustelu Suomen EU-jäsenyydestä 1989–1994.” In *Suomi 25 vuotta Euroopan Unionissa*, toimittanut Kimmo Elo. Turku: Sigillum, 2021.
- Aunesluoma, Juhana. *Vapaakaupan tiellä. Suomen kauppa- ja integraatiopolitiikka maailmansodista EU-aikaan*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2011.
- Bayley, Paul, Cinzia Bevitori, and Elisabetta Zoni. “Threat and Fear in Parliamentary Debates in Britain, Germany and Italy.” In *Cross-Cultural Perspectives on Parliamentary Discourse*, edited by Paul Bayley, 185–236. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2004.
- Blom, Anders. *Taloudelliset eturyhmät politiikan sisäpiirissä. Tutkimus liike-elämän poliittisesta vaikuttamisesta kolmikantaisessa Suomessa 1968–2011*. Turku: Turun yliopisto, 2018.
- Boddice, Rob. *Tunteiden historia*. Tampere: Vastapaino, 2022.
- Bourke, Joanna. *Fear: A Cultural History*. London: Virago, 2005.
- Clough, Patricia Ticineto, Jean O'Malley Halley, and Michael Hardt. *The Affective Turn: Theorizing the Social*. Durham: Duke University Press, 2007.

- De Vreese, Claes H., and Holli A. Semetko. "News Matters: Influences on the Vote in the Danish 2000 Euro Referendum Campaign." *European Journal of Political Research* 43, no. 5 (2004): 699–722. <https://doi.org/10.1111/j.0304-4130.2004.00171.x>
- Diener, Julius. "Explaining Interruption Behavior in Parliament: The Role of Topic Expertise, Career Status, and Government-Opposition Dynamics." *Politische Vierteljahresschr* 66 (2025): 303–324.
- Elo, Kimmo. "Neljännesvuosisata muuttuvassa toimintaympäristössä." In *Suomi 25 vuotta Euroopan Unionissa*, edited by Kimmo Elo. Turku: Sigillum, 2021.
- Gellwitzki, Nicolai C, and Anne-Marie Houde. "Feeling the Heat: Emotions, Politicization, and the European Union." *Journal of Common Market Studies* 60, no. 5 (2022): 1470–1487. <https://doi.org/10.1111/jcms.13328>
- Gold, John R., and George Revill. "Exploring landscapes of fear: marginality, spectacle and surveillance." *Capital & Class* 27, no. 2 (2003), 27–50. <https://doi.org/10.1177/030981680308000104>
- Guldi, Jo. "Critical Search: A Procedure for Guided Reading in Large-Scale Textual Corpora." *Journal of Cultural Analytics* 3, no. 1 (2018).
- Haavisto, Heikki. *Talonpojan muistelmat*. Helsinki: Otava, 2022.
- Harle, Vilho, and Sami Moisio. *Missä on Suomi? Kansallisen identiteettipolitiikan historia ja geopolitiikka*. Tampere: Vastapaino, 2000.
- Hyvönen, Eero, Laura Sinikallio, Petri Leskinen, Senka Drobac, Rafael Leal, Matti La Mela, Jouni Tuominen, Henna Poikkimäki, and Heikki Rantala. "Publishing and Using Parliamentary Linked Data on the Semantic Web: ParliamentSampo System for Parliament of Finland." *Semantic Web*, November, 2024, 1–23. <https://doi.org/10.3233/sw-243683>
- Illouz, Eva. *Känslor och populism: Hur rädsla, äckel, förbittring och kärlek undergräver demokratin*. Falun: Daidalon, 2024.
- Ingebritsen, Christine, and Susan Larson. "Interest and Identity: Finland, Norway and European Union." *Cooperation and Conflict* 32, no. 2 (1997): 207–222.
- Isosävi, Johanna, Heike Baldauf-Quilliatre, Christophe Gagne, and Eero Voutilainen. "Reactions to Interruptions in Finnish, French and German Parliamentary Debates." *Journal of Language and Politics* 24, no. 2 (2025): 301–327.
- Jokisipilä, Markku. *Perussuomalaiset Halla-ahon ja Purran linjalla*. Helsinki: Otava, 2021.
- Karimäki, Jenni. "Periaatteet, pragmatismi ja poliittinen kulttuuri – Keskustan, vasemistoliiton ja vihreiden sopeutuminen Euroopan unionin jäsenyyteen." In *Suomi 25 vuotta Euroopan unionissa*, edited by Kimmo Elo, 147–175. Turku: Sigillum, 2021.
- Katajisto, Kati. *Verraton Virolainen. Johannes Virolainen 1914–2000*. Helsinki: Otava, 2017.
- Kiander, Jaakko, and Antti Romppanen. "Johdanto." In *Suomi 10 vuotta Euroopan unionissa: taloudelliset vaikutukset*, edited by Jaakko Kiander and Antti Romppanen. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus, 2005.
- Kivimäki, Ville, and Raisa Maria Toivo. "Kokemuksen historia." In *Avaimia menneisyyteen. Opas historiantutkimuksen menetelmiin*, edited by Mirkka Danielsbacka, Matti O. Hannikainen, and Tuomas Tepora, 39–58. Helsinki: Gaudeamus, 2022.
- Koutoulikou, Penny Panagiota. "Manufacturing the Avaton and the Ghetto: Places of Fear in the Centre of Athens." In *Manufacturing Phobias: The Political Production of*

- Fear in Theory and Practice*, edited by Hisham Ramadan and Jeff Shantz. Toronto: University of Toronto Press, 2016.
- La Mela, Matti, and Mila Oiva. "Digitaalinen historiantutkimus." In *Avaimia menneisyyteen. Opas historiantutkimuksen menetelmiin*, edited by Mirkka Danielsbacka, Matti O. Hannikainen, and Tuomas Tepora, 211–228. Helsinki: Gaudeamus, 2022.
- Lintonen, Raimo. "Suomen EU-jäsenyyshanke kriisinä." In *Suomi ja kriisit. Vaaran vuosisata terrori-iskuihin*, edited by Tuomas Forsberg, 149–188. Helsinki: Gaudeamus, 2003.
- Moisio, Sami. *Geopoliittinen kamppailu Suomen EU-jäsenyydestä*. Turku: Turun yliopisto, 2003.
- Moss, Jonathan, Emily Robinson, and Jake Watts. "Brexit and the Everyday Politics of Emotion: Methodological Lessons from History." *Political Studies* 68, no. 4 (2020): 837–856. <https://doi.org/10.1177/00323231720911915>
- Mälksoo, Maria. "Liminality and Contested Europeaness: Conflicting Memory Politics in the Baltic Space." In *Identity and Foreign Policy: Baltic-Russian Relations and European Integration*, edited by Eiki Berg and Piret Ehin, 65–83. Farnham: Ashgate, 2009.
- Möller, Tommy. *Svensk Politisk Historia: Strid Och Samverkan Under Tvåhundra år*. Femte upplagan. Lund: Studentlitteratur, 2023.
- Neumann, Iver B. "This Little Piggy Stayed at Home: Why Norway is not a Member of the EU." In *European Integration and National Identity: The Challenge of the Nordic States*, edited by Lene Hansen and Ole Wæver, 88–129. London: Taylor & Francis, 2003.
- Ovaska, Juho. *Hiljainen käänne. Suomen ulkopolitiikan ja ulkopoliittisen päätöksenteon murrokset vuosina 1982–1992*. Turku: Turun yliopisto, 2023.
- Pyrhönen, Niko. *The True Colors of Finnish Welfare Nationalism: Consolidation of Neo-populist Advocacy as a Resonant Collective Identity Through Mobilization of Exclusionary Narratives of Blue-and-white Solidarity*. Helsinki: Department of Social Research, University of Helsinki, 2015.
- Rainio-Niemi, Johanna. *Small State Cultures of Consensus: State Traditions and Consensus-seeking in the Neo-corporalist and Neutrality Policies in Post-1945 Austria and Finland*. Helsinki: Faculty of Social Sciences, University of Helsinki, 2008.
- Reddy, William M. *The Navigation of Feeling: A Framework for the History of Emotions*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001.
- Ritvanen, Juha-Matti. *Mureneva kulmakivi. Suomi, Neuvostoliiton hajoaminen ja YYA-sopimuksen loppuvaiheet 1989–1992*. Helsinki: Siltala, 2021.
- Scott, Joan Wallach. "The Evidence of Experience." *Critical Inquiry* 17 no. 4 (1991): 773–797. <https://doi.org/10.1086/448612>
- Tepora, Tuomas. "Kiihkeä historia – tunteet historiantutkimuksessa". In *Menneisyyden rakentajat. Teoriat historiantutkimuksessa*, edited by Matti O. Hannikainen, Mirkka Danielsbacka, and Tuomas Tepora. Helsinki: Gaudeamus, 2018.
- Tepora, Tuomas, and Ville Yliaska. "Haaleaa nationalismia. Kylmän sodan päättyminen, älymystö ja 'Suomen henkinen tila.'" *Historiallinen Aikakauskirja* 122, no. 4 (2024): 408–424.
- Tiilikainen, Teija. "Finland and the European Union." *Oxford Research Encyclopedia of Politics*. 30 April 2020. Accessed 1 July 2025.
- Tiilikainen, Teija. "Finland and the European Union". In *The European Union and the Nordic Countries*, edited by Lee Miles, 117–132. London: Routledge, 1996.

- Tuominen, Hanna. "Euroopan unionin arvot ja Suomi". In *Arvojen yhteisö. Näkökulmia Euroopan unionin perusarvoihin*, edited by Hanna Tuominen, 233–261. Helsinki: Gaudeamus, 2024.
- Verbalyte, Monika, and Christian von Scheve. "Feeling Europe: Political Emotion, Knowledge, and Support for the European Union." *Innovation: The European Journal of Social Science Research* 31, no. 2 (2018): 162–188. <https://doi.org/10.1080/13511610.2017.1398074>
- Vogt, Henri. "Finnish Orientation(s) towards Europe and the West." *Nordic Review of International Studies*, no. 2, (2023): 44–54.
- Voutilainen, Eero. "Written Representation of Spoken Interaction in the Official Parliamentary Transcripts of the Finnish Parliament." *Frontiers in Communication* 8 (2023): 1047799.
- Vuorelma, Johanna T. "A Narrative Battle: Debating Finland's EU Policy during the Economic Crisis." *National Identities* 19, no. 1 (2016): 11–31. <https://doi.org/10.1080/14608944.2016.1146879>

Edustamisen monet kasvot. Kansanedustajien muistellut edustajuuskäsitykset Suomen EU- liittymiskeskustelussa

Abstrakti

Tässä artikkelissa tutkin vuosien 1991–1995 kansanedustajien muistitietohaastatteluiden narratiiveissa esiintyviä edustajuuskäsityksiä Suomen EU-jäsenyyspäätökseen liittyen. Tarkastelen aihetta hyödyntämällä historian tutkimukselle ominaista empiiristä analyysia. Suhteutan kansanedustajien esittämiä kuvauksia Laura Sudulichin, Siim Trummin ja Jack Bridgewaterin esittelemiin edustajuuden arkkityyppeihin. Tutkimus osoittaa, että edustajien jälkikäteen esittämät narratiivit edustajuuskäsityksistä ovat hyvin henkilökohtaisia ja usein päällekkäisiä. Narratiiveissa esiintyy edustajakäsityksiin liittyviä viittauksia etenkin tilanteissa, joissa edustaja koki päätöksenteossaan ristiriitaa oman mielipiteensä, puolueensa linjan ja/tai äänestäjäkuntansa kantojen välillä. Edustajien henkilökohtaiset prioriteetit ja poliittiset paineet, kuten puolueen linja ja tulevat eduskuntavaalit, kuuluivat vahvoina edustajien EU-jäsenyyspäätökseen liittyvässä muistamisessa. EU-kansanäänestyksen esiintuomat alueelliset jakolinjat ja keskus-periferia-jako korostivat edustajuuskäsityksien merkitystä kansanedustajille.

Suomi liittyi Euroopan unioniin 1. tammikuuta 1995. Päätös oli historiallinen, ja sitä edelsi mittava poliittinen mittelo. Jo EU-jäsenyyskeskustelun ensimmäisistä puheenvuorosta lähtien oli selvää, että kysymys jäsenyydestä herättäisi paljon mielenkiintoa ja vastakkainasettelua.¹

Eduskunta kokoontui käsittelemään Suomen EU-liittymispäätöstä marraskuussa 1994. Edustajien tuli valita, tukisivatko vai vastustaisivatko he Suomen liittymistä unioniin. Käsittelyä edelsi jäsenyydestä lokakuussa 1994 järjestetty neuvoa-antava kansanäänestys. Se oli poikkeuksellinen, vasta toinen

Suomen itsenäisessä historiassa. Lopulta 56,9 prosenttia äänestäneistä kannatti Suomen liittymistä unioniin.

Kansanäänestystä edelsi tiivis ja jopa repivä kansalaiskeskustelu. Prosessin myötä julkaistiin kaikkien nähtäväksi myös tarkat tilastot EU-kannatuksen suosiosta ympäri Suomen – jopa kuntatasolla. EU-jäsenyyspääöstä tehdessään loppuvuodesta 1994 kansanedustajien tiedossa oli, että he joutuisivat vastaamaan siitä äänestäjilleen muutaman kuukauden päästä kevään 1995 eduskuntavaaleissa. Kysymys siitä, keitä ja miten he kokivat eduskunnassa edustavansa, nousi poikkeuksellisella tavalla kansanedustajien tietoisuuteen. Kansanedustajat punnitsivat kantaansa EU-jäsenyyteen suhteessa omaan mielipiteeseensä, äänestäjäkuntansa näkemyksiin ja poliittisen puolueensa linjaan.

Edustajuuskäsityksiä on niin Suomessa kuin kansainvälisesti tarkasteltu ennen kaikkea politiikan tutkimuksen saralla. Keskeisenä tutkimuskohteena on ollut kysymys siitä, keitä kansanedustaja edustaa (ja tulisi edustaa) toimiessaan kansan valitsemana päättäjänä. Toimiiko kansanedustaja ”valveutuneena päättäjänä”, joka tekee päätöksensä itse kansalta saamansa mandaatin pohjalta? Ajaako hän kannallaan koko kansakunnan vai ensisijaisesti oman vaalipiirinsä etua? Vai tulisiko edustajan seurata ennen kaikkea puoluettaan ja sen linjaa?

Haasteen edustajuuskäsitysten tutkimiselle luovat maakohtaiset erot poliittisissa järjestelmissä ja kulttuureissa. Edustajuudesta tai edustajuuskäsityksistä ei myöskään ole onnistuttu muodostamaan yhtä, laajasti hyväksyttyä teoriaa.² Edustajuuskäsityksiä on aiemmassa tutkimuksessa tarkasteltu erilaisiin edustajuuden ”arkkityyppeihin” nojaten ja useimmiten laajoilla kyselytutkimuksilla. Vastausten pohjalta on luotu mallinnuksia ja yleisesityksiä siitä, keitä eri maista, puolueista ja vaalipiireistä tulevat kansanedustajat ja ehdokkaat ideaalitilanteessa katsovat edustavansa.³ Vastaavasti tutkimuksessa on annettu painoarvoa sille, millaisia odotuksia ja toiveita äänestäjillä on edustajiensa suuntaan.⁴ 2000-luvulla on myös tarkasteltu, miten edustajuuskäsitykset suhteutuvat edustajien äänestyskäyttäytymiseen tai tulevat esiin heidän pitämissään julkisissa puheenvuoroissa.⁵ Huomionarvoista on, että maarajat ylittävässä vertailevassa tutkimuksessa kansanedustajien on korostettu omaksuvan eri tilanteissa erilaisia edustajarooleja.⁶

Kansanedustajien omat, jälkikäteen esittämät tulkinnat ja narratiivit omista edustajuuskäsityksistään ovat sen sijaan jääneet vähemmälle huomiolle. Vastaan artikkelissa tähän vajeeseen. Tarkastelen, minkälaisia edustajuuskäsityksiin liittyviä narratiiveja kansanedustajat korostavat muistellessaan päätöstä EU-jäsenyydestä. Lähestyn aihetta historian tutkimukselle ominaista empiiristä

analyysia hyödyntäen. Suhteutan edustajien muistelemia tulkintoja politiikan tutkimuksessa muodostettuihin edustajuuden ”arkkityyppeihin”.

Kansanedustajien muistitietohaastattelut

Tutkimuksen päälähteaineistona käytän kansanedustajien muistitietohaastatteluja. Eduskunnan kirjastossa on vuodesta 1988 lähtien ollut käynnissä hanke, jossa historiantutkijat haastattelevat veteraanikansanedustajia heidän poliittisista uristaan. Muistitietoarkistoon on koottu nämä yli 450 entisen kansanedustajan haastattelut. Aineistoa on jatkuvuudessaan ja systemaattisuudessaan pidetty kansainvälisesti ainutlaatuisena.⁷

Artikkelissa keskityn Suomen EU-jäsenyyspäättöksen kannalta keskeisen vaalikauden 1991–1995 kansanedustajien haastatteluihin, joita on yhteensä 120. Joukossa on sekä meritoituneita edustajia, jotka toimivat esimerkiksi puolueidensa johtotehtävissä tai ministereinä⁸, että myös niin kutsuttuja ”takapenkkiäisiä”. Jälkimmäiset vaikuttivat EU-jäsenyyspäättöksessä ennen kaikkea esimerkiksi eduskuntaryhmiensä sisällä tai valiokuntatyöskentelyn kautta.⁹

Muistitietohaastattelut ovat omanlaisensa tutkimusaineisto: haastateluissa esiteltyt narratiivit ovat luonteeltaan hyvin subjektiivisia. Faktojen ja objektiivisuuden näkökulmasta muistitieto on historiatieteissä leimattu perinteisesti epäluotettavaksi lähteeksi. Etäisyys menneisiin tapahtumiin mitataan haastatteluhetkellä usein vuosissa tai vuosikymmenissä. Ihmisillä on taipumus muistaa tapahtumia väärin ja sisällyttää muisteluunsa muualta omaksuttuja narratiiveja, historiakuvia ja jopa valheellisia muistoja. Muistitiedon mahdollisuudet ovat kuitenkin alkaneet enenevässä määrin avautua tutkijoille viimeisten vuosikymmenten aikana. Osana laajaa lähdeaineistoa ja kriittisesti tarkasteltuna muistitieto voi tarjota tutkijalle tärkeää täydentävää tietoa. Tämä muistitiedon *realistinen* tarkastelutapa auttaa tutkijaa esimerkiksi ymmärtämään tai saamaan vihjeitä tapahtumista ja motiiveista, joita muihin arkistolähteisiin ei ole kirjattu. *Tulkinnallisessa* tarkastelutavassa puolestaan keskitytään muistelemisen tyyliin. Oikein tarkasteltuna haastattelumateriaalista voi muodostaa käsityksiä esimerkiksi siitä, miten haastateltava jäsentää ja tulkitsee menneisyyttä, mitä merkityksiä tapahtumille ja päätöksille annetaan sekä miten menneestä kerrotaan haastatteluhetkestä käsin.¹⁰

Artikkelissani hyödynnän ensisijaisesti *tulkinnallista* tarkastelutapaa. Olen kiinnostunut nimenomaisesti siitä, miten erilaiset edustajuuskäsityksiin liittyvät narratiivit näkyvät kansanedustajien muistelussa. Eduskunnan muistitietohaastatteluita hyödyntäessä on tärkeää huomioida haastatteluiden ajallinen monikerroksisuus.

Vuosina 1991–1995 toimineiden kansanedustajien haastatteluita on toteutettu 1990-luvulta aina 2020-luvulle. Haastattelujen toteutushetkeen vaikuttaa olennaisesti se, että entisiä kansanedustajia haastatellaan vasta heidän edustajauransa päätyttyä.¹¹ Eduskunnan muistitietoarkiston hyödyntämistä analysoineet Kari Teräs ja Pia Koivunen korostavatkin, että mennyt on haastatteluissa vahvasti läsnä muistelun kohteena, mutta muistelu tapahtuu kuitenkin nykyhetken lähtökohdista. Haastatteluajankohta vaikuttaa siis oleellisesti muistamisen lopputulokseen.¹²

Ajallinen monikerroksisuus korostuu tilanteissa, joissa haastateltavina on meritoituneita poliitikkoja. Edustajat tietävät haastatteluhetkellä, minkälaisista narratiivista Suomen EU-päätöksestä on korostettu tutkimuksessa ja julkisessa keskustelussa. Teräs ja Koivunen ovat alleviivanneet, että eduskunnan muistitietohaastattelumateriaalia onkin lähestyttävä instituution tuottaman ”eliittimuistitiedon” näkökulmasta. Eliittimuistitiedolle on ominaista, että niin haastateltavat kuin haastattelijat käyttävät haastatteluhetkessä tietoisesti ja monipuolisesti erilaisia kielellisiä strategioita, joilla he pyrkivät kontrolloimaan haastattelutilannetta.¹³ Veteraaniedustajat ovat tottuneet ilmaisemaan asiansa tilanteeseen sopivalla tavalla, ja heillä on taito hallita haastattelutilannetta. Ajallinen etäisyys tarjoaa ”valveutuneille” kansanedustajille mahdollisuuden jälkiviisauteen tai haluamansa narratiivin vahvistamiseen. Toisaalta poliittisen uran päättymisen ja luvanvaraiseen tutkimuskäyttöön rajattu muistitietohaastattelu voivat rohkaista edustajia kertomaan avoimemmin omista virhearvioistaan tai vaikeiksi koetuista aiheista.¹⁴

Eduskunnan muistitietoarkiston haastatteluiden keskinäiseen vertailuun liittyy oleellisesti myös se, että jokainen haastattelu on korostetun omanlaisensa. Edustajien uranaikaiset poliittiset vastuut ja muistijälkien laajuus vaikuttavat huomattavasti haastatteluiden kulkuun. Myös haastattelijan panos on merkittävä. Teräs ja Koivunen kuvaavat, miten aineisto muodostuu haastattelijan (historioitsija) ja haastateltavan (entinen kansanedustaja) jaetun tekijyyden pohjalta. Haastatteluissa kansanedustajat käyvät puolistrukturoiduissa keskusteluissa läpi poliittisen uransa eri vaiheita. Haastattelijalla johdattaa haastateltavaa tuomaan esiin ajatuksiaan, muistojaan ja perustelui-

taan liittyen keskeisiin poliittisiin tapahtumiin. Haastattelu on dialogista, ja haastattelijä tarjoaa haastateltavalle myös muistinvirikkeitä.¹⁵ Lisähaasteen aineiston käytölle luo, etten ole itse tehnyt haastatteluita, joita hyödynnän. Liityn tutkijana mukaan vasta analyysivaiheessa. Teräs ja Koivunen huomauttavat, että aineiston tulkinta on tässä mielessä ulkokohtaisempaa kuin itse tehdyissä haastatteluissa. Aineistoa käsiteltäessä huomioin aineiston dialogisuuden ja haastattelijan panoksen muistelun lopputuloksessa.¹⁶

Artikkelissa käännän edellä mainitut haasteet mahdollisuuksiksi. Tavoitteenani ei ole luoda objektiivista tai historiallista rekonstruktiota menneisyyden tapahtumista. Sen sijaan analysoin sitä, *minkälaisia* edustajuuskäsityksiin liittyviä narratiiveja kansanedustajien muistamisessa esiintyy, kun he kuvaavat omia kantojaan Suomen EU-jäsenyyteen. Lisäksi arvioin, *miksi* he ovat päätyneet kyseisiin kuvauksiin. Kyse on korostetusti yksilön haastatteluhetkellä kertoman kokemuksen empiirisestä analysoinnista. Haastatteluisa kerrotut kokemukset tarjoavat runsaasti todistusaineistoa siitä, millaisia narratiiveja kansanedustajat ovat jälkikäteen halunneet korostaa edustajuuteen liittyen vaalikauden keskeisen päätöksen kontekstissa.

Kiinnostavaksi tarkastelun tekee se, että hyödyntämäni lähdeaineisto ei ole alun perin suunnattu kansanedustajien edustajuuskäsitysten keräämiseen. Kuvaukset edustajuudesta nousevat esiin osana heidän koko edustajanuraansa käsitteleviä haastatteluita. Päätös liittyä Euroopan unioniin on yksi Suomen merkittävimmistä poliittisista päätöksistä 1990-luvulla. Näin ollen se on yksi teemoista, joka on otettu osaksi muistitietohaastatteluiden kysymysrunkoa, noussen esiin jokaisessa haastattelussa. EU-liittymispäätöstä käsiteltäessä haastattelijat eivät kuitenkaan ole pyytäneet veteraaniedustajia kuvaamaan edustajuuskäsityksiään annettujen edustajuuden ”arkityyppien” pohjalta. Kuvaukset edustajan ja äänestäjän suhteesta nousevat keskusteluissa esille orgaanisesti. Käsitykset edustajuudesta ovat vahvasti läsnä kansanedustajien muistellessa jälkikäteen motiivejaan EU-jäsenyydelle. Myös tulevien vaalien läheisyys alleviivasi edustajuuden merkitystä. Muistitietohaastattelujen arvo aineistona onkin siinä, että verrattuna aikalaislähteisiin edustajat keskittyvät nimenomaan refleктоimaan ja tulkitsemaan omaa toimintaansa ja motivaatioitaan.

Edustajuuskäsitysten arkkityypit

Keskeinen osa analyysiäni on suhteuttaa kansanedustajien muistitietohaastatteluissa tekemiä kuvauksia politiikan tutkimuksen piirissä muodostettuihin edustajuuden ”arkkityyppeihin”. Edustamiseen liittyvässä tutkimuksessa on perinteisesti erotettu toisistaan edustamisen *tyyliin* ja *kohteeseen* liittyvä analyysi, tutkimuskentän klassikoksi muotoutunutta Heinz Eulaun ja John C. Wahlken jo vuonna 1957 esittelemää jaoittelua mukaillen. Edustamisen kohdetta tarkasteltaessa on pureuduttu siihen, kenen tavoitteita kansanedustajat ajavat. Tällaisen analyysin kohteiksi on nimetty etenkin edustajan omat näkemykset, puolue, vaalipiiri tai muu alueellinen yksikkö ja äänestäjäkunta.¹⁷ Tyyliin keskittyvässä tarkastelussa on sen sijaan kiinnostuttu tavasta, jolla edustajat toimivat päätöksentekoroolissaan. Esimerkiksi Hanna Pitkin määritteli jo vuonna 1967 kolme keskeistä edustamisroolia. Peilikuvamallissa (*resemblance model*) edustustyyli pohjautuu edustajan ja edustettavan sosiaaliseen vastaavuuteen, edunvalvontamallissa (*trustee model*) painotetaan edustajan itsenäistä toimintaa ja valtuutusmallissa (*mandate model*) edustajan päätöksenteko pohjautuu äänestäjien tavoitteisiin.¹⁸

Vuosikymmenten aikana on syntynyt laaja kirjo erilaisia edustuksen arkkityyppejä ja niiden hyödyntämistapoja.¹⁹ Noudatan tässä artikkelissa tuoretta Laura Sudulichin, Siim Trummin ja Jack Bridgewaterin esittelemää kaksivaiheista lähestymistapaa. Malli hyödyntää kolmea varsin yksinkertaista ja tutkimuksessa laajasti hyväksyttyä edustajuuskäsitystä tai tyyppiluokkaa. ”Edunvalvojilla” (*trustee*) tarkoitetaan edustajia, jotka painottavat päätöksenteossaan itsenäisyyttä, omaa harkintakykyä ja asiantuntijuutta. Tällaiseen ajatteluun nojaavat edustajat arvottavat omaa mielipidettään yli äänestäjien kantojen tai puolueen linjan. Valtuutettujen (*delegates*) ensisijainen prioriteetti on puolestaan toimia oman valitsijakuntansa puolesta. Selkeässä valintatilanteessa he painottavat omien äänestäjiensä mielipidettä enemmän kuin puolueen linjaa tai henkilökohtaista mielipidettään. Puolueuskolliset (*partisans*) sen sijaan noudattavat ja kunnioittavat puolueen kollektiivista linjaa, vaikka se olisi ristiriidassa oman mielipiteensä tai äänestäjäkuntansa edun kanssa.²⁰

Sudulich, Trumm ja Bridgewater korostavat edustamisen tarkastelun erottamista kahteen vaiheeseen. Ensin on analysoitava, pohjautuuko edustaminen edustajan itsenäiseen toimijuuteen. Kysymyksenä korostuu, tekeekö kansanedustaja päätöksiä oman asiantuntijuutensa pohjalta vai nojaako hän

selkeästi ulkoisen auktoriteetin mielipiteeseen. Mikäli ulkoinen auktoriteetti korostuu, edessä on analyysin toinen vaihe ja valinta: pohjaako kansanedustaja päätöksensä puolueen linjaan vai äänestäjäkuntansa mielipiteeseen.²¹

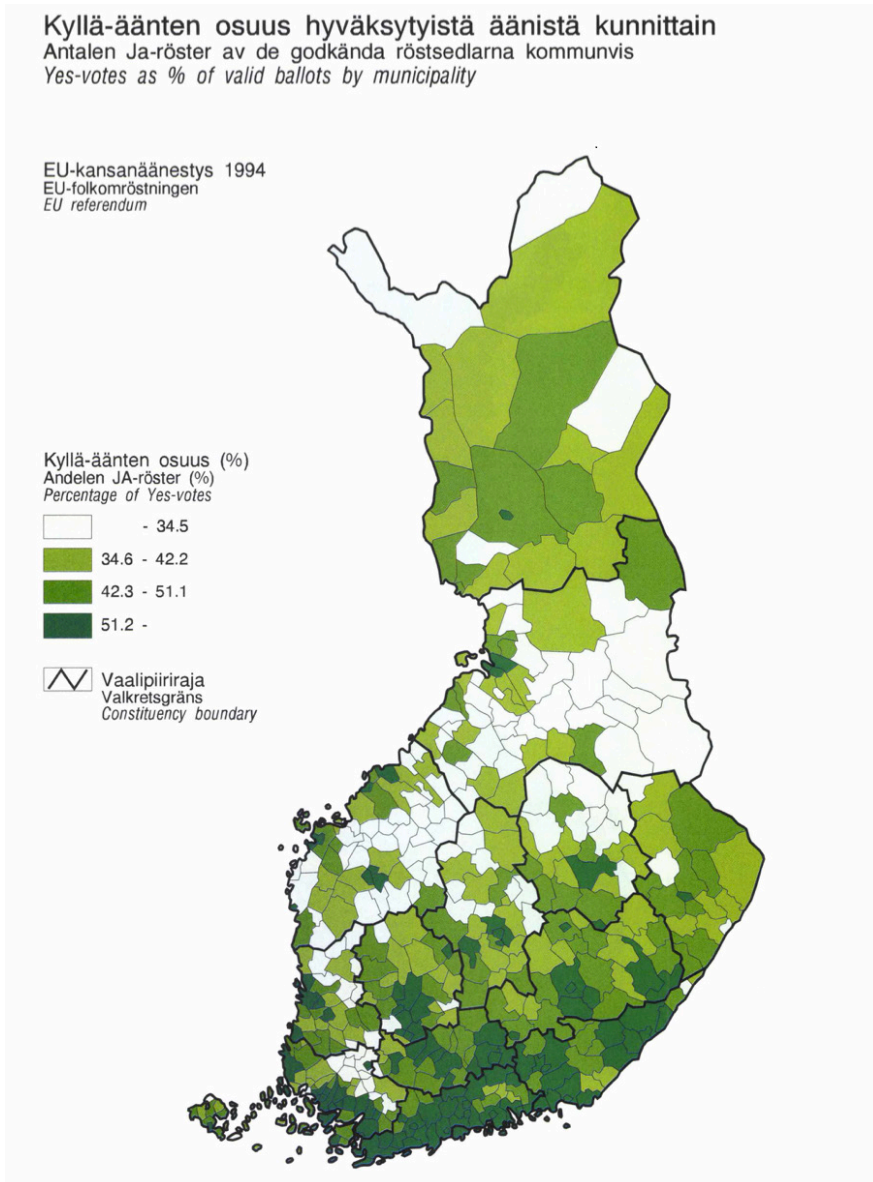
Olen valinnut kyseisen lähestymistavan tarkasteluni pohjaksi tutkimusaineiston monimuotoisuuden vuoksi. Selkeärajainen ja varsin yksinkertainen luokittelutapa vaikuttaa hyödylliseltä, sillä erilaiset edustajuuskäsitykset eivät ole olleet haastattelujen varsinainen teema ja kansanedustajien muistitietohaastatteluista esiin nousevat edustajuuteen liittyvät narratiivit ovat monimuotoisia. Samalla edustajuuskäsityksiin viittaavat kuvaukset ovat myös usein limittäisiä. Jatkokysymysten mahdollisuutta ei tässä tutkimuksessa ole, joten kovin yksityiskohtaisia tulkintoja edustajuuskäsityksistä ei olemassa olevan aineiston pohjalta voida tehdä. Sudulichin, Trummin ja Bridgewaterin lähestymistapaa ei vielä ole laajasti hyödynnetty edustajuuskäsityksiin liittyvässä tutkimuksessa, eikä sen toimivuudesta ole kattavia arvioita. Punnitseen osaltani artikkelissa myös tätä.

Eduskunnan muistitietohaastattelut tarjoavat poikkeuksellisen kurkistusikkunan siihen, millaisia edustajuuteen liittyviä narratiiveja kansanedustajat haluavat liittää EU-jäsenyyspäätökseen ja miten he ovat perustelleet omia valintojaan suhteessa äänestäjiinsä yhdessä vaalikauden merkittävimmistä päätöksistä. Edustajat kuvaavat haastatteluissa pohtineensa kattavasti, keitä ja miten he edustavat punnitessaan kantaansa jäsenyyskysymyksessä.

Seuraavissa käsittelyluvuissa analysoin Sudulichin, Trummin ja Bridgewaterin kolmen edustajuusarkkityypin esiintymistä muistitietohaastatteluiden narratiiveissa EU-jäsenyyspäätökseen liittyen. Tarkastelen, miten kansanedustajat kuvaavat EU-jäsenyyspäätöstä suhteessa omaan asiantuntijuuteensa tai ulkoisiin auktoriteetteihin. Jälkimmäisessä tapauksessa tarkastelen, painottuuko ulkoisena auktoriteettina oman äänestäjäkunta vai puolue.

Edunvalvojat viemässä Suomea kansan puolesta EU:hun

Aikaisemmassa tutkimuksessa edustajilla on havaittu olleen suurempi taipumus korostaa rooliaan alueellisten etujen tai oman äänestäjäkuntansa asian edistäjänä, mikäli he tulevat maaseutuvaltaisilta tai haja-asutusalueilta.²² Pääkaupunkiseudun ja suurten asutuskeskusten sekä maaseutuvaltaisten haja-asutusalueiden välinen jännite näkyy vahvana myös suomalaisten kansan-

Kuva 1: EU-jäsenyyden kuntakohtainen kannatus lokakuussa 1994. Lähde: Tilastokeskus.

edustajien edustajuusnarratiiveissa heidän kuvaillessaan EU-liittymispäätöstä. EU-jäsenyyden hyödyt ja haitat nähtiin eri tavoin eri puolilla Suomea. Suurissa kaupungeissa ja niiden liepeillä EU-integraatioon suhtauduttiin huomattavas-

ti myönteisemmin kuin muualla. Kuten nykyään, myös 1990-luvulla tiheästi asutut alueet olivat kokoomuksen ja sosiaalidemokraattien vahvaa menestys-alueita. Helsingissä peräti 73,5 prosenttia äänestäneistä sanoi EU:lle kyllä, ja Tampereellakin myötämielisiä oli 61,7 prosenttia.

Voimakkainta vastustus oli maaseutuvaltaisilla alueilla. Oulun vaalipiirissä EU-jäsenyyden kannatus oli kokonaisuudessaan vain 43,7 prosenttia ja Vaasan vaalipiirissä 44,3 prosenttia. Esimerkiksi Vaasan vaalipiirissä kaupunkien ulkopuolisissa kunnissa kannatus oli vain 35,7 prosenttia. Oulun vaalipiirissä vastaava luku oli 36,9 prosenttia.²³

Tässä osiossa kuvaan, miten edunvalvontamalliin viittaavia narratiiveja esiintyy kansanedustajien muisteluissa etenkin silloin, kun he halusivat painottaa EU-jäsenyyden Suomelle mahdollisesti tuomia kokonaishyötyjä. Edunvalvontamalliin, eli edustajan itsenäiseen harkintaan, viittaavia narratiiveja esiintyy kansanedustajien muistitietohaastatteluissa etenkin kolmessa eri yhteydessä. Monet EU-jäsenyyteen myönteisesti suhtautuneet kansanedustajat painottivat ajaneensa koko Suomen etua tukiessaan Suomen liittymistä unioniin. Lisäksi jotkut maaseudulta tulevat edustajat kuvasivat, että jäsenyyttä kannatettiin alueellisten mahdollisuuksien toivossa, vaikka se saattoi merkitä toimimista oman äänestäjäkunnan mielipiteen vastaisesti. Osa EU-jäsenyyttä kannattaneista perusteli mielipidettään myös arviolla jäsenyyden Suomelle tuomista turvallisuuspoliittista hyödyistä.

Etenkin kokoomusedustajien haastatteluissa painotettiin EU-jäsenyyden kokonaishyötyjä. Edustajat muistelivat ajatuksena olleen vahvasti, että jäsenyyden hyödyt peittoaisivat selvästi sen negatiiviset vaikutukset. Maija Perho kuvailee seuraavasti:

Haastattelija: Entä sinun oma EU-kuvasi?

Perho: Kyllä minä yritin sen rakentaa aika paljon niiden argumenttien ja faktojen varaan, joita siitä asiasta sai kuulla. Eliikkä kun esitettiin argumentti vastaan, niin oli myöskin sitten vasta-argumentteja. Jotta sai tiettyjä asioita, niin piti tiettyjä asioita niellä. Tietysti tällä kotiväellä, jossa isä oli maanviljelijä, veljeni Martti, veljeni Teemu ja sisareni Tiina kaikki maatalouden piirissä, kyllä silläkin oli merkitystä ihan, voi sanoa, perheen tuella sillä lailla, että vaikka he näkivät siinä uhkia, niin he kuitenkin sitten katsoivat, että se on kuitenkin parempi vaihtoehto kuin jäädä ulkopuolelle.²⁴

Perhon kuvauksessa korostuu edunvalvontamalliin viittaavan ”valistuneen päättäjän” tunnusmerkit. Perho kertoi haastattelussa punninneensa tarkkaan faktaperusteisesti jäsenyyden hyviä ja huonoja puolia. Hän viittasi myös omaan viljelijäperheeseensä, jonka turvin hän viesti ymmärtäneensä myös jäsenyyden haittapuolia. Perhon mukaan oli järkiperustein ymmärrettävissä, että jäsenyyden hyötyjen saavuttaminen edellytti myös sen huonojen puolien sietämistä. Kokonaisuus, eli yleinen Suomen etu, ratkaisisi.

Kokoomuslaisten kuvauksista piirtyy vahva kuva, että he kokivat ajavansa EU-jäsenyyksikysymyksessä nimenomaisesti koko Suomen menestystä. Hallitusvastuussa olleilta kokoomusedustajilta kuullaan haastatteluissa värikkäitä kuvauksia, joissa jäsenyysneuvotteluita kuvattiin esimerkiksi ”toiseksi talvisodaksi”, jossa oli hyödynnettävä historiallinen mahdollisuus ”Suomen lännettämiseksi”.²⁵

Myös kansanäänestystä luettiin tästä näkökulmasta. Yli puolet suomalaisista tuki äänestyksessä unioniin liittymistä, joten myönteiselle kannalle saatiin näin myös kansalaisten vahvistus. Osa edustajista vaikuttaa myös hyödyntävän kansanäänestyksen tulosta haastattelussa vahvistaakseen omaa narratiiviaan tapahtuneesta. Esimerkiksi kokoomuksen kansanedustaja Päivi Varpasuo arvioi seuraavasti:

[...] Mutta että suomalaiset 16.10.-94 ilmaisivat kynällä äänestyslappuihin sen vuosisataisen suomalaisten oman sisäisen tiedon että olemme osa läntistä Eurooppaa, emmekä osa itäistä Eurooppaa ja haluamme olla mukana siinä kehityksessä, joka on läntisen Euroopan kehitystä. Minusta se oli niin kuin itsestään selvä ja luonteva jatko sille, mitä Suomen valtiohistoriassa kaiken kaikkiaan oli aiemmin tapahtunut. Totta kai minä tunnustan, että [kokoomuksen eduskunta-] ryhmässä oli näitä maanviljelijöitä ja myös meidän omassa äänestäjäkunnassa oli näitä pelkoja, että kuinka tulee käymään, mutta suuret linjat kuitenkin oli hirvittävän selkeät.²⁶

Myös aiemmassa tutkimuksessa itsenäiseen harkintaan pohjautuvan edunvalvontamallin on havaittu korostuneen poliittisen spektrin oikealla laidalla ja konservatiivien piirissä.²⁷ Samalla on huomioitava, että EU-jäsenyyden kannattaminen oli kokoomukselle ideologisista syistä luonnollista, eikä suhdetta äänestäjiin ollut siksi ehkä tarpeen painottaa muistamisessa. Kokoomuslaisten kuvauksissa kuuluikin vahvana länsi-integraation korostaminen Suomen itsenäisyyden turvaajana, kuten Päivi Varpasuon esimerkistä näimme. Narratiivin voi nähdä juontuvan puolueen isänmaallisuuden, Venäjä-vastaisuuden

ja antikommunismin perinteestä. Lisäksi kokoomuslaisten haastatteluissa nousee esiin vahva talous- ja kauppapoliittinen motivaatio integraation ajamisen taustalla.

Huomionarvoista on, että kokoomusedustajien keskuudessa eri edustajuusarkkityyppeihin liittyvät narratiivit limittyvät usein toisiinsa. Kun edustajat kokivat oman mielipiteensä, puolueen linjan ja äänestäjäkuntansa ajatelleen samansuuntaisesti, eivät edustajuuskäsityksiin viittaavat kuvauksetkaan olleet jännitteisiä tai nousseet muistamisessa suureen rooliin. Suomen EU-liittymispäätös näyttäytyi edustajille loogisena ja johdonmukaisena. Riitta Jouppila kuvaili seuraavasti:

Minun ei tarvinnut sitä mielipidettä puolustaa, koska tiesin, että kokoomuslaiset ovat sen takana, vaan perusteluja kaikille, miksi näin tehdään. [...] Se oli tosi mielenkiintoista aikaa. Silloin se oli jotakin uutta, siinä oli jotakin uuttakin oppimista. Koin se kyllä tosi positiivisena.²⁸

Kansanedustajien ja äänestäjien välistä ristiriitaa ei esiintynyt myöskään EU-kannatusjanan toisessa ääripäässä, vain kolmen edustajan pienpuolueeksi 1990-luvun alkuvuosina kutistuneen Suomen Maaseudun Puolueen (SMP) päättäjien haastatteluissa. Voimakkaasti Suomen EU-jäsenyyttä vastustaneen SMP:n edustajien haastatteluissa käsitykset edustajuudesta ja äänestäjäkunnan mielipiteen ajamisesta eivät nouse merkittävästi esiin. Esimerkiksi Lea Mäkipää tyytyi haastattelussa toteamaan, että hänen alueellaan Ylä-Satakunnassa vallitsi puolueesta riippumatta hyvin EU-vastainen mieliala.²⁹

Raimo Vistbacka puolestaan muisteli kyllä tunnistaneensa, että hänen vaalipiirissään Pohjanmaalla niin yleinen äänestäjäkunta kuin hänen tukiryhmänsä tukivat hänen negatiivista suhtautumistaan unioniin. Hänen narratiivissaan kuitenkin nousi ennen kaikkea esille omaan harkintaan perustuva päätöksenteko. Vistbacka korosti haastattelussaan, ettei äänestäjien mielipide sinällään ollut määrittävä syy hänen omalle EU-vastaisuudelleen. Ratkaisevaa oli hänen oma arvionsa siitä, että EU-jäsenyys murtaisi osaltaan Suomen itsenäisyyttä ja itsemääräämisoikeutta; jäsenyys kun mahdollisti sen, että jopa toisen maan virkamiehet voivat tulla joissain asioissa määräämään.³⁰

Sen sijaan keskustalaisten edustajien haastatteluissa omaan harkintaan pohjautuvaa päätöksentekoa perusteltiin ajoittain EU-jäsenyyden omalle maakunnalle tuomilla pitkän tähtäimen hyödyillä. Narratiiveissaan keskustalaiset korostivat päätyneensä itsenäisesti kannattamaan EU-jäsenyyttä parantaak-

seen pidemmällä aikavälillä kotimaakuntansa elinvoimaa tai taloudellisia mahdollisuuksia. Edustajat korostivat päätyneensä tähän lopputulokseen, vaikka heidän oma äänestäjäkuntansa vastusti EU-jäsenyyttä voimakkaasti. Näin oli esimerkiksi Tellervo Rengon tapauksessa:

Muistan paneeleja, joissa kerta kaikkiaan minä olin ainoa, joka puolusti EU:ta. Silloin minun äänestäjistäni valtaosa oli maatalousväestöä eli maaseudulta Pohjois-Pohjanmaalta. Ja kun heidän tulotasonsahan leikkautui sitä myöten kuin leikkautui, niin saa sanoa, että äänestäjät itkivät ja minä itkin. Saappaat jalassa kaaduttiin, ei ollut paljon vaihtoehtoja. Sehän oli se harjoitettu kansallinen politiikka niin raju myös maataloutta kohtaan, että itse arvioin, että EU:n kautta jonkinlainen tukiverkko saadaan, että runkoasutus Suomessa pysyy ja Pohjois-Suomellakin on tulevaisuutta. Ja näinhän on tapahtunut. Mutta kansa ei kestänyt totuutta siihen aikaan. Kansa olisi halunnut semmoisia edustajia, jotka lupaavat maat ja taivaat.³¹

Renko maksoi näkemyksestään kansanedustajapaikkansa. Haastattelussa hän muisteli, kuinka Paavo Värynen oli heti eduskunnan EU-hyväksymisäänestyksen jälkeen tokaissut, että Renko putoaisi kyllä-äänensä vuoksi eduskunnasta. ”Minä sanoin, että sinäkö pudotat minut. Hän sanoi, että en, vaan sinun äänestäjäsi. Ja näinhän siinä kävi. (Naurua) Valitsin väärän leirin.”³²

Myös EU-vastaisesta Kuusamosta valittu Pauli Saapunki (kesk.) korosti kokeneensa vastuuta äänestäjistään ja edustamastaan alueesta. Hän painotti ajatelleensa, että kansanedustajalla on pääsy tietoon, joka ei välttämättä ole kansalaisten ulottuvissa. Rengon tavoin myös Saapunki arvioi EU-jäsenyyden olevan positiivinen asia Pohjois-Suomen tulevaisuudelle ja elinvoimalle. Näkemykseen vaikutti Suomessa 1990-luvulla vallinnut huono taloustilanne ja kokemus siitä, että erilaisia tukia oltiin laajasti leikkaamassa. EU:n jäsenenä etenkin Pohjois-Suomi tulisi sen sijaan saamaan varmasti EU-tukia, jotka eivät olisi riippuvaisia Suomen taloustilanteesta.³³

Vaikka kotiseudun väestä enemmistö oli EU:ta vastaan, niin ajattelin, että kun minä kerran tiedän enemmän, niin äänestän niiden ihmisten puolesta, vaikka he ovatkin vastaan ja vaikka tiputtavat eduskunnasta. Otin sen vastuun ja äänestin EU:n puolesta. Sain valtavan vastustusryöpyn sitten, eikä kohtelu ollut hääppöistä sen äänestyksen jälkeen. Mutta siitä olen iloinen, että uskalsin sen tehdä.³⁴

Kyseisistä kuvauksista erottuu narratiivi edustajan itsenäisestä vastuusta päätöksenteossa. Toisaalta kansalaisten reaktiot edustajan päätökseen saattoivat olla myös kivuliaita. Edustajat halusivat selvästi jälkikäteen tehdyissä haastatteluissa painottaa, että EU-jäsenyyden jälkeiset vuodet osoittivat heidän olleen äänestäjien ärtymyksestä huolimatta oikeassa.

Keskustan kansanedustaja Mikko Pesälä nousi Ahon hallituksen maa- ja metsätalousministeriksi kriittisellä hetkellä huhtikuussa 1994. Keskustan edustajien piirissä tiedettiin, että ministeripesti olisi hyvin todennäköisesti poliittinen itsemurha. Ministerin tulisi puolustaa Ahon hallituksen valitsemaa linjaa ja asettua vastahankaan jäsenyyteen hyvin kriittisesti suhtautuneiden viljelijöiden sekä Maa- ja metsätaloustuottajain keskusliitto MTK:n mielipiteen kanssa. Pesälä toimi itsekkin maanviljelijänä Kymen vaalipiirissä. Hänestä EU-jäsenyys oli viljelijöille lopulta ”pienemmän riesan tie”³⁵. Pesälä kuvaili haastattelussa suhdettaan päätöksentekoon seuraavasti:

[...] Tilaisuuksissa kun kulki, niin se tiedonkulkuhan oli molemminpuolista. Minusta se on hyvin tärkeää politiikolle, jotta käy ja kuuntelee ja kuulee, mitä mieltä kansa on. Nimittäin päätöksentekohetkellä se, joka joutuu olemaan mukana päätöksessä, on yksin. Ei silloin juosta johonkin tupailtaan kysymään, että mitäs minä teen, vaan se täytyy ennakkoon tietää, mikä on mielipide kansalla. Ja sitten jos oma mielipide menee ristiin sen kanssa, niin rohkeammin tekee sen oman mielipiteen mukaisen päätöksen, kun sen on osannut suodattaa tämän kansan mielipiteen läpi.³⁶

Pesälä korosti narratiivissaan oman äänestäjäkuntansa tuntemisen tärkeyttä. Lopulta hän kuvaili nähneensä vastuun olevan kuitenkin päättäjällä. Pesälän narratiivissa edustaja voi myös seistä paremmin omaan harkintaansa pohjaavan päätöksen takana, jos hän tietää, mihin päätöstä peilata.

Edunvalvontamalliin liittyvät edustajuuskäsitykset korostuivat haastatteluissa kiinnostavasti myös turvallisuuspolitiikan yhteydessä. Etenkin Venäjän rajan läheisyydestä tulleiden edustajien joukossa esiintyi kuvauksia siitä, miten he itse suhtautuivat – ja tulkitsivat myös äänestäjiensä suhtautuneen – myönteisesti EU-kysymyksen nimenomaisesti turvallisuussyistä ja itärajan johtuen.³⁷ Narratiivissa korostui edunvalvontamalli: EU-päätös tarkoittaisi edustajien itsenäisen harkinnan mukaan parempaa turvallisuuspoliittista asemaa koko kansalle. Turvallisuusulottuvuuden osalta edustajien muistamisessa näkyi toisaalta myös äänestäjien mielipiteeseen pohjautuvia, valtuutusmalliin liittyviä narratiiveja. Mielenkiintoista on, että edustajien mukaan turvalli-

suusulottuvuudesta ei haluttu, eikä nähty sopivaksi, puhua julkisesti merkittävässä mittakaavassa. Osin siitä ei koettu edes tarpeelliseksi puhua äänestäjien kanssa, sillä edustajat tulkitsivat äänestäjien kyllä ymmärtävän, mistä oli kyse. 1990-luvulla tapahtuneessa muistamisessa on havaittavissa kylmästä sodasta juontuva varovainen ulkopoliittinen keskustelukulttuuri.³⁸ Painotus korostuu etenkin kokoomuksen ja sosiaalidemokraattien kansanedustajien kuvauksissa, mutta myös joidenkin keskustalaisten.³⁹

EU-liittymispäätöksen perustelu turvallisuuspoliittisilla hyödyillä vaikuttaa olleen ajankohtaisempaa 2020-luvulla tehdyissä haastatteluisissa. Näissä haastatteluisissa aihetta myös käsitellään kattavammin. Tämä ei ole yllättävää Euroopan turvallisuuspoliittisen tilanteen heikennyttyä. Haastatteluhetken todellisuudella onkin merkittävä vaikutus muistelun painotuksiin. Narratiivi nousee kuitenkin esiin myös jo huomattavasti aikaisemmissa haastatteluisissa. Esimerkiksi kokoomuksen Riitta Jouppila kuvaili jo vuonna 2002 turvallisuuspolitiikan ja Venäjän rajan läheisyyden olleen talouspolitiikan ohella tärkein argumentti EU-jäsenyyden puolesta.⁴⁰ SDP:n Sinikka Hurskainen puolestaan kuvaili seuraavasti vuonna 2013:

[...] luulen, että [Kymen] vaalipiirissä se oli tällainen tavallaan, rohkeneeko sen nyt ihan suoraan sanoa, – , että kun me olemme EU:ssa, niin on vähän turvallisempi olla tässä Venäjän rajalla. Se on kai se perimmäinen ajatus siinä ihmisten mielissä ollut, mutta eiväthän he ääneen sitä sano. Jotkut saattoivat sanoakin.⁴¹

Kansan edustaja äänestäjien asialla – ja äänien perässä

Länsimaiseen demokratiaan on jo pitkään kuulunut niin kutsutun imperatiivisen mandaatin kieltäminen.⁴² Sen mukaan valituilla edustajilla on itsenäisyys ja riippumattomuus äänestäjiensä antamista ohjeista. Ajattelu korostaa edunvalvontamallin mukaista ”valveutunutta” edustamista. Tästä huolimatta tutkimuksessa on usein osoitettu, että niin poliittisilla puolueilla kuin äänestäjäkunnan mielipiteillä on merkittävä vaikutus kansanedustajien toimintaan ja äänestyskäyttäytymiseen.⁴³ Tutkimuksessa on myös osoitettu, että äänestäjät haluaisivat edustajien korostavan nimenomaisesti äänestäjiensä näkemyksiä edustajina toimiessaan.⁴⁴

Tässä osiossa analysoin, miten etenkin EU-jäsenyyteen lähtökohtaisesti kriittisemmin suhtautuneilta maaseutuvaltaisilta alueilta tulevat edustajat

punnitsevat haastatteluissa omaa suhtautumistaan EU-jäsenyyteen suhteessa omaan äänestäjäkuntaansa sekä tuleviin kevään 1995 eduskuntavaaleihin. Näissä tapauksissa edustajat korostivat usein painottaneensa ulkopuolisen auktoriteetin, eli oman äänestäjäkuntansa, mielipiteen tärkeyttä kansallisella tasolla – riippumatta siitä, olivatko he itse jäsenyyden puolella vai sitä vastaan. Kysymykseen vaikutti Suomen vaalitapa: edustajat kilpailivat eduskuntavaaleissa henkilökohtaisilla äänillä menestyksestä myös puolueen sisäisesti. Näin ollen he olivat suoremmin vastuussa äänestäjilleen kuin esimerkiksi listavaaleja hyödyntävässä Ruotsissa.⁴⁵

Valtuutusmallin eli oman äänestäjäkunnan mielipiteen noudattamiseen viittaavia narratiiveja esiintyi erityisesti EU-jäsenyyteen ristiriitaisesti suhtautuneiden keskustan kansanedustajien parissa. Tilanne oli keskustalaisille vaikea: puolueen piiristä noussut pääministeri johti Suomen pyrkimystä päästä unionin jäseneksi samalla, kun sen äänestäjäkunnan enemmistö vastusti liittymistä. Myös Suomen Kristillisen Liiton edustajien haastatteluissa korostettiin oman äänestäjäkunnan näkemysten tärkeyttä.

Keskusta oli palannut vuoden 1991 ”veretseisauttavan” vaalivoiton myötä pääministeripuolueeksi Esko Ahon johdolla. EU-jäsenyyteen liittyvästä asetelmasta muodostui eduskunnan suurimman puolueen kansanedustajille hyvin haastava: keskusta oli profiloitunut vahvan maatalouspolitiikan turvaajana ja sen äänestäjäkunta tuli suurelta osin maaseutuvaltaisilta alueilta. Samalla haja-asutusalueiden tulevaisuudesta sekä maatalousratkaisusta muodostui Suomen EU-jäsenyyden keskeisin neuvottelukysymys ja kiistakapula. Jo jäsenyysprosessin aikana oli tiedossa, että EU-jäsenyys muuttaisi radikaalisti maatalouspolitiikan rakenteita. Keskustan kansanedustajat ja äänestäjäkunta suhtautuivatkin valtavoittoisen kriittisesti EU-jäsenyyteen.⁴⁶

Keskustalaisten kipuilua tilanteessa lisäsi se, ettei EU-kysymys ollut konkreettisesti esillä 1991 eduskuntavaalikamppailussa tai Ahon hallitusta muodostettaessa. Neuvostoliiton romahtaminen syksyllä 1991 sai Suomen valtiojohdon kääntymään jäsenyyden hakemisen kannalle. Ruotsi oli ehtinyt yllättää Suomen omalla jäsenhakemuksellaan jo syksyllä 1990.⁴⁷ Keskustan varapuheenjohtajana toiminut Mirja Ryyänen muisteli haastattelussaan, etteivät puolueen edustajat tai äänestäjät olleet antaneet suostumustaan jäsenyys Hankkeelle vuoden 1991 vaalien yhteydessä. Kokemuksena oli, että nyt oltiin tekemässä eri tavalla kuin mitä aikaisemmin oli puhuttu.⁴⁸ Keskustan edustajat korostivatkin haastatteluissa, miten sekä kenttäväki että äänestäjät viestittivät kriittistä suhtautumistaan EU-jäsenyyteen läpi jäsenyysprosessin. Terveiset olivat selvät. Esimerkiksi

TERHO

Kuva 2: Keskustalaisten EU-kannattajien ja -vastustajien erot vaikuttavat pieniltä. Terho, pilapiirros, Helsingin Sanomat 15. maaliskuuta 1992.

Aino Suhola painotti haastattelussa, että äänestäjät painostivat edustajia vastustamaan EU:ta lujasti loppuun asti.⁴⁹

Lokakuussa 1994 enemmistö suomalaisista kannatti kansanäänestyksessä EU-jäsenyyttä. Pääministeri Aho satoi oman asemansa jäsenyyteen, kun keskusta hyväksyi kesäkuussa 1994 tiukassa puoluekokousäänestyksessä myönteisen EU-kannan. Monet maaseudun äänestäjät kokivat silti, että heidän valitsemiensa kansanedustajien tulisi äänestää jäsenyyttä vastaan alueellaan vallinneen mielipiteen mukaisesti. Kansanedustajien tilannetta hankaloitti se, että edustajapaikat olisivat pian katkolla kevään 1995 eduskuntavaaleissa. Mirja Ryytänen kuvasi tilannetta vuonna 2008 seuraavasti:

Haastattelija: Kun eduskunta sitten 18. marraskuuta -94 äänesti liittymissopimuksen hyväksymisestä, niin vastaan äänesti 24 ryhmän jäsentä eli miltei puolet. Koko eduskunnassa vastaan äänestäneitä oli 45 eli enemmistö oli Keskustasta. Aika kova

tilanne. Se kuvaa vähän sitä syksyn -94 tilannetta ryhmässä. Silloinhan entinen ulkoministeri Väyrynenkin oli jo vastustamassa tätä.

Ryynänen: Voimakkaasti, ja johtamassa jarrutuskeskustelua jne. Se oli kova syksy. [...] Edeltävät viikot oli öitä valvottu siellä Kesärannassa, ei nyt jatkuvasti, mutta muutamat tämmöiset jäivät mieleen, jolloin mietittiin, mitä on tehtävissä. Välillä näytti siltä, että ryhmän enemmistö [...] Jossain vaiheessa syntyi tämmöisiä joukkoliikkeitä, että kun tuokin, niin miksei minullakin ole oikeus kerätä niitä pisteitä. Kaikkihan tiesivät, että sinä menestyt paremmin [...] Siis se tuntuma oli tämmöinen, että kuka haluaa seuraavissa vaaleissa menestyä, niin se äänestää nyt vastaan. Näin se suurelta osin koettiin, koska monella seudulla – täällä se oli itsestään selvä, että enemmistö oli vastaan – saattoi olla ehkä puoliksi ja puoliksi. Useimmilla kuitenkin omasta äänestäjäkunnasta enemmistö oli vastaan. Silloin siinä on oma poliittinen tulevaisuus katkolla myös yhtä aikaa. Harvoin niin selvästi sitä kanttia mitataan kuin semmoisessa tilanteessa. Ja sitten kun se lähin kaveri, sinun kilpailijasi sieltä samasta vaalipiiristä ja ne kaikki päättävät olla 'ei'-kannalla, niin silloin tietysti ne paineet ovat aina moninkertaiset.⁵⁰

Haastatteluhetkellä Ryynänen korosti keskustalaisten kansanedustajien kokemista ristipaineita. Narratiivissa kuuluu vahvana vaalien merkitys. Kun oman kansanedustajauran jatkuminen on uhattuna, edustajille voi olla tiukka paikka seisoa puolueen kollektiivisesti sopimassa yhteisessä kannassa tai tehdä päätöksiä oman harkinnan ja parhaan mahdollisen tiedon pohjalta. Henkilökohmainen putoaminen on monesti kova paikka edustajille⁵¹, mikä lisää houkutusta mukautua oman äänestäjäkunnan mielipiteeseen valtuutusmallin mukaisesti.

Osa keskustan edustajista kuvaili haastatteluissa päätyneensä kielteiselle kannalle nimenomaisesti äänestäjiensä mielipidettä noudattaen. Juhani Alaranta kuvailee seuraavasti.

Minäkin kävin melkoista jaakobin painia sisälläni siitä, että onko tämä semmoinen asia, että voinko minä siinä päättää nyt yksinään, kun minusta se myönteinen kantta oli selvä. Sitten sitä käsiteltiin paljon niissä minun tukiryhmien kokouksissa eri puolilla maakuntaa. Ja joka paikassa oli tämmöinen viesti, että me olemme valinneet sinut edustajaksemme ja tämä on niin ison luokan kysymys, että sinun täytyy tässä kuunnella omaa kansanäänestystä, siis sen oman äänestäjäkunnan selkeää kantaa, joka oli noin 80-prosenttisesti kielteinen EU:lle. Ehkä se pikku osa oli myönteistä. Minä sitten sillä perusteella ajattelin, että tulipa kansanäänestyksen tulokseksi mikä tahansa, niin tietysti sekin kansanosa, joka vastustaa, tarvitsee omat edusta-

jansa eduskuntaan, joka sitten päättää jäsenyyden lopullisesti. Sillä lailla minä sen ajattelin, että minä edustan nyt sitä kansanosaa, joka on ehdottoman fanaattisesti vastaan. Ja lähinnähän se oli sitä minulle tuttua maaseutuväestöä, joka pelkäsi, miten käy maatalouden, heidän ammattinsa ja elämänsä. Kyllä sen ymmärsi, että niillä oli siinä paljon uhkakuvia.⁵²

Samansuuntaista narratiivia korosti myös sittemmin pitkän edustajauran tehnyt Timo Kalli. Hän luonnehti ymmärtäneensä, että EU-jäsenyys olisi Suomelle kokonaisuutena parempi. Lopulta hän kuitenkin äänesti Alarannan tavoin jäsenyyttä vastaan.

"[...] Minulle se oli sekä turvallisuuspoliittinen ja sitten tämmöiset länsimaiset arvot, ja kun minä koin, että tyhjän päällä ei voi olla, että jossain poolissa sinun pitää olla. Mutta sitten minä tajusin sen, että minun äänestäjäni ovat tiettyä mieltä."⁵³

Kyseisissä esimerkeissä edustajat kuvailivat, miten he olivat ikään kuin pakorkaossa ja joutuivat äänestäjäkuntansa mielipiteen vuoksi äänestämään jäsenyyttä vastaan. Lainauksissa ei suoraan viitata tuleviin vaaleihin ja uudelleenvalintaan, mutta jännite on luettavissa rivien välistä. Kumpikin edustaja kertoi pitävänsä haastatteluhetkestä katsottuna EU-päätöstä myös oikeana. Haastatteluiden pohjalta on kuitenkin käytännössä mahdotonta arvioida, mitä kyseiset kansanedustajat todellisuudessa ajattelivat päätöksentekohetkellä. Vastustivatko he jäsenyyttä valtuutusmallin mukaisen edustajuuskäsityksen pohjalta, kuten haastatteluissa korostavat? Vai jostain muusta syystä? Jälkimmäisessä tapauksessa haastatteluhetki tarjoaisi otollisen mahdollisuuden perustella äänestäjien tahdon noudattamisella omaa aikaisempaa, mahdollisesti myöhemmin virheelliseltä näyttäytynyttä päätöstä.

Toisaalta keskustalaisten kansanedustajien haastatteluissa EU-vastustusta perusteltiin jälkikäteen myös perustuen edustajien omaan harkintaan. Liittyminen nähtiin usein haitalliseksi juuri Suomen maataloudelle.⁵⁴ Lisäksi esimerkiksi jyväskyläläinen Aino Suhola korosti haastattelussa olleensa jäsenyyttä vastaan ennen kaikkea "arvovalintana". Hän kuvaili haastatteluhetkellä Euroopan unionia keinotekoisena yhteenliittymänä, jonka ongelmat olivat tulleet jäsenyyspäätöksen jälkeen esiin.⁵⁵

Muistitietohaastatteluiden kuvauksissa korostui myös, miten EU-jäsenyyden puolesta lopulta oman mielipiteensä tai puoluejohdon kannan pohjalta äänestäneet keskustalaiset kansanedustajat halusivat tuoda esiin turhautu-

mistaan. He korostivat haastatteluissa narratiivia, jonka mukaan he tekivät oikein kannattaessaan jäsenyyttä. Äänestäjät sen sijaan palkitsivat edustajia, jotka asettuivat keskustan linjaa ja kansanäänestyksen tulosta vastaan. Myöhemmin tehtyjen haastatteluiden asetelma lähtee vahvasti oletuksesta, että Suomen EU-liittymispäätös oli 1990-luvulla ”oikea” ratkaisu, kun taas sen vastustajat olivat ikään kuin ”väärässä”.

Marja-Liisa Lindqvist muisteli esimerkiksi, että häntä pidettiin suoranaishana petturina kannattaessaan jäsenyyttä. Häntä saatettiin kutsua muun muassa ”Brysselin kätyriksi”. Puolustautuminen oli vaikeaa isoissa vaalitulaisuuksissa. Lindqvist myös kuvaili, miten osa keskustalaisista edustajakollegoista saattoi kahden kesken tokaista, että Suomen paikka oli kyllä EU:ssa, mutta keskustan edustajien ei pitänyt puolustaa jäsenyyttä, koska sen jäsenet olivat sitä vastaan. Asetelma näkyi myös Lindqvistin 1995 vaalien tuloksessa, jossa hänen äänimääränsä lähes puolittui. Hän pääsi silti läpi, pitkälti vastaan äänestäneen, huiman äänipotin keränneen Sirkka-Liisa Anttilan vetämänä.⁵⁶ Rose-Marie Björkenheim puolestaan tippui eduskunnasta. Oman jälkikäteisarvionsa mukaan syynä oli juuri hänen myönteinen EU-kantansa. Haastattelussa Björkenheim kuvaili kokeneensa tehtäväkseen ajatella itsenäisesti äänestäjiensä etua. Katumusta hän ei valinnastaan tuntenut:

Olisin varmaan aika häpeissäni, jos olisin äänestänyt EU:ta vastaan pitääkseni kiinni eduskunta paikastani. En olisi oikeastaan pystynyt siihen.⁵⁷

Kansanedustajien kuvauksissa nousee esiin myös Sudulichin, Trummin ja Bridgewaterin arkkityypeissäkin esiintyvä ulkopuolisen painostuksen rooli. Haastatteluissa nousee myös toistuvasti esiin päätöksenteon johdonmukaisuuden hyveellisyys. Johdonmukaisuuden merkitystä korostetaan liittyen kansanedustajan toimintaan sekä kansanedustajan ja äänestäjän suhteeseen. Kuten Keskustan Juha Korkea-aho kuvaili:

Siis se oli aivan yksimielinen palaute, että oikealla linjalla [vastustaessaan EU:ta]. Kyllä kansalaiset olivat vaalipiirissä huomanneet minun tällaisen johdonmukaisen toiminnan asian suhteen. Minä olin Satakunnan vaalipiirin ykköshenkilö tässä vastustajien rintamassa. [...]. Minä sain paljon sitten vaalien yhteydessä ja sen jälkeenkin palautetta siitä, että 'kunnioitan sinua, vaikka olinkin jäsenyyden kannalla, siksi, että olit niin johdonmukaisesti ja selkeästi sillä kannalla kuin olit'. Minähän sain melkein 10 000 ääntä sitten, kovan vaalivoiton, vaaliväyryyn silloin 95.⁵⁸

Johdonmukaisen päätöksenteon hyveellisyyttä korostava narratiivi nousi esiin muissakin edustajien kuvauksissa. Ajattelutavan mukaan ei ole niin väliä, mitä mieltä edustaja jostakin asiasta on, ja onko omaan linjaan päätynyt omaan harkinnan, puolueen linjan vai äänestäjäkunnan mielipiteen pohjalta. Sen sijaan äänestäjien ja kollegoiden nähdään arvostavan sitä, että päätöksenteko noudattaa selkeää johdonmukaisuutta.

Tätä korostettiin myös sellaisten keskustalaisten taholta, jotka tulivat vahvasti EU-vastaiselta alueelta, mutta kuvailivat päätyneensä äänestämään EU-liittymisen puolesta selkeästi kansanäänestyksen koko maan yhteisen tuloksen pohjalta. Narratiiveissa näkyi viitteitä limittäisistä edunvalvontamalliin ja kansanedustajan omaan harkintaan liittyvistä edustajuuskäsityksistä, joiden pohjalta edustajat toimivat oman äänestäjäkuntansa mielipiteen vastaisesti. Samalla kuvauksissa esiintyi vahvana ajatus, että Suomen kansa kokonaisuudessaan antoi kansanäänestyksessä valtuutuksen EU-jäsenyydelle, mitä edustajan tulisi kunnioittaa.

Kymen vaaliipiiristä kotoisin oleva Raimo Liikkanen muisteli haastattelussa, ettei hän ollut EU:sta kovin innostunut. Liikkanen kuitenkin toi esiin ilmoittaneensa hyvissä ajoin, että aikoi kunnioittaa koko maan kansanäänestyksen tulosta johdonmukaisesti. Hän muisteli painottaneensa äänestäjilleen, ettei kansanäänestyksiä pitäisi järjestää, ellei tulokseen sitouduttaisi. Liikkanen säilytti vuoden 1995 eduskuntavaaleissa paikkansa, vaikka muisteli saaneensa äänestäjäkunnaltaan myös uhkauksia kautensa jäävän viimeiseksi.

Se [johdonmukaisuus] oli se, mikä pelasti minut. Äänestin 'kyllä' kansanäänestyksen mukaan, vaikka sain monenlaisia uhkauksiakin juuri siinä äänestyksen alla. Pidin kuitenkin sen, mitä ... Siinäkin näkee, että kannattaa seisoa sanojensa takana, eli mitä sanoo, niin se on siinä.⁵⁹

Vaikka keskusta menetti vuoden 1995 eduskuntavaaleissa 11 paikkaa vaikeiden lamaratkaisujen ja EU-jäsenyyspäätöksen myötä, useat EU-jäsenyyttä vastustaneet edustajat saivat roiman lisäyksen äänipottiinsa. Aina jäsenyyttä vastaan äänestäminen ei kuitenkaan resonoinut hyvänä vaalituloksena. Tällaisissa tapauksissa syyksi arvioitiin johdonmukaisuuden puutetta. Esimerkiksi Kyösti Virrankoski ajatteli haastatteluhetkellä tippuneensa eduskunnasta sen takia, ettei ollut riittävästi EU-jäsenyyttä vastaan. Virrankoski oli kesäkuussa 1994 tukenut hallituksen EU-myönteistä linjaa Jyväskylän puoluekokouksessa sekä

eduskunnan tärkeässä luottamusäänestyksessä. Marraskuun 1994 lopullisessa täysistuntoäänestyksessä Virrankoski puolestaan äänesti vastaan. Hän arvioi:

Vaikka olin vastaan EU-jäsenyyttä, niin en ollut riittävästi vastaan. Se, että olin vastaan, niin kuitenkin sellainen vajaa kolmasosa minun äänestäjistä olivat EU:hun liittymisen puolesta. Niitä ärsytti se, niin he äänestivät sitten näitä keskustan ehdokkaita, jotka olivat puolesta. [...] Jos olisin ollut puolesta, olisin tipahtanut varmasti. Mutta sitten kun olin vastaan, niin en ollut tarpeeksi vastaan, että olisi saanut näitä EU-kriittisiä. Olisi pitänyt puida nyrkkiä ja olla vastaan, niin sitten olisi ehkä voinut ehkä saada sen riittävän määrän ääniä.⁶⁰

Myös toisen hallituspuolueen, Suomen Kristillisen Liiton, kansanedustajien kuvauksissa sekoittui äänestäjien mielipiteeseen pohjautuvaan valtuutusmalliin ja itsenäiseen mielipiteeseen kytkeytyvään edunvalvontamalliin liittyviä narratiiveja. Pienpuolueella vaakakupissa painoi myös puolueen kollektiivinen etu. Kristilliset olivat saavuttaneet Ahon hallituksessa historiansa ensimmäisen hallituspaikan. Puolueen kannattajakunnasta noin kaksi kolmasosaa oli entisen puoluesihteerin haastattelussa esittämän arvion mukaan EU-vastaisia. Hallitustaipaleen jatkumisen priorisointi kuitenkin vaati kansanedustajia myöntymään jäsenyyden hakemiseen sen jälkeen, kun pääministeri Aho ja presidentti Mauno Koivisto päätyivät tähän ratkaisuun.⁶¹

Keskustalaisten tavoin, kipuilu hallitusvastuun ja oman äänestäjäkunnan välissä kuuluu Kristillisen Liiton kansanedustajien haastatteluissa.⁶² Verrattuna keskustaan, kristilliset kuitenkin korostivat puolueena julkisuudessa puheenjohtajansa Toimi Kankaanniemen johdolla kielteistä EU-linjaa. Vaikka puolue oli mukana hallituksessa, EU-kysymyksen osalta sen toiminnassa ja viestinnässä korostui oman äänestäjäkunnan mielipiteen tärkeys. Esimerkiksi eduskunnan päättäessä maaliskuussa 1992 jäsenyyshakemuksen jättämisestä, äänestivät kristilliset koko ryhmänä vastaan.⁶³ Kristilliset saivat kuitenkin jatkaa hallituksessa.⁶⁴

Lopulta EU-kysymys päätti kristillisten hallitustaipaleen. Puolueen ainoa ministeri Kankaanniemi erosi kesäkuussa 1994 hallituksesta eduskunnan ratifioitua liittymissopimuksen. Kansanedustaja Leea Hiltunen muisteli haastattelussaan, että puheenjohtaja Kankaanniemen päätös jakoi puoluetta. Osa olisi halunnut jäädä hallitukseen, mutta toiset näkivät eron suoraselkäisenä: Ahon hallituksen ajama EU-päätös ei tyydyttänyt puolueväkeä tai kristillisten äänestäjäkuntaa.⁶⁵ Jouko Jääskeläinen kuvaili esimerkiksi haastattelus-

TERHO

Kuva 3: Pilapiirtäjä spekuloi lehahtaako kristilliset ulos hallituksesta. Terho, pilapiirros, *Helsingin Sanomat* 1. maaliskuuta 1992.

saan, että eropäätös pohjautui vahvasti äänestäjäkunnan mielipiteeseen. Jättämällä hallituksen ja vastustamalla EU:ta, Kristillinen Liitto sai pidettyä voimansa kasassa ja puolueen tulevaisuuden avoimena tulevissa eduskuntavaaleissa.⁶⁶ Esimerkiksi Toimi Kankaanniemi sai 1995 tuntuvaan äänivyöryyn profiloiduttuaan EU:n vastustajana. Hän itse painotti haastattelussaan, että päätöksellä jättää hallitus oli äänimäärälle ratkaiseva merkitys:

Minulla oli tilaisuuksia esimerkiksi täällä Jyväskylässä, [...] pidin siellä tilaisuuden, niin se [kahvila] oli niin täynnä, että lähellekään kaikki eivät mahtuneet sisään. Kadulla oli valtavasti väkeä. Minulla oli ihan kyllä semmoinen voimakas hype päällä, että tuli raju palaute ja myönteinen siis pelkästään, että ainoa suoraselkäinen niin sanotusti.⁶⁷

Kristillisen Liiton edustajien kuvauksista ja heidän narratiiveistaan muodostuu vähemmän yllättäen kuva, että pienpuolueelle oman äänestäjäkunnan mielipiteen painottaminen on sen olemassaolon jatkuvuudelle huomattavasti suurempia puolueita tärkeämpää. Samalla edustajat painottivat, ettei kyse ollut pelkästä opportunismista. Etenkin Toimi Kankaanniemi mutta myös Jouko Jääskeläinen ja Leena Hiltunen painottivat, ettei EU-jäsenyys aidosti heidän sen aikaisen ar-

vionsa mukaan ollut 1990-luvulla Suomen kokonaisedun mukaista. Kristilliset korostivat jälkikäteen narratiiveja, joiden mukaan he ajoivat ryhmässä sovitun mielipiteen mukaisesti sekä äänestäjäkuntansa että omia näkemyksiään.

Puoluelinja tukena ja puoluelinjaa tukemassa

Puolueuskollisuuteen eli kollektiivisuuteen ja puolueen yhteisen linjan noudattamiseen viittaavia edustajuuskäsitysnarratiiveja esiintyy kaikkien puolueiden edustajien muistamisessa. Tämä ei yllätä, sillä puolueilla ja niiden eduskuntaryhmillä on Suomen eduskunnan ja kansanedustajien työn kanalta keskeinen rooli.

Tässä osiossa kuvaan, miten puolueiden kollektiiviset EU-jäsenyyspäätökset olivat kattavasti läsnä edustajien pohdinnoissa läpi puoluekentän. Kuten jo edellisissä osioissa korostin, edustajat peilasivat haastatteluissaan suhtautumistaan jäsenyyspäätökseen alati suhteessa puolueensa linjaan. Muisteluun vaikutti oleellisesti, kykenivätkö puolueet muodostamaan yhtenäisen rintaman, jota kansanedustajat noudattivat, vai hajosiko ryhmän yhtenäisyys. Jälkimmäisessä tapauksessa kuvauksissa korostuivat puoluejohdon pyrkimykset saada edustajia yhteiselle linjalle.

Oppositiopuolue Vasemmistoliitto jakautui lopulta pahoin EU-kysymyksessä. Ryhmänä se vastusti jäsenyysshakemuksen jättämistä vielä alkuvuonna 1992. Eduskuntaryhmä päätti kuitenkin sitoutua kansanäänestyksen tulokseen.⁶⁸ Päätöksessä näkyi selvästi vahva kollektiivisen päätöksenteon periaate.⁶⁹ Esimerkiksi Claes Andersson korosti haastattelussaan olleensa itse EU-jäsenyyttä vastaan, mutta äänestäneensä silti jäsenyyden puolesta kansanäänestyksen koko maan tuloksen mukaisesti.⁷⁰ Martti Korhonen puolestaan kuvaili vasemmistoliitossa esiintyneitä tunteita seuraavasti:

Sitten kun päätetään äänestää kansanäänestyksellä, niin sitten mennään sen mukaan mitä kansanäänestys antaa tulokseksi. Olkoon se ero mikä tahansa sitten, kun se ero vaan on. Näinhän se meni.⁷¹

Myös Outi Ojala kertoi haastattelussa äänestäneensä kansanäänestyksessä liittymistä vastaan, mutta eduskunnassa marraskuussa 1994 liittymisen puolesta. Hän kuvaili varsin suorasukaisesti kansanäänestyksen merkitystä sekä omalle että puolueensa päätökselle EU-kysymyksessä:

Minusta se on kansan tahdon kunnioittamista. Jos kerran järjestetään, vaikka se on kuinka neuvoa antava kansanäänestys, niin se tulos oli mielestäni selvä, toisin kuin jotkut väittävät, että jos niin vähän äänestää, ettei se ollut puolta kansasta. No, jos kansa ei äänestä, niin katson, että se on sitten kansan oma vika, miksei äänestä. Mutta jos kansalta kysytään näin merkittävässä asiassa mielipidettä, niin olisi aika erikoista äänestää, tai minä koin, että en halua äänestää kansan tahdon vastaisesti. Minä perustelen [tätä] sillä.⁷²

Vasemmistoliiton edustajien narratiiveissa näkyy viitteitä puolueuskollisuuteen ja kollektiiviseen päätökseen kahdella tasolla. Ensinnäkin eduskuntaryhmä päätti yhdessä sitoutua kansanäänestyksen lopputulokseen ja äänestää sen mukaan riippumatta edustajien omista mielipiteistä. Toisaalta puolueen edustajat lukivat valtaosin kansanäänestyksen tulosta suomalaisten kollektiivisena päätöksenä liittyä unioniin.

Moni vasemmistoliiton äänestäjä pettyi puolueen linjaukseen. Vasemmistolla oli kansanedustajia ja äänestäjiä maaseutuvaltaisilta ja EU:hun hyvin kriittisesti suhtautuneilta alueilta. Lisäksi kysymys länsi-integraatiosta vaikutti olleen monelle vasemmiston äänestäjälle ja kansanedustajalle ideologisesti vaikea.⁷³ Äänestäjäkunnan vahva painostus rikkoi lopulta merkittävästi vasemmistoliiton rivejä: noin kolmannes puolueen 19 edustajasta äänesti jäsenyyttä vastaan.⁷⁴ Kyllä-äänestäneet edustajat muistelivat saaneensa puhelinsoittoja, tappouhkauksia ja jopa vessapaperia kansalta.⁷⁵

Vastaan äänestäneiden ei kuvailla noudattaneen aikaisempaa ideologista enemmistö-vähemmistö-jakoa, vaan heidän joukossaan oli niin entisiä sosialisteja kuin kommunistejakin.⁷⁶ Turusta kotoisin olevan Heli Astalan perusteluissa kuului vahvana oman äänestäjäryhmän mielipiteen tärkeys samoin kuin joidenkin keskustalaisten muistelemisessa. Astala tulkitsi ei-äänien edustaneen vahvasti hänen oman äänestäjäkuntansa tahtoa. Haastatteluhetkellä hän kuvasi:

Vaikka minua yritettiin painostaa todella paljon siinä asiassa monilta tahoilta, saanoin aina, että omia äänestäjiäni en tule koskaan pettämään, koska he vastustavat tätä ja minä vastustan myös, sillä minä itsekin vastustin sitä.⁷⁷

Myös Vihreän liiton kansanedustajien haastatteluissa puolueuskollisuuteen liittyvät narratiivit ovat vahvasti esillä. Verrattuna keskustaan ja vasemmis-

toliittoon, asetelma oli kuitenkin vihreillä erilainen: puolueen eduskuntaryhmä teki hyvin toteutuneen kollektiivisen päätöksen äänestää EU-jäsenyydestä kansanäänestyksen koko maan tuloksen mukaisesti. Päätös piti, vaikka jäsenyysprosessin aikana puolueen edustajien mielipiteet vaihtelivat. Vihreät oli myös ainoa ryhmä, joka kannatti sitovan kansanäänestyksen järjestämistä.⁷⁸

Lopulta vihreiden kymmenhenkisestä eduskuntaryhmästä ainoastaan yksi kansanedustaja äänesti eduskunnassa jäsenyyttä vastaan. Erkki Pulliainen profiloitui julkisuudessa tiukkana EU-vastustajana. Poiketen muista vihreistä, Pulliaisen muistitietohaastattelussa korostui vahvasti itsenäiseen ja omaan harkintaan pohjautuva päätöksenteko. Hän painotti äänestäneensä EU-jäsenyyttä vastaan, koska hän tulkitsi jäsenyyden tarkoittavan kaikkien Maastrichtin sopimuksen osien hyväksymistä. Pulliainen korosti haastattelussaan, että olisi itse halunnut saada vielä erillisen kansanäänestyksen Euroopan talous- ja rahaliitosta.⁷⁹

Ruotsalaisen kansanpuolueen piirissä kollektiivinen päätöksenteko piti myös hyvin linjansa. Vaikka RKP:ssä oli maaseutuvaltaisilta alueilta tulevia kansanedustajia, jotka kuvasivat haastatteluissaan joutuneensa hallitusvastuun ja puolueen myönteisen EU-kannan takia kovan ryöpytyksen kohteeksi⁸⁰, lopulta vain yksi puolueen edustaja äänesti EU-päätöksessä liittymistä vastaan. RKP:n edustajien haastattelukuvauksissa kuuluu osin edunvalvontamalliin ja toisaalta myös puoluelinjaan liittyvään ulkopuoliseen auktoriteettiin liittyviä narratiiveja edustajuudesta.

SDP:n piirissä puolueuskollisuuteen liittyviä narratiiveja esiintyi toisenlaisessa valossa. Puolueen päättämän kollektiivisen EU-myönteisen linjan tulkittiin jälkikäteen korostetusti vaikuttaneen sekä kansanäänestyksen lopputulokseen että kansanedustajien omaan asemaan kansalaiskeskustelun keskellä. Puolueen varapuheenjohtajana toiminut Antero Kekkonen muisteli haastattelussaan kiertäneensä laajasti ympäri maata ennen kansanäänestystä. Hän arvioi, ettei sosiaalidemokraattien kenttä ollut sinänsä innostunut EU:sta, mutta toisaalta sen äänestäjät eivät myöskään vastustaneet unionia fanaattisesti. Kekkonen kuvailee:

Jos siinä tilanteessa SDP olisi ottanut kannan, että ei käy, niin kansanäänestyksen tulos olisi ollut toinen. Jos SDP olisi ottanut sen kannan, että kumpi vaan käy, niin kansanäänestyksen tulos olisi ollut toinen. Olen vakaasti sitä mieltä, että se, että SDP otti niin jämerän kannan EU:hun menon puolesta, ratkaisi tämän kansanäänestyksen. Minä olen erittäin vakaasti, erittäin vakaasti tätä mieltä, ja tämä perus-

tuu melko isoon kentällä liikkumiseen ja kentän kiertämiseen. [...] jos puolue olisi tässä asiassa jätetty ajalehtimaan, niin minä luulen, että kansanäänestyksen tulos olisi ollut toinen. SDP kanta nimittäin vaikutti myöskin ammattiyhdistysliikkeen kantaan ihan ratkaisevalla tavalla, ja ammattiyhdistysliikehän oli perin aktiivinen jossain vaiheessa EU:n puolesta.⁸¹

Myös Jouni Backman ja Timo Roos antavat jälkikäteen ammattiyhdistysliikkeen päätökselle suuren painoarvon.⁸² Sillä oli heidän arvionsa mukaan tärkeä vaikutus kansalaisiin. Roos kuvailee:

Sellaisetkin ihmiset, joiden olisi olettanut olevan sitä vastaan, toivat esille sen koi-vistolaisen ajatuksen, että kyllä olisi syytä olla paikalla silloin, kun itseään koskevia päätöksiä tehdään.⁸³

Jouni Backman myös tulkitsti, ettei kaudella 1991–1995 vallinnut tiukka hallitus-oppositioasetelma niinkään pätenyt EU-kysymyksessä. Kokoomus, SDP ja keskustan EU-myönteinen siipi yhdistivät voimansa EU-jäsenyyden puolesta, eikä suoranaista Suomen sisäistä ”sisällissotaa” syttynyt. Tämä olisi ollut uhkana, jos keskusta olisi puolueena ryhtynyt vastustamaan EU-jäsenyyttä.⁸⁴

Haastattelujen kuvauksista kuuluu, että sosiaalidemokraatit haluavat korostaa omaa asemaansa ja puolueen yhtenäistä ja vahvaa linjaa Suomen EU-liittymisen taustalla. Puolue oli narratiivin mukaan vahvasti viemässä Suomea unioniin, vaikka olikin vaalikaudella oppositiossa. Kuten kokoomuksen kohdalla, myös pääoppositiopuolue SDP:n edustajien kokemukset EU-jäsenyydessä ja siihen liittyneestä kansalaiskeskusteluista olivat pääosin positiivisia.

Joissain kuvauksissa kuitenkin tuotiin myös esiin, kuinka etenkin vasemmistoliittolaisten tiukka EU-vastustus aiheutti painetta myös SDP:n edustajille. Pelkona oli, että osa SDP:n kannattajakunnasta äänestäisi tulevissa vaaleissa EU-kriittisiä vasemmistoliittolaisia SDP:n myönteisen kannan takia. Esimerkiksi tamperelainen Arja Ojala muisteli kuulleen hyvinkin voimakkaita EU-kannanottoja, jotka saivat sosiaalidemokraatit varautuneiksi.⁸⁵ Puolueen kollektiivisen myönteisen suhtautumisen nähtiin jälkikäteen auttaneen vuoden 1995 vaaleissa niitä edustajia, jotka tulivat EU-vastaisilta alueilta. Esimerkiksi Marjatta Vehkaoja muistaa myönteisen EU-kannan olleen hänelle poliittinen riski. Kyllä-ääni olisi hyvin voinut tarkoittaa edustajanpaikan menettämistä, mutta puolueen yhteinen ja kollektiivinen EU-kanta auttoi.⁸⁶

AJASSA

laatien viisasta uudesta komiteasta. Järjestöiden tarpeista komiteassa edustajia kuullaan ja kuullaan. Toisten mielestä kukaan ei kuitenkaan voi olla komiteassa, jos ei ole kukaan, joka ei ole kukaan. Toisten mielestä kukaan ei kuitenkaan voi olla komiteassa, jos ei ole kukaan, joka ei ole kukaan. Toisten mielestä kukaan ei kuitenkaan voi olla komiteassa, jos ei ole kukaan, joka ei ole kukaan.

Paavo Lipponen vastasi jatkuvasti kysymyksiä lehdistöstä. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia.

Paavo Lipponen vastasi jatkuvasti kysymyksiä lehdistöstä. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia.

Paavo Lipponen vastasi jatkuvasti kysymyksiä lehdistöstä. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia.

Paavo Lipponen vastasi jatkuvasti kysymyksiä lehdistöstä. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia.

Paavo Lipponen vastasi jatkuvasti kysymyksiä lehdistöstä. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia.

Paavo Lipponen vastasi jatkuvasti kysymyksiä lehdistöstä. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia.

Paavo Lipponen vastasi jatkuvasti kysymyksiä lehdistöstä. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia.

Paavo Lipponen vastasi jatkuvasti kysymyksiä lehdistöstä. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia.

Paavo Lipponen vastasi jatkuvasti kysymyksiä lehdistöstä. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia.

Paavo Lipponen vastasi jatkuvasti kysymyksiä lehdistöstä. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia.

Paavo Lipponen vastasi jatkuvasti kysymyksiä lehdistöstä. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia.

Paavo Lipponen vastasi jatkuvasti kysymyksiä lehdistöstä. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia.

Paavo Lipponen vastasi jatkuvasti kysymyksiä lehdistöstä. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia.

Paavo Lipponen vastasi jatkuvasti kysymyksiä lehdistöstä. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia.

Paavo Lipponen vastasi jatkuvasti kysymyksiä lehdistöstä. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia.

Paavo Lipponen vastasi jatkuvasti kysymyksiä lehdistöstä. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia.

Paavo Lipponen vastasi jatkuvasti kysymyksiä lehdistöstä. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia.

Paavo Lipponen vastasi jatkuvasti kysymyksiä lehdistöstä. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia.

Paavo Lipponen vastasi jatkuvasti kysymyksiä lehdistöstä. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia.

Paavo Lipponen vastasi jatkuvasti kysymyksiä lehdistöstä. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia.

Paavo Lipponen vastasi jatkuvasti kysymyksiä lehdistöstä. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia.

Paavo Lipponen vastasi jatkuvasti kysymyksiä lehdistöstä. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia.

Paavo Lipponen vastasi jatkuvasti kysymyksiä lehdistöstä. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia.

Paavo Lipponen vastasi jatkuvasti kysymyksiä lehdistöstä. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia.

Paavo Lipponen vastasi jatkuvasti kysymyksiä lehdistöstä. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia.

Paavo Lipponen vastasi jatkuvasti kysymyksiä lehdistöstä. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia.

Paavo Lipponen vastasi jatkuvasti kysymyksiä lehdistöstä. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia. Hän on ollut komiteassa jo useita vuosia.

6 SUOMEN KUVALEHTI

SUOMEN KUVALEHTI 7

Kuva 4: Jo oppositiojohtajana Paavo Lipponen yhdistettiin suurieleiseen unioniin. Suomen Kuvalehti, 1994:42, 21. lokakuuta 1994, sivut 6–7. Kuvat: Hannu Lindroos ja Markku Niskanen.

Sosiaalidemokraattien haastatteluissa näkyivät myös puolueen puheenjohtaja Paavo Lipponen vahva asema sekä tämän 1990-luvulla korostamat narratiivit. Lipponen nousi puolueen johtoon kesällä 1993, ja hänen hyvin integraatiomyönteinen kantansa vaikutti voimakkaasti SDP:n linjaan.⁸⁷ Puolueen edustajien haastatteluhetkillä tekemissä kuvauksissa korostuu Lipponen läpi pääministerikautensa 1995–2003 toistama tavoite Suomen viemisestä unionin ytimeen ja päättäviin pöytiin. Toisaalta kokoomusedustajien tavoin myös sosiaalidemokraatit korostavat Suomen ”lännettämisen” merkitystä. Tarja Kautto kuvailee:

Olen lähtenyt siitä, että me olemme osa länttä. Meidän henkinen, kulttuurillinen ja yhteistyö, kaikki on enemmän sinne päin. Näin että se on enemmän vapauttavaa. Olen kokenut, että idällä oli niin paljon kahleista menneisyyttä. Uskon että meillä on enemmän mahdollisuuksia ja turvaa tulevaisuudessa suuntautumalla sinne. Parempi päästä pöytään keskustelemaan kuin olla ulkona.⁸⁸

Keskustalaisten muistamisen narratiiveissa puolueuskollisuuden merkitys näyttelee sen sijaan merkittävää roolia tapauksissa, joissa edustajat kertovat taipuneensa kyllä-kannalle omista ja äänestäjäkuntansa näkemyksistä poiketen. Keskustan ja Esko Ahon rooli nähdään haastatteluissa puoluerajat ylittävästi keskeiseksi Suomen EU-jäsenyydelle.⁸⁹ Helpolla Aho ei EU-jäsenyyt-

Kuva 5: Esko Aho teki EU-jäsenyyssprosessin aikana useita ukaaseja. Suomen Kuvalehden kansikuvassa viesti on suunnattu kokoomukselle. Suomen Kuvalehti, 1994:23, 10. kesäkuuta 1994, kansikuva. Kannen kuva: Hannu Lindroos.

tä saanut vietyä läpi. Keskustalaiset edustajat muistelevat Ahon uhanneen useampaan otteeseen vähintäänkin epäsuorasti eroamisellaan, jollei ryhmä tai riittävän iso osa ryhmästä tukisi Suomen liittymistä jäsenyysprosessin eri vaiheissa.⁹⁰ Todellisen ota tai jätä -tarjouksen Aho antoi kesäkuun 1994 puoluekokouksessa. Tuolloin jäsenyysneuvottelut olivat jo päättyneet ja liittymissopimus selvillä. Aho asetti puoluekokouksessa oman asemansa puolueen puheenjohtajana ja pääministerinä riippuvaiseksi EU-jäsenyyden hyväksymisestä.⁹¹ Ukaasi toimi, ja keskustan puoluekokous asettui niukasti tukemaan keskustalaisen pääministerin johtamaa hallitusta. Ilman Ahon vahvaa omaa EU-myönteistä kantaa ja painostusta, suurempi joukko keskustalaisia olisi lopulta äänestänyt eduskunnassa EU-jäsenyyttä vastaan marraskuussa 1994.⁹²

Edustajien päätökseen liittyi halu pitää keskusta pääministeripuolueena. Esimerkiksi Hannu Kemppainen muisteli haastattelussaan äänestäneensä kansanäänestyksessä jäsenyyttä vastaan, mutta lopulta marraskuussa 1994 sen puolesta. Kemppainen korosti ajatelleensa asiassa välillisesti myös omia äänestäjiään. Hän luonnehti ymmärtäneensä kansanäänestyksen jälkeen integraation olevan joka tapauksessa tulossa. Tässä tapauksessa hän ajatteli olevan parempi, että Suomen vie EU:hun Ahon hallitus, joka ymmärtää maa-seudun ja maatalouden ongelmia.

[...] muistan ottaneeni [kansanäänestyksen jälkeen] isossa auditoriossa Väyrysen kanssa yhteen siitä, – että kun meille kuitenkin se integraatio tulee, ja että jos kansa äänestää, niin meillä pitää olla semmoinen hallitus, joka huolehtii siitä, että haittavaikutukset hoidetaan. – Kyllä minä olen tuossa vaiheessa tukenut, ja olin sitä mieltä, että parempi on, että keskustavetoinen hallitus vie meidät EU:hun, kun se kansanäänestys ratkaisee, kuin että me annamme kilpailijoiden viedä, jolloin ne ehdot huononevat vielä.⁹³

Puolueen yhteisen linjan puolustaminen ja EU-jäsenyyden ajamiseen liittyvien henkilökohtaisten riskien nähdään haastatteluissa olleen suurimpia puolueen vastuupaikoilla. Esimerkiksi keskustan Aapo Saari muisteli haastattelussaan olleensa onnekas hävittyään äänestyksen eduskuntaryhmän puheenjohtajan paikasta. Hän arvioi:

Jos minä olisin sen vaalin voittanut, niin olisin pudonnut neljä vuotta aikaisemmin eduskunnasta, koska ryhmän puheenjohtajahan oli pakotettu siinä EU-asiassa olemaan rivissä ja paimentamaan muitakin.⁹⁴

Vuoden 2003 haastatteluhetkellä Saari tunnistaa, että liittymistä vastustava päätös oli tehty hetkessä ja jälkikäteen monet asiat näyttävät erilaisilta. Sitten minijäsenyys on osoittautunut hänestä järkeväksi. Henkilökohtainen asema ja tulevat vaalit saivat Saaren kuitenkin priorisoimaan äänestäjäkuntansa kantaa ja äänestämään EU:ta vastaan.⁹⁵

Jäsenyyden puolesta lopulta äänestänyt Tellervo Renko tiivistä haastattelussaan keskustalaisten haastatteluissa korostamaa narratiivia ja puntarointia, kun hän pohtii ketä kansanedustajan pitäisi oikeastaan edustaa:

Oulun vaalipiirissä muistaakseni oli kaksi kuntaa, jotka olivat samaa mieltä kuin minä, jos katsotaan kuntien lopputuloksia kaikkien äänestäjien kannalta. Kaikki muut vastustivat. Eli siinä joutui kysymään, että kenen asialla minä olen: vaalipiirini asialla, omalla asialla vai olenko minä valtion asialla. Ja jos [kansanäänestyksen] tulos on kuitenkin positiivinen koko valtiota ajateltuna, niin silloin yhden alueen edut ja omat edut jäävät sivuun. Kaikki eivät sitä nähneet näin, vaan katsoivat, että kansa on antanut valtakirjan [eduskuntavaaleissa] ja sillä valtakirjalla toimitaan ja ne ehdot sanellaan sieltä. Tämä oli se ristiriita, jonka kanssa minä jouduin vastakain itse henkilökohtaisesti.⁹⁶

Edustajuuskäsitykset henkilökohtaisena puntarointina

Eduskunnan muistitietoarkiston haastatteluiden pohjalta ei ole mahdollista tehdä kattavia yleistyksiä siitä, miten kansanedustajat tulkitsevat omia edustajuuskäsityksiään erilaisissa politiikkakysymyksissä. Sen sijaan kansanedustajien EU-jäsenyyspäätökseen liittyvien narratiivien analysoiminen osoittaa, miten henkilökohtaisesta ja monitulkintaisesta kysymyksestä edustajuuskäsityksessä on kyse. Kansanedustajien kuvaukset ja tulkinnat tarjoavat tietoa siitä, millaisia painotuksia ja argumentaatiota heidän mielessään liikkuu päätöksenteon yhteydessä ja minkälaisia narratiiveja he haluavat jälkikäteen painottaa.

Kansanedustajat kiinnittivät huomiota omiin edustajuuskäsityksiinsä etenkin silloin, kun kysymys jakoi vahvasti sekä edustettavia (äänestäjiä) että edustajia. Mahdollinen ristiriita puolueen kollektiivisen kannan sekä edustajan oman ja/tai äänestäjäkunnan mielipiteen välillä nosti kysymyksen edustajuudesta selvästi esille. Myös keskusta-periferia-ulottuvuus näkyy haastatteluissa. Haja-asutusalueilta tulleet edustajat painottivat enemmän omaa äänes-

täjäkuntaansa edustajuuden kohteena. Myös lähestyvien vaalien merkitys oli usein suuri. Edustajuuskäsitykset jäivät sen sijaan muistamisessa vähemmälle huomiolle, jos edustajat tulkitsivat oman ja äänestäjäkuntansa mielipiteen sekä puolueen kannan yhteneviksi. Näissä tilanteissa edustajuuskäsitykseen ei liittynyt problematiikkaa.

Sudulichin, Trummin ja Bridgewaterin lähestymistapa ja heidän hyödyntämänsä edustajuusarkkityypit auttavat tässä tutkimuksessa edustajuuskäsityksiin liittyvien narratiivien hahmottamisessa etenkin silloin, kun edustajien muistamisessa on eriteltävissä selkeästi ristiriita heidän oman mielipiteensä ja ulkopuolisen auktoriteetin välillä. Sama pätee, kun edustaja kuvaa ristiriitoja oman äänestäjäkuntansa ja puolueen mielipiteen välillä. Näissä tapauksissa lähestymistavan varsin suoraviivaiset ja pelkistetyt edustajuuden arkkityypit auttavat havainnollistamaan kansanedustajien käsityksiä sekä päätöksenteon taustalla esiintyviä narratiiveja ja motiiveja.

Usein edustajan narratiiveja ei voi kuitenkaan täysin jakaa selkeärajaisiin edustajuuden arkkityyppeihin, vaan edustajuuskäsitykset esiintyvät kansanedustajien narratiiveissa limittäin. Näin on etenkin tapauksissa, joissa edustaja sekä puolue ja/tai oma äänestäjäkunta ajattelivat asiasta samansuuntaisesti. Näissä tapauksissa oli aineiston pohjalta käytännössä mahdotonta arvioida, mihin edustajuuskäsitykseen kansanedustajat tulkitsivat päätöksensä ensi sijassa nojaavan. Narratiiveissa nousee esiin myös arkkityyppien ulkopuolisia painotuksia edustajuuteen liittyen. Näin oli esimerkiksi päätöksenteon johdonmukaisuuteen liittyen.

Edunvalvontamalliin viittaavia kuvauksia esiintyy haastatteluissa useimmiten silloin, kun kansanedustajat haluavat painottaa EU-jäsenyyden Suomen kansalle mahdollisesti tuomia kokonaishyötyjä. Jäsenyyden ymmärrettiin aiheuttavan haasteita joillain politiikkasektoreilla tai tietyille väestöryhmille. Kokonaisuutena jäsenyyttä kuitenkin kannatettiin oman harkinnan ja saadun informaation perusteella. Argumenteissa korostuivat esimerkiksi maan turvallisuuteen, identiteettiin ja talouteen liittyvät painotukset. EU-jäsenyyden voitiin myös nähdä edistävän oman vaalipiirin menestystä, vaikka alueen äänestäjät eivät näin itse kokeneetkaan. Kyseisissä tapauksissa edustajat korostivat, etteivät edes tulevat eduskuntavaalit muuttaneet heidän omia kantojaan. Toisaalta EU-jäsenyyttä myös vastustettiin edunvalvontamalliin pohjautuvien käsitysten myötä. Jäsenyys nähtiin tällöin kokonaisuutena Suomen kannalta haitallisena. Näissä tapauksissa usein kuitenkin myös edustajan äänestäjäkunta ja puolue vastustivat jäsenyyttä.

Ulkopuolinen auktoriteetti ja edustajien oman äänestäjäkunnan mielipiteen edustaminen valtuutusmallin mukaisesti korostui vahvasti maaseutuvaltaisilta ja haja-asutusalueilta tulevien edustajien käsityksissä. Edustajat painottivat oman äänestäjäkuntansa mielipiteen edustamisen tärkeyttä kansallisella tasolla, olivat he itse jäsenyyden kannalla tai sitä vastaan. Painotukseen liittyivät usein vähintäänkin epäsuorasti lähestyvät eduskuntavaalit ja pelko oman kansanedustajapaikan menettämisestä. Edustajapaikan uusiminen oman äänestäjäkunnan vastaisella EU-kannalla saattoi olla hyvin vaikeaa, joskin näitäkin tapauksia esiintyi.

Puolueuskollisuuteen liittyvät edustajuuskäsitykset esiintyivät haastatte-
luissa kaikista monimuotoisimmin. Puolueen kollektiivinen päätös oli edustajien pohdinnassa läsnä kattavasti läpi puoluekentän. Selvimmillään se näkyi tilanteessa, jossa puolue asettui johtonsa linjaamana kannattamaan EU-jäsenyyttä äänestäjäkunnan mielipiteen vastaisesti. Kansanedustajat kuvailivatkin koko EU-jäsenyyssprosessin jatkunutta häilymistä oman äänestäjäkunnan mielipiteen sekä puolueen linjan ja siihen yhdistetyn ”koko kansan etu”-argumentin välillä. Näin oli etenkin keskustan riveissä. Sosialidemokraatit puolestaan korostivat puolueensa kollektiivisen EU-myönteisen päätöksen tukeneen kansanedustajia jäsenyysskeskustelun aikana. Vihreät ja vasemmistoliitto päätyivät tekemään selkeän ryhmäpäätöksen kansanäänestyksen tuloksen noudattamisesta. Edellisellä tämä piti paremmin kuin jälkimmäisellä.

Erilaiset edustajuustyyppit esiintyvät edustajien kuvauksissa jatkuvasti liittämättä. Päätöksenteossa vaikuttaa olleen vain harvoin kyse suoraviivaisesta ja selkeästä valinnasta sen välillä, perustuiko se omaan harkintaan, puolueen linjaan vai oman äänestäjäkunnan mielipiteeseen. Useimmiten edustajat kokivat vähintäänkin kahden näistä olevan totta, paikoitellen jopa kaikkien kolmen. Yleisemmällä, ideaalitasolla tehdyt edustajuuskäsitysten tyyppittelyt eivät konkreettisessa ja yksittäisessä politiikkakysymyksessä vaikutakaan aina toimivilta. Kansanedustajien kuvaaman päätöksenteon taustalla on lopulta hyvin paljon erilaisia ja ajoittain hyvin henkilökohtaisiakin motiiveja. Lopulta yksittäisen edustajan valinnoissa kyse on tapauskohtaisesta päätöksenteosta. Edustajuuteen liittyvässä tutkimuksessa voisikin olla jatkossa hedelmällistä tunnistaa entistä paremmin eri politiikkateemojen merkitys edustajuuskäsityksille – edustajuuskäsitykset voivat vaihdella sen mukaan minkälaisesta poliittisesta kysymyksestä on kyse. Eri politiikkasektoreihin liittyvien kysymysten sisällyttäminen edustajuutta kartoittaviin kyselyihin voisi tuoda kiinnostavaa lisävalaistusta aiheeseen.

Kansanedustajien kuvaamista kokemuksista on myös luettavissa, että merkittävässä valtapositioiden olevien henkilöiden roolin koetaan edustajien parissa korostuvan EU-kysymyksen kaltaisissa, Suomen asemaa olennaisesti muuttavissa päätöksissä. Omaa edustajuutta peilattiin jatkuvasti sekä oman äänestäjäkunnan että puolueessa päättävissä asemassa olevien mielipiteeseen. Rivikansanedustajat pääsivät tuomaan esiin kantojaan eduskuntaryhmien kokouksissa, valiokunnissa ja täysistuntopöydässä, mutta silloinkin kokemukset vaikuttamismahdollisuuksista olivat haastattelujen mukaan rajallisia. Yksittäisen kansanedustajan valinnaksi usein jäi, tukeako vai vastustaa hallituksen linjaa ja miten viestiä omalle äänestäjäkunnalleen päätöksestään.

Haastattelumateriaali havainnollistaa myös kiinnostavalla tavalla edustajien suhtautumista Suomessa harvinaiseen neuvoa-antavaan kansanäänestykseen. Kansanedustajat antoivat äänestystulokselle jälkikäteen erilaisia merkityksiä. Iso osa edustajista kuvasi halunneensa kunnioittaa kansanäänestyksen osalta koko maan tulosta ja näki suomalaisten antaneen kokonaisuutena ”valtuutuksen” jäsenyyden hyväksymiselle. Etenkin valtuutusmalliin ja oman äänestäjäkunnan mielipiteeseen nojanneet edustajat korostivat kuitenkin erityisesti oman vaalipiirinsä äänestystuloksen merkitystä. Kansanedustajien kokemuksista kuuluu, että myös useat äänestäjät kokivat nimenomaan oman alueensa äänestystuloksen keskeisimmäksi. Jatkotutkimuksessa voisi-kin pohtia kansanäänestysten neuvoa-antavaa luonnetta ja sen hyötyä ottaen huomioon, että sen tuloksesta on mahdollista tehdä huomattavasti toisistaan poikkeavia tulkintoja.

Topi Juga on poliittisen historian väitöskirjatutkija Helsingin yliopistossa. Hänen tutkimuksensa käsittelee Suomen EU-politiikan muodostumista jäsenyyden alkuvuosina (1995–1999), Suomen strategiaa valintoja ja integraatiohalukkuutta. Topi kirjoittaa säännöllisesti myös Suomen Kuvalehteen EU:ta ja Saksaa käsitteleviä artikkeleita, ja aiemmin hän on työskennellyt EU-asioiden parissa valtioneuvoston kansliassa ja europarlamentissa.

Viitteet

- 1 Kallenautio 2005, 508.
- 2 Heywood 2019, 219–220.
- 3 Esimerkiksi Deschouwer & Depauw 2014; Sudulich, Trumm & Bridgewater 2020 ja Trumm & Barclay 2023. Suomessa Oksanen 1972 (väitöskirja) ja Sipilinen & von Schoultz

2020. Erilaisia malleja ja edustuksen arkkityyppejä ovat hahmotelleet esimerkiksi Pitkin 1967; Converse & Pierce 1986; Thomassen & Andeweg 2005 ja Sudulich, Trumm & Bridgewater 2020.
- 4 Esimerkiksi Méndez-Lago & Martínez 2002; Cambell & Lovenduski 2015; André & Depauw 2016; Bowler 2017; McKay 2020; Sudulich, Trumm & Bridgewater 2020. Suomessa Forma 1996; Wass & Bengtsson (nyk. von Schoultz) 2009; Wass & Bengtsson (nyk. von Schoultz) 2010.
 - 5 Esimerkiksi Hix 2007; Weßels 2009; Saalfeld 2011; Chiru & Enyedi 2015; Adler, Cayton & Griffin 2018. Suomessa esimerkiksi Rinne 2020 (väitöskirja); Mattila 2016.
 - 6 Deschouwer & Depauw 2014.
 - 7 Esimerkiksi Teräs & Koivunen 2017; Krekola 2022.
 - 8 Haastateltavien joukosta 17 toimi vaalikauden 1991–1995 aikana ministerivastuussa.
 - 9 Yhteen haastatteluun ei ole saatu tutkimuslupaa. Vaalikauden 1991–1995 osalta muistitietoarkiston haastattelut jakautuvat puolueittain seuraavasti: 31 keskustan edustajaa, 32 SDP:n, 22 kokoomuksen, 13 vasemmistoliiton, 10 RKP:n, 5 kristillisen liiton, 4 vihreiden ja 3 SMP:n.
 - 10 Esimerkiksi Passerini 1989; Portelli 1991 ja 2006; Abrams 2010; Ukkonen 2006, 187–189.
 - 11 Kansanedustajien edustajuusura on voinut päättyä esimerkiksi siirtymällä eläkkeelle, eduskunnasta tippumiseen tai siirtymällä muihin tehtäviin. Kansanedustajuuden päättyminen ei tarkoita automaattisesti, että edustajien poliittinen aktiivisuus esimerkiksi puolueorganisaatioissa päättyisi. Joissain harvoissa tapauksissa kansanedustaja on voinut nousta vielä muistitietohaastattelun jälkeen uudelleen eduskuntaan. Näin on esimerkiksi Toimi Kankaanniemen tapauksessa. Edustajuusuran jatkuminen ei kuitenkaan ole ollut haastatteluhetkellä tiedossa.
 - 12 Teräs & Koivunen 2017, 199–201;
 - 13 Teräs & Koivunen 2017, 199–201; Abrams 2010, 106–107, 161–162; Jolma ja Teräs ovat analysoineet muistaa-verbiä kerronnallisen asemoinnin välineenä kansanedustajien muistitietohaastatteluissa. Artikkelissaan he kuvaavat osuvasti haastattelijan ja haastateltava välistä keskustelua ja välillä myös kamppailua. Esimerkiksi hyödyntämällä muistaa-verbin negaatiota veteraaniedustajat voi jättää haastattelijan tarjoaman aiheen sikseen tai irrottautua tarkan raportoinnin vastuusta. Jolma & Teräs 2024, 164.
 - 14 Teräs & Koivunen 2017, 199–201; Esimerkiksi eduskunnan veteraanikansanedustajien haastatteluista itse toteuttanut ja aineiston pohjalta kansanedustajien tulkintoja eduskunnasta putoamisesta tulkinnut Joni Krekola on kuitenkin huomauttanut, että edustajat tapaavat selittää haastatteluissa vaikeatkin aiheet parhain päin, niin, että syy epäonnistumisiin on useimmiten jossain muualla kuin itse politiikossa. Kehityskertomuksissa on suvantovaiheita ja kriisejä, mutta kriittinen itserefleksio ja menestyskertomuksen kaavan rikkominen luonnistuvat vain harvoilta. Krekola 2020, 354.
 - 15 Teräs & Koivunen 2017, 199–201. Myös esimerkiksi Abrams 2016, 26–27, 166–167. Eduskunnan muistitietohaastatteluissa muistinvirikkeinä toimivat esimerkiksi valiokuntien ja eduskuntaryhmien jäsenlistat, uutisotsikot sekä viittaukset kansanedustajien omiin sanomisiin ja toimintaan.
 - 16 Teräs & Koivunen 2017, 200.

- 17 Eulau & Wahlke 1957; myös esimerkiksi Wass & Bengtsson (nyk. von Schoultz) 2009, 189.
- 18 Pitkin 1967.
- 19 Erilaisia malleja ja edustuksen arkkityyppejä ovat hahmotelleet esimerkiksi Eulau & Wahlke 1957; Pitkin 1967; Converse & Pierce 1986; Thomassen & Andeweg 2005.
- 20 Sudulich, Trumm & Bridgewater 2020, 525.
- 21 Ibid, 526
- 22 Valen, Narud & Hardason 2000.
- 23 Tilastokeskus: EU-kansanäänestys 1994, SVT: Suomen virallinen tilasto. Vaalit 1995:2. Huhtikuu 1995. Saatavilla verkossa (sivulla vierailtu 1.11.2024).
- 24 Maija Perhon (kok.) haastattelu 2011, 102–103.
- 25 Pertti Salolaisen (kok.) haastattelu 2005, 244 ja 280.
- 26 Päivi Varpasuon (kok.) haastattelu 2002, 166.
- 27 Wass & Bengtsson 2009, 198, 201.
- 28 Riitta Jouppilan (kok.) haastattelu 2002, 177.
- 29 Lea Mäkipään (SMP) haastattelu 2005, 97 & 100.
- 30 Raimo Vistbackan (SMP) haastattelu 2012, 73–74.
- 31 Tellervo Rengon (kesk.) haastattelu 2004, 40–41.
- 32 Ibid, 94.
- 33 Pauli Saapungin (kesk.) haastattelu 2006, 33–34.
- 34 Ibid, 138–139.
- 35 Mikko Pesälän (kesk.) haastattelu 2005. 219.
- 36 Ibid, 178.
- 37 Esimerkiksi Riitta Myllerin (SDP) haastattelu 2021, 48.
- 38 Esimerkiksi presidentti Mauno Koivisto on korostanut jälkikäteen muistelmissaan ulko- ja turvallisuuspoliittisia motiiveja EU-liittymispäätöksen taustalla. Esimerkiksi Hentilä, Nevakivi & Jussila 2009, 364–365.
- 39 Esimerkiksi Tytti Isohookana-Asunmaan (kesk.) haastattelu 2008, 168–170.
- 40 Riitta Jouppilan (kok.) haastattelu 2002, 173.
- 41 Sinikka Hurskaisen (SDP) haastattelu 2013, 133.
- 42 Suomen Perustuslain edustajien riippumattomuutta käsittelevä pykälä 29 kuuluu kokonaisuudessaan näin: ”Kansanedustaja on velvollinen toimessaan noudattamaan oikeutta ja totuutta. Hän on siinä velvollinen noudattamaan perustuslakia, eivätkä häntä sido muut määräykset.” Suomen Perustuslaki 11.6.1999/731 § 29.
- 43 Esimerkiksi Chiru & Enyedi 2015; Weßels 2009.
- 44 Esimerkiksi McKay 2020, 18–19; Cambell & Lovenduski 2015, 705.
- 45 Helimäki & von Schoultz 2024, 181–183.
- 46 EU-jäsenyyden myötä suomalaisten tuottajien tulisi jatkossa kilpailla EU-laajuisilla elintarvikemarkkinoilla, vaikka Suomen kasvuolosuhteet ovat laajoilla alueilla kaukana Keski-Euroopan vastaavista. Myös maatalouden tukirakennelma ja sen päätökset siirtyisivät Helsingistä Brysseliin, mikä osaltaan koettiin laajasti vaikutusvallan ja itsemääräämisoikeuden karkaamiseksi. Kallenaudio 2005, 502–513; Aunesluoma 2011, 496–500.
- 47 Aunesluoma 2011, 443; Kallenaudio 2005, 502–513; Tytti Isohookana-Asunmaan (kesk.) haastattelu 2008, 168–170.
- 48 Mirja Rynäsén (kesk.) haastattelu 2008, 119.

- 49 Aino Suholan (kesk.) haastattelu 2007, 172.
- 50 Mirja Ryyinäsen (kesk.) haastattelu 2008, 121–122.
- 51 Esimerkiksi Joni Krekola on analysoinut eduskunnan muistitietoarkiston aineiston pohjalta kansanedustajien tulkintoja eduskunnasta putoamisesta. Vain vähemmistö haastateltavista kykeni harjoittamaan varsinaista itsekritiikkiä putoamista selittäessään, enemmistö katsoi syyn olevan jossain muualla (media, kilpailijat) kuin omassa toiminnassaan. Krekola 2020, 353–355.
- 52 Juhani Alarannan (kesk.) haastattelu 2004, 140.
- 53 Timo Kallin (kesk.) haastattelu 2019, 15.
- 54 Esimerkiksi Juha Korkeaajan (kesk.) haastattelu 2013, 133.
- 55 Aino Suholan (kesk.) haastattelu 2007, 165–167. Myös esimerkiksi Sulo Aittoniemi korostaa haastattelussaan vastustavansa EU:ta ennen kaikkea sen vuoksi, että yli 20 maan yhteenliittymä on ”luonnoton ajatus”. Sulo Aittoniemen (kesk.) haastattelu, 91.
- 56 Marja-Liisa Lindqvistin (kesk.) haastattelu 2011, 25–26.
- 57 Rose-Marie Björkenheim (kesk.) haastattelu 2013, 90.
- 58 Juha Korkeaajan (kesk.) haastattelu 2013, 138.
- 59 Raimo Liikkasen (kesk.) haastattelu 2006, 12–13. Liikkasen tavoin johdonmukaisuutta painottaa haastattelussa myös esimerkiksi keskustan Matti Väistö. Matti Väistön (kesk.) haastattelu 2013, 64.
- 60 Kyösti Virrankosken (kesk.) haastattelu 2018, 78–80.
- 61 Jouko Jääskeläisen (KL) haastattelu 2019, 82–84.
- 62 Toimi Kankaanniemen (KL) haastattelu 2012, 158–159.
- 63 Hämäläinen, Unto & Rautio, Paavo, ”Suomi hakee EY:hyn.” *Helsingin Sanomat*, 19. maaliskuuta 1992, A3, Saatavilla verkossa (vierailut 11.11.2024).
- 64 Bjarne Kalliksen (KL) haastattelu 2016, 102–103.
- 65 Leea Hiltusen (KL) haastattelu, 2008, 116.
- 66 Jouko Jääskeläisen (KL) haastattelu 2019, 89–90.
- 67 Toimi Kankaanniemen (KL) haastattelu 2012, 31.
- 68 Esimerkiksi Claes Anderssonin (vas.) haastattelu 2001, 36; Outi Ojalan (vas.) haastattelu 2010, 131–132; Jarmo Wahlströmin (vas.) haastattelu 2002, 98–99.
- 69 Tämä käy yhteen sen kanssa, että vasemmistolaiset puolueet ovat perinteisesti painottaneet kollektiivisempaa edustajuustyyliä. Wass & von Scholtz 2009, 201.
- 70 Claes Anderssonin (vas.) haastattelu 2001, 36.
- 71 Martti Korhosen (vas.) haastattelu 2018, 52–53; myös esim. Marjatta Stenius-Kaukosen (vas.) haastattelu 2004, 259.
- 72 Outi Ojalan (vas.) haastattelu 2010, 131–132.
- 73 Vasemmistoliiton edeltäjät kommunistit sekä SKDL olivat vastustaneet Suomen liittymistä kapitalistisiin vapaakauppajärjestelmiin jo kylmän sodan aikana. Esimerkiksi Aunesluoma 2011.
- 74 Eduskunnan arkisto, HE 135/1994, äänestys 6, istunto 122/1994, 18.11.1994. Saatavilla verkossa (vierailtu 1.11.2024).
- 75 Claes Anderssonin (vas.) haastattelu 2001, 81–82.
- 76 Iivo Polven (vas.) haastattelu 2019, 95.
- 77 Heli Astalan (vas.) haastattelu 1999, 126–127.
- 78 Ulla Anttilan (vihr.) haastattelu 2011, 78.

- 79 Erkki Pulliaisen (vihr.) haastattelu 2013, 142.
- 80 Esimerkiksi Jan-Erik Enestamin (RKP) haastattelu 2017, 40–41 ja Boris Renlundin (RKP) haastattelu 2012, 64–65.
- 81 Antero Kekkosen (SDP) haastattelu 2012, 176–177.
- 82 Jouni Backmanin (SDP) haastattelu 2018, 113.
- 83 Timo Roosin (SDP) haastattelu 2012, 181–182.
- 84 Jouni Backmanin (SDP) haastattelu 2018, 113.
- 85 Arja Ojalan (SDP) haastattelu 2004, 145–146.
- 86 Marjatta Vehkaojan (SDP) haastattelu 2007, 123–124.
- 87 Esimerkiksi Anna-Liisa Kasurisen (SDP) haastattelu 2002, 172–173; Tarja Kauton (SDP) haastattelu 2019, 81–82; Antero Kekkosen (SDP) haastattelu 2012, 144.
- 88 Tarja Kauton (SDP) haastattelu 2019, 80.
- 89 Ks. Jan-Erik Enestamin (RKP) haastattelu 2017, 42; Iiro Viinasen (kok.) haastattelu 2004, 165.
- 90 Aapo Saaren (kesk.) haastattelu 2003, 105–106.
- 91 Esimerkiksi Jukka Vihriälän (kesk.) haastattelu 2017, 125–126; myös Kyösti Virrankosken (kesk.) haastattelu 2018, 78–80. Aho itse on perustellut toimintaansa muistitietohaastattelussaan seuraavasti: "Tiedän, että monella on se käsitys, että ilmoitus siitä, että en ole enää käytettävissä puheenjohtajavaalissa, jos tätä ratkaisua ei hyväksytä, moni koki sen tällaisena painostuksena ja uhkauksena ja kiristysenä. Minulle se oli hyvin luonnollinen asia, että halusin tehdä selväksi, että minä en usko sellaiseen tulevaisuuteen, jossa tämä ratkaisu on kaadettu. Minulla ei olisi ollut enää minkäänlaisia edellytyksiä johtaa puoluetta semmoisen ratkaisun jälkeen. Se oli aivan selvä asia. Minulle se oli tietynlainen vedenjakajakohta. Totta kai olisi voinut ajatella, että taktisesti olisi voinut löytää jonkun perustelun, jolla olisi voinut ikään kuin aloittaa puhtaalta pöydältä, mutta koin, että politiikka on niin arvokas asia, että sillä tavalla ei voisi yrittää edes tehdä, vaan koin, että on hyvä asia tehdä selväksi, että minulle tästä on tullut tällainen iso henkilökohtainenkin kysymys, ja että olen niin vakuuttunut siitä jäsenyyssratkaisun viisaudesta ja siitä kokonaisuudesta, että olen valmis luopumaan kaikesta, jos keskustan kenttäväki on toista mieltä." Esko Ahon (kesk.) haastattelu 2013, 124–125.
- 92 Kallenautio 2005, 526.
- 93 Hannu Kemppaisen (kesk.) haastattelu 2010, 150–151.
- 94 Aapo Saaren (kesk.) haastattelu 2003, 138.
- 95 Ibid, 174.
- 96 Tellervo Rengon (kesk.) haastattelu 2004, 126–127.

Lähteet

Alkuperäislähteet

Kansanedustajina vuosina 1991–1995 toimineiden veteraanikansanedustajien muistitietohaastattelut, Eduskunnan muistitietoarkisto, Eduskunnan kirjasto. Haastattelut, joihin artikkelissa on suoraan viitattu, on tummennettu.

Haastattelijoina ovat toimineet: Kristiina Graae, Marjatta Hietala, Sophie Holm, Henrik Ekberg, Jorma Kallentautio, Joni Krekola, Tapani Kunttu, Mikko Laakso, Juhani Mylly, Tuomo Olkkonen, Antti Parpola ja Seppo Tamminen.

Kansanedustaja

Eduskuntaryhmä ja haastatteluvuosi

Esko Aho

Sulo Aittoniemi

Juhani Alaranta

Arja Alho

Claes Andersson

Ulla Anttila

Pirjo-Riitta Antvuori

Heli Astala

Maria Kaisa Aula

Jouni Backman

Rose-Marie Björkenheim

Jörn Donner

Kaarina Dromberg

Jan-Erik Enestam

Tarja Halonen

Satu Hassi

Esko Helle

Leea Hiltunen

Sinikka Hurskainen

Jorma Huuhtanen

Kari Häkämies

Tuulikki Hämäläinen

Timo Ihämäki

Ulpu Iivari

Tytti Isohookana-Asunmaa

Liisa Jaakonsaari

Gunnar Jansson

Keskustan eduskuntaryhmä, 2013.

Suomen Maaseudun puolueen ja Keskustan eduskuntaryhmä, 2005

Keskustan eduskuntaryhmä, 2004

Sosialidemokraattinen eduskuntaryhmä, 2011

Vasemmistoliiton eduskuntaryhmä, 2001.

Vihreä eduskuntaryhmä, 2011

Kansallisen kokoomuksen eduskuntaryhmä, 2007

Vasemmistoliiton eduskuntaryhmä, 1999

Keskustan eduskuntaryhmä, 2015

Sosialidemokraattinen eduskuntaryhmä, 2018.

Keskustan eduskuntaryhmä, 2013

Ruotsalainen eduskuntaryhmä, 2006.

Kansallisen kokoomuksen eduskuntaryhmä, 2013

Ruotsalainen eduskuntaryhmä, 2017

Sosialidemokraattinen eduskuntaryhmä 2015 ja 2016

Vihreä eduskuntaryhmä, 2014

Vasemmistoliiton eduskuntaryhmä, 2004

Kristillisen liiton eduskuntaryhmä, 2008

Sosialidemokraattinen eduskuntaryhmä, 2013

Keskustan eduskuntaryhmä, 2007

Kansallisen kokoomuksen eduskuntaryhmä, 2019

Sosialidemokraattinen eduskuntaryhmä, 2004

Kansallisen kokoomuksen eduskuntaryhmä, 2012.

Sosialidemokraattinen eduskuntaryhmä, 2013

Keskustan eduskuntaryhmä, 2008.

Sosialidemokraattinen eduskuntaryhmä, 2021

Ruotsalainen eduskuntaryhmä, 2013

- Riitta Jouppila**
Kauko Juhantalo
- Jouko Jääskeläinen**
- Timo Kalli**
- Bjarne Kallis**
- Toimi Kankaanniemi**
- Anna-Liisa Kasurinen**
- Tarja Kautto**
- Antero Kekkonen**
- Hannu Kempainen**
Maunu Kohijoki
- Martti Korhonen**
- Juha Korkea-aho**
Eeva Kuuskoski
- Seppo Kääriäinen**
- Jaakko Laakso**
- Pentti Lahti-Nuuttila**
- Matti Lahtinen**
- Ensio Laine**
- Markku Laukkanen**
- Ritva Laurila**
- Henrik Lax**
- Raimo Liikkanen**
- Maija-Liisa Lindqvist**
Reijo Lindroos,
- Tuula Linnainmaa,**
Matti Louekoski
- Anna-Kaarina Louvo**
- Leena Luhtanen**
- Matti Luttinen**
- Håkan Malm**
Kalevi Mattila
- Lauri Metsämäki**
- Mauri Miettinen**
- Eeva-Liisa Moilanen**
- Riitta Myller**
- Lea Mäkipää**
Håkan Nordman
- Ole Norrback**
- Arja Ojala**
- Outi Ojala**
Saara-Maria Paakkinen
- Pertti Paasio**
- Eero Paloheimo**
- Seppo Peltari**
- Maija Perho**
- Kansallisen kokoomuksen eduskuntaryhmä, 2002**
Keskustan eduskuntaryhmä, 2010
- Kristillisen liiton eduskuntaryhmä, 2019**
- Keskustan eduskuntaryhmä, 2019**
- Kristillisen liiton eduskuntaryhmä, 2016**
- Kristillisen liiton eduskuntaryhmä, 2012**
- Sosialidemokraattinen eduskuntaryhmä, 2002**
- Sosialidemokraattinen eduskuntaryhmä, 2019**
- Sosialidemokraattinen eduskuntaryhmä, 2012**
- Keskustan eduskuntaryhmä, 2010**
Kansallisen kokoomuksen eduskuntaryhmä, 2000
- Vasemmistoliiton eduskuntaryhmä, 2018**
- Keskustan eduskuntaryhmä, 2013**
Keskustan eduskuntaryhmä, 2006
- Keskustan eduskuntaryhmä, 2021**
- Vasemmistoliiton eduskuntaryhmä, 2014**
- Sosialidemokraattinen eduskuntaryhmä, 2001**
- Kansallisen kokoomuksen eduskuntaryhmä, 2002**
- Vasemmistoliiton eduskuntaryhmä, 1996**
- Keskustan eduskuntaryhmä, 2014**
- Kansallisen kokoomuksen eduskuntaryhmä, 1999**
- Ruotsalainen eduskuntaryhmä, 2014**
- Keskustan eduskuntaryhmä, 2006**
- Keskustan eduskuntaryhmä, 2011**
Sosialidemokraattinen eduskuntaryhmä, 2003
- Kansallisen kokoomuksen eduskuntaryhmä, 2008**
Sosialidemokraattinen eduskuntaryhmä, 2002.
- Kansallisen kokoomuksen eduskuntaryhmä, 1999**
- Sosialidemokraattinen eduskuntaryhmä, 2014 ja 2015**
- Sosialidemokraattinen eduskuntaryhmä, 1997**
- Ruotsalainen eduskuntaryhmä, 2011**
Keskustan eduskuntaryhmä, 1998
- Sosialidemokraattinen eduskuntaryhmä, 2015**
- Kansallisen kokoomuksen eduskuntaryhmä, 1998**
- Kristillisen liiton eduskuntaryhmä, 2015**
- Sosialidemokraattinen eduskuntaryhmä, 2021**
- Suomen maaseudun puolueen eduskuntaryhmä, 2005**
Ruotsalainen eduskuntaryhmä, 2015
- Ruotsalainen eduskuntaryhmä, 2011**
- Sosialidemokraattinen eduskuntaryhmä, 2004**
- Vasemmistoliiton eduskuntaryhmä, 2010**
Sosialidemokraattinen eduskuntaryhmä, 1999
- Sosialidemokraattinen eduskuntaryhmä, 1999**
- Vihreä eduskuntaryhmä, 2000**
- Keskustan eduskuntaryhmä, 2016**
- Kansallisen kokoomuksen eduskuntaryhmä, 2011**

Mikko Pesälä

Margareta Pietikäinen
Hannele Pokka

Iivo Polvi

Virpa Puisto

Erkki Pulliainen

Martti Pura
Kari Rajamäki
Jussi Ranta
Maija Rask
Elisabeth Rehn

Tellervo Renko

Boris Renlund

Jukka Roos

Timo Roos

Pirjo Rusanen

Mirja Ryytänen

Mikko Rönholm

Pauli Saapunki

Aapo Saari

Pertti Salolainen

Kimmo Sasi

Lea Savolainen
Esko Seppänen
Jouko Skinnari

Marjatta Stenius-Kaukonen Vasemmistoliiton eduskuntaryhmä, 2004

Aino Suhola

Ilkka Suominen
Jouni J. Särkijärvi

Anneli Taina

Hannu Tenhiälä
Martti Tiuri
Eeva Turunen
Marja-Liisa Tykkyläinen
Riitta Uosukainen

Päivi Varpasuo

Marjatta Vehkaoja

Jukka Vihriälä

Iiro Viinanen

Kyösti Virrankoski

Raimo Vistbacka

Raimo Vuoristo
Juhani Vähäkangas

Matti Väistö

Jarmo Wahlström

Saimi Ääri

Keskustan eduskuntaryhmä, 2005

Ruotsalainen eduskuntaryhmä, 2015
Keskustan eduskuntaryhmä, 2012

Vasemmistoliiton eduskuntaryhmä, 2019

Sosialidemokraattinen eduskuntaryhmä, 2011

Vihreä eduskuntaryhmä, 2013

Keskustan eduskuntaryhmä, 2018
Sosialidemokraattinen eduskuntaryhmä, 2016
Sosialidemokraattinen eduskuntaryhmä, 2012
Sosialidemokraattinen eduskuntaryhmä, 2018
Ruotsalainen eduskuntaryhmä, 2006

Keskustan eduskuntaryhmä, 2004

Ruotsalainen eduskuntaryhmä, 2012

Sosialidemokraattinen eduskuntaryhmä, 2012

Sosialidemokraattinen eduskuntaryhmä, 1999

Kansallisen kokoomuksen eduskuntaryhmä, 2001

Keskustan eduskuntaryhmä, 2008

Sosialidemokraattinen eduskuntaryhmä, 2004

Keskustan eduskuntaryhmä, 2006

Keskustan eduskuntaryhmä, 2003

Kansallisen kokoomuksen eduskuntaryhmä, 2005

Kansallisen kokoomuksen eduskuntaryhmä, 2016

Sosialidemokraattinen eduskuntaryhmä, 2004
Vasemmistoliiton eduskuntaryhmä, 2011
Sosialidemokraattinen eduskuntaryhmä, 2015 ja 2016

Vasemmistoliiton eduskuntaryhmä, 2004

Keskustan eduskuntaryhmä, 2007

Kansallisen kokoomuksen eduskuntaryhmä, 2006
Kansallisen kokoomuksen eduskuntaryhmä, 2010

Kansallisen kokoomuksen eduskuntaryhmä, 2015

Keskustan eduskuntaryhmä, 2000
Kansallisen kokoomuksen eduskuntaryhmä, 2007
Kansallisen kokoomuksen eduskuntaryhmä, 2003
Sosialidemokraattinen eduskuntaryhmä, 2018
Kansallisen kokoomuksen eduskuntaryhmä, 2014

Kansallisen kokoomuksen eduskuntaryhmä, 2002

Sosialidemokraattinen eduskuntaryhmä, 2007

Keskustan eduskuntaryhmä, 2017

Kansallisen kokoomuksen eduskuntaryhmä, 2004

Keskustan eduskuntaryhmä, 2018

Suomen maaseudun puolueen eduskuntaryhmä, 2012

Sosialidemokraattinen eduskuntaryhmä, 2002
Vasemmistoliiton eduskuntaryhmä, 2002

Keskustan eduskuntaryhmä, 2013

Vasemmistoliiton eduskuntaryhmä, 2002

Keskustan eduskuntaryhmä, 1993

Muut alkuperäislähteet

Eduskunnan arkisto, HE 135/1994, äänestys 6, istunto 122/1994, 18.11.1994. Saatavilla verkossa (vierailtu 1.11.2024).

Tilastokeskus: EU-kansanäänestys 1994, SVT: Suomen virallinen tilasto. Vaalit 1995:2. Huhtikuu 1995. Saatavilla verkossa (sivulla vierailtu 1.11.2024).

Hämäläinen, Unto & Rautio, Paavo. "Suomi hakee EY:hyn." *Helsingin Sanomat*, 19. maaliskuuta 1992, A3, Saatavilla verkossa (vierailtu 1.11.2024).

Kirjallisuus

- Adler, E. Scott, Adam F. Cayton, ja John D. Griffin. "Representation When Constituent Opinion and District Conditions Collide." *Political Research Quarterly* 71, no. 3 (2018): 681–694. <https://doi.org/10.1177/106591291875597>
- Aho, Esko. *Pääministeri*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava, 1998.
- Aho, Esko. *Suomen valinnat aavekissojen varjossa*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava, 2022.
- André, Audrey, ja Sam Depauw. "Looking beyond the District: The Representation of Geographical Sub-Constituencies across Europe." *International Political Science Review* 39, no. 2 (2016): 256–272. <https://doi.org/10.1177/0192512116671527>
- Abrams, Lynn. *Oral History Theory*. New York: Routledge, 2016.
- Aunesluoma, Juhana. *Vapaakaupan tiellä. Suomen kauppa- ja integraatiopolitiikka maailmansodista EU-aikaan*. Hämeenlinna: Suomalaisen kirjallisuuden Seura, 2011.
- Bengtsson, Åsa, ja Kimmo Grönlund. "Ehdokasvalinta." Teoksessa *Vaalit ja demokratia Suomessa*, toimittanut Heikki Paloheimo, 205–229. Helsinki: WSOY, 2005.
- Blomberg, Jaakko. *Vakauden kaipuu. Kylmän Sodan loppu ja Suomi*. Helsinki: WSOY, 2011.
- Bowler, Shaun. "Trustees, Delegates, and Responsiveness in Comparative Perspective." *Comparative Political Studies* 50, no. 6 (2017): 766–793. <https://doi.org/10.1177/0010414015626447>
- Campbell, Rosie, ja Joni Lovenduski. "What Should MPs Do? Public and Parliamentarians' Views Compared." *Parliamentary Affairs* 68, no. 4 (2015): 690–708. <https://doi.org/10.1093/pa/gsu020>
- Chiru, Mihail, ja Zsold Enyedi. "Choosing Your Own Boss: Variations of Representation Foci in Mixed Electoral Systems." *The Journal of Legislative Studies* 21, no. 4 (2015): 495–514. <https://doi.org/10.1080/13572334.2015.1077025>
- Converse, Philip E., ja Roy Pierce. *Political Representation in France*. Cambridge: The Belknap Press of Harvard University, 1986.
- Deschouwer, Kris, ja Sam Depauw. *Representing the People: A Survey among Members of Statewide and Substate Parliaments*. Oxford: Oxford University Press, 2014.
- Eulau, Heinz, John C. Wahlke, William Buchanan, ja Leroy C. Ferguson. "The Role of the Representative: Some Empirical Observations on the Theory of Edmund Burke." *American Political Science Review* 53, no. 3 (1962): 742–756. <https://doi.org/10.2307/1951941>

- Esaiasson, Peter. "How Members of Parliament Define Their Task." Teoksessa *Beyond Westminster and Congress: The Nordic experience*, toimittaneet Peter Esaiasson ja Knut Heidar. Ohio: Ohio State University Press, 2000.
- Forma, Pauli. "Agentit kansan asialla." *Politiikka* 28, no. 4 (1996): 201–217.
- Helimäki, Theodora, ja Åsa von Schoultz. "Ehdokas ja puolueäänestäminen". Oikeusministeriön julkaisussa 2024:10: *Pääministerivaalit polarisaation aikakaudella. Eduskuntavaalitutkimus 2023*, toimittaneet Elina Kestilä-Kekkonen, Lauri Rapeli ja Peter Söderlund, 198–223. Helsinki: Grano Oy, 2024.
- Hentilä, Seppo, Jukka Nevakivi, ja Osmo Jussila. *Suomen poliittinen historia 1809–2009*. Helsinki: WSOY oppimateriaalit Oy, 6. uudistettu painos, 2009.
- Heywood, Andrew. *Politics* (Fifth edition). Macmillan International Higher Education/Red Globe Press, 2019.
- Hix, Simon, Abdul G. Noury, ja Gérard Roland. *Democratic Politics in the European Parliament*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.
- Jensen, Torben K. "Party Cohesion." Teoksessa *Beyond Westminster and Congress: The Nordic experience*, toimittaneet Peter Esaiasson ja Knut Heidar. Ohio: Ohio State University Press, 2000.
- Jolma, Nanny, ja Kari Teräs. "Muistaa-verbi kerronnallisen asemoinnin välineenä kansanedustajien muistitietohaastatteluissa." *Elore* 31, no. 2 (2024): 147–167. <https://doi.org/10.30666/elore.147324>
- Kallenautio Jorma. *Suomi kylmän rauhan maailmassa*. Vammala: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 2005.
- Koivisto Mauno. *Kaksi kautta 2. Historian tekijät*. Helsinki: Kirjayhtymä, 1995.
- Krekola, Joni. "Kootut selitykset. Entiset kansanedustajat ja eduskunnasta putoamisen tulkinnat." *Historiallinen aikakausikirja* 118, no. 3 (2020): 340–355. <https://doi.org/10.54331/haik.140733>
- Krekola, Joni. "Siitä on lähdettävä, että tähän on tultu. Veteraanikansanedustajien muistitiedon erityispiirteistä." Teoksessa *Muistitietotutkimuksen paikka. Teoriat, käytännöt ja muutos*, toimittaneet Ulla Savolainen ja Riikka Taavetti, 481–495. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2022.
- Liikanen, Erkki. *Brysselin päiväkirjat 1990–1994*. Toimittanut Nevalainen Eila. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava, 1995.
- Lipponen, Paavo. *Murrosten aika: muistelmat 1979–95*. Helsinki: WSOY, 2014.
- Mattila, Maija. "Kansanedustajien edustamisväitteet eduskunnan Talvivaara-keskustelussa." *Politiikka* 58, no. 2 (2016): 103–114.
- McKay, Lawrence. "Does Constituency Focus Improve Attitudes to MPs? A Test for the UK." *The Journal of Legislative Studies* 26, no. 4 (2020): 11–26.
- Méndez-Lago, Monica., ja Antonio Martínez. "Political Representation in Spain: An Empirical Analysis of the Perception of Citizens and MPs." *The Journal of Legislative Studies*, 8, no. 1 (2002): 63–90. <https://doi.org/10.1080/714003903>
- Oksanen, Matti. *Kansanedustajan rooli. Tutkimus kansanedustajien suhtautumisesta edustajatoimeensa vuoden 1968 valtiopäivillä*. Väitöskirja. Helsinki: Oy Gaudeamus Ab, 1972.
- Pitkin, Hanna F. *The Concept of Representation*. Berkeley: University of California Press, 1967.

- Rinne, Jenni. *Deliberative Representation in Parliament*. Väitöskirja. Helsinki: Publications of the Faculty of Social Sciences 134, 2020.
- Ritvanen, Juha-Matti. *Mureneva Kulmakivi. Suomi, Neuvostoliiton hajoaminen ja YYA-sopimuksen loppuvaiheet 1989–1992*. Väitöskirja. Turku: Painosalama, 2021.
- Saalfeld, Thomas. “Parliamentary Questions as Instruments of Substantive Representation: Visible Minorities in the UK House of Commons, 2005–10.” *The Journal of Legislative Studies* 17, no. 3 (2011): 271–289. <https://doi.org/10.1080/13572334.2011.595121>
- Sipinen, Josefina, ja Åsa von Schoultz. “Ehdokkaiden edustuskäsitykset.” Teoksessa Oikeusministeriön julkaisuja 2020:16: *Ehdokkaat vaalikentillä. Eduskuntavaalit 2019*, toimittaneet Elina Kestilä-Kekkonen ja Åsa von Schoultz, 147–160. Helsinki: Oikeusministeriö, 2020.
- Sudulich, Laura, Siim Trumm, ja Jack Bridgewater. “Parliamentary Representation: A Cross-national Study of Candidates’ Views.” *Parliamentary Affairs* 73, no. 3 (2020), 522–542. <https://doi.org/10.1093/pa/gsz009>
- Teräs, Kari, ja Pia Koivunen. ”Historiallinen muistitietohaastattelu.” Teoksessa *Tutkimushaastattelun käsikirja*, toimittaneet Matti Hyvärinen, Pirjo Nikander ja Johanna Ruusuvaori, 193–213. Tampere: Vastapaino, 2017.
- Thomassen, Jacques J.A., ja Rudy B. Andeweg. “Modes of Political Representation: Toward a New Typology.” *Legislative Studies Quarterly* 30, no. 4 (2005): 507–528. <https://doi.org/10.3162/036298005X201653>
- Trumm, Siim, ja Andrew Barclay. “Parliamentary Representation: Should MPs Prioritise Their Own Views or Those of Their Voters?” *Political Studies* 71, no. 4 (2023): 1151–1170. <https://doi.org/10.1177/00323217211061512>
- Tuomioja, Erkki. *Siinä syntyy vielä rumihia: Poliittiset päiväkirjat 1991–1994*. Toimittaja Veli-Pekka Leppänen. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi, 2014.
- Ukkonen, Taina. ”Yhteistyö, vuorovaikutus ja narratiivisuus muistitietotutkimuksessa.” Teoksessa *Muistitietotutkimus. Metodologia kysymyksiä*, toimittaneet Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo ja Ulla-Maija Peltonen, 175–198. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2006.
- Wahlke, John, Heinz Eulau, William Buchanan, ja LeRoy C. Ferguson. *The Legislative System*. New York: Wiley, 1962.
- Van Middelaar, Luuk. *The Passage to Europe. How a Continent Became a Union*. New Haven and London: Yale University Press, 2014.
- Valen, Henry, Hanne Marthe Narud, ja Olafur Th. Hardarson. ”Geography and Political Representation.” Teoksessa *Beyond Westminster and Congress: The Nordic Experience*, toimittaneet Peter Esaiasson ja Knut Heidar. Ohio: Ohio State University Press, 2000.
- Wass, Hanna, ja Åsa Bengtsson. ”Styles of Political Representation: What Do Voters Expect?” *Journal of Elections, Public Opinion and Parties* 20, no. 1 (2010): 55–81. <https://doi.org/10.1080/17457280903450724>
- Wass, Hanna, ja Åsa Bengtsson. ”Äänestäjien edustusta koskevat odotukset.” *Politiikka* 51, no. 3 (2009): 187–207.
- Weßels, Bernhard. ”Political Representation and Democracy.” Teoksessa *The Oxford Handbook of Political Behavior*, toimittaneet Russell J. Dalton ja Hans-Dieter Klingemann. Oxford: Oxford University Press, 2007.

Suomalaisen kaupungin saneeraajat 1950–1970-luvuilla, tapaus Tampereen Amuri

Abstrakti

Artikkeli käsittelee Tampereen Amurin työväen puutalokaupunginosan so-
tien jälkeistä uudistamista – saneerausta – modernismin ja kaupungin pai-
kallisen hallinnan näkökulmista, tunnistaen niitä toimijoita, jotka uudistusta
toteuttivat ja voimia, jotka modernin uudenaikaisuuden luomista ohjasivat.
Amurin saneerauksen tekee erityiseksi alueen kiinteä yhteys suurteollisuu-
teen, erityisesti tässä huomion kohteena olevaan Finlaysonin tekstiilitehtaa-
seen. Kaupunkisaneeraus toimi alustana eri toimijoiden yhteistyölle, jolla
kaupungin paikallista hallintaa toteutettiin. Uudistusta veivät eteenpäin
kaupunkipäättäjät ja -suunnittelijat, Finlaysonin kaltaiset maanomistajat
ja saneerauksen toteuttamista edistäneet organisaatiot, kuten Tampereen
Amuri Oy ja Tampereen Asuntosäästäjät ry. Finlaysonin rooli muodostui
merkittäväksi erityisesti tehtaan harjoittaman asuntopolitiikan kautta.
Kaupungin hallinto nojasi ylipuolueiseen ja ennakoivaan aseveliakselitoi-
mintaan. Vaikka teknokraattiseksi luonnehditusta saneerauksesta puuttui
kulttuurinen ja sosiaalinen ulottuvuus, syntyi artikkelissa käytetyn haastat-
teluaineiston pohjalta kuva myös asukkaiden ja kiinteistönomistajien mer-
kityksestä modernisuuden tuottajina.

Amuri saneeraustutkimuksen kohteena

Kaupungit muuttuvat usein hitaasti ja pala kerrallaan, joskus äkillisesti ja
nopeasti, suurin askelin. Suunnittelukoneistot, talouden toimijat ja eri-
laiset kaupunkisuunnittelun intressiryhmät uudistavat kaupunkeja. Uudis-
tamiseen osallistuvat myös julkinen keskustelu ja media. Lyhyen aikavälin ta-
loudelliset tavoitteet asettuvat usein rinnakkain pitkän aikavälin kulttuuris-

ten tavoitteiden kanssa. Sodista toipuvassa Suomessa omaksuttiin nopeasti ja kyseenalaistamatta tulevaisuudenuskoa heijastellut modernistinen arkkitehtuuri ja kaupunkisuunnitteluideologia, mikä sopi hyvin tavoitteeseen rakentaa Suomesta moderni länsimainen teollisuusvaltio.¹ Nämä kansalliset päämäärät siirtyivät paikallisiksi tavoitteiksi ja alkoivat näkyä kasvun vauhtiin päässeen Tampereenkin kaupunkikuvassa. Tämän artikkelin kohteena on Tampereen Amurin kaupunginosan 1800-luvun lopulta alkaen rakennetun, pääasiassa työväen asuttaman, puutaloalueen muutos toisen maailmansodan jälkeisinä vuosikymmeninä. Amurin esimerkin kaltaista, rakennusten ja kaupunkirakenteen uudistamista modernin hyvinvoinnin luomiseksi alettiin sotien jälkeen kutsua saneeraukseksi.

Amurin tapauksen tekee erityiseksi alueen ja sen asukkaiden kiinteä yhteys suurteollisuuteen, erityisesti 1940-luvulle tultaessa Suomen suurimmaksi kasvaneeseen ja merkittävän osan alueen tonteista omistaneeseen Finlaysonin² tekstiilitehtaaseen. Finlaysonin kautta avautuu näkymä kaupunkiuudistuksen mekanismeihin ja erilaisten toimijoiden välisiin kytköksiin, mutta myös asukkaisiin ja heidän elämäänsä muutoksen keskellä. Artikkelini pyrkii vastaamaan

Kuva 1. Ilmakuva Amurin alueesta vuonna 2009. Kuvan oikeassa yläkulmassa Finlaysonin teollisuusalue, vasemmassa reunassa yhtiön vanhojen asuinkortteleiden paikalle rakennettujen pistetalojen kokonaisuus. Rannan puolella ratavarressa olevat tornitalot muodostavat kaupunginosan rajan. Kuva Sky Foto Group. Vapriikin kuva-arkisto. <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

seuraaviin kysymyksiin: millainen toimijoiden verkosto Amurin saneerauksen taustalla vaikutti, ja millaisia keinoja tämä verkosto käytti uudenaikaistamista toteuttaessaan? Pyrin myös selvittämään, millainen asukkaiden ja kiinteistön-omistajien rooli oli, ja kuinka he muutoksen kokivat.

Kansainvälistä sotien jälkeisen kaupunkisaneerauksen tutkimusta on verrattain paljon erityisesti 2010-luvulta alkaen.³ Teollisuuden sekä kaupunkiuudistuksen kytkös on aiheena esimerkiksi Simon Gunnin tutkimuksessa, joka käsittelee englantilaista Bradfordin kaupunkia.⁴ Suomessa huomio on kohdistunut Amurin kaltaisen muutosprosessin kokeneeseen Helsingin Kallioon sekä rakennussuojeluun päätyneeseen prosessiin Helsingin Käpylässä. Kalliossa kohteena olivat erityisesti saneerauksen toteuttajat ja lainsäädäntö sekä rahoituksen mekanismit⁵, Käpylän tapauksessa viestintä.⁶ Marja Lähteenmäki tarkasteli väitöskirjassaan Tammerkosken teollisuusmaiseman muuttumista kulttuuriperinnöksi ja samalla Tampereen kaupungin ja teollisuuslaitosten välistä vuorovaikutusta.⁷ Aiempi Amuria koskeva tutkimus on käsitellyt työväkeä, asumista, työntekoa ja yhteisöä.⁸ Amurin rakennettua ympäristöä on tarkasteltu myös erilaisissa rakennetun ympäristön selvityksissä,⁹ joissa pääpaino on ollut rakennushistoriassa ja kaupunkikuvassa. Mäkelän ja Lähteenmäen tutkimuksissa on vahva asiantuntijälähtöisyyden ja suojeluprosessien viitekehys. Tässä artikkelissa irrottaudun rakennussuojelun diskurssista ja tarkastelen kaupunkia neutraalisti, ei-arvotettuna, mutta merkityksellistettynä kokonaisuutena, minkä vuoksi käytän aineistona myös kokemuksellista muistitietoa. Muistitietohistoriallinen näkökulma syventää ja monipuolistaa kuvaa modernistisesta sotien jälkeisestä kaupunkisuunnittelusta ja auttaa ymmärtämään usein epäonnistumisiksi tuomittujen, saneeraamalla tuotettujen asuin ympäristöjen moninaisia merkityksiä ja arvoja. Tällaisten arvo- ja merkityspohjaisten kulttuuristen ja sosiaalisten yhteyksien ymmärtäminen on yksi keino rakentaa kestävä kehityksen mukaisia kaupunkia.

Aiemmissä tutkimuksissani olen käsitellyt Amurin saneerausta asumisen ja kaupunkitilan muutoksena.¹⁰ Lefebvren tilateoriaa soveltamalla olen osoittanut, miten saneerausta voi tarkastella monien tilallisten ulottuvuuksien kautta. Saneeratun kaupungin tilat ovat suunniteltuja (ajateltuja ja käsitteellistettyjä), havaittuvia (toimintoja tilassa) tai elettyjä (mielikuvia, merkityksiä ja sosiaalista kanssakäymistä). Lefebvren tila on vuorovaikutuksellinen.¹¹ Tässä artikkelissa syvennän aiempaa tutkimustani kiinnittämällä huomiota toimijuuksiin ja voimiin, joilla Amurin uudistus toteutettiin. Teoreettisena viitekehystenä toimii käsitys julkisen ja yksityisen yhdessä harjoittamasta kaupungin paikallisesta

hallinnasta, jolla viitaan varsinaista kaupungin hallintoa laajempaan yhteistyön ja vuorovaikutuksen muotoon. Lähestyn paikallista hallintoa erityisesti saneerauksen kontekstissa.¹² Esitän, että saneerattu kaupunki syntyi tällaisessa hallinnan verkostossa, jossa myös asukkailla ja kaupunkilaisilla oli oma roolinsa niin muutoksen kohteena kuin sen tekijänä.

Artikkelini aineistona toimivat kaavoitusta ja rakentamista koskevat suunnittelu- ja päätösasiakirjat sekä Tampereen Amuri Oy:n ja Tampereen Asunto säästäjät ry:n arkistoaineistot. Käytän myös keräämäni haastatteluaineistoa, josta nostan esiin erityisesti Finlaysonin tehtaalla työskennelleiden ja yhtiön asunnoissa asuneiden haastateltavien muistoja.¹³

Tämän artikkelin kysymyksenasettelun kannalta saneerauksen kiinnostavin vaihe liittyy asemakaavoitukseen ja ensimmäisiin rakennushankkeisiin, jotka viitoittivat suunnan muutoksen toteuttamiselle. Olen rajannut ulos saneerausta edeltäneen ja sille perustan luoneen kaupunkipoliittisen puheen ja rakennusliikkeiden hallintaan 1970-luvun kuluessa siirtyneen kiivaimman rakennusvaiheen. Valtion rooli tulee esiin erityisesti rahoitusmekanismina toimineen Arava-järjestelmän kautta. Lainsäädäntö vaatisi oman tarkastelunsa.

Kuvaan aluksi saneerausta yleisemmällä tasolla, moderniin aikaan ja modernistisen kaupunkisuunnittelun ihanteisiin perustuvana projektina ja erityisesti kaupungin paikallisen hallinnan toteutusmuotona. Aineiston käsittelyosassa tarkastelen kaupunkia ja Finlaysonia kaupunkikehittämisessä. Huomion saavat siinä yhteydessä myös arkkitehtuuri, rakennushankkeet ja keskeisimmät hankeorganisaatiot. Lopuksi tarkastelen lähemmin asukkaan paikkaa ja roolia muutoksen keskellä.

Saneeraus ja kaupungin paikallinen hallinta

Kaupunkiympäristön uudistamiseen tähdännyt saneeraus oli modernistisen kaupunkisuunnittelun väline. Siinä yhdistyivät arkkitehtoninen tyyli, kaupunkisuunnittelu, tekniikka ja talous sosiaalisiin pyrkimyksiin. Saneeraus perustui yleisellä tasolla modernistisen kaupunkisuunnitteluideologian uskoon tieteen ja suunnittelun voimaan yhteiskunnallisten kysymysten ratkaisijana. Modernismiksi kutsuttu arkkitehtuuri-ideologia sekä tulkitsi että tuotti modernisuutta, modernia elämää, jossa irtautuminen menneestä oli keskeistä.¹⁴ Kaupunkiympäristön saneeraavia uudistusprojekteja pidettiin kaupunkisuunnittelussa modernisaation ilmaisuina ja yhteiskunnan vaikeisiin ongelmiin

katsottiin voitavan löytää ratkaisuja yhteisen päämäärän ja hankkeiden avulla.¹⁵ Kaupunkisuunnittelun modernismissa kaupunki käsitettiin hyvinvointikoneena, jonka universaaleja, ajasta ja paikasta irrallaan olevia osia yhteisö ja ympäristö olivat.¹⁶

Suomalaisten kaupunkien sotien jälkeistä uudistamista ohjasivat uuden aikaisuuden ja ajanmukaisuuden tavoittelu sekä hyvinvoinnin tuottaminen sodasta toipuvien kaupunkien asukkaille.¹⁷ Käsillä oli aineellinen ja henkinen jälleenrakentaminen. Kaupungeilla oli hallinnassaan kaavoitus; toteuttamisessa ratkaisevassa asemassa olivat rakennuttajat ja rakentajat, yksityiset yritykset ja yleishyödylliset yhteisöt. Kaupunkisuunnittelu oli jatkuvaa tasapainoista politiikan ja liike-elämän intressien välillä. Loppujen lopuksi se, millaisiksi kaupungit rakentuivat ja millaista urbaania kulttuuria niihin syntyi, oli riippuvaista asukkaista ja kaupunkilaisista.¹⁸

Saneerauksen toteutumisen kannalta oli tärkeää, että toimijat jakoivat uskon uudistuksen mielekkyydestä ja, että uudistuksen onnistumisen kokemus oli lopulta mahdollisimman samanlainen.¹⁹ Kehitys ei ollut ristiriidatonta tai tasapainoista, sillä modernistinen kaupunkisuunnittelu tuotti epävakautta ja epävarmuutta modernisuuden tavoittelun ollessa lähtökohtaisesti luopumisesta nykyisestä ilman varmuutta tulevasta. Kaupunkisuunnittelua leimasi myös ajatus moderniin sopeutumisen pakosta ja pelko, mitä seuraisi, jos mitään ei tehtäisi.²⁰ Myös uhrauksia oli pakko tehdä.²¹ Kaupunkien keskinäisen kilpailun ja menestyksen osoitus, kehitysuskon ja tulevaisuusoptimismin sävyttämä modernistinen kaupunkisuunnittelu, perustui uudisrakentamiseen. Myös instituutiot kelpuuttivat monumenteikseen lähinnä uudisrakennuksia.²² Korjausrakentamisesta tai olemassa olevan kaupunkirakenteen uudiskäytöstä ei puhuttu, ei myöskään Tampereella.

Kaupunkien kehittämisessä siirryttiin 1970-luvulla rajoittavasta ohjaamisesta kohti moniulotteista sääntelyä. Tarkoituksena oli luoda yhteiskunnalliseen kehitykseen vakautta ja edistää tasapainoista normaalitilaa.²³ Syntyi kaupunkien 'uusi hallinta' – kaupunginhallintoa laajempi, monimutkaisiin yhteiskunnallisiin kysymyksiin vastauksia hakeva toimintamalli. Tässä yhteydessä pidän perusteltuna, että vaikka uusi hallinta tunnistettiin toimintamallina 1970-luvun kaupunkikehittämisessä, käsitteen avulla on hedelmällistä tarkastella myös aiempaa kehittämistä, sotien jälkeistä kaupunkisaneerausta. Myös Markus Laine ja Lasse Peltonen ovat käyttäneet onnistuneesti uuden hallinnan käsitettä tutkiessaan Tampereen 1960-lukua ja ympäristökysymystä.²⁴

Kaupunkien hallinta oli jatkuva prosessi, joka rakentui yhteiskunnallisten toimijoiden yhteistyön ja vuorovaikutuksen varaan ja etsi yhteisiä liittymäpintoja asioiden eteenpäin viemiseksi. Hallintaan sisältyi valtasuhteita ja intressistiriitoja, jotka sotien jälkeisissä kaupungeissa nousivat esiin esimerkiksi ympäristökonflikteissa.²⁵ Hallintaa ruokkivat uudistamishankkeiden modernistiset, joskus hyvin radikaalit ja lennokkaat visiot. Viime kädessä paikalliset hallinnot kuitenkin toteuttivat pragmaattista kaupungin hallintaa, jossa visiot muovautuivat konkreettisiksi ja paikallisiin olosuhteisiin sopiviksi.²⁶ Modernistinen kaupunkisuunnittelu ja -kehittäminen näyttäytyy kyseenalaistamattomana, hegemonisena vallankäytön muotona, mutta kaupunkien hallinnan näkökulmasta suunnittelu sai vaikuttamisprosessina monenlaisia eri muotoja. Dynaaminen vaikuttaminen, vuorovaikutus, oli saneerausprosessin kannalta keskeisessä asemassa, vaikka saneerauksessa näkyivät myös puuttuvan tai hierarkkisen hallinnan piirteet.²⁷

Hallinnan regimiteorian mukaan kaupunkikehittämistä luonnehtivat epämuodolliset järjestelyt, joissa julkinen ja yksityinen toimivat yhdessä, neuvottelevat ja rakentavat koalitioita.²⁸ Olennaista on, ketkä toimivat yhdessä, miten he toimivat ja miten ylläpitävät yhteistyötä. Jokainen toimija, kuten poliittinen päätöksenteko, kaupunkisuunnittelijat tai kuten Amurin tapauksessa, rakentamista edistäneet ja toteuttaneet organisaatiot, tuo mukanaan institutionaalisia resursseja.²⁹ Hallinnan tutkimus kohdistuu näin ollen erilaisten instituutioiden ja kaupungin hallinnon sekä yritysmaailman väliseen vuorovaikutukseen ja yhteistyöhön. Regimiteoriaa on laajennettu huomioimaan myös arvot ja arvostukset, eräänlaiset kulttuuriset habitukset.³⁰ Saneerauksen kannalta tällainen kulttuurisesti orientoitunut hallintatapa oli merkityksellinen, sillä ilman modernismia ja modernisuuden kulttuurista kehystä saneeraus ei olisi onnistunut saavuttamaan tavoitettaan.

Suomalaisten kaupunkien saneerausta 1970-luvulla tutkineiden Helanderin ja Sundmanin mukaan elinympäristön parantamiseen tähdännyt saneeraus oli erityisesti sosiaalisiin olosuhteisiin liittyvä muutos, sillä asukkaat siirtyivät, tai joutuivat siirtymään, pois kotiympäristöstään. Helander ja Sundman painottivat sosiaalisen näkökulman pitämistä mukana saneeraussuunnittelussa, sillä ilman asukkaiden huomioimista ei saneeraukselle asetettua sosiaalista tavoitetta olisi voitu saavuttaa.³¹ Koskinen ja Savisaari totesivat Amurin ja Tammelan kaupunginosien saneerausta koskeneessa tutkimuksessaan asukkaan lopulta unohtuneen.³² Kalliossa kaupunkia uudistettiin ylhäältä käsin kohti sellaista, minkä ajateltiin edustavan parempaa asuinympäristöä, kuunnellen mui-

ta intressitahoja kuin asukkaita.³³ Asukkailla on kuitenkin ollut oma paikkansa muutoksessa ja asukkaiden rooli on tullut näkyvämmäksi myös myöhemmässä kaupunkien hallintaa koskevassa tutkimuksessa. Kansalaiset on alettu nähdä paitsi hallinnan kohteina, myös siihen vaikuttavina subjekteina.³⁴

Tuon haastatteluaineiston kautta kuuluviin kaupunkilaisen, lähinnä asukkaan tai kiinteistönomistajan, äänen. Haastatteluaineisto kertoo, miten asukkaat kokivat muutoksen ja millaisena Finlaysonin ja kaupungin toiminta heille näyttäytyi. Muistitietohistorian avulla hahmottuu, miten ihmiset asiat muistavat ja millaisia merkityksiä muistoista voidaan rakentaa, ei niinkään se, miten asiat tosiasiaissa olivat.³⁵ Muistitietotutkimuksen tavoitteena on erityisesti yhteisön tai yksilön oman historian tuottaminen ja samalla uusien näkökulmien avaaminen historiatutkimukseen.³⁶ Tässä artikkelissa muistitiedon on tarkoitus paitsi täydentää dokumenttiaineistoa, myös olla mukana avaamassa amurilaisten tai, laajemmin, saneerattujen kaupunkien asukkaiden näkökulmaa muutokseen. Tärkeäksi muodostuu aiemmin ohitetun, näkymättömiin jääneen menneisyyden tekeminen näkyväksi sekä ihmisten omien kokemusten ja menneisyyden tulkintojen esiin nostaminen.³⁷ Muistitiedon kautta voidaan saavuttaa sellaisia kaupunkiuudistukseen liittyviä tasoja, jotka eivät nouse esiin kaupungin hallintaa koskevissa tutkimuksissa, vaikka kulttuurinen ja sosiaalinen konteksti onkin sittemmin tunnistettu tärkeäksi osaksi hallinnan regiimien toimintaa. Asukkaiden käsityksiä tuo esiin myös aikalaistutkimukseen pohjautuva Ylen dokumenttielokuva, jota käytän myös lähteenä.³⁸

Sotien jälkeinen Tampere ja Amurin asemakaavoitus

Tampereen tuleva kaupunginjohtaja Erkki Napoleon Lindfors esitti poliittiselle kollegalleen Lauri Santamäelle vuonna 1944: ”Yhteinen taistelumme ei ole päättynyt, se on vain muuttunut sodasta politiikaksi.”³⁹ Tähän ajatukseen perustui sotien jälkeinen asevelitoiminta. Sen pohjalle syntyi tamperelainen niin kutsuttu aseveliakseli, suurimpien puolueiden ja niiden hallitsevien hahmojen välinen yhteistyö, joka ylitti yksilöiden poliittiset pyrkimykset. Kukoistuskaudellaan vuosina 1957–1969 akselin toiminnassa oli vahva yhteinen kaupungin kehittämisen eetos ja sitä ohjasi ”yhteisen vaurastumisen suuri kertomus”.⁴⁰ Aseveliakselin edustama, ongelmanratkaisuun teknisin keinoin uskonut teknokraattinen modernismi perustui hyvinvointilupaukseen ja hyvinvointita-

voitteeseen. Tämä puoluerajat ylittänyt yhteistyö hallitsi tekniikan ja talouden, mutta sen sijaan sosiaalinen ja kulttuurinen herkkyys siitä puuttui.⁴¹ Kaupungin syvällisempi ymmärtäminen olisi edellyttänyt fyysisiin ja toiminnallisiin piirteisiin kätkeytyvien merkitysten ymmärtämistä ja tulkintaa.⁴² Aseveliakselin toiminnassa ei myöskään tunnistettu historiallisuutta, joka tuli arjessa ja suunnitelmien toteutuksessa väistämättä osaksi modernistisia kaupunkiuudistusprojekteja ja teki siten muutoksesta ja aikakäsityksestä näkyvää.⁴³ Tampereen kasvu ja sen tuottamat tulokset legitimoivat tämän varsin suppean hallintotavan. Kaupunkilaiset olivat kuitenkin tyytyväisiä eikä kaupungin politisoituneessa ympäristössä ollut vielä tilaa toisinajattelulle tai ympäristöliikkeille.⁴⁴

Kaupunginjohtaja Lindforsin aikana (1957–1969) kaupungin maa-ala laajeni ja pientaloalueita kaavoitettiin maanhankintalain vaatimalla tavalla. Kaupunkikehittämisen kannalta kaupungin maanomistus oli erityisen tärkeää.⁴⁵ Kaupunki rakennutti kouluja ja hyvinvointiin liittyviä rakennuksia eri puolille kaupunkia. Myös Amuriin rakennettiin koulu ja uimahalli. Asemakaavojen ajanmukaistaminen,⁴⁶ muun muassa ajoneuvoliikenteen sujuvuuden lisäämiseksi, oli myös asemakaavaosastolla työn alla. Lindforsin aikaa on luonnehdittu hyvinvointivastuuta korostaneeksi moraalitalouden ajaksi.⁴⁷

Tamperelaista kaupunkipoliittikkaa ohjannut hyvinvointilupaus kytkettiin asumiskysymykseen. Paremman asumisen tuottaminen peitti alleen ongelmat, joita uudistus tuotti esimerkiksi pakottamalla ihmiset muuttamaan, usein huonompaan ja halvempaan asuntoon. Kaupunki halusi olla ajanmukainen, dynaaminen ja eteenpäin katsova. Samalla oli huolehdittava asumisesta, mikä osoittautui saneerauksen yhteydessä vaikeaksi.⁴⁸ Tässä kaupungin paikallisesa hallinnassa asukkaiden tai paikallisten kulttuuristen ja sosiaalisten olosuhteiden huomioiminen jäi vähäiseksi tai unohtui jopa kokonaan.⁴⁹ Aseveliakseli tuotti tehokkuutta ja nopeutta kaupunkisuunnitteluun, mutta samalla kavensi poliittista keskustelua ja vaihtoehtojen etsimistä.⁵⁰

Kaupunginjohtajavaihdoksen myötä 1960-luvun lopussa siirryttiin Pekka Paavolan suunnittelutalouteen ja tehokkuusajatteluun, jossa korostuivat suunnitelmallisuus ja organisointi. Paavolan aikakaudella rakennettiin päiväkoteja, vanhainkoteja ja terveydenhuollon yksiköitä. Samalla luotiin kokonaisvaltaisia hyvinvoinnin järjestelmiä, jotka perustuivat kaiken läpäisevään jatkuvan taloudellisen kasvun ajatukseen. Kaupungin hallinnon huomio kohdistui myös infraan, erityisesti liikenneväyliin ja kunnallistekniikkaan.⁵¹ Hallinnon ja erityisesti Paavolan puheissa yleinen ja yhteinen etu ja hyvä toimivat oikeutuksena tälle paikalliselle hallintatavalle, jossa korostui usko, että vilpittömästi voitiin suun-

nitella ja tietää, mitä 20 vuoden päästä tapahtuisi.⁵² Jatkuvan kasvun siivittämä kaupunkiympäristön muutos oli 1960-luvulla täysin normaalia tamperelaisessa maisemassa. Muutosta ei haluttu julkisesti vastustaa, koska samaan aikaan rakennettiin kaupunkilaisille palveluita.⁵³

Kaupunkien muutosta jouduttivat asumisen uudenaikaistuminen, kulutuksen kasvu ja henkilöautoistuminen. Ne edellyttivät kaupunkisuunnittelulta uudenlaisia ratkaisuja. Tampereella kaupungin hallinto valitsi ratkaisuksi olemassa olevien asuinalueiden uudelleen rakentamiseen tähtäävän kaavoituksen. Rakennettua ympäristöä uudistamalla aiottiin korjata sotien jälkeinen asutuspula, parantaa asumisen laatua ja tuottaa taloudellista hyvää kiinteistöjen omistajille. Pitkällä tähtäimellä samaa hyvää odotettiin tulevan myös uudenaikaiselle ja menestyvälle kaupungille. Uudistuksen keskiössä olleet asuntopoliittiset päämäärät ohjasivat myös arkkitehtuurin kehitystä.⁵⁴

Amuri oli alkujaan rakennettu suunnitelmallisesti, asemakaavoihin perustuen. Ajanmukaisuuden vaatimukset, alueen liikennejärjestelyihin liittyvät turvallisuuskysymykset ja hirsirunkoisten asuinrakennusten vanhanaikaisuus herättivät kuitenkin jo 1940-luvulla keskustelua alueen uudistuksen tarpeesta. Liikenteestä tulikin keskeinen kaupunkisuunnittelukysymys ja vähitellen yksityisautoilun tuomasta vapaudesta modernin kaupunkilaisen tunnus. Umpikortteleiden ja matalien asuinrakennusten kaupunginosa vaatimattomine asuntoineen ei kuvastanut kehitystä ja uudenaikaisuutta, jota päättäjät kaupungin rakennetulta ympäristöltä halusivat. Vanhat asuinrakennukset eivät myöskään tuottaneet omistajilleen sellaista taloudellista lisäarvoa, mitä esimerkiksi saneerauksen puolesta voimakkaasti esiintyneet arkkitehdit Otto-Iivari Meurman tai Unto Åhrén toivat esiin uudenaikaistamisen tarvetta perustellessaan.⁵⁵

Amurin keskeisimpien alueiden asemakaavoitus käynnistettiin vuonna 1952. Kaupunginvaltuusto asetti kaavoitukselle tavoitteen tehdä Amurista moderni ja ajanmukainen.⁵⁶ Uudistuksen tärkeyttä korosti Tampereen kaupunginhallituksen Amurin saneerausta perustellut julkaisu, jossa käytettiin avoimesti ja näkyvästi uhkakuvii ja uhrauksiin, mutta myös hyvinvoinnin ja vaurauden muodossa saataviin voittoihin liittyviä perusteluita.⁵⁷ Amurin tapauksessa varmistettiin, ettei alueesta syntyisi, silloisen rakennusjärjestyksen mahdollistama, liian tiiviisti umpikortteleiksi rakennettu ”slummi”.⁵⁸

Asemakaava-arkkitehti Aaro Alapeuso ja arkkitehti Inga Söderlund vastasivat asemakaavan laadinnasta. He myös laativat vastineita lukuisiin eri kaavaehdotuksista jätettyihin muistutuksiin. Erityisen aktiivisia olivat rakentamisoikeudestaan huolissaan olleet kiinteistönomistajat, jotka toivoivat koko

maanomistajille nämä hyödyt olivat selviä. Osoituksena tästä yhtiö oli jo joitakin vuosia aiemmin aloittanut muutosprosessin omissa kortteleissaan alueen itäosassa Hämeenpuiston varressa.

Eriävät näkemykset koko Amurin kaavoituksen tavoitteista johtivat lopulta vuonna 1960 päätökseen vauhdittaa uudistusta asemakaavakilpailulla. Kilpailun voittaneen arkkitehti Heikki Aitolan ehdotus päättyi vuonna 1965 hyväksytyn asemakaavan pohjaksi. Yksityistä kiinteistöomaisuutta koskeva kiistely jatkui seuraavaksi tonttikauppojen yhteydessä.

Kaavoitus tarjosi konkreettisen keinon vuoropuhelulle ja prosessina mahdollisuuden avata hierarkkista ja suljetuksi luonnehdittua hallintatapaa. Kaavoista saattoi jättää muistutuksia ja yksityisten kiinteistönomistajien vaikutusmahdollisuudet olivat vähintäänkin kohtuulliset.

Finlaysonin asuntopolitiikkaa Tampereella

Finlayson osallistui aktiivisesti kunnalliseen päätöksentekoon, kaupungin hallintoon ja luottamustoimiin. Yhtiö oli panostanut vuosisadan alussa ja erityisesti sisällissodan jälkeisinä epävakaina vuosina suhteiden kohentamiseen työväkinsä kanssa. Tavoitteena oli ollut työrauha ja työyhteisön vakaus. Niiden katsottiin takaavan yrityksen menestyksen, joka puolestaan oli edellytys osinkojen maksamiselle omistajille. Tähän tavoitteeseen pääsemistä auttoi, jos työväki pysyi paikallaan ja asettui asumaan, kotiutui ja sitä kautta myös sitoutui työpaikkaansa.

Finlayson oli rakentanut omistamilleen amurilaistonteille asuntoja 1800-luvun lopulta alkaen, ensin tehtaan läheisyyteen, sitten hieman edemmäs alueen länsireunalle.⁶³ Yhtiö houkutteli työväkeä tarjoamalla asuntoja, jotka olivat rakentamisaikansa mittapuulla laadukkaita ja yleistä hintatasoa halvempia. Yleisen asumisen tason vähitellen kohotessa 1900-luvun kuluessa Finlaysonin asunnot jäivät kuitenkin jälkeen muusta asuntokehityksestä ja paine uudistukseen kasvoi. Yhtiön sosiaalijohtaja Eero Kivelän mukaan yhtiö oli vastuussa sen sosiaalipolitiikan ytimessä olleesta asumisesta. Kivelä edellytti pikaista ryhtymistä kehittämistoimiin ja asuntojen laadun parantamiseen ja käynnisti 1940-luvulla asumisen tarpeita ja toiveita koskeva kyselyn. Vastauksissa työväki toivoi asumiselta yksinkertaisia asioita: perusmukavuuksia, kuten wc:tä, keskuslämmitystä ja vesijohtoa, mutta ennen kaikkea tilavampia asuntoja. Finlaysonin asumisen 10-vuotissuunnitelmassa investoitiin voimakkaasti asuin-

Kuva 3. Amurin alue; IV ja V kaupunginosan kadut, korttelit ja tontit 1920-luvulla. Oikealla Finlaysonin tuotantoalue Tammerkosken varrella, etelä-pohjoissuuntainen Hämeenpuisto I kaupunginosan länsireunalla. Ote asemakartasta vuodelta 1921. Vapriikin kuva-arkisto.

rakentamiseen, lähinnä kerrostalotuotantoon, jota oli helppo toteuttaa yhtiön omistuksessa olevilla tonteilla. Omalla tontilla kustannukset ja asuntojen hinnat saatiin pidettyä kohtuullisina.⁶⁴

Kaupunginjohtaja Lindfors toi vuonna 1967 esiin Finlaysonin ja yleisesti teollisuusyritysten merkityksen Tampereelle kuvaillen Keskustorin kaupunkikuvassa maamerkinä toiminutta Finlaysonin tehdasrakennusta ja sen julkisivua: ”Se onkin mitä kaunein ja sopivin 'pääty' Tampereen juhlavimmalle torille, sillä teollisuus – Tampereen kaupungin äiti, on se valtimo, joka yhä tuo elinvoimaa kaupunkiin.”⁶⁵ Lindforsin sanat viestivät miten teknokraattisen modernistisessa kaupunkisuunnittelussa valtaa käytti kaupunkipoliitikkojen ohella myös Suomen kansallisen kasvun moottori, teollisuus. Teollisuusyritykset nähtiin jopa voimakkaampina kuin kaupungit.⁶⁶ Toisaalta tehtaalla seurattiin toiveikkaana Tampereen aseveliakselin syntyä ja kaupungin nopeaan kehittymiseen kohdistui suuria odotuksia.⁶⁷ Asumiseen liittyvät kysymykset tiivistivät yhtiön ja kaupungin välejä. Hyvän asumisen edistäminen oli Finlaysonilta näkyvä panostus ja omalla asuntotuotannollaan tehdas myös täydensi kaupungin muuta asuinrakentamista. Kaupunki keskittyi laajentamaan alueitaan ostamalla maata keskustan ulkopuolelta. Saneerauksen muututtua konkretiaksi 1960-luvun kuluessa oli loogista, että yhtiö halusi korvata useat lähellä tuotantoaluettaan olevat asuinrakennukset kerrostaloilla, eikä suinkaan luopua niistä.⁶⁸ Yhtiön tuotantoalueen sijainti kaupungin keskustassa tuki tätä ratkaisua.⁶⁹

Finlaysonin asuntotarve pysyi suurena aina 1960-luvun jälkipuoliskolle saakka. Vaikka työntekijöiden määrän ei enää 1970-luvulla uskottu kasvavan,

yhtiö piti tärkeänä oman työsuhdeasuntovarannon säilyttämistä. Vanhojen puutaloasuntojen korvaamiseen tarvittiin lisäksi 550 uutta asuntoa. Vuosi 1974 oli vielä Finlaysonin toiminnan kannalta hyvä, mutta ajat olivat muuttumassa. Tuotantoalue oli ahdas ja toimintoja laajennettiin muihin kaupunkeihin eikä halpatuonnin kanssa ollut helppo kilpailla. Lopulta myös yhtiön asuntopolitiikan oli pakko muuttua ja yhtiö alkoi luopua kiinteistöistä, tonteista ja asuintaloista myyden saneerausalueella olevat omistuksensa rakennusliikkeille. Finlayson pyrki hankkimaan uusista osaketaloista omistuksia vuokra-asunnoiksi toimihenkilöilleen. Vuonna 1978 yhtiö päätti, että se huolehtisi vain työssäkävien asumisesta ja eläkeläisten asiat siirrettiin julkisen sektorin vastuulle.⁷⁰

Finlayson jatkoi omistamiensa alueiden kaavoitusta, vaikka työsuhdeasuntojen tarve väheni nopeasti. Vuonna 1977 Amurin kupeessa olevan I kaupunginosan alueelle vahvistettiin yhtiön tavoitteiden mukainen asemakaava. Tässä työsuhdeasuntojen tarpeen pienenemisen ja kaavoituksen kiirehtimisen välisessä ristiriidassa oli lopulta kyse kortteleiden myynnin valmistelusta.⁷¹ Viimeinen Finlaysonin omistuksessa ollut ja Amurin asemakaavasta aiemmin pois jätetty alue toteutettiin vasta saneerauksen viimeisessä vaiheessa 1980-luvulla. Finlaysonin myi alueen Noppa-yhtiölle, joka rakensi jo aiemmin purettujen työväen asuinkortteleiden tilalle 14 kerrostaloa ja liikerakennuksen, yhteensä 500 niin kutsuttua kovan rahan asuntoa. Näin Finlayson muutti työväen vaatimattomat asunnot omistusasunnoiksi, taloudellisesti huomattavan arvokkaaksi kiinteistövarallisuudeksi.⁷²

Modernit suurkorttelit ja arkiset asuinkerrostalot

Asumisen tavan ja kaupunkirakenteen uudistanut saneeraus oli alkanut toteutua jo 1940-luvun lopulla, ennen Amurin asemakaavan käynnistämistä Finlaysonin uudistushankkeessa Amurin itäreunalla. Uudistuskohde sijaitsi Hämeenpuiston varressa, kaupungin ruutukaavakeskustan välittömässä läheisyydessä. Korttelia voidaan pitää päänavauksena ja suunnannäyttäjänä alueen modernistiselle uudistukselle ja se oli samalla merkittävä askel kohti uudenlaista asumista. Yhtiö järjesti kohteen toteutuksesta arkkitehtuurikilpailun, jonka voitti turkulainen Erik Bryggman ehdotuksellaan ”13 Klossia”. Alueen kaavamuuos vahvistui vuonna 1950.

Amurinlinnaksi nimitetystä korttelista tuli Arava-rahoituksen⁷³ kohde, johon rakennettiin 331 huoneistoa ja 560 huonetta. Alussa omistusasuntoja pai-

Kuva 4. Amurinlinnan kortteli vuonna 1955. Työväki, virkailijat ja työnjohtajat asuivat eri rakennuksissa. Pilvenpiirtäjäksi nimitetty yksinäisten naistyöntekijöiden Impilinnassa keskellä. Kuva Veikko Kanninen. Vapriikin kuva-arkisto. <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

nottanut Arava-järjestelmä laatu- ja omarahoitusvaatimuksineen rajasi pienituloisimmat ulkopuolelleen. Amurinlinnan tapauksessa Aravan tarjoama tuki kohdistui välillisesti jo turvaverkon piirissä, tehtaalla töissä olleisiin. Arava-lakia muutettiin vuonna 1959 huomioimaan paremmin ne, joilla ei ollut tyydyttävää asuntoa.⁷⁴

Bryggman kehitti Amurinlinnassa lamellitalomallin, jossa asunnot ulottuivat läpi talon. Taloissa oli kaksioita ja kolmioita, viimeisenä rakennetussa 14-kerroksisessa ”pilvenpiirtäjäksi” nimetyssä Impilinnassa 144 minimiasuntoa, joiden suunnitteluun Bryggman oli tutustunut saksalaisen arkkitehti Ernst Mayn opastuksella 1920-luvulla.⁷⁵ Amurinlinnan korttelissa oli huomattava määrä palveluita, kuten elintarvikeliikkeitä, tekstiililiike, parturi-kampaamo, saunoja, konepesula ja itsepalvelupesula. Kortteliin rakennettiin myös päiväkotia, keilarata ja kirjasto. Uutta oli ajatus suunnitella asuinrakennuksista elinympäristöjä, joissa pienet asunnot kompensoitiin yhteisillä tiloilla ja palveluilla. Vuonna 1955 valmistunut Amurinlinnan kortteli tarjosi lopulta kodin paikalla aiemmin asu-

Kuva 5. Amurinlinnan korttelissa Hämeenpuiston varressa toiminut itsepalveluravintola tarjosi uudenaikaisen ravintolakokemuksen kaupunkilaisille. Kuva Veikko Kanninen 1955. Vapriikin kuva-arkisto. <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

neiden 160 asukkaan sijaan 940 asukkaalle, joka muodosti samalla huomattavan osan Finlaysonin henkilökunnasta.⁷⁶

Finlayson siirtyi 1960-luvun kuluessa omista rakennushankkeista osakeyhtiömuotoisen rakentamisen tukemiseen muun muassa osallistumalla aktiivisesti 1960-luvun puolivälissä perustettujen Tampereen Amuri Oy:n ja Tampereen Asuntosäästäjät ry:n toimintaan. Asuntosäästäjät toimi Finlaysonin sosiaalihoitaja Eero Kivelän johdolla asunnontarvitsijoiden oman kodin hankintaan liittyvien etujen valvojana. Tuona aikana yhdistyksen edistämä asuntosäästäminen oli vielä uutta. Asuntosäästäjät ry huolehti perustettujen asunto-osakeyhtiöiden rakennustoiminnasta ja valvoi hankkeita. Amurissa ensimmäinen sopiva rakennuspaikka löytyi Hämeenpuiston varresta, vielä vireillä olleen Amurin asemakaava-alueen kyljestä.⁷⁷ Kyseinen kortteli koostui seitsemästä usean omistajan hallussa (ml. Finlayson ja Tampella) olleesta tontista. Hanke oli esimerkki tonttien yhdistämisen edellyttämästä yhteistyöstä, joka mahdollisti suuremmat rakennusalat ja suuren mittakaavan modernistiset arkkitehtoniset toteutukset. Modernistinen ajattelu edellytti myös

puutalojen purkamista, jotta päästiin rakentamaan rakennuksista ja samalla merkityksistä vapaaseen ”tyhjään” paikkaan.

Uuden asuntoyhtiön nimeksi valittiin As. Oy Näsipuisto ja suunnittelijoiksi tamperelaiset arkkitehdit Olavi Suvitie ja Taito Uusitalo.⁷⁸ Monumentaalinen kahden tornin ja lamellitalon sekä matalampien siipien muodostama, vuosina 1964–1965 valmistunut kokonaisuus käsitti 179 asunnon lisäksi lastentarhan, myymälän ja toimistotilaa sekä erityisesti vanhuksille tarkoitettuja asuntoja. Se oli myös ensimmäisiä 1960-luvun rationalistisen modernismin ihanteiden mukaisia ja osin elementeistä rakennettuja Amurin asuinkortteleita. Näsipuisto tarjosi asuntoja erilaisille sosiaalisille ryhmille, sekä vuokra- sekä omistus-asumiseen. Asuntosäästäjien jäsenten lisäksi osakkeita omistivat Tampereen

Kuva 6. As Oy Näsipuisto muodosti uuden ajan maamerkin Näsipuiston juurelle Hämeenpuiston päähän. Kuva E. M. Staf 1968. Vapriikin kuva-arkisto. CC-BY_4.0.

kaupunki, Finlayson, Tampella ja Tako. Asukkaiden mielissä yhtiö oli laadukas, asunnot avaria ja talo keskeisestä sijainnistaan huolimatta hiljainen.⁷⁹

Toinen massiivinen Asuntosäästäjät ry:n rakennushanke, niin ikään Amurin itäreunalle suunniteltu As Oy Amurinportti, sai muotonsa arkkitehtuurikilpailussa, jonka voitti tamperelaisen arkkitehtitoimisto Jaakko ja Antti Tähtisen ehdotus ”Kolmesta poikki”. Suunnitelma käsitti 249 asuinhuoneistoa, Raittiusseuran kerho- ja huvihuoneiston, myymälätiloja ja kaksi autohallia. Suurista, monumentaalisista lamelleista koostuva kohde valmistui vuosina 1967–1968. Asukkaiden muistoissa kohdetta pidettiin Näsipuiston tapaan laadukkaana ja ”jykevästi rakennettuna”. ”Naapureiden äänet eivät kuuluneet asunnosta toiseen”. Näsipuisto ja Amurinportti saivatkin mainetta parempina, ”kovan rahan” kohteina, sillä ne toteutettiin ilman valtion lainaa.⁸⁰

Amurinportin hankkeeseen liittyi yhteistyöhaasteita. Kaikkien tontinomistajien kesken ei löydetty yhteistä tavoitetta eikä yhtiö yrityksistä huolimatta saanut haltuunsa kaikkia korttelin tontteja. Suomen Triko ei suostunut myymään vuokrakäytössä ollutta asuinrakennusta ja sen tonttia ja näin paikalla ollut vanhempi kerrostalo jäi pihoineen muistuttamaan saneerauksen ja paikallisen hallinnan yhteisten tavoitteiden epäonnistumisesta.⁸¹

Kuva 7. As. Oy Amurinportin korkeat lamellitalot nousivat jyrkäksi kontrastiksi alueen puutaloille. Kuva Jarmo Jansson 1974. Vapriikin kuva-arkisto. CC-BY-4.0

Edellä kuvatuilla kahdella Amurin itäreunalle nousseella poikkeuksellisen suurella asuntojen ja liiketilojen muodostamalla kokonaisuudella oli kaukaiset esikuvansa kansainvälisen modernismin uranuurtajien, kuten esimerkiksi Le Corbusierin töissä.⁸² Näsipuiston ja Amurinportin toteutuksissa siirryttiin Amurinlinnan pehmeän romanttisesti sotien jälkeisestä modernismista rationaaliin teolliseen elementtirakentamiseen. Yhteistä näille kohteille oli arkkitehtoniseen muotoon sisällytetty sosiaalinen ulottuvuus, modernismin perimmäisten tavoitteiden mukaisesti. Asuntopolitiikka ohjasi arkkitehtuuria, mutta arkkitehtuuri näytti tulevaisuuden asumisen suunnan.

Finlayson toimi aktiivisesti myös Amurin länsireunalla osoittaen omistuksessaan olevia, puusta rakennetuista vuokratalotonteista koostuvia kortteleita saneerattaviksi. Vuonna 1965 Asuntosäästäjät ry, Finlayson ja PYP lähtivät Arava-rahoituksen tuella toteuttamaan tälle alueelle asuintaloja Finlaysonin henkilökunnan tarpeisiin. Sosiaalijohtaja Kivelä toimi ensimmäisessä hankkeessa, As. Oy Sotkankulman rakentamisessa, rakennustoimikunnan puheenjohtajana. Finlaysonilla oli muutoinkin tiivis yhteys Asuntosäästäjiin, sillä kymmenen hengen hallituksesta kaksi oli yhtiön edustajia.⁸³ Sotkankulman hanke sidottiin ohjelmoituun asuntosäästötoimintaan. Asuntosäästämisen kautta asukkaista tehtiin aktiivisia toimijoita muutosprosessissa. Tämä rooli nousi esiin muistoissa, kuten eräs Sotkankulman hanketta muisteleva kertoi: "Finlaysonin työläiset otti lainan ja rakensi uuden talon."⁸⁴ Sotkankulmaan suunniteltiin kahteen rakennukseen yhteensä 58 asuinhuoneistoa ja vuokrattavaa varastotilaa ja se varattiin yksinomaan Finlayson-Forssa Ab:n henkilökuntaan kuuluville, pitkään yhtiötä palvelleille työntekijöille.⁸⁵ Asunto-osakeyhtiö lunasti tontit myöhemmin itselleen, eikä kaupunki, kuten eräs alkuperäisasukas ja osakkeenomistaja asian ilmaisi, "päässyt niskan päälle".⁸⁶

As. Oy Sotkankulma ja sen viereen myöhemmin saman rakennuttamiskonseptin mukaisesti rakennettu As. Oy Sotkantalo edustivat Amurinportin ja Näsipuiston monumentaalikohteita vaatimattomampaa, arkipiiristä ja elementtituotantoon perustuvaa modernismia. Yhtiöiden sijaintia pidettiin kuitenkin erinomaisena ja asukkaiden muistoissa taloihin pääsy oli merkittävä parannus omassa elämässä.⁸⁷ Finlaysonin talojen asukas pohja uudistui, kun asuntoja alettiin myydä myös ei-finlaysonilaisille. Monissa muistoissa finlaysonilaisuus ja työväen kulttuuri nousivat silti esiin merkityksellisenä osana taloyhtiöiden ja saneeratun kaupungin arkea, ja yhtiön vaikutus ulottui siten niihinkin, jotka eivät enää olleet suorassa yhteydessä tehtaaseen.⁸⁸

Kuva 8. Takana Näsijärvelle suuntautuva As. Oy Sotkankulman korkea tornitalo, edessä Sotkantalojen myöhemmin rakennettu pistetalo uudenaikaisine autokatoksineen. Kuva Hannele Kuitunen.

Finlaysonin asuntopolitiikan ja oman asunnon hankkimiseen tähtäävän toiminnan tuella syntynyt toimijuus voidaan tulkita osallisuudeksi kaupungin hallinnassa. Asuntosäästäjät vaikuttivat toimillaan rakennushankkeiden etenemiseen ja siten modernistisen kaupunkisaneerauksen toteutumiseen. Hankkeita voidaan pitää myös kiinteistönomistajien ja kaupungin välisenä tasavertaisena yhteistyönä yhteisen päämäärän hyväksi. Modernismin ja hyvinvoinnin tavoitteet loivat tälle yhteistyölle kulttuurisen ja sosiaalisen kehyksen.

Amuri Oy saneerausta vauhdittamassa

Finlayson osallistui Amurin rakennuttamiseen myös vuonna 1965 perustetussa Amuri Oy:ssä, jossa yhtiön etuja valvoi toimitusjohtaja Stig Hästö. Mukana yhtiössä olivat lisäksi kaupungin, teollisuuslaitosten ja rahoituslaitosten edustajat.⁸⁹ Amuri Oy perustettiin edistämään juuri vahvistuneen asemakaavan toteuttamista, sillä ongelmaksi oli muodostunut kiinteistönomistajien ha-

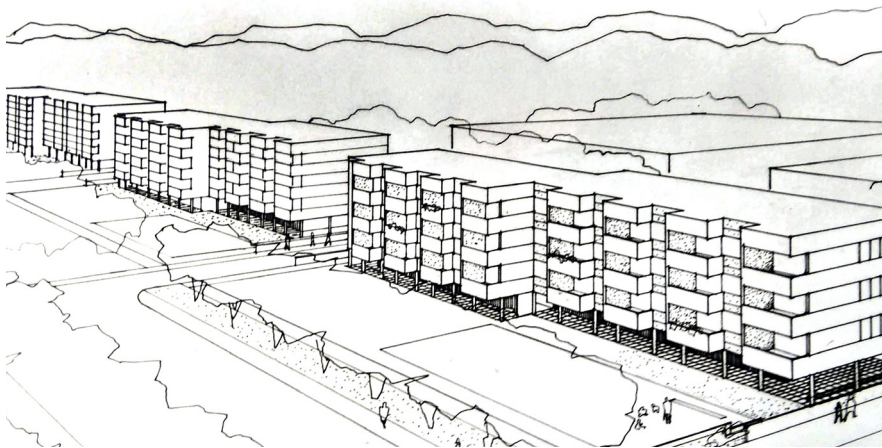
luttomuus lähteä oma-aloitteisesti toteutukseen mukaan. Hankkeiden käynnistäminen oli vaikeaa myös koska asemakaavaratkaisu edellytti tiivistä eri toimijoiden välistä yhteistyötä. Amurissa pääosa kiinteistöistä oli yksityisessä omistuksessa. Prosessi kohdistui siten alueella asuvien lisäksi erityisesti kiinteistöjen omistajiin. Tällainen kaupunkirakentamiselle luonteenomainen kollektiivisuus ja moniäänisyys tulikin hyvin konkreettisesti koskettamaan yhtiön toimintaa.⁹⁰ Amuri Oy:n tarkoituksena oli turvata kohtuuhintaisten asuntojen rakentaminen ja varmistaa samalla asuntojen ajanmukaisuus ja laatu. Laatu perustui yhtiön mukaan esimerkiksi julkisivujen korkeatasoiseen arkkitehtuuriin, talojen varustelutasoon ja huoneistojen riittävään kokoon. Amuri Oy hankki omistukseensa tontteja, perusti asunto-osakeyhtiön ja rakennutti tai myi tontin osakkeineen rakennusliikkeelle rakennettavaksi. Kaupunki lainoitti rakentamista rahoituslaitosten ohella.⁹¹ Lähtökohtana yhtiön toiminnalle oli kohtuullisen voiton turvaaminen.⁹² Amuri Oy:llä oli esikuvansa Yhdysvalloissa, jonne esimerkiksi asemakaava-arkkitehti Alapeuso oli tehnyt opintomatkan 1950-luvun lopulla, nimenomaan tutustuakseen kaupunkisuunnitteluhankkeisiin ja niiden toteuttamismalleihin.⁹³

Amuri Oy:n toiminta käynnistyi Niemikadun varren kortteleissa Amurin länsireunalla, jossa tontteja omistivat yksityishenkilöiden lisäksi Finlayson sekä Tampereen kaupunki. Kortteleiden tulevaa rakentamista varten perustettiin asunto-osakeyhtiöt ja ensimmäiset neuvottelut tonttien ostamisesta käynnistyivät. Heti ensimmäisessä hankkeessa tuli selväksi, ettei yhteismäärästä tonttien myynnistä ja hinnasta ollut helppo löytää.⁹⁴ Yhtiö yritti edistää neuvotteluja yleiseen etuun vedoten ja esittämällä laskelmia siitä, miten asumisen kustannukset nousevat tonttikustannusten myötä ja miten vaikeaksi lainarahalla tapahtuva asunnonhankinta muodostuisi.⁹⁵ Tonttien omistajat olivat valmiita luopumaan rakennuksistaan ja tontistaan kuitenkin ainoastaan ”käypään hintaan”. Yhtiö oli lopulta pakotettu ryhtymään lunastusmenettelyyn, jossa ongelmaksi muodostui tontilla olevien rakennusten arvon ja tuottoarvon määrittely. Se jäi lopulta raastuvanoikeuden määriteltäväksi ja lopullisesta tonttihinnasta tuli yhtiön toiveita suurempi. Amuri Oy kuitenkin tyytyi päätökseen, jotta hanke ylipäänsä olisi edennyt.⁹⁶

Tällaisilla pakkokeinoilla oli vastineensa ruotsalaisessa saneerauspolitiikassa. Lex Normalm vuodelta 1953 yhdessä vuonna 1965 julkaistun purkavaan uudisrakentamiseen tähtäävän ”miljoonaohjelman” kanssa vauhditti ruotsalaisen rakennetun ympäristön uudistumista. Ruotsin suunta kuitenkin muuttui, kun uusi korjaamisen rahoittamiseen tarkoitettu tukimuoto julkaistiin

1970-luvulla. Ruotsalainen ohjelmallinen ”terveyttäminen”, rakennuskannan modernisointi, johti taloudellisen hyödyn valumiseen yksityiselle sektorille, asuntojen hintojen nousuun ja halpojen asuntojen vähenemiseen.⁹⁷ Samantyyppinen kehitys näkyi Niemikadun tapauksessa, vaikka Suomessa taustalla ei ollut Ruotsin mallin mukaista valtakunnallista ohjelmaa. Niemikadun hanke toteutui arkkitehtuurikilpailun kautta. Kilpailu nosti Amurin asuntosuunnittelun korkeammalle tasolle kuin mihin se ehkä muuten olisi yltänyt ja asetti samalla tuleville hankkeille laatutavoitteet. Asunnoista tuli lopulta yleiseen hintatasoon nähden kalliita ja osa niistä jäi pidemmäksi aikaa myymättä.⁹⁸ Laatutavoitteista oli pakko tinkiä jatkossa. Finlayson lunasti taloyhtiöstä 10 asuntoa työväkensä vuokra-asunnoiksi ja myöhemmin asukkailla tarjottiin mahdollisuus lunastaa asunto itselleen.

Amuri oy käytti lunastusmenettelyä neuvottelukeinona, jolla saatettiin jopa lievästi uhkailla kiinteistönomistajia, mikäli kauppvoja ei näyttänyt syntyvän vapaaehtoisesti.⁹⁹ Vanhemmat talonomistajat olivat usein myyntiä vastaan¹⁰⁰, perikunnat halukkaampia myymään¹⁰¹. Talojen ostaminen oli erityisen työlästä, kun kyseessä oli osakeyhtiö, sillä niissä kauppa tehtiin jokaisen osakkeenomistajan kanssa erikseen. Kiinteistönomistajat saattoivat myös kokea pelkoa,

Kuva 9. Niemikadun vuoden 1965 arkkitehtuurikilpailun voitti itä-länsisuuntaisesti, asemakaavan ja modernistisen ajattelun mukaan keskelle tontteja sijoitettujen lamellitalojen kokonaisuus, joka oli arkkitehti Erkki Pasasen käsialaa. TKA. Kuva Hannele Kuitunen.

kuten eräs haastateltava kertoo: ”Pelottelivat vanhoja ihmisiä, jos ette myy, niin pakkolunastetaan”. Toiset vanhat omistajat ”sinnittelivät” eivätkä myyneet.¹⁰² Myynti saattoi olla päätös, joka kadutti myöhemmin, kuten eräs talonomistajan perheeseen kuulunut haastateltava kertoi:

Ensin meille tuli joku itkien, joka oli myynyt talonsa ja se oli varmaan niitä ensimmäisiä, ei pakko vielä silloin, se oli sellaista neuvottelua. Mutta kun hän oli sen myyny niin tajusi, että liian halvalla viety ja hän halusi sen takaisin ja yritti että isä auttaisi perumaan sen kaupan. Eihän se onnistunut.¹⁰³

Myyntitilanteessa saatettiin hakea tällä tavoin apua henkilöiltä, joilla uskottiin olevan mahdollisuus vaikuttaa kaupungin toimintaan.¹⁰⁴ Esimerkki osoittaa yhden tavan, miten amurilaisessa tonttikaupassa talouden mekanismit kiinnittyivät sosiaalisiin verkostoihin ja rakenteisiin.¹⁰⁵

Kiinteistöjen arvo oli Amuri Oy:n toiminnan kannalta keskeinen tekijä, mutta rakennusten kunto oli arvon muodostuksessa vain yksi osa. Käsitykset amurilaisten puutalojen kunnosta vaihtelivat sen mukaan, keneltä asiasta kysyttiin. Julkisuudessa puutaloasumisella oli huonon asumisen leima. Kiinteistön omistajat vastasivat talojensa kunnosta, vaikka eivät olisi itse asuneet enää talossa. Osa taloista ränsistyi kaupungin ilmoittaessa ettei ”alueella ollut tulevaisuutta”.¹⁰⁶ Kiinteistönomistajien ei kannattanut tuossa tilanteessa panostaa rakennustensa korjaamiseen. Huonokuntoiset asunnot olivat muita halvempia, ja niihin muutti asukkaiden käsitysten mukaan ”tyhjätaskuisia” asukkaita.¹⁰⁷ Talon siirrettyä perikunnalle oli ylläpito entistä vaikeampaa eikä talolle useinkaan löytynyt jatkajaa. Siinä tilanteessa myynnille oli otollinen paikka.¹⁰⁸

Joillakin tontinomistajilla olisi ollut halu rakentaa itse. Oli tapauksia, joissa suunnitelmat olivat valmiina, mutta kaupunki ei myöntänyt rakennuslupaa ja osakkeet myytiin lopulta välittäjän kautta rakennusliikkeelle.¹⁰⁹ Alueella toimi Amuri Oy:n lisäksi myös bulvaaneja, välikäsiä, joille myymistä kaupunki suosittelee, ”ettei kaupunki pakkolunasta” tonttia.¹¹⁰ Kaupungin toiminta sai haastateltavien muistoissa salamyhkäisiä piirteitä ja myös hallinnon suhtautuminen asukkaisiin koettiin hankalaksi. Epäluottamus kaupunkiin tuli esiin haastatteluissa: muisteltiin, ettei kaupunki auttanut, vaikka ihmisillä oli hätä.¹¹¹

Amuri Oy omisti vuonna 1973 vielä merkittävän osan alueen tonteista. Tonttien hinnan nousu ja vaikeus kilpailla rakennusliikkeiden kanssa johtivat tonttikaupan tyrehtymiseen ja lopulta Amuri Oy:n toiminnan lakkauttamiseen 1970-luvun lopulla. Amuri Oy pyrki vielä tontteja ja yhtiöitä myydessään kirjaa-

maan kauppakirjoihin rakentamisen laatua koskevia ehtoja ja näin edistämään hyvää rakentamista.¹¹² Amurin arkkitehtuurikilpailuissa ja rakennussuunnittelussa oli mukana aikakauden nimekkäitä suunnittelijoita, ja kilpailut osoittivat saneeraukseen liittyvän laadullisen kunnianhimon, myös työväen asumisen kehittämisessä. Vaikka sotien jälkeinen pehmeä modernismi muuttui 1960- ja 1970-lukujen kuluessa teollisen rakennustuotannon sävyttämäksi rationalistiseksi arkkitehtuuriksi, oli tavoitteena edelleen saada aikaan uudenaikainen ja hyvä asuinalue.

Amuri Oy toimi kaupunkisuunnittelun yhteisiä, moderniin uudenaikaisuuteen tähtääviä tavoitteita toteuttavana toimijana verkostossa, johon kaupunkisuunnittelukoneisto päätöksentekijöineen, pankit, rakennusliikkeet ja yksityiset kiinteistön omistajat (ml. tehtaات) toivat mukanaan erilaisia resursseja. Niistä tärkeimmät liittyivät talouteen, hyvinvointi-ideologiaan ja modernistisen arkkitehtuurin tulevaisuuden uskoon.

Yksityiset kaupunkilaiset, alueen asukkaat ja kiinteistönomistajat olivat mukana vaikuttamassa muutokseen jättämällä huomautuksia kaavaehdotuksista, vaikuttamalla yksityishenkilöinä, toimimalla kuluttajina sekä tiedon tuottajina ja jakajina. Erityisen tärkeää oli toimiminen yhteisön jäsenenä. Huolimatta saneeraussuunnittelun hegemonisesta luonteesta voidaan prosessissa tunnistaa näin kaupungin uuden hallinnan monimutkaisempia vuorovaikutuksellisia muotoja. Kiinteistönomistus voidaan eräällä tavalla nähdä myös regiimateorian tarkoittamana resurssina, vaikka se ei varsinaisesti pitänyt sisällään institutionaalisia piirteitä.

Asukas saneerauksen keskellä

Saneeraus osui voimakkaimmin alueen asukkaisiin. Tässä artikkelissa keskiössä ovat olleet erityisesti Finlaysonin asukkaat, mutta yhtiön työväen asumisura kuvasti myös yleisemmin saneerauksen keskelle joutuneiden asukkaiden tilanteita.

Finlaysonilainen asumisura alkoi tyypillisesti asuntolasta. Sieltä siirryttiin työsuhteasuntoon ensin puutaloon – mikäli työntekijä katsottiin kelpoiseksi – ja sitten keskuslämmitystaloon. Finlayson auttoi asunnon hankkimisessa ja erityisesti yhtiön sosiaalihohtaja Kivelä muistettiin hyvänä ihmisenä, joka ”huolehti kaikesta”.¹¹³ Asumisoikeus oli osa palkkaa, palkkio hyvästä palveluksesta ja kannustin, jolla toivottiin hyvää työpanosta. Se oli myös etuoikeusjärjestel-

mä, jonka kautta yhtiö rakensi sosiaalisia rajoja. Esimerkiksi Amurinlinnan asukasvalinta perustui henkilöiden asemaan tehtaalla. Asema ratkaisi myös mihin korttelin taloon heille osoitettiin asunto. Yleisesti ottaen Finlaysonin asuntoon pääsi henkilökohtaisilla ansioilla ja perhesyillä, perheellisten ollessa etusijalla. Toisaalta asunnosta saattoi perhetilanteen muuttuessa joutua luopumaan, esimerkiksi kun lapset lähtivät kotoa ja tilan tarve väheni.¹¹⁴ Lähtö yhtiön asunnosta saattoi tulla eteen myös Finlaysonin myydessä talonsa kaupungille, jolloin asunnot siirtyivät kaupungin vuokralaisille.¹¹⁵ Vanhojen puutalojen purkaminen yksi toisensa perään synnytti pakkomuuttajien joukon, joka vaelsi Finlaysonin asunnosta toiseen. Asunto järjestyi kuitenkin aina ja asuminen saattoi myös muuttua edullisemmaksi, sillä vielä jäljellä olleiden puutalojen asunnot olivat ”puolet halvempia” kuin uusien kerrostalojen asunnot. Vanhukset asuivat puutaloissa viimeiseen asti, ja toisinaan lähtö tapahtui vasta kun ilmoitettiin, että ”nyt tulee kauhuri”.¹¹⁶ Moni vanhempi asukas siirtyi lopulta Amurista vanhainkotiin.¹¹⁷

Asumiseen ja yhtiön toimintaan liittyvät kokemukset olivat saneerauksen alkuvaiheessa usein myönteisiä, vaikka yhtiön asunnoissa asumisessa oli myös sosiaaliset haasteensa. Haastavaa saattoi olla puutalon yhteiskeittiöasunnon keittiön jakaminen muiden talouksien kanssa tai asuminen samassa talossa työkavereiden kanssa, esimerkiksi Amurinlinnan kaltaisessa kohteessa, joka oli alkujaan tarkoitettu vain finlaysonilaisille.¹¹⁸

Tonttikauppaan liittyvät lunastusmenettelyn kaltaiset pakkokeinot kohdistuivat kiinteistönomistajiin, mutta myös asukkaat saattoivat kokea muutoksen uhkaavana. Tämä nousi esiin haastatteluissa esimerkiksi muistoina, joissa kuvattiin tilanteen aiheuttamia tunnelmia. Eräs haastateltava kuvasi muutosta mielikuvituksellisesti: ”Mörkö tuli ja tuhosi talon kerrallaan”.¹¹⁹ Eräs toinen kertoi miten ”kaupunginjohtaja Paavola mustasankaisine silmälaseineen kadulla oli huono merkki”.¹²⁰ Haastateltava viittasi tällä epätietoisuuteen, joka saneerausprosessiin liittyi ja samalla kaupunginjohtaja Paavolaan, keneen muutos erityisesti 1970-luvulla henkilöityi.

Finlaysonin vaikutus ulottui asuntopoliitikan kautta kaavoitukseen ja alueen rakentamiseen, mutta varsinaisesti sen kohteena olivat asukkaat, tehtaan työväki. Yhtiö tuki uusien asuintalojen rakentamista ja kannusti asuntosäästämiseen. Amurin saneerauksessa näkyi Finlaysonin tavoite luoda työväestään paikallaan pysyviä asukkaita, jotka olivat yhteiskunta- ja työrauhan peruskiviä, mutta samalla ristiriitaisella tavalla, modernin kaupungin liikkeen pysäyttäviä toimijoita. Muutoksen kohteena olleet asukkaat jäivät virallisissa dokumen-

teissa lähes näkymättömiksi, tosin joissakin yksittäisissä asemakaavaehdotusta koskevissa muistutuksissa vedottiin myös kaupungin velvollisuuteen vanhoja asukkaitaan kohtaan.¹²¹ Hyvinvointia korostaneen asiantuntijapuheen ulkopuolelta asukkaan ei ollut helppo saada ääntänsä kuuluviin.¹²² Sen sijaan haastateltavien muistoissa asukkaista tuli näkyviä. Näkyväksi tuli myös kodin ja Finlaysonin välinen sidos,¹²³ tai kodin ja asunnon ja kaupunkikeskustan välinen konkreettinen kaupunkitilallinen yhteys. Koti sijaitsi Amurissa ”keskellä kaikkea”, lähellä työpaikkaa ja vapaa-ajan aktiviteetteja.¹²⁴ Myös yhtiö tunnisti tämän keskeisen sijainnin merkityksen.¹²⁵ Tuotantoympäristön muutos, lähiöiden rakentaminen ja niiden vetovoiman kasvu sekä työväenkulttuurin murros venyttivät vähitellen sidoksia yhtiön ja kodin välillä. Lopulta yhteys katkesi kokonaan ja asumisen sekä työnteon liitossa syntyneet yhteisöt hajosivat.

Yhteiskunnan modernisoituminen, elämäntapojen muutokset ja modernin kuluttajan synty tekivät asukkaista saneerauksen osallisia kaupungin hallinnassa. Valinnoillaan ja toimillaan asukkaat tuottivat uudenaikaista modernia miljöötä. Ilman asukkaita kaupunkiin olisi tuotettu vain uudenaikaisen kaupungin kuoret. Saneeraus tuotti monipuolisia, erilaisia toimintoja sisältäneitä suurmokkeita, keskustaan ohjautuvaa asumista ja lähellä olevia palveluita. Se oli kaupunkikulttuuriin sisältyvää toimintojen ja kohtaamisten mahdollistamista, mitä esimerkiksi teknokraattista kaupunkiuudistusta 1960-luvulla kritisoinut yhdysvaltalainen kaupunkitutkija Jane Jacobs piti tavoiteltavana.¹²⁶ Asukkaat tekivät modernista kaupungista modernin omaksumalla uuden aikaisen elämäntavan ja arvomaailman vaikkapa ryhtymällä asuntosäästäjiksi, tai kuten eräät muualle muuttaneet Puu-Amurin asukkaat, palaamalla takaisin, uutuuttaan hohtavaan kerrostaloasuntoon.

Lopuksi

Kaupunkisaneeraus toimi alustana vuorovaikutukselle ja kaupungin paikalliselle hallinnalle kaupunkikehittämisessä. Talouden ja kaupunkikehittämisen aseveliakselin toimijat, mukana myös tontinomistajat, hakivat hyvinvointipoliittikaan ja taloudellisen hyvinvoinnin tavoitteeseen nojaten yhteistä ja paikallista toimintapohjaa¹²⁷, tässä tapauksessa Tampereen kehittämiseksi uuden aikaiseksi. Slummin ja muutokseen mukaan menemättä jättämisen pelko pitivät modernistista kaupunkisuunnittelua liikkeessä.¹²⁸

Tamperelaisessa kaupunkipolitiikassa ja erityisesti aseveliakselin toiminnassa korostunut tehokkuus ei hyvistä yrityksistä huolimatta toteutunut Amurin yksityisomistuksessa olevien asuinalueiden uudistamisessa. Prosessin edistämiseksi etsittiin keinoja muun muassa perustamalla Amuri Oy, järjestämällä arkkitehtuurikilpailuja ja käyttämällä lainsäädännön tarjoamia pakkokeinoja. Kiinteistönomistajista ja asukkaista tuli saneerauksen kohteita, mutta myös toimijoita. Asukkaat tekivät valinnoillaan kaupungista modernin. Asuntosäästäjät ry toimi tukena oman asunnon hankinnassa ja tiellä parempaan asumiseen. Asukkaiden halu parempaan asumiseen, kaupungin hyvinvointilupaus ja uudistusprojektien tulokset tukivat uudistuksen etenemistä. Ne voidaan nähdä yhteisenä päämääränä, ehkä jopa jaettuna kokemuksena.¹²⁹

Kaupungin hallinnan kannalta modernistisella arkkitehtuurilla oli saneerauksessa tärkeä rooli. Arkkitehtuuria käytettiin välineenä paitsi asumisen uudistamisessa, myös kokonaisen uudenaikaisen kaupunginosan ja sitä kautta kaupungin rakentamisessa. Alun kunnianhimoinen arkkitehtuuri taipui myöhemmissä toteutuksissa tarkoituksenmukaisuudeksi ja teollisen rakennustuotannon tarjoamaksi tehokkuudeksi. Tuloksena oli omalla tavallaan arkisempaa asuntorakentamista. Toisaalta modernismissa ratkaistiin lopulta juuri tällaisia arkisia ja paikallisia asioita.

Saneeraukseen heti alkuvaiheessa kytketty talous- ja tehokkuusajattelu oli olennainen osa suomalaisen hyvinvointivaltion rakentamista. Yhteiskuntapoliittisesti sen katsottiin olevan myös hyvinvoinnin perusta.¹³⁰ Talouden ja tehokkuuden luoman hyvinvoinnin ylivalta esimerkiksi sosiaaliin ja kulttuuriin merkityksiin nähden kaatoi lopulta saneerauksen vaikuttimena olleen teknokraattisen modernismin. Modernisaation väistämättömyydestä ja samalla modernismin kyseenalaistamattomuudesta tuli lopulta kyseenalaista. Amurin uudistuksen näkökulmasta tämä muutos oli kuitenkin myöhässä. Tamperelainen ympäristöpuhe jäi myös aina 1980-luvulle saakka paikallisen politiikan hallitsevien teemojen jalkoihin eikä pystynyt horjuttamaan kasvukonsensusta.¹³¹

Modernisuuden ydin on sen jatkuvassa uudistumisessa, menneestä irtautumisessa. Modernistisella kaupunkisuunnittelulla on edelleen vahva asema ja niinpä kaupunkien uudistushankkeet seuraavat toisiaan ja jopa muuttaman vuosikymmenen vanhoja rakennuksia korvataan uusilla. Olemme tulleet pisteeseen, jossa aikamme kestävyysasteet, esimerkiksi luonnonvarojen riittävyys, edellyttävät uudistumisen sijaan olemassa olevan rakennetun ympäristön huomioimista entistä paremmin. Myös sosiaaliset kysymykset

vaativat huomiota, erityisesti alueiden eriytymisuhan vuoksi. Rakennukset muodostavat kaupunkien elämysympäristön, jonka ymmärtäminen ja tulkinta edellyttää sosiaalisten rakenteiden, elämisen muotojen, toimintojen ja niiden tuottamien merkitysten tarkastelua ja tulkintaa. Sotien jälkeen saneerattujen ympäristöjen analyttinen ja kriittinen, sosiaaliset ja kulttuuriset ulottuvuudet huomioiva tarkastelu on erityisen tärkeää, nyt kun samat alueet ovat uudelleen uudistuskohteina, uudella saneerauskierröksellä.

Hannele Kuitunen on valmistunut Turun yliopistosta pääaineenaan taidehistoria. Hän työskentelee alueidenkäytön asiantuntijana Hämeen Ely-keskuksessa ja valmistellee Tampereen yliopistossa väitöskirjaa suomalaisen kaupungin elämästä ja koetusta saneerauksesta. Kuitusen erityisenä mielenkiinnon kohteena ovat maankäytön suunnittelun ja kulttuuriympäristön suojelun ohella kaupunki koettuna, muistettuna ja elettyinä kokonaisuutena sekä kestävä kehitys ja ilmastokysymykset.

Viitteet

- 1 Kervanto Nevanlinna 2012, 427–430.
- 2 Yhtiö oli vuodesta 1934 alkaen Oy Finlayson-Forssa Ab, vuonna 1973 nimeksi vaihtui Oy Finlayson Ab. Käytän tässä tekstissä nimeä ”Finlayson”.
- 3 Esimerkiksi Yelling 1999, Adams 2011 tai Jones 2004.
- 4 Gunn 2010, 849–869.
- 5 Mäkelä 2022, 10, 327.
- 6 Kivilaakso 2017, 3, 49.
- 7 Lähteenmäki 2017, 8–9.
- 8 Esimerkiksi Leinonen 1982 tai Haapala 1986, Suodenjoki, luettu 2025.
- 9 Kaavoitusta varten laaditut selvitykset, esimerkiksi Haapasaari 2016.
- 10 Kuitunen 2023; Kuitunen 2024.
- 11 Wallin 2018, 19–20. Alkuperäinen Lefebvre 1991.
- 12 Kainulainen 2000, 291.
- 13 Haastattelin vuosina 2017 ja 2018 32 entistä tai nykyistä asukasta tai muutoin Amurin muutoksen läheisesti kokenutta henkilöä. Haastateltavien muistot koskivat Puu-Amuria tai modernia uudistettua Amuria, joskus kumpaakin. Monella heistä oli yhteys Finlaysonin tehtaaseen.
- 14 Saarikangas 2002, 235.
- 15 Laine & Peltonen 2003, 330.
- 16 Kervanto Nevanlinna 1993, 341–347.
- 17 Hyvinvointi kytkettiin sotien jälkeen erityisesti hyvään asumiseen, myöhemmin palveluiden tarjoamiseen ja 1960-luvulla tehokkuuteen ja teolliseen asuntotuotantoon. Hertzen 1946, 3–7; Hankonen 1994, 13–14.

- 18 Kervanto Nevanlinna 2012, 427–432.
- 19 Greenhalgh 2018, 17.
- 20 Verlaan 2015, 537–546.
- 21 Gunn 2010, 860.
- 22 Kervanto Nevanlinna 2012, 432.
- 23 Häkli, Karppi & Sotara 2009, 129
- 24 Laine & Peltonen 2003.
- 25 Laine & Peltonen 2003, 331–332.
- 26 Greenhalgh 2018, 197.
- 27 Kooiman 2003, 21–22.
- 28 Laine & Peltonen 2003, 336.
- 29 Kainulainen 2000, 291–293.
- 30 Kainulainen 2000, 340.
- 31 Helander Sundman 1972, 22.
- 32 Koskinen & Savisaari 1971, 3–11; YLE 1972.
- 33 Mäkelä 2022, 327.
- 34 Matsuda 2009, 231.
- 35 Korkiakangas 2006, 120–144; Lento & Olsson, 2013, 7–27.
- 36 Ukkonen 2000, 14.
- 37 Fingerroos & Haanpää, 2006, 27.
- 38 Koskinen & Savisaari 1971; YLE 1972.
- 39 Laine & Peltonen 2003, 356.
- 40 Ibid., 407.
- 41 Ibid., 388, 400.
- 42 Kervanto Nevanlinna 1993, 342–343.
- 43 Niemi, Einonen, Salminen & Vahtikari 2021, 192.
- 44 Ibid., 380–381.
- 45 Kervanto Nevanlinna 2012, 432.
- 46 Ajanmukaistamisella tarkoitettiin yleensä kaupungin fyysisen rakenteen muutoksia, kuten kortteleiden avaamista ja katujen leventämistä.
- 47 Laine & Peltonen 2003, 375.
- 48 YLE 1972.
- 49 Esimerkiksi Gunn 2010, 859.
- 50 Laine & Peltonen 2003, 417.
- 51 Laine & Peltonen 2003, 375.
- 52 Ibid., 407.
- 53 Ibid., 393, 421.
- 54 Tuomi 2005, 10.
- 55 Aiheeseen otti voimakkaasti kantaa esimerkiksi Otto-Iivari Meurman puhuessaan Tampereen Teknillisen seuran kokouksessa. Meurman 1946.
- 56 Tampereen kaupunginvaltuusto 1952.
- 57 Tampereen kaupunginhallitus 1956.
- 58 Kaupunginhallitus 1956, 3–4.
- 59 Tampereen kaupunginvaltuusto 1955.
- 60 Tampereen kaupunginvaltuusto 1964, 416–417.
- 61 Tampereen kaupunginhallitus 1956.

- 62 Muistutuksia ja vastineita asemakaavaehdotukseen nro 900. Tampereen kaupunginvaltuusto 1957, 871–873.
- 63 Koivuniemi 2022, 12
- 64 Ibid., 291.
- 65 Lähteenmäki 2017, 171.
- 66 Laine & Peltonen 2003, 407.
- 67 Koivuniemi 2022, 210.
- 68 Koivuniemi 2022, 297.
- 69 Vertailukohteessa Britanniassa, Bradfordin kaupungissa teollisuus pysyi kustannussyistä keskustassa. Kaupungin erityinen panostus teollisuuslaitosten toimintaympäristön turvaamiseen sai kaupunkilaisten ja muiden yritysten kritiikkiä osakseen. Gunn 2010, 855, 867.
- 70 Koivuniemi 2022, 306–314.
- 71 Lähteenmäki 2017, 178–182.
- 72 Koivuniemi 2022, 305.
- 73 Valtion Arava-järjestelmä perustettiin vuonna 1949. Se tarjosi halpakorkoista ja pitkäaikaista lainaa rakennushankkeisiin, sitä kautta asumisen laadun parantamiseen ja asuntopulan helpottamiseen.
- 74 Mäkelä 2022, 115–116.
- 75 Laaksonen 2016, 199–200.
- 76 Koivuniemi 2022, 294–297.
- 77 Tampereen Asuntosäästäjät ry:n toimintakertomus.
- 78 Yhdistyksen luottosunnittelijoina toimivat arkkitehtitoimisto Suvitie & Uusitalo, Jaakko ja Antti Tähtinen sekä Pentti Turunen. Rakennusliikkeistä mukana olivat mm. Rakennusliike Aaro Havia Oy, Rakennusliike Veikko Matikainen, Keskisen rakennusliike Oy ja Rakennusliike Auttila Oy.
- 79 Haastattelu H30.
- 80 Haastattelu H27.
- 81 Ibid.
- 82 Le Corbusierin suunnittelema Unité d’Habitation, ”Typ Berlin”, vuoden 1959 Interbau -arkkitehtuurinäyttelyä varten rakennettu monumentaalinen asuinrakennus tarjosi yhteisöllisyyttä, palveluita ja moderneja asuntoja. Rakennus symboloi myös modernia Saksaa kylmän sodan kynnyksellä.
- 83 Koivuniemi 2022, 301–302.
- 84 Haastattelu H26.
- 85 Kanerva 2004, 116.
- 86 Haastattelu H5.
- 87 Asumisen laadun parantumisesta, asumisurasta ja saneerauksen ja vaurastumisen välisestä suhteesta lisää Kuitunen 2023.
- 88 Esimerkiksi haastattelu H6 ja H25.
- 89 Koivuniemi 2022, 300.
- 90 Kervanto Nevanlinna 2012, 15.
- 91 Tampereen Amuri Oy johtokunnan kokousten pöytäkirjat vuosilta 1965–1974.
- 92 Amuri Oy 1967.
- 93 Tampereen kaupunginhallitus 1958.
- 94 Amuri Oy 1965.

- 95 Mikkolainen 1966.
- 96 Amuri Oy 1966.
- 97 Verkasalo & Hirvonen 2017, 429.
- 98 Haastateltava H6.
- 99 Mikkolainen 1967.
- 100 Haastattelu H11.
- 101 Haastattelut H24 ja H12.
- 102 Haastattelu H26.
- 103 Haastattelu H23.
- 104 Haastattelu H23.
- 105 Laine & Peltonen 2003, 341.
- 106 Haastattelu H24.
- 107 Haastattelu H8.
- 108 Haastattelu H11.
- 109 Haastattelu H12.
- 110 Haastattelu H24 ja haastattelu H23.
- 111 Haastattelu H23.
- 112 Amuri Oy johtokunnan pöytäkirja 13.11.1970 ja 4.2.1971.
- 113 Haastattelu H4.
- 114 Koivuniemi 2022, 307–308.
- 115 Haastattelu H6.
- 116 Haastattelu H23.
- 117 Haastattelu H31.
- 118 Haastattelu H1.
- 119 Haastattelu H31.
- 120 Haastattelu H23.
- 121 Tampereen kaupunginvaltuusto 1957.
- 122 Lähteenmäki 2017, 20–21.
- 123 Haastattelu H2.
- 124 Haastattelu H26 ja haastattelu H6.
- 125 Koivuniemi 2022, 303.
- 126 Jacobs 1992, 3–4. Alkuperäinen teos 1961.
- 127 Laine & Peltonen 2003, 330.
- 128 Tampereen kaupunginhallitus 1956.
- 129 Haastattelut mm. H2, H4, H6, H22. Koskinen & Savisaari 1972, 136–139.
- 130 Hankonen 1994, 15–16.
- 131 Laine & Peltonen 2003, 401.

Lähteet

Arkistolähteet

Tampereen kaupunginarkisto TKA

Amuri Oy, johtokunnan pöytäkirja 4.2.1971. Amuri Oy:n arkisto.

Amuri Oy, johtokunnan pöytäkirja 13.11.1970. Amuri Oy:n arkisto.

Amuri Oy, johtokunnan pöytäkirja 14.1.1965. Amuri Oy:n arkisto.

Amuri Oy, johtokunnan pöytäkirja 25.10.1966. Amuri Oy:n arkisto.

Amuri Oy, johtokunnan pöytäkirja 25.10.1967. Amuri Oy:n arkisto.

Amuri Oy johtokunnan pöytäkirja 13.11.1970. Amuri Oy:n arkisto.

Amuri Oy johtokunnan pöytäkirja 4.2.1971. Amuri Oy:n arkisto.

Asemakaavoituksen arkistokansio.

Asuntosäästäjät ry:n toimintakertomukset vuosilta 1958–1971.

Mikkolainen, Lauri. Kirje 2.12.1967 talonomistajalle. Amuri Oy:n arkisto.

Mikkolainen, Lauri. 29.6.1966 lunastustoimikunnalle. Amuri Oy:n arkisto.

Tampereen kaupunginhallitus. Vuosikertomus. Pöytäkirja 20.1.1958. liite nro 1/202.

Tampereen kaupunginvaltuusto. Vuosikertomus. Pöytäkirja 26.11.1952.

Tampereen kaupunginvaltuusto. Vuosikertomus. Pöytäkirja 27.5.1955, liite 633/55.

Tampereen kaupunginvaltuusto. Vuosikertomus. Pöytäkirja 9.10.1957.

Tampereen kaupunginvaltuusto. Vuosikertomus. Pöytäkirja 13.5.1964.

Museokeskus Vapriikin kuva-arkisto.

Elokuvat

YLE, Elävä Arkisto, *Amuri – ihminen saneerauksen keskellä.* (1972). Katsottu 20.7.2024.

Haastattelut, Kuitunen, Hannele, Museokeskus Vapriikin arkisto

H1, modernin Amurin asukas vuodesta 1975, s. 1939. Kuitunen 23.3.2018.

H2, puu-Amurin ja modernin Amurin asukas, s. 1943. Kuitunen 23.3.2018.

H4, modernin Amurin alkuperäisasukas, s. 1935. Kuitunen 29.10.2018.

H5, modernin Amurin alkuperäisasukas, s. 1943. Kuitunen 27.9.2018.

H6, puu-Amurin asukkaita ja modernin Amurin alkuperäisasukkaita, isä (s. 1934), äiti ja tytär (s. 1954). Kuitunen 15.5.2018.

H8, puu-Amurin asukas, s. 1937. Kuitunen 14.11.2018.

H11, puu-Amurin asukas vuoteen 1953 ja vuosina 1954–1956, s. 1933. Kuitunen 4.10.2018.

H12, puu-Amurin asukas vuoteen 1981, s. 1941. Kuitunen 14.11.2018.

H23, puu-Amurin asukas lapsuudessa, s. 1942. Kuitunen 25.5.2018.

H24, puu-Amurin asukas lapsuudessa, talonomistajan perhe, s. 1935. Kuitunen 25.5.2018.

H25, modernin Amurin asukas lapsena, s. 1965. Kuitunen 2.10.2018.

- H26, puu-Amurin asukas vuoteen 1960 saakka, paluumuuttaja, modernin Amurin alkuperäisasukas, s. 1935. Kuitunen 19.11.2018.
- H27, modernin Amurin alkuperäisasukas vuoteen 1988 saakka, s. 1963. Kuitunen 6.9.2018.
- H30, modernin Amurin alkuperäisasukas, s. 1944. Kuitunen 30.10.2018.
- H31, haastateltavan lähisukulainen asui puu-Amurissa, s. 1964. Kuitunen 26.10.2018.

Kirjallisuus

- Adams, David. "Everyday Experiences of the Modern City: Remembering the Post-war Reconstruction of Birmingham." *Planning Perspectives* 26, no. 2 (2011): 237–260. <https://doi.org/10.1080/02665433.2011.550446>
- Fingerroos, Outi, ja Riina Haanpää. "Muistitietotutkimuksen ydinkysymyksiä." Teoksessa *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*, toimittaneet Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo ja Ulla-Maija Peltonen, 25–58. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2006.
- Greenhalgh, James. *Reconstructing Modernity: Space, Power and Governance in Mid-Twentieth Century British Cities*. Manchester: Manchester University Press, 2018.
- Gunn, Simon. "The Rise and Fall of British Urban Modernism. Planning Bradford circa 1945– 1970." *Journal of British Studies* 49, no. 4 (2010): 849–869. <https://doi.org/10.1086/654912>
- Haapala, Pertti. *Tehtaan valossa. Teollistuminen ja työväestön muodostuminen Tampereella 1820–1920*. Suomen Historiallinen Seura, 1986.
- Haapasaari, Mirkku. *Amuri. Rakennetun kulttuuriympäristön inventointi*. Moniste. Pirkanmaan maakuntamuseo, 2016.
- Hankonen, Johanna. *Lähiöt ja tehokkuuden yhteiskunta. Suunnittelujärjestelmän läpimurto suomalaisten asuntoalueiden rakentumisessa 1960-luvulla*. Väitöskirja, Tampereen yliopisto, 1994.
- Helander, Vilhelm, ja Mikael Sundman. *Saneeraus suomalaisessa kaupungissa*. Asuntohallitus, Tutkimus- ja suunnitteluosasto, 1972.
- Hertzen, Heikki von. *Koti vaiko kasarmi lapsillemme. Asunnontarvitsijoiden näkökohtia asunto- ja asemakaavakysymyksissä*. Väestöliitto, 1946.
- Häkli, Jouni, Ilari Karppi, ja Markku Sotarauta. "Alueellinen muutos ja sen hallinta." Teoksessa *Governance. Uuden hallintatavan jäsentyminen*, toimittaneet Ilari Karppi ja Lotta Maria Sinervo, 127–158. Tampere: Tampereen yliopisto, 2009.
- Jacobs, Jane. *The Death and Life of Great American Cities*. Vintage Books, 1992.
- Jones, Phil. "Historical Continuity and Post-1945 Urban Redevelopment, the Example of Lee Bank, Birmingham, UK." *Planning Perspectives* 19, no. 4 (2004): 365–389. <https://doi.org/10.1080/0266543042000268787>
- Kainulainen, Ilkka. "Regiimiteoria viitekehyksenä kaupungin hallinnan tutkimuksessa." *Hallinnon tutkimus*, no. 3 (2000), 288–298.
- Kanerva, Erkki. *Amuri – just eikä melkeen*. 2. painos. Tampereen kaupunki, 2004.
- Kervanto Nevanlinna, Anja. "Mistä kaupungissa on kyse." *Tiede ja Edistys* 18, nro. 4 (1993): 341–347. <https://doi.org/10.51809/te.104322>
- Kervanto Nevanlinna, Anja. "Voimat, jotka rakensivat Helsinkiä 1945–2010." Teoksessa *Helsingin historia vuodesta 1945*. Helsingin kaupunki ja Otava, 2012.

- Kuitunen, Hannele. "Oma tupa, oma lupa. Työväen vaurastuminen ja kaupunkisaneeraus 1960- ja 1970-luvuilla Tampereen Amurissa." Teoksessa *Työväki ja vauraus*, toimittaneet Jussi Lahtinen ja Heikki Mikkonen, 71–210. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, 2023.
- Kuitunen, Hannele. "Saneerattavan kaupungin tilat. Modernistinen kaupunkiuudistus 1960- ja 1970-lukujen Suomessa, esimerkkinä Tampereen Amuri." *Tahiti*, no.1(2024): 7–32. <https://doi.org/10.23995/tht.142940>
- Kivilaakso, Aura. *Suojelevat sanat. Puu-Käpylän kaavoituskiista esimerkkinä vaikuttavasta kulttuuriympäristön asiantuntijaviestinnästä*. Väitöskirja, Turun yliopisto, 2017.
- Koivuniemi, Jussi. *Finlayson II (1918–2020) Puuvillan jättiläinen*. Tampereen historialliset museot, 2022.
- Kooiman, Jan. *Governing as Governance*. SAGE Publications, 2003.
- Korkiakangas, Pirjo. "Etnologisia näkökulmia muistiin ja muisteluun." Teoksessa *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*, toimittaneet Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo ja Ulla-Maija Peltonen, 120–144. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2006.
- Koskinen, Tarmo, ja Anja Savisaari. *Onniyksillä pesä kaikilla. Tutkimus Amurin ja Tammen lan saneerauksesta Tampereen kaupungissa*. Tampereen yliopiston tutkimuslaitos, 1971.
- Laaksonen, Mikko. *Erik Bryggmanin arkkitehtuuri*. Rakennustieto, 2016.
- Laine, Markus, ja Lasse Peltonen. *Ympäristökysymys ja aseveliakseli. Ympäristön politisoituminen Tampereella vuosina 1959–1995*. Väitöskirja, Tampereen yliopisto, 2003.
- Leinonen, Paula. *Asunnot ja asuminen Tampereen Amurissa 1869–1949*. Laudatur -tutkimus. Turun yliopisto, 1982.
- Lento, Katri, ja Pia Olsson. "Kaupunki, Muistot ja muistaminen." Teoksessa *Muistin kaupunki. Tulkintoja kaupungista muistin ja muistamisen paikkana*, toimittaneet Katri Lento ja Pia Olsson, 7–27. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2013.
- Lefebvre, Henri. *The Production of Space*. John Wiley and Sons Ltd, 1991.
- Lähteenmäki Marja. *Tammerkosken kansallismaisema teollisuusperintönä. Verkatehtaasta Finlaysoniin 1965–2005*. Väitöskirja, Helsingin yliopisto, 2017.
- Matsuda, Noritada. "Citizens in the Era of Governance: Citizen Participation and Active Citizenship." *Interdisciplinary Information Sciences* 15, no. 2 (2009): 23–242.
- Mäkelä, Mika. *Uudistuva Kallio. Saneerauksen ihanteet ja todellisuus 1933–1986*. Väitöskirja, Helsingin yliopisto, 2022.
- Meurman, Otto-Iivari. *Tampereen keskustan asemakaavan terveystämiskysymyksestä*. Tampereen teknillinen seura, 1946.
- Niemi, Marjaana, Piia Einonen, Tapio Salminen, ja Tanja Vahtikari. "Identiteetit ja yhteisöllisyys kaupunkitilassa keskiajalta 1900-luvulle." Teoksessa *Suomalaisen yhteiskunnan historia 1400–2000. Osa 2 Yhteisöt ja identiteetit*, toimittaneet Pirjo Markkola, Marjaana Niemi ja Pertti Haapala, 161–202. Tampere: Vastapaino, 2021.
- Saarikangas, Kirsi. "Merkityksellinen tila. Lähiöasuminen arkkitehtuurin, asukkaiden, menneen ja nykyisen kohtaamisena." Teoksessa *Eletty ja muistettu tila*, toimittaneet Taina Syrjänmaa ja Janne Tunturi, 48–75. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2002.

- Suodenjoki, Sami. "Koskesta voimaa" -verkkosivut. <https://webpages.tuni.fi/koskivoimaa/kaupunki/1940-60/kauposat.html> Luettu 14.2.2025.
- Tampereen kaupunginhallitus. *Amurin saneeraus, miksi se on tehtävä*. Tampereen kaupunginhallitus, 1956.
- Tuomi, Timo. *Kaupunkikuvan muutokset. Suomalaisten kaupunkikeskustojen suunnittelun tavoitteiden ja todellisuuden kohtaamisesta toisen maailmansodan lopusta 1960-luvun puoliväliin*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2005.
- Ukkonen, Taina. *Menneisyyden tulkinta kertomalla. Muistelupuhe oman historian ja kokemuskertomusten tuottamisprosessina*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2000.
- Verkasalo, Aino, ja Jukka Hirvonen. "Post-War Urban Renewal and Demolition Fluctuations in Sweden." *Planning Perspectives* 32, no. 3 (2017): 425–435. <https://doi.org/10.1080/02665433.2017.1299635>
- Verlaan, Tim. "Dreading the Future. Ambivalence and Doubt in the Dutch Urban Renewal Order." *Contemporary European History* 24, no. 4 (2015): 537–553. <https://doi.org/10.1017/S0960777315000326>
- Wallin, Antti. *Eläkeläisten tila. Kaupunkitilan ja eläkeläisten sosiaalisen toiminnan tarkastelua*. Tampereen yliopisto, 2019.
- Yelling, Jim. "The Development of Residential Urban Renewal Policies in England. Planning for Modernization in the 1960's." *Planning Perspectives* 14, no. 1 (1999): 1–18.

Kestävyys ja talous – Maailman taloushistoriallinen konferenssi

1200 konferenssivierasta täytti Lundin keskiaikaisen kaupungin ennen yliopiston lukuvuoden alkua, kun Maailman taloushistorian kongressi (World Economic History Congress, wehc2025.com) käynnistyi heinäkuun viimeisellä viikolla. Vaikka suomalaiseen kesälomarytmiin tottuneelle heinäkuinen konferenssi oli hieman ikävään aikaan, kaupungin infrastruktuurin näkökulmasta valinta oli välttämätön. 130 000 asukkaasta 30 000 on opiskelijoita, joten konferenssivieraat pääsivät täyttämään tyhjät käytävät, kadut ja ravintolat. Tästä huolimatta yliopistotilat paukkuivat saumoistaan. Konferenssi näkyikin katukuvassa paitsi konferenssivieraiden virtana myös kaupungin aktiivisena mainoskampanjana, jossa kaupunkilaisia kehoitettiin osallistumaan konferenssin yhteydessä järjestettäviin julkisiin luentoihin. Lundin kunnan edustajan puhe konferenssissa vahvisti tätä konferenssin ja kaupungin välistä yhteyttä. Kaupungin ja konferenssin välinen tiivis yhteys oli ilahduttava ilmiö, jonka soisin näkyvän myös Suomessa järjestettävissä konferensseissa.

Konferenssin tämän vuoden teemana oli kestävyys, mikä näkyi vahvasti ohjelman sisällössä. Konferenssiohjelma paljastaa 66 osumaa hakusanalle kestävyys, vaikka kaikki paneelit eivät toteuttaneetkaan kestävyysteemaa yhtä tarkasti. Tämä on nähdäkseni lieveilmiö sille, että myös akateemisessa maailmassa kestävyys muuttuu helposti rahoittajille suunnatuksi iskusanaksi. Kokonaisuutena otsikot kuitenkin vastasivat sisältöä riittävässä määrin, jotta paneelien valinta oli mielekästä. Sessiot, joihin osallistuin, olivat pääasiassa kovatasoisia ja kunnianhimoisia. Valitsin erityisesti sessioita, jossa olisi mahdollista kuulla talouskasvun ja kestävä kehityksen välisistä yhteyksistä, enkä saanut pettyä.

Ympäristökysymykset ovat minulle samalla tavalla läheisiä kuin suurimmalle osalle aikamme ihmisistä: arkisesti mielessä ja poliittisen ajattelun itsestään selvä osa. Mutta aihe ei ole oman tutkimukseni keskiössä enkä voi millään tavalla sanoa olevani kestävyystutkija. Siksi konferenssi toimi minulle myös yleissivistävänä kokemuksena, jossa saatoin päivittää ja syventää omaa

ymmärrystäni monitahoisesta ympäristökriisistä ja siihen liittyvän tutkimuksen uusimmista tuulista. Liki kaikissa sessioissa sekä ohjelman ulkopuolisissa keskusteluissa teema oli mukana vähintään tausta-ajatuksena – voiko taloudesta tai taloushistoriasta ylipäänsä puhua huomioimatta aikamme suurinta haastetta? Olin ilahtunut, että tieteellisesti perusteellinen asiantilojen neutraali tarkastelu yhdistyi monessa esitelmässä siihen, kuinka luonnonvarojen ja energian tehokkaampi käyttö vaatii myös poliittisesti vaikeita päätöksiä. Näkemykseni mukaan konferenssi onnistui tasapainottelemaan erinomaisesti tieteellisen tarkkuuden ja merkityksellisen vaikuttavuuden välimaastossa.

Jouduin myös muuttamaan käsityksiäni. Tähänastinen näkemykseni on ollut, että niin sanottu taloudellinen irtikytKentä ilmastopäästöistä ei ole mahdollinen – että historiallisesti talouskasvu riippumatta energiatehokkuudesta

on johtanut myös päästöjen kasvuun. Jo ensimmäinen sessio toi hienovaraisuutta tulkintaan. Juan Infante Amate toi esille, kuinka on maita, jotka ovat hetkittäin onnistuneet samanaikaisesti lisäämään talouskasvua ja pysäyttämään päästöjen kasvun – ulkoistetut päästöt mukaan lukien. Mutta globaalilla tasolla entistä tehokkaampi energiatuotanto ei ole vähentänyt kulutusta tai johtanut päästöjen laskuun. Lisäksi paikallisesti ja rajallisesti toteutettu irtikytkentä ei tarkoita päästöjen vähenemistä tai historiallisesti kertyneiden päästöjen poistumista kierrosta. Tutkimuksen lisäämä ymmärrys ei lopulta muuttanut isossa kuvassa käsitystäni tuotannon kontrolloinnin ja vähentämisen tarpeesta, mutta hienosyisempi analyysi on aina yksinkertaisia totuuksia parempi väline tietopohjaiseen vaikuttamiseen.

Saman session toinen esitelmä muistutti myös muista ympäristöongelmista, kuten maankäytöstä. Maankäyttöön keskittyvä puheenvuoro monimutkaisti vallitsevaa ympäristökeskusteluun liittyvää julkista keskustelua entisestään, sillä mediaan saakka päätyvät puheenvuorot tapaavat keskittyä yksinomaan päästöihin. Vaikka päästöt saataisiin laskuun tai energialähteet peräti täysin uusiutuviksi, se ei poistaisi liikahakkuista johtuvia ongelmia. Maata muokataan ravinnon tuottamiseen entistä enemmän ja uudet maankäyttöalueet sijoittuvat kaikista hauraimmille alueille. Eduardo Aguilera mallinnusten mukaan esimerkiksi Suomi pitäisi jättää kokonaan metsän valtaan, jotta globaalissa mittakaavassa tarvittava puusto säilyisi. Tutkija ei ehkä ollut miettinyt poliittisia seuraamuksia ja millaisiin asentoihin maailmankaupan pitäisi taipua, jotta tämä teoreettinen mallinnus toteutuisi. Samalla lukuihin perustuva mallinnus voi auttaa hahmottamaan ongelmien suuruutta ja siten tarvittavien toimien mittakaavaa.

Realistisen utopian materiaaliset ja poliittiset edellytykset

Teemaan sopien professori Mar Rubio-Varas piti keynote-luennon juuri talouden ja kestävyyskipukohtiin liittyen. Kolmesta keynote-luennosta se oli omani ja käymieni keskustelujen perusteella myös muiden vieraiden ehdoton suosikki. Jokaisen luennon jälkeen esipuhuja kehui, kuinka kunkin luennoitsijan puhe oli ajatuksia herättävä ja inspiroiva. Mutta vastoin tahtoani päädyin toistelevaan juuri näitä kliseitä professori Rubio-Varaksen kohdalla – ja olemaan toiveikas.

Nykyisen ymmärryksemme päästöjen tilasta pitäisi Rubio-Varaksen mukaan muuttaa myös näkemystämme taloushistoriasta. Miltä näyttäisi talouskasvun määrällinen kuvaaminen, jos ympäristökustannukset olisivat sisäänrakennettuna mallissa? Hän muistutti tutkijoiden roolista tässä työssä ja osoitti, miten taloushistoriallinen näkökulma voi olla samaan aikaan sekä monisyinen että käytännöllinen.

Rubio-Varas väläytti monelle tutut graafit, jotka kyseenalaistavat teknologisen kehityksen tai talouskasvun olevan ratkaisu ongelmiin. Ylirajaisissa pitkän aikavälin tarkasteluissa talouskasvu on kytköksissä suurempaan energiankulutukseen. Aikasarjat näyttävät, että suurempi tuotanto vaatii enemmän energiaa. Esimerkiksi vanhojen energialähteiden eli puun ja hiilen tuotanto ei ole absoluuttisesti mitattuna vähentynyt, vaikka öljy on tullut kuvioihin mukaan. Energiatehokkuus ei ole vähentänyt energian tuotannon määrää, sillä tehokkuus on vain tarkoittanut sitä, että tuotamme samalla hinnalla kuin ennen, mutta vain enemmän. Uusiutuvien energianlähteiden kasvaminen ei ole vähentänyt uusiutumattomien kulutusta.

Mutta samalla Rubio-Varas myös kyseenalaisti tutun tavan esittää talouden ja päästöjen välinen yhteys. Hän toi esiin, kuinka kuuluisa pitkän aikavälin graafi energiasiirtymästä nojaa Iso-Britannian esimerkkiin. Hänen mukaansa Iso-Britannia on pikemminkin poikkeus kuin yleistettävä esimerkki. Esimerkit Latinalaisesta Amerikasta näyttävät, että energiasiirtymä hiilestä öljyyn tapahtui Iso-Britanniaa nopeammin, sillä myöhemmissä energiasiirtymissä oli mahdollista hypätä osa kehitysvaiheista. Esimerkiksi Kolumbia ei koskaan ottanut höyryvetureita käyttöön, jolloin hiilestä ei tullut teollisuuden välinettä. Sen sijaan hiilen tuotanto lämmityskustannuksissa on viime aikoina kasvanut energian hinnan nousun mukana. Kolumbian esimerkki muistuttaa Suomen rakennemuutosta, jossa maataloudesta palveluihin siirtymisen tapahtui hyvin lyhyen teollistumisen vaiheen kautta, jossa oli mahdollista soveltaa teknisiä innovaatioita heti käymättä läpi siihen tuonutta tietä.

Myös Kiinan osuus on tuttua tarinaa monisyisempi. Yhtäältä Kiina on suurin päästöjen tuottaja, mutta toisaalta vauraus on saavutettu huomattavasti vähemmällä päästöillä kuin esimerkiksi Yhdysvallat onnistui samassa talouskasvun pisteessä. Samoin Kiina sekä tuottaa että kuluttaa enemmän sähköä kuin Yhdysvallat ja Eurooppa. Kiina on myös osoittanut merkkejä siitä, että hiilen polttamisen ja hiilidioksidipäästöjen katto olisi saavutettu. Nämä esimerkit ovat osoitus paitsi muutosten hitaudesta myös siitä, että muutos voi olla yhtäältä odotuksia nopeampi. Toisaalta positiivisetkin kehitykset voivat peruuntua.

Menneisyyden hienojakoisen analysoinnin lisäksi Rubio-Varas uskaltautuu arvioimaan tulevaisuutta. Hän esittää aurinkovoiman ”kolmannen teollisen vallankumouksen” energianlähteenä. Hän esittää aurinkovoimaan nojaavan energiatuotannon paitsi realistisena myös parhaana vaihtoehtona ihmisen kyltymättömän energianjanon sammuttamiseksi. Rubio-Varaksen argumentti ei ole loistava pelkästään siksi, että se olisi ympäristölle vähiten haitallinen vaan siksi, että hän esittää aurinkovoiman öljyä houkuttelevampana vaihtoehtona myös sen nautintoa tuottavan potentiaalin tähden. Aurinkovoimaan siirtyminen kokonaan olisi mahdollista nykyisellä teknologialla ja johtaisi korkeampaan energiantuotannon lisäämiseen kuin mikä on mahdollista fossiililla energianlähteillä tai edes atomivoimalla. Tämä utopia ei nojaa energiankulutuksen rajoittamiselle ja vähentämiselle, kuten ympäristöaktivistit ovat peräänkuuluttaneet. Niukuuden sijaan aurinkovoima voisi olla paitsi päästötön myös paras keino tuottaa niitä nautintoja ja palveluja, joihin olemme tottuneet. Teknologia on jo täällä, energiaa on likimain loputtomasti ja raaka-aineet ovat suhteellisen halpoja.

Hetken verran kuvittelen maailman, jossa voisin sekä elää planeetan luonnonvarojen asettamissa rajoissa että jatkaa tekoölyavusteista kirjoittamista, ulkomaanmatkailua ja tavaroiden kulutusjuhlaa ilman huonoa omaatuntoa. Sillä juuri koneiden käynnissä pitäminen, tavaroiden kuljetus ja tilojen lämmittäminen ovat päästöjen ydin: jos tämän työn saa päästöttömäksi, teoriassa tuotannon pitäisi olla päästötöntä. Jos kaikki energiankulutus tuotettaisiin aurinkovoimalla – siis jos kaikki työ olisi päästötöntä – tuotantoa ei välttämättä tarvitsisi edes vähentää päästöjen saamiseksi kuriin. Ympäristöratkaisuja ei tarvitsisi tehdä talouskasvua ja samalla yksilön elintasoja uhraamalla.

Rubio-Varaksen utopia ei ota huomioon akkuteknologian raaka-ainepulaa eikä maankäytön rajoitteita. Aiemmin mainitsemaani maankäyttökysymykseen liittyen esimerkiksi eläintuotantoa luultavasti täytyisi rajata päästöttömyydestä huolimatta, sillä eläinten ruuantuotantoon käytetty maapinta-ala syö tilaa ihmisten ravinnolta. Aurinkopaneelit eivät auta, jos hakkaamme sademetsät ruuantuotantoa varten. Lisäksi sähköön nojaava siirtymä ei ota vielä kantaa köyhyyden, väkivallan ja luonnonolojen asettamiin haasteisiin. Olen epäluuloinen sitä kohtaan, saadaanko trooppisten myrskyjen alueille koskaan toimivaa sähköinfrastruktuuria, samalla kun kaiken kukkuraksi sääilmiöt muuttuvat entistä rajummiksi. Päästöttömyys ei takaa luonnon monimuotoisuustavoitteiden eikä oikeudenmukaisten yhteiskuntien saavuttamista. Mutta aurinkoenergia voi olla niidenkin tavoitteiden ennakkoehto.

Kaikista tärkein varaus tähän utopiakuvaan on poliittinen. Planetaarisiin rajoihin sopeutuva loputtoman energian utopia nojaa täydelliseen, sataprosenttiseen kääntymiseen uusiutuviin luonnonvaroihin. Niin kauan kuin yksikin osa tuotannosta nojaa kasvihuonekaasuja tupruttavaan fossiiliseen tuotantoon, on tuotantoa absoluuttisesti vähennettävä. Kaikesta irtikytkenästä huolimatta tuotannon päästöjen kasvun hidastuminen suhteessa talouskasvuun ei riitä. Kuten Rubio-Varas asian ilmaisi, ympäristöä ei kiinnosta onko tuotanto vähäpäästöisempää asukasta kohden – vain kokonaispäästöjen vähennemisellä on väliä. Tie tähän utopiaan on yhä hämärän peitossa.

Mutta esteiden havaitseminen ei poista utopioiden tarpeellisuutta. Uskon, että suurin syy vallalla olevaan veltttoon apatiaan ei ole ongelman suuruus vaan vaihtoehtomuuden ilmapiiiri. Jos ongelma ei näyttäydy enää mahdollittomana samalla kun päämäärä näyttää houkuttelevalta, työ sen saavuttamiseksi ei ole yhtä järjettömän tuntuista. Uskottavat utopiat ohjaavat ajattelemaan, että on mielekästä rakentaa tulevaisuuden yhteiskuntaa eikä käyttää kaikkea jäljellä olevaa energiaa, aikaa ja varallisuutta viimeiseen kulutusjuhlaan ennen maailmanloppua. Utopian pitää luvata muutakin kuin uhrauksille toteutettua ankeaa selviytymistaistelua. Mietin Pontus Purokurun esseekokoelmaa *Täysin automatisoitu avaruushomoluksuskommunismi* (2018), jossa oikeudenmukaisuudelle, keskinäisriippuvuuksille ja yhteisöllisyydelle rakentuva utopia rakennetaan loputtoman energian varaan. Luennon jälkeen olen jäänyt miettimään aurinkovoiman kykyä tällaisen utopian materiaalisena mahdollistajana.

Grace Ballorin esitelmä otti kantaa juuri ympäristökysymysten poliittiseen puoleen. Hän arvioi Euroopan Unionin ”ilmastojohtajuutta” ja arvioi kovanaaisesti päästökauppaan nojaavaa mallia tehottomaksi. Hän muistutti radikaalimmasta päästöveron vaihtoehdosta, jota pohdittiin 1990-luvun alussa. Kriittinen kuulija haastoi tutkijaa liiasta normatiivisuudesta, johon Ballor mielestäni vastasi erinomaisesti: päästökaupan todettu tehottomuus antaa aineksia ehdottaa radikaalimpia toimia myös normatiivisesta näkökulmasta. Ballor osoitti työllään, että historiantutkimuksella on antinsa myös politiikan arvioinnissa ja politiikkasuositusten tekemisessä ilman, että kriittinen tutkimus kärsii. Saman session toinen puhuja Mattias Näsman muotoili tutkimusohjelman yrityshistorialle, jossa tutkimuksen analyttinen osa on vapaa normatiivisuudesta, mikä ei silti tarkoita, etteikö historiantutkimuksen johtopäätöksiä voisi ja pitäisi käyttää poliittisen päätöksenteon tukena.

Määrällinen käänne historiantutkimuksessa

Kaksi muuta keynote-luentoa keskittyivät aivan muihin asioihin, vaikkakin Elise van Nederveen Meerkerkin luentoa hoivatyöstä voisi pitää esimerkkinä kestävyyden sosiaalisesta ulottuvuudesta. Valitettavasti van Nederveen Meerkerkin luento jäi liian yleiselle tasolle esitellessään akateemisen kirjallisuuden määritelmiä rasismista ja intersektionaalisesta feminismistä sen sijaan, että se olisi tarjonnut uusia tapoja katsoa maailmaa tai reagoida olemassa oleviin ongelmiin. Tämä oli suuri pettymys, sillä olisin toivonut matemaattisesti painottuneelle taloushistorialle mallia siitä, kuinka laadulliseen kriittiseen analyysiin nojaava feministinen lähestymistapa voisi tarjota tuoreita näkökulmia valtasuhteiden analyysiin. Akateemisen selustan varmistelu vei aikaa empiiristen tulosten esittelyltä, jonka kautta feminististen näkökulmien arvo olisi voinut tulla paremmin esiin.

César Hidalgon keynote-luento toi esiin taloushistorian vahvan painotuksen tilastollisiin menetelmiin suhteessa muihin historian suuntauksiin. On kuvaaavaa, että puhujaksi valittiin fyysikko, joka käsittelee suurten tietoaaineistojen (big datan) hyväksikäyttöä menneisyyden tulkinnoissa. Hänen uusin projektinsa mallintaa Wikipedia-aineiston pohjalta ihmiskunnan muistitietoa. Aineistoon on valikoitu Wikipedia-julkaisuja henkilöistä, joista on kirjoitettu yli 25 eri kielellä. Hidalgon provosoivin idea oli mallintaa ihmiskunnan historian pitkän aikavälin talouskasvu tämän melko hiljattain syntyneen aineiston pohjalta. Yleisö ei kuitenkaan ollut kritiikitön: en todistanut toista tilannetta, jossa puhujaa olisi haastettu menetelmistään yhtä armottomasti kuin Hidalgo luentonsa päätteeksi. Kysymysten terävyys ja vastausten perusteellisuus kuitenkin vakuuttivat minut siitä, että lähestymistapa oli mielekäs, vaikka aluksi huokailinkin fyysikon ymmärtämättömyyttä historiaa ja ihmistieteitä kohtaan.

Määrällisten menetelmien ylivoimaisuus näkyi myös konferenssipapereiden jakaumassa. Digitaalisista ihmistieteistä esimerkiksi sopii Jakob Molinerin tutkimus töihin vaadittavista taidoista 1900-luvun taitteen lehtien työpaikkailmoitusten perusteella. Työpaikkailmoitukset koottiin avainsanahakujen tuloksista, jotka tehtiin miljoonasta OCR-skannatusta sanomalehdestä. Tutkimus käyttää sanojen luomaa todellisuutta kuvaamaan, millaisia työhön liittyviä arvostuksia aikalaisilla oli. Yksi kiinnostavimmista tuloksista oli, että samankin taitotason työtehtävissä naiset silti päätyivät tekemään rutiininomaisempia tehtäviä. Tulos ei itsessään ole kovin yllättävä, mutta määrällinen lähestymistapa tuo painoarvoa vanhalle arviolle siitä, että naisten

ja miesten välinen palkkakuilu koostuu monista osatekijöistä, joista yksi on palkan alhaisuus tehtävien yksinkertaisuuden tähden.

Maailma kylässä

Konferenssi todella ansaitsee nimensä maailman taloushistoriallisena konferenssina. Olin vaikuttunut konferenssin maantieteellisestä laajuudesta niin paperien esittäjissä kuin aiheissakin mitattuna. Eurooppalaisesta yliedustuksesta huolimatta jokainen ihmisten asuttama maanosa oli sessioissa edustettuna. Omissa sessiovalinnoissani keskityin erityisesti Itä-Aasiaan. Oli arvokasta kuulla kiinalaisten tutkijoiden näkemyksiä Kiinan menneisyyttä koskevista tulkinnoista. Kiina rahoittaa tällä hetkellä valtavaa hanketta, jossa sen historiaa kartoitetaan määrällisesti aina esihistoriallisista ajoista asti professori Zhiwu Chenin johdolla. Yan Jia Zheng taas arvioi Kiinan teollisuuspolitiikan vaikutuksia sähköautotuotantoon ja neuvoo myös valtioita ottamaan suuremman roolin kestävyyssiirtymässä. Hän myös kysyi provosoivasti, voiko demokraatisissa valtioissa saada aikaan riittävän kokonaisvaltaisia teollisuushankkeita ympäristötavoitteiden saavuttamiseksi. Harmillisesti kiinnostavimmat esitykset Kiinaan liittyen menivät päällekkäin toisen itä-Aasian kiinnostuksen kohteeksi Japanin kanssa. Positiivinen ongelma paneelien valinnassa toistui usein.

Latinalaisen Amerikan osallistujien määrä näkyi minulle erityisesti karaokeilla. Erään konferenssivieraan arvelu oli, että Helsingissä järjestetyn Baltic Connections -konferenssin jatkot olisivat ollut karaokeillaan inspiraatio myös Lundissa. Oli miten oli, tapahtuma oli suuri menestys, vaikka karaokekulttuuriin tottuneiden suomalaisten ja japanilaisten osallistujien piti pehmentää estradi ennen kuin muut uskalsivat seurata perässä. Sosiaalista ohjelmaa oli muutoinkin sangen paljon. Harmillisinta kulttuuriohjelmassa oli se, että se jakoi konferenssipurukan pienempiin ryhmiin. Muutoinkin konferenssivieraana piti tehdä vaikeita valintoja epävirallisen ja virallisen ohjelman välillä, kun vuorokauden tunnit ovat rajalliset ja sessioihin keskittyminen vaatii jonkin verran myös yöunia pohjalle. Konferenssin taika on juuri yhdistelmä virallista ja epävirallista, akateemista ja poliittista, työelämää ja henkilökohtaista. Sain baarissa lukemattomia kirjallisuusehdotuksia ja toisaalta karaoke-esitys innoitti kohtaamisiin virallisten sessioiden välillä. Sosiaalisen ja virallisen välinen tasapaino oli loistava – olisin vain toivonut, että aikataulu olisi kokonaisuudes-

saan ollut hieman väljempi. Esimerkiksi perjantain olisi vielä voinut käyttää sessioihin siinä missä nyt se oli varattu pelkästään sosiaaliselle ohjelmalle.

Käytännön asiat ansaitsevat oman huomionsa, sillä mikään konferenssi ei toteudu ilman huomattavia järjestelyjä. Puuttuvista opiskelijoista, väliaikaisen lisäsiiven rakentamisesta ja museotilojen hyödyntämisestä huolimatta kaikkien konferenssivieraiden mahdolluttaminen varattuihin tiloihin oli selvästi haasteellista. Vieraan näkökulmasta tämä näkyi esimerkiksi vaikeutena löytää majoituspaikkoja. Mutta isoin ongelma oli kuitenkin samanaikaisten sessioiden vähyys. Tämä johti paikoin maratonsessioihin, joissa ihmiset seisoivat kaksi tuntia tuolien puutteen takia ja läpi käytiin parhaimmillaan seitsemän esitelmää. Vaikka esitelmäaikoja kuinka lyhennettiin, keskusteluihin jäi sängen vähän aikaa. Tällaisten sessioiden jälkeen olo oli sekava, sillä lyhyeen puristetut esitelmät eivät juuri onnistuneet avaamaan tutkimuksen antia konferenssipaperiin tutustumattomalle kuuntelijalle, eikä aikaa esitelmien tiiviystä huolimatta siltikään jäänyt keskustelulle. Onneksi kaikki sessiot eivät olleet yhtä hektisiä. Sen sijaan yllätyin positiivisesti konferenssin omasta ohjelmansovelluksesta. Olin äärimmäisen epäileväinen sovelluksen toimivuutta ja käytettävyyttä kohtaan – vanhanaikainen kun olen – mutta päädyin sekä käyttämään ohjelmaa paljon että pitämään siitä.

Samaan yhteyteen liittyvä lieveilmiö oli myös päivien pituus. Siinä missä tilat eivät sallineet samanaikaisten sessioiden järjestämistä, ongelmaa yritettiin kompensoida päiviä pidentämällä. Konferensseissa on toki vaihtelua sessioiden määrän suhteen, mutta on melko epätyypillistä, että konferenssit sekä alkavat aikaisin että jatkuvat pitkään liki viikon. Pisimpänä päivänä virallista ohjelmaa oli 12 tuntia, josta sessiot ja juhluento kattoivat reilut 10 tuntia. Tämän jälkeen alkoivat tietenkin epäviralliset osiot, jotka ovat toisinaan yhtä tärkeitä kuin virallinenkin ohjelma. Vaikka neljän päivän konferenssi ei ole tavattoman pitkä, tällaisen myllytyksen jälkeen oli hyvinkin kaikkensa antanut olo.

Täyteen pakattu tunnelma ei ollut pelkästään huono asia. Maantieteellisesti tiiviissä tilassa oli yllättävän helppo löytää henkilöt, joita kulloinkin etsin. Konferenssi oli selvästi suurin ja arvostetuin, mihin olen omalla alallani osallistunut, ja silti tunnelma oli rento ja tiivis, suorastaan intiimi. Sää oli kaunis ja lounastarjoilu helposti kannettavissa, joten konferenssivieraat tapasivat lounastaa pihalla. Nautin suunnattomasti näystä, missä samaten väitöskirjatutkijat kuin arvostetut professoritkin istuivat tyylikkäästään puvut päällä nurmikolla kuin nuoret opiskelijat konsanaan. Sen sijaan hiukan noloa tee-

man kannalta oli pakata lounaat pahvisiin kierrätyspakkauksiin mutta tarjota vain sekajäteastioita. Pahvinen pakkaus vailla kierrätysmahdollisuutta vaikutti hyvesignaloinnilta, jossa pahvi tarjosi vain kestävyuden mielikuvan vailla sisältöä. Muovi olisi saattanut olla näissä kierrätysolosuhteissa jopa vähäpäästöisempi vaihtoehto.

Lund ansaitsee vielä erityismaininnan erinomaisesta ravintolatarjonnastaan, joka oli runsas, laadukas ja yllättävän edullinen. Nopea ja edullinen ruokailu oli sitäkin tärkeämpää, kun lounastaukoon oli varattu napakka tunti sessioiden välissä. Erinomaista lounasta täysipainoisilla kasvisvaihtoehdoilla sai yliopiston läheltä tunnelmallisista katuruokaa muistuttavista kivijalkaliikkeistä. Oma suosikkini oli kiinalainen 5 flower noodle bar, jonka possunkylkiluilla varusteltu ramen oli niin herkullinen, että jouduin palaamaan seuraavana päivänä uudestaan ja tilaamaan tismalleen saman annoksen. Turistikohteena Lund on suomalaiselle matkustajalle melko tavanomainen kokemus pohjoismaista idylliä, joskin keskiaikainen katedraali yliopiston läheisyydessä auttaa pääsemään keskieurooppalaiseen tunnelmaan. Kasvitieteellinen puutarha ja seurasarta muistuttava ulkoilmamuseo toivat läheisesti mieleen Helsingin.

Päädyin konferenssiin osallistumalla Pohjoismaisten taloushistoriallisten yhdistysten järjestämään yhteissessioon, jota myös *Suomen taloushistoriallinen yhdistys* oli järjestämässä. Luonnollisesti suuri joukko seuran jäseniä oli alamme kansainvälisessä tapahtumassa. Suomen taloushistoriallinen yhdistys järjestää myös Suomessa tapahtumia, jotka ovat oiva keino tutustua ympäri Suomea tapahtuvaan taloushistorian tutkimukseen ja sen tekijöihin. Seura järjestää säännöllisesti tapahtumia, joista esimerkiksi Taloushistorian päivät pidettiin tänä vuonna 8.-9. joulukuuta. Tarkempia tietoja voi etsiä seuran kotisivuilta (<https://www.taloushistoriallinenyhdistys.fi>) tai liittymällä jäseneksi. Seuran jäsenenä sain kuulla myös Maailman taloushistorian konferenssista, mikä on oiva esimerkki siitä, kuinka tärkeitä akateemiset seurat ovat nuorille tutkijoille.

Maika Absetz on filosofian maisteri (historia) ja väitöskirjatutkija Helsingin yliopistossa.

Tuija Parvikko

Karttojen politiikkaa

Arvio teoksesta: Stewart, Timo R. *Palestiina ja Israel. Historia karttoina*. Helsinki: Gummerus, 2025. ISBN: 978-951-24-4508-0, 280 s.

Kartat eivät ole poliittisesti viattomia ja puolueettomia piirroksia maailmasta. Ne tiivistävät sekä oman aikansa poliittista todellisuutta että piirittäjensä maailmankuvaa.

Kartat ovat poliittisia: ne ovat täynnä valintoja ja tulkintaa ja kertovat oman aikansa tarinaa ja välittävät sen maailmankuvaa. Tämä on Ulko-poliittisen instituutin vanhemman tutkijan ja vuoden 2025 tieteen tekijän Timo R. Stewartin teoksen *Palestiina ja Israel, Historia karttoina* tarkastelua ohjaava periaate.

Maailman napa

Palestiina ja Israel käsittelee Palestiinan ja Israelin poliittista historiaa niistä vuosisatojen kuluessa tehtyjen karttojen avulla. Visuaalisesti kauniissa kirjassa on 25 lukua, joista jokaisen avaa karttakuva Palestiinasta. Ensimmäinen näistä on Heinrich Büntingin vuonna 1581 piirtämä maailmankartta, jossa maailma kuvataan yhdellä lehdellä seisovaksi kolmilehtiseksi apilaksi. Kartan keskipisteinä, ”maailman napana”, komeilee Jerusalem.

Stewartin mukaan tässä varhaisessa kartassa tiivistyy vuosisadoiksi Euroopassa vakiintunut tapa tarkastella Jerusalemia ja koko Palestiinaa osana eurooppalaista maailmaa. Ristiretkistä lähtien eurooppalaiset tunsivat omistajuutta Lähi-Idän menneisyyteen ja sitä kautta kartoissa kuvattuihin nykyisyyksiin. Palestiinan alueesta käytetty nimitys heijastaa valta-asemaa: kenen näkökulmas-

ta alueen tarinaa kerrotaan. Eurooppalaisille kysymys on ollut Raamatun historiassa kerrotusta Kanaaninmaasta, Pyhästä maasta, Luvatus maasta, Siionista, Israelin maasta, Eteläisestä Levantista, Palestiinasta tai Länsi-Palestiinasta.

Kaikki tämä pätee myös Suomeen. Aikaisemmin ilmestyneessä teoksessaan *Luvatus maan lumo* Stewart¹ käsitteli suomalaisten Israel-suhdetta ja osoitti, että suomalaisten Israel-harrastus on laajaa ja että sillä on pitkät perinteet niin lähetystyössä, matkailussa kuin Israelin sionistisen politiikan myötäilyssä. Nyt ilmestyneessä teoksessa Stewart laajentaa tarkastelunsa Palestiinan alueen historialliseksi ja poliittiseksi luennaksi karttojen tarjoaman näkökulman avulla.

Jakamisen ja pirstaloimisen politiikkaa

Eurooppalaisten Israelista karttojen avulla kertomassa tarinassa ei koskaan ole annettu yhdenvertaista asemaa palestiinalaisille. Sitä enemmän tilaa on annettu ensin eurooppalaisten omille kolonialistisille pyrkimyksille hallita Palestiinan aluetta ja sitten juutalaisille ja heidän taistelulleen valloittaa jumalan heille Raamatusta lupaama maa kokonaan itselleen.

Vaikka Palestiina paikan nimenä on hyvin vanha, sen maantieteelliset rajat säilyivät pitkään epämääräisinä. Ensimmäisessä maailmansodassa huipentunut taistelu alueen omistajuudesta johti rajojen täsmentymiseen. Pidettiin itsestään selvänä, että eurooppalaisten oli pidettävä alueella ohjat käsissään. Kun Palestiinasta tuli vuonna 1920 perustetun Kansainliiton Britannialle myöntämä mandaattialue, sille piirretyt rajat perustuivat englantilaisen Mark Sykesin ja ranskalaisen François Georges-Picotin vuonna 1916 piirtämän kartan jakolinjoihin, jotka ovat edelleen olemassa.

Ensimmäisen maailmansodan päättymisen aikoihin Palestiinan väestöstä vain noin kymmenen prosenttia oli juutalaisia. Tämä ei estänyt Britanniaa antamasta sionistien aktiivisen lobbauksen seurauksena joulukuussa 1917 niin sanottua Balfourin julistusta, jossa annettiin lupaus juutalaisten kansalliskodin perustamisesta Palestiinaan. Periaate kirjattiin myös Kansainliiton mandaattiin. Stewart korostaa, että tällä tavoin eurooppalaiset suurvallat päättivät Palestiinan kohtalon jo ensimmäisen maailmansodan aikana.

Sionistit halusivat koko Palestiinan itselleen alkuperäisväestön kohtalosta piittaamatta. Tyytymättömyys maahanmuuttoreajoituksiin sai heidät nousemaan täysimittaiseen kapinaan mandaattihallintoa vastaan vuonna 1944. Bri-

tannia siirsi Palestiinan tulevaisuuden ratkaisemisen Kansainliiton seuraajaksi perustetun Yhdistyneiden kansakuntien päätettäväksi. YK:n erityiskomitea Palestiinan kysymyksessä (UNSCOP) teki kaksi ehdotusta: komitean vähemmistö ehdotti liittovaltiota, kun taas enemmistö päätyi esittämään alueen jakamista.

Jakoehdotukseen liittyvä logiikka, jonka mukaan kaksi toisistaan täysin erillisiksi itsensä kokevaa kansallista ryhmää eivät koskaan voisi elää samassa valtiossa, on ohjannut kaikkia myöhempiä kirjassa karttakuvien esiteltyjä jakoehdotuksia. Samalla liittovaltioajatus on tykkänään hävinnyt neuvottelupöydistä. Palestiinalaisten hallitsemat alueet ovat toisen maailmansodan jälkeisinä vuosikymmeninä pirstoutuneet yhä enemmän Israelin aggressiivisen siirtokuntapolitiikan ja juutalaista ja palestiinalaista asutusta halkovien muurien ja aitojen rakentamisen seurauksena. Neuvottelupöydissä onkin jo pitkään piirretty esityksiä, joissa palestiinalaisvaltio koostuu toisistaan erillisistä pirstaleisista palasista, samalla kun suuren palestiinalaisvähemmistön otaksutaan suostuvan elämään rauhanomaisesti juutalaisenemmistöisen Israelin sisällä heidän elämäänsä monin tavoin rajoittavista säädöksistä ja suoranaisesta syrjinnästä huolimatta.

Onko siirtokuntakolonialismille ja kansanmurhalle vaihtoehtoa?

Timo R. Stewartin teos tekee selväksi, että se mikä alkoi eurooppalaisten juutalaisten hieman romanttisena, sosialistisesti inspiroituneena maahanmuuttona, muuttui pian aggressiiviseksi siirtokuntakolonialismiksi, joka jatkuu edelleen. Toisen maailmansodan jälkeen piirretyistä kartoista käy surullisella tavalla ilmi, kuinka laittomien juutalaisten siirtokuntien määrä teoriassa palestiinalaisille kuuluvilla alueilla kasvaa koko ajan ja kuinka potentiaalisen palestiinalaisvaltion alue pirstoutuu koko ajan yhä enemmän. Kun tähän lisätään juutalaisten perinteinen haluttomuus jakaa Palestiinan aluetta muiden väestöryhmien kanssa sekä Israelin valtion meneillään olevan Gazan konfliktin aikana kansanmurhaksi yltynyt palestiinalaisten tuhoaminen, voidaan hyvällä syyllä kysyä, voiko Israelin valtion ja palestiinalaisten vuosisataiseen konfliktiin löytyä lainkaan ratkaisua.

Kirjan päätteeksi Stewart pohtii juuri tätä kysymystä. Hän esittää, että mikäli etnisen puhdistuksen väkivaltainen visio suljetaan pois, jäljelle jää kolme vaihtoehtoa. Ensimmäinen on YK:n jäsenmaiden enemmistön ajama kah-

den valtion malli, jossa Israelin valtion rinnalle syntyy itsenäinen Palestiinan valtio. Toinen on yhden valtion malli, jossa kaikilla kansalaisilla on sen sisällä samat oikeudet. Kolmas on nykyinen malli: yksi valtio, jonka alueella asuvilla ihmisillä on epätasa-arvoinen asema, joka määrittyy heidän kansallisen ryhmänsä pohjalta.

Moni Israelin ulkopuolella asuva juutalainen intellektuelli on tullut siihen tulokseen, että kahden valtion mallin momentum on ohi, koska siirtokunnat ovat levittäytyneet laajalle². Nykytilanteen valossa voidaan kuitenkin kysyä, onko myös näiden intellektuellien ehdottaman, juutalaisten ja palestiinalaisten tasavertaisesti keskenään jakaman yhden valtion mallin momentum ohitse? Onko ainoa realistinen tulevaisuuden visio hampaisiin asti aseistautunut, aggressiivinen ultrasionistinen Israel, joka jatkaa jäljellä olevan palestiinalaisen väestön tuhoamista niin kauan kuin tuhoamista riittää?

*Tuija Parvikko
Dosentti, yhteiskuntatieteiden tohtori
Jyväskylän yliopisto
Historian ja etnologian laitos*

Viitteet

- 1 Stewart 2022.
- 2 Ks. esim. Butler 2014; Pappe 2022; Traverso 2024.

Kirjallisuus

Butler, Judith. *Parting Ways: Jewishness and the Critique of Zionism*. New York: Columbia University Press, 2012.

Pappe, Ilan. *A History of Modern Palestine*. Third Edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2022.

Stewart, Timo R. *Luvatun maan lumo. Israelin kristityt ystävät Suomessa*. Helsinki: Gaudeamus, 2022.

Traverso, Enzo. *Gaza Faces History*. New York: Other Press, 2024. ¹

Abstracts

Ville Yliaska

Mental Recession and the 1990s Economic Crisis as a Nationalist Experience

This article explores the 1990s economic crisis in Finland as a national experience, emphasizing the influence of historical context and future expectations on political and public narratives. The article examines this on two levels: in political discourse and in letters sent to politicians. Political debates framed the recession as a national and spiritual crisis, invoking the spirit of the Winter War. Letters revealed that citizens used history in diverse ways to interpret the events. The study highlights the interplay between economic conditions, political discourse, and cultural narratives in shaping responses to the crisis.

Aapo Roselius

The End of the Cold War and the Dead Body Politics between Finland and Russia

The article examines how the repatriation of missing soldiers became an important component of a new Finnish neo-patriotic memory regime that emerged after the Cold War. As borders opened and the Soviet Union adopted the policy of glasnost, Finnish non-governmental organizations – including war-veteran and Karelian heritage associations – turned their attention to ceded Karelia (in Russia) to commemorate fallen soldiers who had been forgotten or left behind. Finnish efforts at both the NGO and state levels were positively received by the Russian side, fostering transnational cooperation between Finland and the newly formed Russian state after the dissolution of the Soviet Union.

Hasan Akintug

Åland, Norden, and Europe in the early Post Cold War Era 1989–1995

The relationship between the EU and the Nordic countries has sometimes been complicated. This includes the autonomous Åland Islands. During the Cold War, when Finland's relationship with European integration remained strictly limited, the Nordic Council served as a singularly important policy platform for Åland. Following the end of the Cold War, there was a geopolitical realignment, with both Finland and Sweden joining the European Union. This caused substantial anxiety for Åland, which feared that the Nordic countries would be absorbed into an increasingly integrated Europe. This article analyses the speeches of Ålandic representatives in Nordic Council sessions between 1989 and 1994 from a constructivist perspective to show how Åland viewed itself in Europe and Norden during a period of realignment.

Kati Katajisto & Matti La Mela

EU Membership Debates in the Finnish Parliament: The Mobilisation of Emotions, Shifting Emotional Regimes, and Historical Experiences

This study utilises William Reddy's concept of 'emotional regimes' to analyse emotional mobilisation in Finland's 1994 parliamentary debates on EU membership. It argues that the debates reflected a struggle to transition from an emotional regime shaped by historical ties to the Soviet Union (Russia), characterised by secrecy and emotional control, towards a foreign policy emphasising transparency and pluralism. The analysis identifies four themes associated with negative emotions: independence, economy, welfare state, and democracy. The findings indicate that political emotions were closely connected to the nation's historical experiences, influencing perceptions of the EU. Ultimately, the study shows that emotions, when intertwined with historical experiences, can serve as rational guides in navigating uncertain futures,

challenging traditional Western views that prioritise rationality over emotions.

article provided insight into the role of residents as creators of desired modernity.

Topi Juga

**The Many Faces of Representation:
Finnish MPs' Recollections of the Concept
of Representation during the Debate on
Finland's Accession to the EU**

This article analyzes how Finnish MPs perceived representation in oral history interviews (1991–1995) about the EU accession decision. Using an empirically grounded historical approach, it examines the presence of Sudulich, Trumm, and Bridgewater's representation archetypes in MPs' narratives. The study finds that these retrospective accounts are personal and overlapping, with archetypes appearing when MPs faced tensions between personal views, party positions, and constituents' opinions. Party discipline, electoral pressures, and regional divides – highlighted by the EU referendum – shaped MPs' recollections and underscored the role of representational perceptions.

Hannele Kuitunen

**Urban Renewal in Finland, 1950s–1970s: A
Case Study**

The article discusses the post-war redevelopment of Amuri, a wooden workers' district in Tampere, identifying those involved in the redevelopment, and the forces driving this process. Amuri is special due to the area's close connection to the Finlayson textile factory. Urban renewal provided a platform for collaboration between various stakeholders, enabling the implementation of local governance. The renewal was driven forward by city officials and planners, landowners such as Finlayson, and organisations such as Amuri Oy. Finlayson's role was particularly significant in terms of housing policy. While the renovation was characterised as technocratic and lacked a cultural and social dimension, the interview material used in this